تذکرهٔ علمای هند

چندانادر کتابی در روش جام جهان‌نما که مثلش تا حال از کتم عدم
بمنصهٔ شهود جلوه‌گر نشده

مصنفهٔ

عالم المعی فاضل لوذعی محقق بی‌مثال حضرت رحمان علی صاحب
ممبر کونسل مقام ریوان حسب ایمای مصنف ممدوح

بار دوم

باهتمام بابو منوهر لال بهارگو

در مطبع منشی نولکشور مقام لکهنؤ طبع گردید

۱۹۱۳ء

اطلاع۔ اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطول ہرایک شایق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرماسکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین اُن مین بعض کتب تواریخ فارسی و اردو درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودۂ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

تواریخ مختص بحالات انبیا و اولیا وغیرہ

(فارسی)

سفینۂ رحمانی۔ از حافظ عبدالرحمن صاحب ۱ہ

سیر الاقطاب۔ تذکرہ اولیاء از شاہ الہدیہ چشتی۔ ۸ر

گنجینہ سروری۔ حالات اولیا مع مصرع تاریخ ولادت و وفات از مفتی غلام سرور لاہوری مرحوم۔ ۹ر

وقائع شاہ معین الدین چشتی از منشی بابولال صاحب۔ ۲ر

خزینۃ الاصفیاء حالات انبیا و اولیا ۴عہ

اسرار الاولیاء۔ از مولوی نظیر اسحاق ۲ر

روضۃ الصفا۔ کامل سات جلدین یکجائی از محمد خاوند شاہ عـ۵

شواہد النبوۃ۔ از ملا عبدالرحمن جامی احوال حضرت پیغمبر صلعم و آل و اصحاب ۸ر

معارج النبوۃ۔ احوال نبوت مستند معروف از ملا معین الدین کاشفی۔ ۱عہ

مدارج النبوۃ۔ از مولانا عبدالحق محدث دہلوی جو نہایت نفیس کتاب دو جلد مین ہے ۱۲عہ

تحریر الشہادتین۔ شرح سر الشہادتین از مولانا سلامت اللہ ۲ر ۳ر

جامع طیبی۔ از شاہ طیب نعمت اللہی حالات ختم نبوت بشرح تمام۔ ۲ر ۹ پائی

مجالس العشاق۔ از میر سلطان حسین نبیرۂ سلطان تیمور۔ ۹ر

روضۃ الشہدا۔ احوال شہدائے کربلا از ملا حسین واعظ کاشفی۔ ۲ ار

سفینۃ الاولیا۔ از شاہزادہ دارا شکوہ بہادر مرحوم۔ ۷ر

رشحات تذکرۃ الاولیا۔ نہایت نفیس کتاب از مولانا حسین واعظ کاشفی۔ ۱۲ر

کتب تصوف

مثنوی شاہ بوعلی قلندر۔ ۳ر

بعون صانع کون و مکان و فضل خلاق زمین و آسمان

حبذا نادر کتابی روکش جام جهان نما که شاملش تا حال از کتم عدم به منصهٔ شهود جلوه گر نشده

موسوم به

تذکرهٔ علمای هند

جامع او فاضل لوذعی محقق بی مثال جناب رحمان علی صاحب ممبر کونسل مقام ریوان [illegible]

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکهنو بحسن طبع آراسته شد

بسم الله الرحمن الرحیم

هست کلید در گنج حکیم

حمد بی‌حد وثنای لاتعد حکیمی راست علم بالقلم وسپاس بیقیاس علیمی را علّم الانسان مالم یعلم حلیمی که زبان
گروبیان رابکلمهٔ سبحانک لاعلم لنا الا ما علمتنا گویا ساخته وعلیمی که دل انسان ضعیف البنیان
تبذکار ما اوتیتم من العلم الا قلیلا تسلیه داده بتعلیم رب زدنی علما پرداخته تعالی شانه ولایزال
سلطانه آنهار درود وسلام مروح مشام نثار بارگاهی باد که کوس نوبتش نحن العلماء ورثة الانبیاء
بذروهٔ افلاک وصیت انا مدینة العلم بگوش املاک رسانیده صلی الله علیه وعلی آله واصحابه الطیبین
الطاهرین الهادین المهدیین سپس آن پوشیده مباد بجز بوم هندوستان که جز واولش هم پلهٔ جهان
هست از بدو شیوع اسلام تا این ایام بسیاری از علمای عظام وفضلای کرام گذشتند وتاکی
از خود گذاشتند بقول مولانای جامی قدس سره السامی نه زدانایان بود این نکته مشهور
که دانش در کتب داناست در گور احصای اسامی گرامی شان بجز عالم الغیب که داند که بچنین
تحریر در آید مگر طبع حریص که ما لا یدرک کله لا یترک کله است بمقتضای سعی کار دنیا کسی
تمام نکرد هرچه گیرید مختصر گیرید هرچه دریافت می‌گذارد بس تراجم برخی از آن طائفه عالیه که از کتب
سلف وتحریرات راقمه معاصرین با عزو شرف بهمن هیچمدان پیوسته وبدین وجیزه موسوم
تذکرهٔ علمای هند ملقب به تحفة الفضلاء فی تراجم الکملاء بر می‌نگارم وانـ
اخلاق حسنهٔ ناظرین باتمکین چشمی دارم که بعثرات وزلات قلم شوریده رقم این فاقد الاستعداد
دستگیری فرموده بذیل اصلاح عیب پوشی بکار فرمایند والله المستعان وعلیه التکلان

واین کتاب مرتب است به ترتیب حروف هجا تا انظار کتاب را بتلاش ترجمه عالمی دقت روی نماید
وذکر ماخذ ومعاونین در خاتمه خواهد آمد ان شاء الله تعالیٰ

حرف الالف

مولانا ابوحفص ربیع محدث بصری ابن صبیح السعدی البصری بر طالبان اخبار مخفی ونستر نیست که اول شیوع ملت اسلامیه بممالک هند از دست محمد بن قاسم ابن عقیل ثقفی که ابن عم وداماد حجاج ابن یوسف ثقفی بود در عهد خلافت ولید بن عبدالملک بظهور آمده یعنی محمد بن قاسم بعمر هفده سالگی با لشکر مجاهدین بروز پنجشنبه دهم رمضان سال نود وسه ولقوت سال نود ونه هجری ملک سنده را از داهر بن چچ مرزبان سنده مفتوح نموده رایات اسلامی دران دیار مرتفع فرموده وداهر مذکور درنا وردگاه کشته شد همان زمان یا پس از ان صاحب ترجمه دران دیار قدوم آورده بالجمله وی از تبع تابعین وکملای محدثین است از حسن بصری و عطا روایت مے کند وازو سفیان ثوری ووکیع وابن مهدی راوی اند وی رحمة الله علیه صدوق وعابد ومجاهد بود وگویند که وی اول مصنفین در امت اسلامیه است که بسال یک صد و شصت هجری بملک سنده رحلت فرمود رضوان الله علیه

مولوی ابوالحسن فرنگی محلی ابن مولوی عبدالجامع ابن مولوی محمد نافع ابن مولوی عبدالعلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید تحصیل علوم درسیه بخدمت مولوی عبدالحکیم نموده وبیعت از مولوی حافظ عبدالوالی کرده هفتم ذی الحجه سال دوازده صد وهشتاد ودو هجری بعالم جاودانی ازین جهان فانی درگذشت

مولوی ابوالحسن نصیرآبادی ساکن قصبهٔ نصیرآباد مضاف لکهنؤ عالم عامل صاحب ورع وتقوی بود بیعت وخلافت سلسلهٔ نقشبندیه از مولوی مراد الله فاروقی نسبا والمجددی المظهری مشربا وتهانیسری موطنا مرید وخلیفه مولوی نعیم الله بهرایچی مرید وخلیفه حضرت مرزا مظهر جان جانان قدس الله تعالی اسرارهم داشت عالمے را از ظلمات شرک وبدعت نجات بخشید وباتباع سنت سنیه مے کوشید دوم شعبان سن دوازده صد وهفتاد ودو هجری

رحلت فرمودہ بجنت آرمید

شاہ ابوسعید عمری دہلوی تلمیذ مفتی شرف الدین رامپوری و مولانا رفیع الدین دہلوی بود
و اجازت عامہ از مولانا عبدالعزیز دہلوی حاصل کردہ و بیعت طریقۂ نقشبندیہ از شاہ غلام علی
دہلوی داشت بروز عید الفطر وقت صبح سال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری در ٹونک
وفات یافتہ غفر اللہ لہٗ

میر ابوالغیث بخاری در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ عالمی متصرف آیتے بود از آیات
الٰہی در مجلس لطیف او بجز قال اللہ و قال الرسول و اذکار مشائخ ہرگز ذکرے دیگر نبود در سال
نہصد و نود و پنج ہجری بعارضۂ قولنج بمقام لکھنؤ وفات یافتہ نعش او بدہلی آوردہ مدفون کردند
و میر ستودہ سیر تاریخ فوتش یافتہ اند

شیخ ابوالفیض فیضی خلف اکبر شاگرد شیخ مبارک ناگوری در سن نہصد و پنجاہ و چہار ہجری
متولد شدہ ذہن ثاقب و فکر صائب داشت بعمر چہاردہ سالگی فراغ علمی حاصل نمود در قسم علوم
ہجو شعر و معما و عروض و قافیہ و تفسیر و تاریخ و لغت و طب و خط و انشا عدیم النظیر بود در اوائل بہ تخلص فیضی
شعر می گفت و در اواخر بتقریب برادر خرد خود ابوالفضل کہ وے را علامی مے نوشتند بغرض تعلی
از ان وزن تخلص فیاضی اختیار نمودہ در سن نہصد و ہفتاد و چہار ہجری بہ بارگاہ اکبر شاہ
رسیدہ بخطاب ملک الشعرا ممتاز شد او را قصیدہ ایست طویل در مدح اکبر بادشاہ موارد الکلم
در علم اخلاق بعبارت عربی بحروف مہملہ و سواطع الالہام تفسیر قرآن بصنعت
اہمال باتمام رسیدہ و صلہ آن دہ ہزار روپیہ اکبر شاہ در پاداوہ میر حیدر معمائی تاریخ اتمام آن در
سورۂ اخلاص یافتہ و ترجمہ فارسی لیلاوتی مصنفہ پنڈت بہاسکر بیدری کہ در سن ششصد و
بست و دو ہجری تصنیف کردہ بود و ترجمہ رامائن منظوم فارسی و مثنوی نلدمن و دیوان
فارسی کہ دران پانزدہ ہزار ابیات انداز تصانیف مشہورۂ فیضی اند تاریخ دہم صفر سن
یک ہزار و چہار ہجری بمقام اکبر آباد فوت شدہ مدفون گشت بنابر مشہور فیضی بمذہبی
مقید نبود

ابوالفضل علامی پسر دوم شیخ مبارک ناگوری است در سن نہصد و پنجاہ و ہشت

ہجری متولد شدہ بعمر پانزدہ سالگی از علوم معقول و منقول فراغ حاصل کردہ تجرد و عزلت پیش نظر داشت مگر باصرار احباب در سال نوزدہم جلوس اکبری ملازمت بادشاہ اکبر حاصل نمودہ تفسیر آیۃ الکرسی موسومہ تفسیر اکبری کہ از ان تاریخ تالیف برمے آید نوشتہ پیشکش بادشاہ کردہ بالطائف خسروی مخصوص گشتہ اول بخدمت منشی گری ازان بعد بعہدۂ وزارت سرفراز گشت و در اندک زمانے بخاطر بادشاہ آن چنان جا گرفت کہ محسود امرا و شاہزادگان شد و تخلص خود علامی می کرد بروقت مراجعت از دکن باشارۂ شاہزادۂ سلیم یعنے جہانگیر راجہ برسنگھ دیو بوندیلہ تاریخ چہارم ربیع الاول سالن یک ہزار و یازدہ ہجری ابوالفضل را قتل کردہ و سرش بریدہ نزد شاہزادۂ سلیم کہ در الہ آباد مقیم بود فرستاد شاہزادہ بغایت خوش شد و اکبر شاہ تاسف خورد تحریرات و فاتر کتاب ابوالفضل و آئین اکبری و اکبر نامہ و عیار دانش و رسالۂ اخلاق وغیرہ یادگار قابلیت و سے ہستند او ہم حسب شہرت مفید بمذہبے نبود۔

حافظ شاہ ابو اسحاق خلف و خلیفہ شاہ ابو الغوث گرم دیوان فاروقی بہیروی کہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمود وے را گرم دیوان ازان گویند کہ جسم مبارکش در بعض اوقات بخرق عادت بدرجۂ غایت گرم می شد کہ تان گندم بران توان پخت و سے را دو خلیفہ نامور بودند یکے شاہ معشوق علی غازی پوری دوم فرزند ارجمندش مظہر محاسن اخلاق شاہ ابو اسحاق ذات شریفش نادرۂ روزگار مذکر شیم صحابۂ کبار بود زہد و تقوی شعارش و احرازِ اسرار شریعت دثارش افتادہ در تصحیح و تنقید احادیث نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ ملکۂ وہبی داشت و بتعلیم علوم ظاہر و باطن مے پرداخت و در مواظبت سنت سنیہ اندکے تغافل نمی ورزید در امر معروف و نہی منکر ہر صغیر و کبیر و غنی و فقیر را یکسان مے دید بسال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری بریاض رضوان آرمید **بہیروی** نسبت بموضع بہیرا بباے مکسورہ موحدہ مخلوط بہاء و یای مثناۃ تحتانیہ معروف و راے مہملہ بعدش الف قریہ است بضلع اعظم گڈھ از چڑیا کوٹ جانب شمال شش کروہ فاصلہ دارد

حکیم ابو الفتح گیلانی ولد مولانا عبد الرزاق جامع کمالات از ملازمان اکبر شاہ بروز پنجشنبہ نوزدہم شوال ۹۹۷ھ سال نود و ہفتم از صدی دہم ہجرت رحلت نمود

شیخ ابو الفتح علامی قریشی کالپوی مرید و خلیفۂ سید محمد گیسو دراز جامع علوم ظاہر و باطن بود بزیارت حرمین شریفین مشرف شده و کتاب عوارف المعارف پیش حضرت سید گیسو دراز گذرانیده و مثال خلافت و اقتدا یافته او را مصنفات است مثل تکمیل در نحو و مشاہد در تصوف

قبرش بکالپی است برد الله مضجعه

قاضی ابو الفتح بلگرامی عرف قاضی کمال در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاه خدمت قضای بلگرام داشت و در علوم فقه علم بے مثالی مے افراخت بعمر ہشتاد و چہار سالگی در سن یکہزار

و یک ہجری رحلت کرد

خواجه ابو الفتح کشمیری دانشمند محقق و عالم مدقق خصوصاً در علم کلام ید طولی داشت وی شاگرد خواجه حیدر چرخی است در استخراج مسائل فقهیه بے انباز بود کتاب سیف السابقین در رد عقائد اہل تشیع از تصنیفات اوست در صدی یازدہم ہجری بدار بقا رحلت کرد جزاه الله خیرا ه

رفت اندر ہزار و یکصد سال ہ تاریخ وفات اوست

شیخ ابو الفتح تهانیسری از فحول علمای روزگار و از اعیان متبحرین عالی مقدار بود سند حدیث از سید رفیع الدین محدث داشت و پنجاه سال در اکبرآباد درس علوم عقلی و نقلی فرموده و بسی مستعدان چالاک از دامن افادهٔ او برخاسته اند مولوی عبد القادر بدایونی مصنف

منتخب التواریخ از تلامذۂ اوست

مخدوم ابو القاسم سندی ابن مفتی داؤد طالب علم صاحب مدرسه سر آمد روزگار بود بسیاری طلبۂ علوم را بفیض وافی رسانیده و اورنگ زیب عالمگیری را از طرف خود وکیل شرعی قرار داده بود بسال ہزار و صد و سیزده ہجری فوت شد مخدوم رحمت الله سندی در ذہب العلم

من السند تاریخ فوتش یافته

قاضی ابو المعالی ساکن آگره شاگرد و خلیفه و داماد عزیزان بخاراست او در فقه چنان دستگاہی داشت که اگر بالفرض والتقدیر جمیع کتب فقه حنفی از عالم بر افتادے او از سر نو مے توانست نوشت در سن نهصد و شصت و نه ہجری از توران بہند آمده در آگره مقیم شده و ہمانجا وفات یافته سال وفاتش بدریافت نرسید ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ

ومیر غیاث الدین الملقب بہ نقیب خان اند و مستفید شده اند

شیخ ابو المکارم اسمعیل ابن شیخ صفی الدین ردولوی دوازدہم ربیع الثانی سال ہفتصد و ہشتاد و نہ ہجرت ولادت یافتہ چہل روزه بود کہ پدرش ویرا بپاے سید اشرف جہانگیر سمنانی پیر خود انداخت سید موصوف فرمود این ہم مرید من است بالجملہ شیخ ابو المکارم در سایۂ عاطفت پدر بزرگوار خود تربیت یافتہ بشانزده سالگی از جمیع علوم متعارفہ فراغ حاصل کرده و شب و روز بدرس و تدریس و ذکر و فکر بسر مے برد او رحمۃ اللہ علیہ بسیزدہم ربیع الاول روز چہارشنبہ وقت عصر سال ہشتصد و شصت ہجرت از دار فانی بعالم جاودانی رحلت فرموده وے را چہار فرزند بودند عبد الصمد عزیز اللہ عبد القدوس حبیب اللہ عرف مخدوم مٹھن عبد الصمد و عزیز اللہ و حبیب اللہ از فیض تربیت پدر بزرگوار ارادت و خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ حاصل کردند و شیخ عبد القدوس بخاندان چشتیہ صابریہ فیضیاب شده و قصبۂ گنگوه را محط انوار رشد و ہدایت و ارشاد ساخت۔

حاجی ابراہیم محدث اکبرآبادی بزہد و تقوی و ورع و درس علوم دینے خصوصاً علم حدیث قیام داشت تقید بشرع و تورع وے مانع اختلاط و ارتباط بمردم بود ہمواره امر معروف و نہی منکر می نمود ہرگاه حسب الطلب در عبادتخانۂ اکبر بادشاه می آمد برسم تکلفات و آداب ملوک مقید نمی شد و پیوستہ وعظ و نصیحت می گفت و سال وفاتش بدریافت نرسید رحمۃ اللہ علیہ

سید ابراہیم ایرجی ابن معین بن عبد القادر حسینی دانشمند کامل بر سائر علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی عبور نموده کتب بسیار از ہر علوم مطالعہ کرده و تصحیح فرموده و مشکلات آنہا چنان حل کرده کہ ہر کرا ادنی مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی بود و احتیاج استاد نداشت والحق کہ در دہلی در زمان او ہیچ کس بدانش او نبود وے بوجہ ناحق شناسی اہل روزگار در زاویہ بود بمطالعہ و تصحیح کتب مشغول بودے و درس کم گفتی با این ہمہ نسبت او بسلسلۂ علیہ قادریہ بر ہمہ غالب بودے مرید شیخ بہاء الدین قادری شطاری است در سن نہصد و بیست ہجری بدہلی در اواخر عہد سلطان سکندر لودی آمده شیخ عبد اللہ دہلوی و میان لادن مولانا عبد القادر صابون گر و دیگر کاراگہان نامہ بہ بزرگی او گرویدند و در عہد اسلام شاه در سن نہصد و پنجاه و سہ ہجری وفات یافتہ در مقبرۂ سلطان المشائخ مدفون است **ایرجی**

منسوب است بہ ایرج بہمزۂ مکسورہ ویای تحتانی مجہول ورای مہملہ مفتوحہ وجیم فارسی قصبہ ایست بملک مالوہ اکنون بضلع جالون تعلق دارد واز شرفائے مشائخ وسادات آباد

معلم ابراہیم پاعکظہ ساکن سورت دانشمند متبحر وفقیہ اشہر شافعی المذہب خطیب مسجد جامع بندر بمبئی بود ہموارہ بدرس وتدریس تفسیر وحدیث وفقہ مشغول بودی مفتی عبداللطیف ومولوی سید عبدالفتاح عرف مولوی اشرف علی گلشن آبادی وسید عماد الدین از ارشد تلامذۂ وے ہستند بست ودوم رجب سن دوازدہ صد وہشتاد ودو ہجری رحلت فرمودہ مرقدش در بندر سورت است وگلشن آباد نامش مشہور ناسک است

مولوی احسان الغنی ساکن دلمؤ مضاف لکھنؤ عالم عامل کہ ورع وتقوی دثارش بود بماہ رجب سال دوازدہ صد وہشتاد ویک ہجری رحلت فرمود

حکیم احسان علی ساکن احمد آباد نارہ خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد نارہ برادر کلان مؤلف کتاب بتاریخ بستم شعبان دوازدہ صد وبست ونہ ہجری بقصبہ سلون متولد شدہ علوم رسمی ومتعارفہ بخدمت قاضی عبدالکریم قدس سرہ بمقام رائے بریلی وعلم طب از والد خود حاصل کردند در طبابت مہارتی کامل داشتند وتمام عمر بعہدۂ وکالت سرکار انگریزی باضلاع فتح پور وباندہ ممتاز بودند بمقام باندہ تا یک ہفتہ علیل ماندہ تاریخ نہم ذی الحجہ اخیر شب جمعہ سال دوازدہ صد ونود وچہار ہجری رحلت فرمودہ بروز جمعہ بمقام باندہ اندرون احاطۂ دیوان محمد علی مرحوم متصل قبر شیخ محمد شفیع الزمان مدفون شدند قطعۂ تاریخ وفات آن مرحوم از نتائج طبع شیخ محمد فہیم الزمان ساکن سندیلہ است ؎ حکیم احسان علی رحلت نمودند ؛ جوار حق کم از دو قوس بادا ؛ فہیم از درد دل سالش رقم زد ؛ مقامش جنت الفردوس بادا ؛ **ایضاً** از منشی نعمت حسن افسون تخلص رئیس باندہ ؎ احسان علی وکیل نے رحلت جہان سے کی ؛ ذات شریف پاک تھی ہر ایک عیب سے ؛ افسون کو فکر جو ہوئی سال وفات کی ؛ داخل ہوئے بخلد ندا آئی غیب سے

تصانیفہ۔ طب احسانی۔ معالجات احسانی۔ مفردات احسانی۔ مرکبات احسانی۔ اوراد احسانی۔ نکات احسانی۔ ودیگر کتب مفیدہ نیز یادگار ماند

قاضی احمد مجد تارہ تولی ابن قاضی مجد الدین بن قاضی تاج الافاضل ابن قاضے

شمس الدین شیبانی از اولاد امام محمد شیبانی صاحب امام اعظم ابوحنیفه بود مولدش نارنول و
منشاے او اجمیر و مرقد او ناگور ہست تلمذ و ارادت بخدمت خواجه حسین ناگوری داشت در سن
ہیژده سالگی فراغ حاصل کرده انواع علوم را درس مے گفت قاضی مجد الدین پسرش را ہفت پسر
بودند همه دانشمند و متقی و متدین و بزرگترین ایشان احمد مجد در علم و عمل بر همه فائق و جامع علوم
شریعت و طریقت و ورع و تقوی و ذوق و حالت بود و در امر معروف و نهی منکر چانبار
بحدیکه پیش وے غنی و فقیر و خویش و بیگانه درین باب مساوی بودند گاہے ماهشست را
بجود ماهی داد و ارباب دینار از وش قدرے نبود در آوان طالب علمی با دانشمندان بحث
کردی و بزبان عربی و فارسی تقریر نمودی و در مجالس ملوک و امرا در آمدی و بحث کردی هم در عنفوان
شباب مرید خواجه حسین ناگوری شد و از بحث و جدل و در آمدن بخانه ملوک توبه کرد و علم طریقت
پیش پیر خود خوانده در سن ہیژده سالگی از نارنول باجمیر آمده ہفتاد سال در ان بقعه شریف
بزهد و ورع در باخت و با نواع خیرات عمر بسر برد و در اجمیر روش او این بود که نیم شب
بروضه خواجه بزرگ مے آمد و نماز تهجد مے گزارد و تا نماز چاشت آنجا مے گذرانید بعد ازان
درس علوم دینیه مے گفت و بعد قیلوله قلیله بر مے خاست و تا عصر یاد را و مشغول بودے
و بعد ازان تفسیر مدارک میان اهل مجلس بیان فرمودی چنانکه مسلوک طریق مشائخ وے بود
نقل ہست که وے مے گفت وقتے همراه اقرباے خود برای مدد معاش به شهر دہلی رفتم و من در ان ایام
خردسال بودم شیخ محمود دہلوی شیخ الاسلام در شهر بود و صدارت علما با وے تعلق داشت
در نماز پیش از امام تحریمه بست چون از نماز فارغ شد هیچ کس از دانشمندان که در صف اول پہلوی
او بودند بوے چیزے نگفت چون دیدم که همه مداهنت مے کنند من پیشتر آمدم و بشیخ الاسلام گفتم
که این نماز تو درست نیست که تحریمه پیش از امام بستی شیخ الاسلام منفعل شده اعاده نماز کرد
منقول ہست که رسم سلاطین هند چنان بود که مردم با ایشان پشت خم کرده و سر بر زمین نهاده
سلام مے کردند قاضی احمد مجد و قاضی ادریس دہلوی که دانشمندان بودند بآن وضع سلام
نکردند که بدعت است السلام علیکم گفتند و برابر پادشاه نشستند پادشاه انصاف
بایشان داد قاضی ادریس را قاضی اجمیر ساخت و چهار دیه بوے داد و مرفتوے

کہ موروثی قاضی احمد مجد بود بوے مسلم داشت قاضی احمد مجد با بدرجہ غایت محبت باولاد رسالت
پناہ صلعم بود و در عموم احوال جامہ سفید می پوشید و اکثر اوقات صرف کلاہ بر سرش
بودی و جز نماز دستار بر سر کمتر بستی و شیروار در مجلس تذکیر نشستی و تا قال اللہ و قال الرسول بہ ہیبت و
عظمت تمام گفتی چنانکہ زہرۂ ملوک آب شدی و تعظیم خود از کس نمی پسندید بعد مدتے متوجہ ناگور شد
کہ مسکن پیروی است و بتاریخ بست و پنجم صفر سال ششصد و بست و ہفت ہجری اللہ اکبر گویان
جان بحق تسلیم کرد و در روضۂ مخدوم بزرگ سلطان التارکین در پایان پیر خود مدفون گشت
ملا محمد نارنولی کہ مرد صالح و مقبول و مرید قاضی احمد مجد و مورخ وقت بود تاریخ فوتش چنین یافتہ
سے نظر لیستہ بود احمد مجد شیبان ۂ زدون خدا مجد زاہد رشاہ ۂ کہ تاریخ آن پیر خود نارنولے
بکار برد از جملۂ شیخ زاہد رحمۃ اللہ علیہم اجمعین

مولانا شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ابن مولانا شیخ عبد الاحد فاروقی

نسب آنحضرت به بست و ہشت واسطہ بجناب امیر المؤمنین سیدنا عمر بن الخطاب رضی اللہ
عنہ مے پیوندد وی رحمہ اللہ از بزرگان سرہند بلکہ باعث فخر اہل ہند عالم ربانی و مجدد الف
ثانی جامع بود میان علوم ظاہر و باطن و سیلے بود ساطع بر شرافت نوع انسانی در سال ہفتاد و
یکم از صدی دہم ہجرت بساعت وجود قدم رنجہ فرمود و بصغر سنی از حفظ قرآن مجید فراغت یافتہ
بتحصیل علوم متداولہ پرداخت و اولا از والد ماجد خود بعض علوم استفادہ نمودہ بسیالکوٹ
رفت و از مولانا کمال الدین کشمیری نزیل سیالکوٹ کتب معقول بتحقیق و تدقیق تمام خواندہ و
علم حدیث از مولانا یعقوب کشمیری اخذ کردہ باز بخدمت مولانا عبد الرحمن محدث کہ از کبرای
محدثین ہندوستان بودند حدیث مسلسل بواسطۂ واحد و اجازت تفسیر و صحاح ستہ
و دیگر مرویات یافتہ بود ہفدہ سالگی از تحصیل علوم ظاہر فراغ حاصل کردہ بدرس و تصنیف
مشغول شد خلافت سلسلۂ چشتیہ از والد خود داشت و اجازت بیعت قادریہ وغیرہ
از شیخ سکندر کیتھلی یافتہ بود بعد از حج از کمال شوق بشد بدہلی رسید و آنجا با حضرت خواجہ محمد
باقی باللہ المکی قدس سرہ دولت ملاقات دست داد بطریقۂ علیہ نقشبندیہ بخدمت شان
بیعت کرد و در دو ماہ و چند روز نسبت حضوری سلسلۂ نقشبندیہ حاصل نمود چنانچہ ہمدران

ایام حضرت خواجه یکی از مخلصان خود رقم فرمودند که شیخ احمد نام مردے از سرهند کثیر العلم
قوی العمل بروزی چند با فقیر نشست و برخاست کرده بسیار از روزگار و اوقات خود مشاهده نموده
بآن مے ماند که آفتابی شود که عالم از و روشن شود الحق و همان زمان آوازه آنحضرت بلند شده
آستان شان مطار رجال و مجمع اصحاب کمال گشت علماے دور و نزدیک و امراے ترک
تاجیک بشرف حضور بهره ور گردیدند و مشائخ ارادت آوردند و سلسله شان از هند تا ماوراء النهر و
روم و شام و مغرب رسیده ذات بابرکات شان آیتے بود از آیات ربانی و فتحے بود از نعماے
یزدانی نزاعی که درمیان علماے کرام و صوفیه عظام از هزار سال بود ایشان برداشتند و مورد
و مصداق حدیث مصلح شدند چه ایشان درمیان علماے ظاهر و صوفیه مصلح بودند که اختلاف
فریقین را در وحدت وجود بلفظ راجع داشتند صبر و رضا و تسلیم و شفقت بر خلق و صله رحم و رعایت
ارباب حقوق و سبقت در سلام و نسبت در کلام شیمه کریمه ایشان بود با این همه تمسک به
کتاب و سنت این یک فضیلت مقام هزار فضائل تواند بود منقول است که علماے ظاهرین
پیش سلطان جهانگیر ابن اکبر شاه شکایت کردند که شیخ احمد دعوے مے کند که مقام وے
بالاے مقام صدیق اکبر است چون سلطان شیخ را طلبیده از حقیقت حال استفسار کرد شیخ
جواب داد که شما براے خدمتی ادنے خادم خود را پیش خود مے طلبید و براه مهربانی بوے سخنی
پوشیده مے گوئید ضرور است که آن خادم ادنی بعد طی کردن مقامات امراے عالی درجه بشما می
رسد و باز آن خادم مراجعت کرده بمقام خود ایستاده مے شود پس درین آمد و رفت لازم مے آید
که مرتبه خادم ادنی بالای امرای نامدار باشد پادشاه خاموش مانده و از عتاب گذرانید بعد درین وقت
مردے از حضار بارگاه شاهی بشاه معروض داشت که تکبر شیخ ببینید که سجده بشما نکرده حال آنکه شما
ظل الله و خلیفه او هستید بادشاه پر غضب شده وے را در قلعه گوالیار محبوس کرد شاهجهان پسر
جهانگیر که بشیخ خلوصی داشت قبل از آمدن شیخ ببارگاه شاهی افضل خان و خواجه عبد الرحمن مفتی را
مع بعض کتب فقه نزد شیخ فرستاده پیغام داده بود که علما سجده تحیت جهت سلاطین جائز
داشته اند شما را باید که وقت ملاقات بادشاه را سجده کنید و من ضامن مے شوم که از سلطان
بشما ضرری نخواهد رسید شیخ در جواب گفت که اجازت سجده رخصت است و عزیمت

آنست که بجز خدای عزوجل دیگری را سجده نکرده شود القصه شیخ تا سه سال در حبس مانده بعده
جهانگیر پادشاه وی را بدین شرط از قید برآورد که وی با لشکر سلطانی بوده همراهش گشت کند چنانچه
شیخ چندی به لشکر سلطانی حاضر ماند پس از آن از پادشاه رخصت وطن یافته به سرهند
رونق افروز شده بروز سه شنبه بیست و هشتم صفر سال سی و چهارم از صدی یازدهم هجرت
بجوار رحمت ایزدی پیوست و در سرهند مدفون گشته تاریخ وفاتش رفیع المراتب یافته اند
نور الله مضجعه٭ تصانیفه الانیقه رسالهٔ تهلیلیه٭ رسالهٔ اثبات نبوت٭ رسالهٔ مبدء و معاد٭
رسالهٔ مکاشفات غیبیه٭ رسالهٔ آداب المریدین٭ رسالهٔ معارف لدنیه٭ رسالهٔ رد الشیعه٭
تعلیقات العوارف٭ شرح رباعیات خواجه باقی بالله رح٭ مکتوبات در سه مجلد٭ تحقیق
حدیث شریف ان الله یبعث لهذه الامة علی رأس کل مائة سنة من یجدد لها امر دینها که در سنن
ابی داود و غیره کتب معتبره مروی است مراد از راس مائة باتفاق اهل حدیث آخر صد است و
علامات و شروط مجدد آنست که وی عالم باشد بعلوم ظاهر و باطن و نفع از تدریس و تالیف و تذکیر
او شایع باشد و در احیای سنن و محو بدعات سرگرم بود و در آخر یک صدی و اول صدی
دیگر اشتهار علوم و شیوع انتفاع از وی باشد پس فضائل و اوصاف مولانا شیخ احمد باعلی صورت
تعداد کرد وی رحمة الله علیه مجدد است نه مجدد مائة بل مجدد الف ثانی و از صد تا هزار فرق بیّن
است سرهند بکسر سین مهمله و سکون رای مهمله و کسر های هوز و سکون نون و در آخر دال مهمله
شهریست درمیان دهلی و لاهور بر شارع عام کذا ذکره حسان الهند فی سبحة المرجان
مولانا احمد آبادی ابن مولانا سلیمان قدس سرهما اصل نژاد بزرگ ایشان کرد است مولانا
سلیمان مذکور وارد احمد آباد گجرات گردید از خدمت شیخ عبد الحق دهلوی کسب فیوض نموده
فاضل متبحر گشت تصانیف عالیه از یادگار او است پسرش مولانا احمد یگانه روزگار بود و به همه
علوم دست رسا داشت و در اکثر علوم تصانیف نادره دارد و سلسله معقول بدیار گجرات
از وی رواج یافته جمله مصنفاتش فیوض القدس نام کتابیست در علم کلام که آنرا الهیات
هم توان گفت اکثر تحصیل وی پیش مولانا محمد شریف بوده شرح مواقف و اکثر علوم
عقلیه از مولانا ولی محمد شاه و تصوف از میان شیخ فرید اخذ کرده دریاسے پیش

شاہ قباد مخاطب بہ دیانت خان گذرانید و اجازت حدیث و بعض علوم از والد خود مولانا سلیمان گرفتہ بتاریخ بست ویکم جمادی الثانی سال یازدہ صد و دوازدہ ہجری بعالم قدس شتافت مولانا نور الدین گجراتی شاگردش تاریخ وصال وی درین مصرعہ یافتہ ع شمعی کہ بود بہ انجمن علم گل شدہ ؎ مرقد پدر و پسر در احمد آباد گجرات است

ملا احمد رامپوری کہ بولایتی شہرت داشت شاگرد مولوی برکت اِلٰہ آبادی بعلوم درسیہ خصوصاً در فلسفہ ماہر بود سلسلۂ تلمذ اکثر علمای رامپور بدو منتہی می شود

ملا احمد عبد الحق فرنگی محلی ابن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل علوم بخدمت عم خود ملا نظام الدین نمود و در جنب وے بتدریس مشغول گشت و اعتبار تمام در ارباب و اراکین شہر لکھنؤ پیدا کردہ در امور خانہ داری عم خود را سبکدوش مے داشت تصانیفش شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ یادگار ماند

ملا احمد حسین فرنگی محلی ابن ملا محمد رضا پسر چہارم ملا قطب الدین الشہید السہالوے کتب درسیہ متعارفہ بخدمت عم خود ملا نظام الدین تحصیل نمودہ فاضل کامل گشت و بتدریس علوم عمر گرانمایۂ خود بسر بردہ در اواخر عمر او را سفر فیض آباد پیش آمدہ در آنجا بیمار شدہ بوطن می آمد در اثنای راہ وفات یافت ملا حبیب اللہ فرنگی محلی از تلامذۂ اوست

ملا احمد انوار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین سہالوی چون در فطرت ازلی محبت الٰہی در دلش ریختہ بودند در عالم طفولیت بخدمت والد خود مے نشست و از برکات انفاس طیبۂ او استفادہ مے برد کتب درسیہ بخدمت مولوی احمد حسین و ملا محمد حسن خواندہ تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی عبد العلی بحر العلوم نمودہ بعمر ہفتدہ سالگی بخدمت والد خود فائز بہ بیعت گشتہ توجہ خاطر بمعقولات نداشت کتب منقول البتہ منظور نظرش بودند الغرض اوقات شریفش بعبادت الٰہی بسر مے برد و نفسی بدون ذکر و شغل برباد نمے داد حالات شریفش از خوارق عادات مفصلاً در اغصان اربعہ مذکور است بست و ششم شعبان روز سہ شنبہ یک پاس بر آمدہ سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری روح مبارکش از قفس قالب بر آمدہ برفیق اعلے پیوست در باغ خود واقع لکھنؤ مدفون شد

شاعری مادهٔ تاریخ فوتش در مصرعه «رحمت حق بروح انور باد» یافته

شیخ احمد لاهوری بن عبدالله بن علی محمد بن محمد جمال الدین دوانی وی جد ابوالمجد مولوی محمد اشرف لکهنوی بود اسلافش از دوان که قریه ایست در شیراز بودند وقتیکه اهل تشیع بر ایران زمین استیلا یافتند و قتل و نهب اهل سنت از دست شان بظهور آمد جدش به پشاور رسید همانجا شیخ احمد متولد شد و علوم عقلیه و نقلیه اکتساب کرد و از پشاور بموضع نهره اقامت گزید طبیب حاذق بود بمداواة فقرا و غربا مے پرداخت و باغنیا ملتفت نمے شد و همواره بریاضات و بدرس علوم اشتغال داشت و در سن یکهزار و هفتاد و هفت هجری وفات یافت و در نهره مدفون گردید
نهره دهی است از دهات سیالکوٹ مضافات لاهور

مولوی احمد حسن قنوجی فرزند کلان مولوی سید آل حسن قنوجی جامع علوم عقلیه و نقلیه بتاریخ نوزدهم رمضان یوم شنبه وقت اشراق سال دوازده صد و چهل و شش هجری متولد شده علوم مروجه ببلاد متفرقه بخدمت اساتذه چند آموخت شاعری توسے الحافظ حبیب الدین بود در آخر بحلقهٔ تلمذ مولوی عبدالجلیل کولی در آمد و اجازت حدیث از شاه عبدالغنی مجددی دهلوی یافته در سال دوازده صد و هفتاد و شش هجری باراده حج بیت الله از وطن روانه شده بمقام بروده ملک گجرات رسید نزد مولوی غلام حسین قنوجی مقیم شد و در انجا بمرض تپ بیمار گشته نهم جمادی الاولی بروز جمعه سال دوازده صد و هفتاد و هفت هجری رحلت فرموده
بعد نماز جمعه در تکیه ماتریدیه مدفون گشت طاب الله ثراه

مولوی احمد الله پانی پتی فرزند و تلمیذ قاضی ثناء الله پانی پتی و مرید مرزا مظهر جانجانان دهلوی ماهر فقه و حدیث صاحب ورع و تقوی بود در سال یازده صد و نود و هشت هجری
بعالم جوانی سوے عالم جاودانی شتافت

شیخ احمد فیاض امیٹھوی از فحول علمای کبار صاحب تقوی و ریاضت و مجاهده بود بحالت بیماری بحسب قرآن مجید را در یکسال یاد کرده اکثر کتب متداوله بر زبان داشت اگر شاگردی در خواندن غلط کردی صحت آن بیاد گفتی تفسیر و حدیث و سیر و تاریخ خوب میدانست قرآت فاتحه عقب امام روا داشتی معاصر شیخ نظام الدین امیٹھوی بود و شیخ

نظام الدین مذکور در سال ششصد و هشتاد و یک هجری وفات یافته تاریخ وفات شیخ احمد معلوم نه شد

قاضی احمد الله بلگرامی عرف محمد عثمان ابن قاضی محمد احسان وی بحلیه علوم آراسته بود خصوصاً بفقه و حدیث در بلگرام نظیری نداشت تا سال نود و ششم صدی دوازدهم بر مسند قضاے بلگرام متمکن بود بلگرام را در زبان پیشین سرے نگری گفتند بالجمله آن قصبه عمده مخزن و معدن علماے و فضلاے نامدار بود از قنوج بسمت شمال مائل بمشرق بفاصله پنج کروه واقع است و در وسط آن هر دو شهر دریای گنگ بفاصله دو نیم کروه مے گذرد

مفتی احمد ابو الرحیم فرنگی محلی ابن مفتی محمد یعقوب بعد تحصیل کتب درسیه بدرس اشتغال داشت و مزاولت کتب فقهیه بسیار نموده مفتی متدین مشهور بود مدتے عدالت فوجداری در عهد نواب سعادت علی خان لکهنوی باو تفویض ماند نواب موصوف بر دیانت و امانت وے اعتمادی داشت بقضای الٰهی بیمار شده وفات یافت رحمة الله علیه

مولوی احمد رضا خان بریلوی سلمه الله تعالیٰ ابن مولوی نقی علی خان بن مولوی رضا علی خان متوطن بریلی روهیلکهند تاریخ دهم ماه دهم یوم السبت سال هفتاد و دوم از صدی سیزدهم بعرصهٔ دنیا قدم نهاد جد شریفش بروز عقیقهٔ وے بشر شده گفت خوابی دیدم که تعبیر آن فاضل و عارف شدن این فرزند است بالجمله صاحب ترجمه بعمر چهار ساله از خواندن قرآن مجید فراغت یافته و بعمر شش سالگی بماه ربیع الاول بر سر منبر بمجمع کثیر رساله میلاد شریف خواند تمامی علوم درسیه از معقول و منقول بخدمت والد ماجد خود تحصیل نموده بتاریخ چهاردهم شهر ششم سال هشتاد و ششم از صدی سیزدهم فاتحه فراغ خواند و همان تاریخ جواب استفتاے رضاعت نوشته والد ماجد وی کار فتاوے نویسی باو سپرده و در سال نود و چهارم صدی مذکور بخدمت سید شاه آل رسول مارهروے شرف بیعت حاصل نموده مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل و سند حدیث یافته و در سال نود و پنجم صدی مذکوره معیت والد ماجد خود بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفا مشرف شده از اکابر علمای آن دیار اعنی سید احمد دحلان مفتی شافعیه و عبد الرحمان سراج مفتی حنفیه سند

حدیث وفقه واصول وتفسیر ودیگر علوم یافته. روزی نماز مغرب بمقام ابراهیم علیه السلام خواند
بعد نماز امام شافعیه حسین بن صالح جمل اللیل بلا تعارف سابق دست صاحب ترجمه گرفته
بخانه خود برد وتا دیر پیشانی وی گرفته فرمود انی لاجد نور الله من هذا الجبین پس سند صحاح
سته واجازت سلسلهٔ قادریه بدستخط خاص داده فرمودند که نام تو ضیاء الدین احمد است در
سند مذکور تا امام بخاری علیه الرحمة یازده وسائط اند وهم در مکهٔ معظمه بایمای شیخ جمل اللیل موصوف
شرح رسالهٔ جوهرهٔ مضیه در بیان مناسک حج مذهب شافعیه که از تصانیف شیخ سابق الوصف
است اندر دو یوم نوشته ونام آن النیرة الوضیة فی شرح الجوهرة المضیة مقرر کرده پیش
شیخ برد شیخ بتحسین وآفرین وی لب کشاد ودر مدینه طیبه مفتی شافعیه یعنی صاحبزاده
مولانا محمد بن محمد عرب ضیافت صاحب ترجمه کرده باثنای اکل طعام مسئلهٔ افضلیت
مدفونین بقیع پیش گردید صاحب ترجمه گفت که امیر المومنین عثمان رض افضل اند ومولانا می فرمود
که حضرت ابراهیم ابن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فضیلت دارند جانبین دلائل خود ها
بیان می کردند آخر مولانا فرمود که هر دو قول صحیح وموجه اند صاحب ترجمه گفت ولکل وجهة
هو مولیها آن وقت بانگ نماز عصر از حرم شریف برخاست مولانا فرمود فاستبقوا الخیرات آن
جلسه برخاسته بنماز شریک شد شب یعنی بعد نماز عشا صاحب ترجمه در مسجد خیف تنها توقف
نمود وآنجا بشارت مغفرت یافته وی سلمه ربه تصانیف بسیار دارد از آن جمله اینند

ماتعلق بالنبی صلی الله علیه وآله وسلم ١ تجلی الیقین [١٣٠٥] بان نبینا سید المرسلین ٢ اقامة القیامه
علی طاعن القیام [١٢٩٩] لنبی تهامه ٣ سلطنة المصطفی فی ملکوت [١٢٩٦] کل الوری ٤ نفی الفیء عمن [١٢٩٦] بنوره انار کل
شیء ملقب به قمر التمام فی نفی الظل عن سید الانام ٥ هدی الحیران [١٢٩٩] فی نفی الفیء عن شمس الاکوان ٦
سمع [١٣٠٢] وطاعة لاحادیث الشفاعة ٧ تلألؤ الافلاک [١٣٠٥] بجلال حدیث لولاک ٨ القیام المسعود [١٣٠٤] بتنقیح
المقام المحمود ٩ اجلال جبریل [١٢٩٨] بجعله خادما للمحبوب الجلیل ١٠ اسماع الاربعین [١٣٠٥] فی شفاعة
سید المحبوبین ١١ البحث الفاحص عن طرق حدیث الخصائص **ماتعلق بتفضیل الشیخین**
١٢ منتهی التفصیل لمبحث التفضیل ١٣ مطلع القمرین فی ابانة [١٢٩٧] سبقة العمرین ١٤ الزلال الانقی [١٣٠٠] من بحر
سبقة الاتقی ١٥ الکلام البهی فی تشبه الصدیق [١٢٩٧] بالنبی ١٦ وجد المشوق بجلوة اسماء [١٢٩٧] الصدیق

والفاروق **مما یتعلق باہل بیت النبوۃ والصحابۃ** ۱۷ احیاء القلب المیت بنشر
مناقب اہل البیت ۱۸ اظلال السحابہ فی اجلال الصحابہ ۱۹ رفع العروش الخاویہ من ادب الامیر
معاویہ ۲۰ الاحادیث الراویہ لمناقب الصحابی معاویہ ۱۳۰۴ **مما یتعلق بالاولیاء الکرام**
۲۱ الاہلال بفیض الاولیاء بعد الوصال ۲۲ انہار الانوار من یم صلوٰۃ الاسرار ۲۳ ازہار الانوار
من ضیاء صلوٰۃ الاسرار ۲۴ طوالع النور فی حکم السراج علی القبور ۲۵ مجیر معظم شرح قصیدہ اکسیر اعظم
مما یتعلق بالمسائل النزاعیۃ ۲۶ حیاۃ الموات فی سماع الاموات ۲۷ منیر العین فی
حکم تقبیل الابہامین ۲۸ نسیم الصبا فی ان الاذان یحول الوبا ۲۹ البارقۃ الشارقۃ علی
مارقۃ المشارقۃ **مما یتعلق بفن الحدیث** ۳۰ النجوم الثواقب فی تخریج احادیث الکواکب
۳۱ نور عینی فی الانتصار للامام العینی ۳۲ الروض البہیج فی آداب التخریج۔ اگر پیش ازین کتابے
درین فن یافتہ نشود پس مصنف را موجد تصنیف ہذا میتوان گفت **مما یتعلق بالفقہیات**
۳۳ عبقری حسان فی اجابۃ الاذان ۳۴ حسن البراعۃ فی تنفیذ حکم الجماعۃ ۳۵ ازکی الاہلال فی
ابطال ما احدث الناس فی امر الہلال ۳۶ الاحلی من السکر لطلبۃ سکر روسر بفتح راے مہملہ و
سکون واو و سین مفتوحہ و آخر راے مہملہ ساکنہ نام جماعت تجار انگریزیست کہ در شاہجہانپور
کارخانہ شکر و قند اجرا کردہ اند و استخوان حیوانات سوختہ بزگال آن تصفیہ شکر وغیرہ مے نمایند
۳۷ اجود القری لمن یطلب الصحۃ فی اجارۃ القری ۳۸ النیرۃ الوضیئۃ فی شرح الجوہرۃ المضیئۃ
۳۹ جمل مجلیۃ ان المکروہ تنزیہا لیس بمعصیۃ ۴۰ الامر باحترام المقابر ۴۱ البارقۃ اللمعاء علی
طائع نطق بکفر طوعا ۴۲ المقالۃ المسفرۃ عن احکام البدعۃ المکفرۃ ۴۳ احکام الاحکام فی
التناول من ید من مالہ حرام ۴۴ فصل القضاء فی رسم الافتاء ۴۵ العطایا النبویہ فی الفتاوی
الرضویہ **من ابواب شتی** ۴۶ مقامع الحدید علی خد المنطق الجدید ۴۷ اعتبار الطالب
ببحث ابی طالب ۴۸ السعی المشکور فی ابداء الحق المہجور ۴۹ نور الامال فی الاوفاق و
الاعمال ۵۰ ما قل و کفی من ادعیۃ المصطفیٰ۔ بماہ جمادی الآخر سن سیزدہ صد ہجری
برخے از مفضلین بریلی و بدایوں و سنبھل و رامپور وغیرہ کہ سرخیل شان مولوی محمد حسن
سنبھلی بودند در بلدہ بریلی فراہم شدہ خواستند کہ بصاحب ترجمہ در باب تفضیل باب

مناظرہ کشایند صاحب ترجمہ باوجود علالت طبع واستعمال منضجات او الاسی سوال نوشتہ
پیش سرگروہ آن طایفہ فرستاد مجیر و معاینہ اسولہ مذکورہ سرگروہ مناظرین بسوارے عجلہ دخانی
بعجلت تمام جانب وطن تشریف فرما شدند و دیگر معاندین شان بزاویہ من سکت سلم پناہ بردند
چنانچہ قدرے تفصیل این واقعہ در رسالہ فتح خیبر مطبوع شدہ است زان بعد اعلان
مناظرہ بحث مذکور منجانب صاحب ترجمہ عموماً مطبوع شدہ شایع گشت تا الے یومنا ہذا از
جاے صداے برنخاست ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم تصانیف
وے تا این زمان قریب ہفتاد و پنج مجلد رسیدہ اند سلمہ اللہ تعالی

ملا احمد زین جونپوری عالم متبحر و عامل و متوکل و متورع و متبرک مرید شیخ معروف
جونپوری بود و شیخ معروف مرید مولانا الہ داد شارح کافیہ و ہدایہ و بزدوی و مدارک است و وی
مرید راجہ حامد شاہ مانک پوری بود

مولانا احمد تہانیسری مرید شیخ نصیر الدین اودھے دہلوی در فضائل و علوم ظاہری
بسیاری ماہر بود بعد معاودت امیر تیمور گورگانی مولانا از دہلی بکالپی آمدہ متوطن شد و ہمان جا
وفات یافتہ اندرون قلعہ کالپی مدفون گردید او را قصیدہ ایست دالیہ در لغت کہ دروداد
فصاحت و بلاغت دادہ چند بیت ازان شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار
نقل کردہ قابل دیدست

قاضی احمد غفاری قزوینی از اولاد امام نجم الدین عبد الغفار ہست کہ صاحب کتاب
حاوی در مذہب شافعی گذشت فاضل و منشی و مورخ و خوش طبع بے عدیل بود کتاب
نگارستان در عجائب حالات و غرائب واقعات و کتاب نسخ جہان آرا کہ نامش تاریخی است
در مجمل تواریخ عالم از زمان آدم تا حضرت خاتم صلعم از تالیفات اوست در آخر
حال دست از وزارت پادشاہزادگان عراق باز داشتہ متوجہ زیارت بیت الحرام
گردیدہ و آن سعادت را دریافتہ از بندر اہل ہندوستان مے آمد ناگاہ دست قضا
در رخت ہستی وے خلل انداختہ در سال نہصد و ہفتاد و پنج ہجری بعالم بقا کشید
یفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید

مولوی احمد بخش سندیلی ابن مولوی سید عبداللہ ساکن سندیلہ اخذ علوم از والد ماجد خود و نیز مولوی اعزالدین سندیلی و مولوی حیدر علی سندیلی کردہ مرید و خلیفہ پدر خود بود طلب ظاہر و باطن را از فیضی مزید مے رسید کمتر درس میداد و مرید مے کرد سال وفاتش معلوم نہ شدہ در باغ امرہرہ واقع قصبہ سندیلہ پائین والد خود بخاک آسود علیہ رحمۃ اللہ الودود

شیخ احمد عرب یمنی شروانی ابن شیخ محمد یمنی شروانی در اواخر صدی دوازدہم یا با وائل صدی سیزدہم ہجری بہندوستان آمدہ و سیاحت شہرہائے کلان نمودہ اکثر بکلکتہ مقیم بودے در فن ادب عرب مہارتے کامل داشت از تصانیف وے نفحۃ الیمن فیما یزول بذکرہ الشجن کہ بپاس خاطر متی مزون صدر المدرسین کلکتہ تالیف نمودہ و مناقب حیدریہ کہ بطلب خاطر غازی الدین حیدر فرمانروائے لکھنؤ تصنیف کردہ و شمس الاقبال فی مناقب ملک بھوپال و انشائے عجب العجائب مشہور اند و اظہار لیاقت علمی وے مے کنند سال وفاتش بدریافت نرسیدہ

مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی از اکابر و مشاہیر علمائے ہندوستان ہست بجمیع فنون متداولہ مہارتے تمام داشت علی الخصوص در اصول فقہ و فلسفہ اولی علم سربلندی مے افراشت بسال یک ہزار و دو صد ہجری از کتم عدم بمنصہ شہود قدم وجود نہادہ در عنفوان شباب در وطن مالوف خود بہ تحصیل علوم کر ہمت بستہ طرفے از صرف و نحو بخدمت مولوی حافظ غلام علی عباسی کہ از گرامی ناموران مرد بوم چریاکوٹ بودند اخذ فرمودہ بعد ازان چون در آتش تحصیل کمال و دانش راسخ بود بسے بر نیامد کہ بہوائے رہ نوردی بر زیلہ اہل بستہ و خار عناد در پائے جہد و طلب شکستہ بخدمت مشاہیر علمائے ہند پیوستہ انا بجا کہ طبع صافی و ذہنے ثاقب داشت ہیچ درے از درہائے علم نبود کہ بروکشادہ نشد فنون ریاضیہ را از مولوی غلام جیلانے ہمراہے مولوی حیدر علی رام پوری و نیز تعلیم ایشان بتکمیل آوردہ و فلسفہ و فقہ و اصول و بلاغت را از بلاد بعیدہ حاصل کردہ و تحصیل علم قرات و تجوید بنام تعلم بدست قاری نسیم رام پوری سپردہ و آن را بانجام رسانیدہ و اعمال مسالکہ درویشان از برگزیدہ آفاق حضرت حافظ ابو اسحاق رح

ساکن بہیا گرفتہ و در ایام تحصیل داد سیاحت دادہ و بجہد تمام در پے ہر ہنری فتادہ بعمر سی سالگی از جمیع فنون درسیہ دغیر درسیہ طرف بستہ بوطن باز آمدہ برسم ازدواج ومناکحت پرداخت و ازان بعد بمسند افادہ فنون و درس علوم نشستہ جمعے کثیر را از فنون مختلف بہرہ مند گردانید در تعلیم دے را طریقہ خاصہ بود کہ ہیچ متعلمے بے بہرہ وا نمی ماند علماے معاصرش از طرز تعلیم دے معترف بکمالش بودند بتصانیف کمتر متوجہ مے شد مگر باقتراح بعض احباب بہ تسوید اجزاے چند در بعض علوم پرداختہ کہ بعضی ازان ناتمام ماندہ و برسخے را تکمیل ساختہ ہچو انوار احمدی حاشیہ قال اقول و شرح سلم العلوم بانجام نرسیدہ و تنویر النواظر در علم مناظرہ باتمام رسانیدہ وہمچنین رسائل او در فنون مختلفہ سے انجملہ موجود اند و از ارشد و اشہر تلامذہ دے علماے موصوف الذیل ہستند مولوی نصر اللہ خان خویشگی خورجوی و مولوی علی عباس چریاکوٹی و مولوی نجم الدین چریاکوٹی و مولوی عنایت رسول چریاکوٹی صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بماہ ذی حجہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری رخت ہستی بروضہ رضوان بربست علیہ الرحمۃ والغفران **چریاکوٹ** قصبہ ایست مردم خیز در سواد اعظم گڈھ بجیم اعرابی موحدہ مکسور مخلوط بہاے مختفی و یاے مثناۃ تحتانیہ معروف و راے مہملہ مفتوحہ بآخرش الف قصبہ ایست بسواد اعظم گڈھ مسکن مشائخ عظام

قاضی احمد علی سندیلی ابن سید فتح محمد ساکن سندیلہ شاگرد و داماد مولانا حمد اللہ سندیلی دانشمند متبحر کثیر الدرس والتصانیف ذکی و ذہین بود از پیشگاہ سلاطین دہلی بعہدۂ قضاے قصبہ سندیلہ عز امتیاز داشت مولوی حیدر علی ابن مولانا حمد اللہ ہم از و مستفید شدہ حاشیہ میر زاہد رسالہ و حاشیہ میر زاہد ملا جلال و حاشیہ میر زاہد شرح مواقف و شرح سلم العلوم و حاشیہ منہیہ بر شرح سلم و رسالہ فرائض حنفی از تصنیف انیق او یادگار ماندہ در اواخر صدی دوازدہم ہجری رحلت فرمودہ بقصبہ سندیلہ در صحن امام باڑہ سید غلام حسین مدفون گشت طاب اللہ ثراہ و جعل الجنۃ مثواہ

خواجہ اختیار الدین عمر ایرجی آبا و اجداد او از کبراے خطہ ایرج بودند و بمنصب عمدہ داری سنعین و منصوب آخر الامر او راجذبہ دست داد بکلی ترک حطام دنیا دے نمودہ

آنچه از ادرارات و انعامات متعین داشت همه را بطوع و رغبت گذاشته در طلب علم و طریقه
زهد قدم صدق نهاد و در خدمت قاضی محمد صادق که از اساتذه عهد و صلحاے روزگار و مرید و خلیفه
شیخ نصیر الدین محمود بود تحصیل علم کرد و به نعمت خلافت و اجازت مشرف گشت وفاتش
چهاردهم محرم سن هشت صد و نه هجری واقع شده بمقام ایرج مدفون گشت علیه الرحمة والرضوان

حکیم ارزانی دہلوی نامش محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم در عصر فیض اثر بادشاه جمجاه ابو المظفر
محی الدین اورنگ زیب عالمگیر غازی طبیبی حاذق مرید خاندان قادریه بود بمطب و مرضی و تالیف
کتب طبیه بسر می برد از تصانیف او کتب ذیل مشهور اند میزان الطب۔ حدود الامراض
منتخب اکبری۔ مجربات اکبری۔ مفرح القلوب شرح قانونچه۔ قرابادین قادری۔ طب اکبر که در سال یازده
صد و هشت هجری ترجمه کتاب شرح اسباب و علامات تالیف نموده تاریخ تالیف آن در لفظ شرح اسباب
و علامات بعد حذف اعداد حروف علت که چهار الف و یک واو است مؤلف موصوف خود یافته

قاضی ارتضا علی خان گوپاموی ابن مصطفی علی خان در سال یازده صد و نود و
هشت هجری متولد شده بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی علوم عقلی و نقلی اخذ کرده و فن ادب
از مولوی محمد ابراهیم بلگرامی آموخته جامع شریعت و طریقت بود در سن دوازده صد و بیست
و پنج هجری نزد والد خود بمدراس رسیده در آن وقت والد وے قاضی مدراس بود بعد
وفات پدر خود هم بران منصب ممتاز شده بافاده علوم مے پرداخت بر صدرا و میرزاهد
ملا جلال وغیره حواشی و شروح نوشته که مطرح انظار علماے کرام اند الفایس ارتضائیه و
نقود الحساب و رساله فرائض و شرح قصیده برده نیز از تصانیف مشهوره وے اند در سال
دوازده صد و پنجاه و یک هجری وفات فرموده

مولوی انوار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق و برادر عینی ملا احمد انوار الحق تا شرح جامی
بخدمت مولانا عبد العلی بحر العلوم خوانده بسبب روانگی مولانا موصوف جانب بیرون لکهنو
کتب متوسطه اکثرے از معقولات و منقول بخدمت ملا احمد حسین تحصیل نموده کتب
معقول پیش ملا محمد حسن استفاده کرد و ازان بعد بنابر درس و تکمیل به شاهجهان پور نزد مولانا
بحر العلوم رفت و از انجا معاودت نموده مدتے در وطن خود لکهنو بدرس

معروف ماند پس بتلاش معاش بطرف رائے بریلی روانہ شد شاہ لال مرحوم اورا غنیمت
شمردہ بخانہ خود جایش دادند و بخدمت وے طلبہ علم برائے تدریس ہجوم کردند در مسجد شاہ
مذکور درس میداد و از شاہ موصوف بسلسلۂ نقشبندیہ بیعت کردہ و از انجا ہمراہ مولانا بحر العلوم
روانہ بہار شد و در انجا درس بطلبہ میداد و باز واپس بوطن آمد و بکار درس مشغول ماند و بعمر ہفتاد
سالگی از عالم فانی بملک جاودانی خرامید

شیخ اسحاق لاہوری ابن شیخ کاکو دانشمند متبحر و متوکل و متورع دایم درس می گفت
جامع جمیع علوم و صوفی مشرب و ہمیشہ بحق مشغول می بود تا نیہ بر سید سخنی نمی گفت شیخ
سعد اللہ و شیخ منور از تلامذہ او مشہور ماند سن شریفش از صد متجاوز شدہ بسال نہصد و نود و
شش ہجرت رحلت فرمود

مفتی محمد اسد اللہ آکہ آبادی ابن مفتی کریم قلی بزرگی خاندان ایشان بہمگنان ظاہر و
ہویدا است دانشمند ذکی و متقی باوصاف حمیدہ و اخلاق پسندیدہ آراستہ و پیراستہ بود نسبت
تلمذ بہ مولانا فضل رسول بدایونی داشت ہنگامیکہ در فتحپور مفتی عدالت بودہ فقیر جامع الاوراق
شرح عقائد نسفی و مشکوٰۃ شریف در خدمت بابرکت شان سبقاً خواندہ باز قاضی القضاۃ صدر
آگرہ و در اخیر صدر الصدور جونپور شدہ بتاریخ یکم جمادی الاول یوم دوشنبہ سال سیزدہ
صد ہجری لا الٰہ الا اللہ گویان جان بجان آفرین سپردہ بمحلہ چتر ساری محلات جونپور
مدفون شد طاب اللہ ثراہ

مولوی اسد علی سندیلی پدر وے شیخ صادق علی از فیض آباد آمدہ مرید برہان شاہ
سندیلی شدہ ہمانجا سکونت اختیار کردہ اسد علی بقصبہ مذکور ولادت یافت از علمای وقت
کتب درسیہ باتمام رسانیدہ و تمام عمر ملازم درس و تعلیم بودہ بست و ہشتم ربیع الثانی سال
دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری روز جمعہ رحلت فرمودہ بسندیلہ مدفون گشت

مولوی اسلمی مدراسی نام وے محمد سعید ہست دانشمندی متبحر از تلامذہ ارشد
ملک العلمای مدراس بود کتاب تحفہ اثنا عشریہ مصنفہ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی را از
فارسی بعربی ترجمہ نمودہ کتاب سفینۃ النجاۃ ہم از تصانیف اوست علیہ الرحمۃ

سید اسمٰعیل بلگرامی دانشمند متبحر بود بہ سال یازدہ صد و شصت و چہار ہجری وفات یافتہ

شیخ اسمٰعیل لاہوری از عظمائے محدثین و مفسرین بود اول کسی است کہ علم حدیث و تفسیر بہ لاہور آوردہ و ہزارہا مردم در مجلس وعظ وے مشرف باسلام مے شدند در سال چہار صد و چہل و ہشت ہجری بہ لاہور درگذشت

اسمٰعیل عرب از اقران شیخ حسین تبریزی در ہیأت و حکمت و طب بے نظیر بود و بدرس شرکت مکانی با شیخ حسین داشت و طلبہ را ازین صحبت شریف ایشان ابواب فیض بروے مے کشود بوجہ اثاث البیتی کہ داشت شے او را دزدان شہر بعہد جلال الدین محمد اکبر شاہ کشتند

سید اشرف سمنانی وی را سید اشرف جہانگیر گویند از اکابر علمائے ربانی و کاملان صاحب کرامت و تصرفات است در سیاحت با امیر کبیر سید علی ہمدانی قدس سرہ رفیق بود عاقبت بجانب ہندوستان افتاد و در حلقہ ارادت شیخ علاء الدین در آمد او را پیش از ارادت مقامات عالیہ کشف و کرامت حاصل بود در حقائق و توحید سخنان عالی دارد او را مکتوبات است مشتمل بر تحقیقات غریبہ و با قاضی شہاب الدین دولت آبادی معاصر بود غالباً قاضی از وے تحقیق بحث ایمان فرعون کہ در فصوص الحکم اشارتی بدان واقع شدہ است کردہ بود او درین باب بوے مکتوبے نوشت کہ در اخبار الاخیار شیخ المحدثین دہلوی نقل کردہ مزار سید اشرف در کچھوچھہ است نام مبارکش را در دفع جن بغایت موثر می دانند و او را ملفوظاتے است مسمی بہ لطائف اشرفی کہ یکے از مریدان او جمع کردہ

شیخ اعظم ثانی لکھنوی ابن شیخ ابو البقا بن شیخ موسیٰ بن شیخ ضیاء الدین کرمانی از علمای فحول و دانشمند متبحر جامع بود میان علوم ظاہری و باطنی و ارادت بہ شیخ ابو الفتح جونپوری داشت شیخ ضیا لکھنوی و شیخ سعد الدین خیر آبادی از ارشد تلامذہ وی اند و با شیخ سعد اللہ کند درسے فراز معاصرت و محبتی تام داشت گویند وے را در علم فقہ مرتبہ بلند و پایہ ارجمند بود و در تقریر مسئلہ فقہیہ بیانے صافی و تقریرے وافی کرد وے را در علم فقہ رسائل متعددہ اند شیخ ضیاء الدین اب الجدوی در عہد ہلاکو خان از کرمان بہ ہندوستان آمدہ

جہت ملاقات شاہ سمرقندی بہ لکھنؤ رسیدہ و بہ سبب علاقۂ محبت اوشان دران بلدہ توطن اختیار کرد شیخ اعظم ثانی سہ عقب ذیل گذاشتہ وفات یافتہ سال وفاتش معلوم نہ شد ۱ شیخ محمد عرف شیخ قاضی ۲ شیخ احمد فیاض ۳ شیخ نصیر الدین۔ اولاد ہر یکے از انہا در لکھنؤ و دیوہ وانام موجود اند

مولوی افہام اللہ سندیلی ابن مولوی سید فتح اللہ بن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ اکتساب علوم متداولہ از والد خود و مولوی عبد اللہ و مولوی احمد بخش سندیلیان و مولوی انوار الحق و مولوی سراج الحق لکھنویان و علم طب از حکیم مرزا محمد علی لکھنوی طبیب شاہی کردہ احسان حسین خان و مظفر حسین خان فرزندان سبحان علی خان کمبوہ و مولوی محمد علی خان لکھنوی از تلامذہ صاحب ترجمہ بودند بجز شرحی مختصر بر میزان الصرف تالیفے ازو یافتہ نشد بمقام نان پارہ ضلع بہرائچ وقتیکہ ملازم راجہ منور علی خان بود ازین جہان بی بنیان رخت ہستی بربستہ ہمانجا مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی اکبر علی سندیلی ابن مولانا حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم و برادر کلان مولوی حیدر علی سندیلی اکتساب علوم ظاہر از والد ماجد خود نمودہ عالم متبحر بود مگر بدرس و تدریس بوجہ اذکار و اوراد و چلہ نشینی التفاتے نکرد او مرید شاہ قدرت اللہ مرحوم صفی پوری بود و شرح بسیط بر حزب البحر از تصانیف شریفہ او یادگار روزگار ہست تاریخ بست و ہفتم شعبان سال دوازدہ صد و بست خواہ بست و پنج ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت و بمقابر قدیم صاحبان سندیلہ واقع موسی پور بخاک سپردند علیہ رضوان اللہ العلی الاکبر

مولوی آل حسن قنوجی ابن اولاد علی از سادات حسینی بخاری بلدہ قنوج در سال دوازدہ صد و دہ ہجری متولد شدہ اولا علوم درسیہ از مولوی عبد الباسط قنوجی تحصیل کردہ سپس بہ لکھنؤ رفتہ بخدمت علماے آنجا مثل مولوی محمد نور وغیرہ مستفید گشت و در سال دوازدہ صد و سی و سہ ہجری بدہلی رفتہ بجرگہ تلامذہ مولانا عبد العزیز و مولانا رفیع الدین منسلک شدہ اجازت کتب تفسیر و حدیث بدست آورد مرید و خلیفہ سید احمد مجاہد بریلوی و شریک جہاد بادی بود عمر عزیزش بدرس و افادہ و موعظہ بسر بردہ مولفاتش بزبان ہندی

وفارسی وعربی بسیار اند از انجملہ راہ سنت وہدایۃ المومنین ونور الوقامن مرأۃ الصفا ورسالہ
درمعنی کلمہ طیبہ ورسالہ رد تعزیہ ورسالہ آداب تذکیر ورسالہ آداب بیعت ورسالۃ الاختصاص
فی الحدود والقصاص وتقویۃ الیقین فی رد عقائد المشرکین وغیرہ از مولفات مفیدہ وی اند
بسال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری رحلت فرمود تاریخ وفاتش در رحمت مجیب یافتہ اند ۱۲۵۳
از اعقاب او مولوی سید صدیق حسن خان بہادر زوج ثانی رئیسہ بھوپال اند ذکر شان
در حرف صاد بیاید انشاء اللہ تعالے

مولانا الہ داد جونپوری از اکابر علمائے جونپور بیک واسطہ شاگرد قاضی شہاب الدین
دولت آبادی ومرید راجی حامد شاہ مانک پوری بود عمر عزیزش در افادہ علوم وتصانیف صرف
کردہ در تحریر وتقریر وتنقیح مطالب علمی قدرتے تمام وحظی وافر داشت تصانیف عمدہ
ومعتبرہ دارد از انجملہ شرح ہدایہ در فقہ بچند مجلدات ضخیمہ وشرح بزدوی وحاشیہ بر حاشیہ ہندی
وحاشیہ تفسیر مدارک از وی یادگار روزگار اند شیخ عبد الحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ
کہ شیخ حسن بن طاہر ومولانا الہ داد صاحب ترجمہ در سلوک طریق علم رفیق یکدیگری بودند
ودرمیان ایشان مودتے عظیم بود چون شیخ حسن ابن طاہر در سلسلہ راجی حامد شاہ مانکپوری
درآمد مولانا الہ داد گفت کہ میان حسن شما عزت طالب علمان بر باد دادید وی فرمود شما
نیز گاہی بخدمت ایشان برسید امتحان کنید تا ما را معذور دارید روز دیگر ہر دو یار قصد ملازمت راجی
حامد شاہ کردند مولانا الہ داد مسئلہ چند از ہدایہ وبزدوی کہ بسبب اشکال موسوم بودند تصور
کردہ با خود راست کرد چون بخدمت سید سید وی رحمۃ اللہ علیہ بجان عادت خود از
سرگذشت احوال خود حکایت کرد کہ رفع اشکال مولانا الہ داد از آنگردید پس مولانا نیز مرید وی
شد وبسلوک طریق مجاہدہ وریاضت مشغول گشت ودر سال نہصد وسی ودو ہجری
وفات یافت نور اللہ مرقدہ

میان الہ داد لکھنوی مولوی عبد القادر بدایونی در منتخب التواریخ تحریر نمودہ کہ
میان الہ داد از دانشمندان مستعد صاحب تصرف بود طبعی وقاد داشت وذہن نقاد در فقہ
واصول فقہ وعربیت نظیرش نبود در نحو رسالہ موسوم بہ تعرب یادگار گذاشتہ در عبارت آرائی

از تصنیفات او دو چیز غریب دیدم اول رسالہ کہ از طول چہاردہ سطر و از عرض نیز ہمان قدر
سطور بجدول نوشتہ بودند و احکام و مسائل چہاردہ علوم ازین استخراج مے یافت دوم رسالہ
قبطون نام بر نہج مقالہ کہ عبارتی بر روش مقامات حریری داشت و تصنیفات دیگر ہم دارد انتہی
ملخصاً حال وفاتش جائی یافتہ نشد

مولانا الہ داد سلطانپوری اصل وی از قریہ قیودہ توابع سندیلہ است تلمذ نزد عبد اللہ
مخدوم الملک نمودہ بشرافت حسب و نسب ممتاز از اعاظم علما و اکابر فقرای ہند بود در عہد اکبر بادشاہ
چندگاہ بصدارت صوبہ پنجاب بعدہ بتقضاے آلہ آباد منصوب گردید و بجزوے معاش کہ
داشت قانع بود او را تصانیف بسیار ہست کتاب کشف الغمہ و منہاج الدین از تالیفات
وے مشہور اند در سال یکہزار و شش ہجری رحلت کرد طاب اللہ تعالے ثراہ -

مولانا الہ داد لنگرخانی لاہوری منسوب بہ محلہ لنگر خان از محلات لاہور در اکثر علوم
متداولہ ماہر و متبحر بود متشرع و متورع و تقوی و صلاح بغایتے داشت و پیوستہ بدرس مشغول
مے بود ہرگز بخانہ ارباب دنیا نرفتہ و از ملوک زمانہ حاجتی نخواستہ و مدد معاش نگرفتہ غفر اللہ لہ

مولانا الہ داد امروہی ملا مستعد و خوش طبع شیرین سخن خوش صحبت ندیم پیشہ بود مطائبہ
طبع داشت در ملازمت اکبر بادشاہ در سلک سپاہیان انتظام یافتہ در سال نہصد و نود ہجری
در نواحی سیالکوٹ ودیعت حیات سپردہ بمقام امروہہ مدفون گشت نور اللہ مرقدہ

شیخ اللہ یار خیرآبادی از علماے متبحر بود در ابتدای احوال سالہا بدرس و افادہ گذرانید
کہ بسیار دانشمندان صاحب کمال ازو وارث ماندہ اند آخر الامر بالکل رجوع بطریقہ صوفیہ نمودہ
خط ارشاد از شیخ صفی خلیفہ شیخ سعد الدین حاصل کرد ذوق سماع و حالت وجد بروے غالب آمد
قدم از ابواب اہل دنیا کوتاہ گردانید تا اینکہ استدعاے ضیافت کسے ہم قبول نکردے
در سال نہصد و نود و سہ ہجری وفات یافتہ نور اللہ ضریحہ

حکیم امام بخش نامش احمد اللہ ساکن قصبہ کیرت پور ماہر علوم عقلی و نقلی طبیب حاذق
از تلامذہ حکیم محمد اسحاق دہلوی ملازم راجہ تکیت راے مدار المہام نواب آصف الدولہ بہادر
رئیس ملک اودہ بود کتاب آداب الاطبا و محشی موسوم بمعرکۃ الآرا ہر دو بزبان عربے

ورسالۂ خلاصۃ الطب در بیان ستہ ضروریہ بزبان فارسی از تصانیف اوست والد ماجد مسوداوراق حکیم شیر علی مرحوم نسبت تلمذ باوے دارند سال وفاتش بدریافت نرسید علیہ الرحمۃ والغفران

حافظ امان اللہ بنارسی ابن نور اللہ ابن حسین بنارسی حافظ قرآن مجید جامع معقول و منقول حاوی فروع واصول در عہد اورنگ زیب عالمگیر بعہدۂ صدارت لکھنؤ کامیاب بود در سن یازدہ صد وسی وسہ ہجری بمقام بنارس وفات یافتہ ہمدرانجا مدفون شد کتب مرقومۂ ذیل از تصانیف او یادگار اند مفسر در اصول فقہ محکم الاصول شرح مفسر مذکور و حواشی بر تفسیر بیضاوی وعضدی وتلویح وحاشیہ قدیمہ وشرح مواقف وحکمۃ العین وشرح عقاید دوانی ورشیدیہ وبرمباحثہ میر باقر علیہ استرآبادی وملا محمود جونپوری در مسئلہ حدوث دہری محاکمہ تحریر کردہ وباقاضی محب اللہ بہاری مصنف سلم العلوم ہنگامیکہ ملا محب اللہ قاضی لکھنؤ بود مذاکرہ علمی میداشت

شیخ امان اللہ پانی پتی نامش عبد الملک بن عبد الغفور از علمائے صوفیہ موحدین شاگرد شیخ مودود لاری ومرید شیخ محمد حسن بن شیخ حسن ابن طاہر جونپوری بود او را در علم توحید وتصوف کتب ورسائل بسیار اند از انجملہ رسالہ موسومہ اثبات الاحدیہ وشرح لوایح جامی قدس سرہ السامی از تصانیف اوست تاریخ دوازدہم ربیع الآخر سال نہصد و پنجاہ وہفت ہجری ازین دار فنا بدار بقا شتافت مدفنش پانی پت ہست سقی اللہ ثراہ

مولوی امان اللہ دہلوی بن مولوی خیر الدین عالم فاضل متورع کامل در صغر سن از علوم درسیہ فراغت یافتہ محسود اقران گشت در حسن اخلاق وعموم اشفاق آشنا وبیگانہ نزدش مساوی بود بہ تصانیف رائقہ وتالیف فائقہ او یادگار اند امیر الامرا نواب خان دوران خان وزیر محمد شاہ بادشاہ دہلی بوے خلوصی داشت واز حضور بادشاہ بمنصب شیخ الاسلام سربلندی یافتہ در جنگ نادر شاہ درانی بیازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری مقتول شد

مولوی امان علی احمد آبادی خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد نارہ وبیادہ کلان مؤلف کتاب علوم متعارفہ اولا انتشارات از مولوی ثابت علی ساکن بھکا ضلع الہ آباد

خواندہ وکتب مطولات پیش مولوی محمد سعید رامپوری داماد مفتی شرف الدین گذرانیدند و علم طب از والد ماجد خود اکتساب نمودند ورع وتقوی شعار ودثار شان بود حسب الطلب مہاراجہ بختاور سنگھ فرمان روای ریوان از فتح پور آمدہ بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سال دوازدہ صد وپنجاہ وہفت ہجری بمنصب طبابت بمشاہرہ یک صد وبست روپیہ ملازم شدند دران وقت مسلمانان سکنہ خاص ریوان ومضافات آن بہ لاعلمی وصحبت ہنود مانند آنہا از پابندی صوم وصلوٰۃ بمراحل دور بودند بلکہ برخے باسماے ہنود موسوم بودند بیمن قدوم شان بسیاری از مسلمانان پابند صوم وصلوٰۃ پنجگانہ شدند از عوام مرضی ہیچ نمی گرفتند ودوا از نزد خود مے دادند پانزدہم شوال روز شنبہ وقت عصر بمقام احمد آباد ناره سال دوازدہ صد وپنجاہ و ہشت ہجری بخدمت مولانا عبد الہادی فتح پوری خلیفہ رفیع الدین عرف مولوی ذو الفقار علی بیعت بسلسلۂ قادریہ ونقشبندیہ مجددیہ کردہ خلافت ہر دو سلسلہ حاصل نمودند واکثر مردم این دیار را بحلقۂ ارادت خود آوردند ہیژدہم ذی الحجہ روز جمعہ سال دوازدہ صد وہفتاد و دو ہجری اہتمام ہیبت کل ریاست سپرد گردیدہ وتا حیات بر عہدہ منتظم ہیبت مقرر ماندند بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سال دوازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری بمقام ریوان رحلت فرمودہ ہم در آنجا مدفون شدند حکیم ابو خان دہلوی تاریخ وفاتش چنین بنظم آوردہ ع صد افسوس حضرت امان علی ؛ بجنت شدند از جہان منتقل ؛ کنون سال رحلت چہ گویم بتو ؛ کہ ہوش رفت از غم درد دل ۱۲۷۷ **تصانیف** مثنوی پنجہ خورشید بزبان اردو . حسن البیان فی تفسیر القرآن . موضح البدعات . تیسیر الکبیر فی تراکیب الاکاسیر . رسالہ لدغ الکلب . رسالہ خواص سور قرآنی بنظم اردو وفارسی . ترجمہ منظوم چہل حدیث . رد الوثیقہ در رد مذہب نصاریٰ . عجائب الغرایب فی علاج البواسیر والنواسیر مجربات متین . قرابادین متین ناتمام .

مولانا حاجی امداد اللہ سلمہ اللہ ساکن تھانہ بھون جامع علوم ظاہر وباطن بیعت و خلافت سلاسل چشتیہ صابریہ قدوسیہ وچشتیہ نظامیہ قدوسیہ وقادریہ قدوسیہ ونقشبندیہ مجددیہ قدوسیہ وسہروردیہ قدوسیہ وکبرویہ قدوسیہ از جناب فیض مآب قبلۂ حقیقت

وکعبہ معرفت حضرت میان جیو شاہ نور محمد جھانوی دارند بسے از علماے اعلام ہمچو مولوی رشید احمد گنگوہی و مولوی محمد قاسم نانوتوی و مولانا و مرشدنا حافظ حاجی محمد حسین محب اللهی العمری الاله آبادی بحلقۂ ارادت حضرت ایشان در آمدند و بمراد دلی خود ہا فیضیاب شدند چنانچہ حضرت ایشان در ضیاء القلوب تحت وصایاے خود ارشاد فرمودہ اند و نیز ہر کس کہ ازین فقیر محبت و عقیدت و ارادت دارد مولوی رشید احمد و مولوی محمد قاسم را کہ جامع جمیع کمالات علوم ظاہری و باطنی اند بجاے من فقیر بلکہ بمدارج فوق از من شمارند اگرچہ بظاہر معاملہ برعکس شد کہ اوشان بجاے من و من بمقام اوشان شدم و صحبت اوشان را غنیمت دانند کہ این چنین کسان درین زمان نایاب اند و از خدمت ایشان فیضیاب بودہ باشند فقط انتہی کہ ذات ستودہ صفات حضرت ایشان فی زماننا یادگار سلف است بزمانہ غدر بعد حصول برات خود از مخمصہ بہ مکہ معظمہ ہجرت فرمودہ مقیم آنددیار برکت آثار و مرجع صغار و کبار اند و ہموارہ بحرم شریف درس مثنوی مولانا روم مے دہند غذاے روح و ضیاء القلوب و تحفۃ العشاق و جہاد اکبر و ارشاد مرشد و درد غمناک از تصانیف حضرت ایشان مشہور اند مولوی محمد یعقوب نانوتوی و حافظ محمد یوسف تھانوی و مولوی کرامت علی انبالوی و مولوی محمد ابراہیم اجرادری از خلفاے مجاز حضرت ایشانند فقیر حقیر مسود اوراق نیز بتوسط دستگیری مولانا و مرشدنا حافظ محمد حسین الہ آبادی بزمرۂ خدمۂ خدام حضرت ایشان در آمدہ اجازت و بیعت بہر سلاسل یافتہ اللہم وفقنی لما تحب و ترضی واجعل آخرتی خیرا من الاولی

مولوی امیر الدین علی امیٹھوی

ہرگاہ کفرۂ ہنود مسجد عالمگیری واقع ہنومان گڈھی متعلقہ اودہ را کہ از معابد شہیرۂ ہنود است شہید کردند دران معرکہ شاہ غلام حسین بہ حمیت اسلام تاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہفتاد و یکم بعد صدی دوازدہم ہجری شہید گردید مولوی امیر الدین علی مرحوم جہت انتقام خون شاہ غلام حسین و جہاد بمقابلہ بیراگیان ہنومان گڈھی پے سپر و جمیع کثیر از غازیان جان سپار دست بدست شتی داد علماے سنی و شیعہ بہ لبیں و پیش افتادند کسے بفقدان منشور انگریز فیصت جہاد لب کشادہ و دیگرے

شرط امامت پیش نهاده واجد علی شاه فرمان روای لکھنؤ وعدۂ تصفیہ منازعت سے کرد و از جانب
رزیڈنٹ جهت انسداد قتال وجدال قدغن شد بپادشاه و وزیر مستنزد در ین قیل وقال چندی
توقف رو نمود چون بمقابلہ دولتمندان ہنود قطع امید رو نمود امیر المجاہدین عزم بالجزم بسوے
مقصود کرده روانه شد بارلو فرنگی افسر فوج فرمان روا سے لکھنؤ بحکم حاکم وقت سد راه شده
بمقام شجاع گنج فوج بارلو غازیان را محاصره کرده از طرفین نوبت بمقابلہ رسیده بتاریخ
بست و ششم صفر روز چهار شنبه سنال هفتاد و دوم از صدی سیزدهم ہجری امیر المجاہدین شربت
شهادت چشیده بروضۂ رضوان شتافت شکر الله سعیه در عین معرکه بعض ارادتمندان
او عرض کردند که اکنون موقع دیگرگون هست اگر فرمایید شما را بجاے محفوظ بریم بجوابش بی ساخته
از زبان حق ترجمانش این مصرعه برآمد ع سر میدان کفن بر دوش دارم ❊ طالبان تاریخ بعد
شهادتش چون غور کردند اعداد مصرعه برجسته مطابق سال شهادت برآمدند منشی ظهیر الدین خلف
منشی مسعود بلگرامی تضمین آن کرده و هو هذا **قطعه** بتاریخ شهیدان کفن پوش ❊
چه حاجت تا سنش من برنگارم ❊ که خود فرمود آن میر شهیدان ❊ سر میدان کفن بر دوش دارم ❊

مولوی امین الله فرنگی محلی ابن مولوی محمد اکبر ابن مفتی ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب ۱۲۵۳ھ
حافظ و فاضل درس بطلبه مید اد یک پسر مسمی بمولوی عبد الحلیم گذاشته بتاریخ بست و نهم
جمادی الثانی سال دوازده صد و پنجاه و سه هجری بعارضۂ دق جهان گذران را پدرود نمود

مولوی اوحد الدین بلگرامی عالم وحید العصر و فرید الدهر در علم ادب و انشاے عرب
تلمیذ شیخ احمد عرب یمنی شروانی مؤلف نفحة الیمن بود از تصانیف او کتاب نفائس اللغات هست
که دران زبان اردوے هندوستانی را که مرکب از فارسی و عربی و ترکی و هندی است اصل
لغت قرار داده عربی و فارسی آن را بیان کرده الحق ایجادے نموده که پیش ازان هیچ کتابے
از مکمن عدم بمنصۂ وجود شاید جلوه گر نشده باشد اتمام آن بعهد محمد علی شاه بادشاه اوده تاریخ
هفتم رجب سال دوازده صد و پنجاه و سه هجری بقطعه پیوسته سال وفات صاحب ترجمه
معلوم نگردید شکر الله سعیه

ادریس گوالیاری دانشمندی مناظر و مجادل در عهد اکبر پادشاه بود و دو او دست

اصول و فروع بے نظیر روزگار جودت طبع بمثابہ داشت کہ در وقت بحث چون کار بنقل مے افتاد صفحہ صفحہ و ورق ورق عبارت را بیاد مے خواند و مے گفت کہ این عبارت فلان کتاب است و در انجا بہ بینید و خصم را الزام مے داد چون تفحص مے کردند اثرے ازان در کتاب نمے یافتند

حرف الباء الموحدہ

مولانا بدر الدین اسحاق دہلوی ابن علی بن اسحاق دہلوی در اوائل حال بدہلی تحصیل علم مے کرد و در طلبہ علوم بجوش طبعی و حدت ذہن ممتاز بود بعد اتمام تحصیل علوم مروجہ متوجہ بخارا شدہ باجودہن رسید آوازہ کمال حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر شنیدہ مشتاق خدمت او شدہ بلا تامل رسید شیخ چون او را قابل دید بجاے داماد مے خود مخصوص گردانید و خرقۂ خلافت بخشید وی را رسالہ ایست مسمی باسرار الاولیا کہ دران ملفوظات گنج شکر جمع کردہ و در علم تصریف کتابے نظم کردہ و غایت تبحر و فصاحت را در انجا کار فرمودہ قبرش در صحن مسجد جامع قدیم اجودہن است

شیخ بدہ بہاری دانشمندی راسخ و طبیبی حاذق بود کہ شیر شاہ سور از غایت اعتقاد کفش پیش پای او می نہاد وی بارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی شرحی معتبر نوشتہ

مولوی برہان الدین ساکن دیوہ دانشمند فقیہ و محدث کہ ظاہر و باطنش بصلاح و تقوی آراستہ بود تمام عمر خود بتذکیر و موعظ خلائق بسر بردہ ہزارہا مردم بہدایت و ارشادش عادات قبیحۂ غیر مشروعہ را ترک کردند و براہ راست آمدند از تصانیف او چند رسائل کہ بنظر مسود اوراق گذشتند ہمہ مفید و بذیل مذکور اند مؤلف در ایام صبی اند دیدار پر انوارش مشرف شدہ بود مثال مبارک وی ہنوز کہ بہ شصت و یک سال رسیدہ ام از خیالم نرفتہ تصانیفہ تاریخ بست و نہم ربیع الثانی روز سہ شنبہ سال دوازدہ صد و چہل ہجری مباحثہ بمسائل مختلف فیہا در میان علماے دہلی واقع شدہ سرگروہ فریق اول حامی السنۃ مولانا رشید الدین خان و سرخیل فریق ثانی ماحی البدعۃ مولانا عبد الحی بودند چون مباحثہ باختتام و تقریر و تحریر ہر دو فریق بنظر صاحب ترجمہ در آمد وے رحمۃ اللہ علیہ رسالہ بطور محاکمہ

تحریر فرموده که برساله محاکمه مشهور وقابل دید است. رساله تحقیق الاوزان بکار آمد صدقه وزکوٰة ومهر
بسال دوازده صد وچهل وهفت نوشته. رساله احکام عید الفطر. رساله احکام عید الاضحیٰ
حسب استدعاے بعض صلحاے احمد آباد تاره در سال دوازده صد وپنجاه هجری تحریر کرده۔
رساله نکاح. رساله منع اشارهٔ تشهد. رساله نذر وذبیحه. رساله تحقیق ربوا ودرسح رساله
کفارهٔ میت. از تصانیف وے اند رحمة الله علیه وعلی اسلافه

شیخ برہان الدین نسفی دانشمندے کامل حال بود اگر شاگردے بخدمت او آمدے
تا چیزی بخواند او گفتی که اول برمن سه شرط بکن تا چیزی ترا بیاموزم از ان جمله شرط اول اینست
که طعام یک وقت خوری تا وعاے علم خالی ماند دوم آنکه ناغه نه کنی اگر یک روز ناغه کنی دوم
روز ترا سبق نگویم سوم آنکه چون مرا در راهی پیش آئی همین که سلام کنی زود بگذری دست
وپا افتادن وتعظیم زیادت درمیان راه نه کنی

شیخ برہان الدین محمود بلخی بن ابی الخیر اسعد البلخی رح از اکابر علماے وقت سلطان
غیاث الدین بلبن متصف بوفور علم ودانش بوجد وسماع جامع بود میان علوم شریعت وطریقت
در عهد صبیٰ بصحبت مولانا برہان الدین مرغینانی صاحب ہدایه رسیده وبشارت
علم یافته بسال ہشت صد وہشتاد وہفت ہجری وفات یافته قبرش جانب شرقی حوض شمسی
واقع دہلی است که آن را تخته گویند مردم آن دیار خاک قبرش باعتقاد فتح باب علم اطفال را
مے خورانند رحمة الله علیه

بہاء الدین زکریا ملتانی خلیفه شیخ شہاب الدین سہروردی نام نامیش زکریا کنیت
وے ابو محمد لقبش بہاء الدین القرشی الاسدی ثم الملتانی شیخ الاسلام واز اکابر اولیاے ہند
صاحب کرامات ظاہره ومقامات باہره جامع بود بعلوم ظاہری وباطنی از بغداد بملتان شرف
قدوم ارزانی فرموده اکابران بلده بروے حسد بردند وکاسه پر از شیر بخدمتش فرستادند
شیر باینکه درین شهر گنجایش دیگرے نیست شیخ الاسلام این معنے را دریافته
گلی بر شیر کاسه نهاده پیش آن جماعه فرستاده مومی بر آنکه درین شهر جاے ما چو گل بر سر خواهد بود
اکابر ملتان از حسن لطافتش حیران ماندند واز اغنیاے شاگرد بوده وی را تصانیف عدیده

صاحب علم سلوک ہستند تاریخ ہفتم صفر سال ششصد و شصت و یک ہجری رحلت فرمودہ
مرقدش بملتان است رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہم

شیخ بہاء الدین مفتی آگرہ بغایت مردی بزرگ عالم و عامل و متقی و متبرک و متدین بود و در سخاوت و اعانت مسلمانان یگانہ عصر از اولاد شیخ الاسلام بہاء الدین زکریا در سال ہفتصد و شصت و شش ہجری وفات یافت تغمدہ اللہ بغفرانہ

شیخ بہکھاری کاکوروی نامش نظام الدین ابن امیر سیف الدین است بسال ہشتصد و نود ہجری ولادت یافتہ جامع علوم ظاہر و باطن بود در علوم ظاہریہ مولانا ضیاء الدین مدنی محدث و قاضی عبد اللطیف ہروی نسبت تلمذ داشت و در اوائل کتب درسیہ متعارفہ از والد خود تحصیل کردہ و در اکتساب علم باطن مرید سید ابراہیم ایرچی است کہ نبیرۂ سید عبد الرزاق ابن غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلانی بود کتاب منبع در اصول حدیث و معارف در تصوف و ترجمہ رسالہ ملہمات قادری مصنفہ سید عبد الرزاق از تصانیف شریفہ او یادگار ماند بعمر نود و یک سال بسال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات یافتہ در قصبہ کاکوری مدفون شد جملہ مخدوم زادگان کاکوری از اولاد امجاد او ہستند از آن جملہ شاہ محمد کاظم و شاہ تراب علی قدس اللہ سرہما شہرۂ آفاق بودند و مولوی محمد محسن نیز از اولاد وے بید کہ در نظم و نثر نظیر خود ندارند قصائد نعتیہ و سراپاے رسول اکرم صلعم و مثنوی صبح تجلی در میلاد مبارک و غیرہ اند کہ از بسیار و مشتی نمونہ از خروار تصنیفات بدیع اوشان است سلمہ اللہ تعالے

شیخ بہکھاری جونپوری ابن شیخ الہ داد جونپوری یکی از علماے فحول عہد دولت سلطان سکندر لودی بود منقول است کہ سلطان روزی علماے دیار خویش را جمع کردہ بیک جانب شیخ عبد اللہ تلنبی و شیخ عزیز اللہ تلنبی و بجانب دیگر شیخ الہ داد جونپوری و پسرش شیخ بہکھاری را در بحث معارض ساختہ آخر چنان معلوم شد کہ آن دو بزرگوار در تقریر داین ہیچ ہیچ بودند و تحریر فائق اند واللہ اعلم

شیخ بہلول دہلوی علم حدیث راخوب ورزیدہ و صحبت اہل فقر و فنا رسیدہ

با اہل دنیا کارے نداشت ودر عہد اکبر شاہ بافادہ وافاضہ طلاب مشغول بود

شاہ بہلول جالندہری عالم عامل وفاضل کامل شاگرد سید عبد الرشید وضع قلندرانہ داشت مرید شاہ بھیکہ چشتی لاہوری بود وکتاب بعلوم مختلفہ تصنیف کردہ از آنجملہ فوائد الاسرار وشرح دیوان حافظ شیرازی واحوال نامہ از مصنفات اوست در سال یک ہزار ویک صد و ہفتاد ہجری راہگرائے علیین شد نور اللہ مرقدہ

شیخ بہار لکھنوی ابن محمد شریف از اولاد شیخ سعد اللہ کندوری فرزند جامع بود میان شریعت وطریقت اول فطرت بر شعار تقوی وصلاح برآمد وبصحبت ذاتی نشو ونما یافتہ بعد تحصیل علوم دینی بتہذیب اخلاق وتبدیل صفات موفق شدہ از یاد وقت گردید مسن و معمر ومتبرک بود وبافادہ علم اشتغال داشت وافضل ترین مشاغل این بود کہ کتب بسیار جمع کردہ وتصحیح فرمودہ ومشکلات آن را چنان حل نمودہ کہ ہر کرا دستے مناسبتی باشد نظر بکتاب او کافی بود حاجت استاد نداشت وباوجود این لطافت کتب وسہے اودساده طلبہ مشہور وقت بود سال فوتش بدریافت نرسید شکر اللہ سعیہ

ملا بیکس غزنوی بیکسی تخلص میکرد بود بفضائل ومعروف بکمالات اتصاف داشتہ وبزیارت حرمین شریفین رسیدہ بہندوستان آمد بعضی کتب احادیث مثل مشکوٰۃ المصابیح در عرب وشمائل النبی صلعم بحضور مرتضی شریفی وغیرہ گذرانیدہ بجہت استیلائے ضعف پیری متوجہ وطن مالوف غزنین شدہ بمنزل پشاور ندای ارجعی از پیک اجل شنیدہ در سال نہصد وہفتاد و ششم ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

میر محمد شروانی ملا خوش فہم اعلی ادراک بود مجلسی شگفتہ داشت از شروان بقندہار بخدمت خانخانان بیرم خان آمدہ نشو ونما یافت وبعد از فتح ہند بخطاب خانے بعدہ خطاب ناصر الملکی یافتہ ودر ملک مالوہ بآب نربدا غرق شدہ ہلاک گشت

شیخ پیر محمد لکھنوی دانشمندی بود بعلوم ظاہری وباطنی صاحب التصانیف الرائقہ والتالیفات اللائقہ آبای کرامش از سادات مشہد یا ہون سواد جونپور بودند کتب درسیہ در جونپور ودر حرمین شریفین ودہلی واجمیر وغیرہ تحصیل کردہ بہ لکھنؤ آمدہ در تکیہ بمقام شاہ

بینا قدس سره بوده ریاضات ومجاهدات می کشید وفاتحه بعد فراغ بخدمت مولوی قاضی عبدالقادر لکهنوی خوانده در باطن از روح پر فتوح حضرت شاه بینا اوام الله فیضه بینا تربیت مے یافت بعده بخدمت شاه عبدالله سیلی چشتی پیوست ودر بقیه اولی نعمت ارادت وخلافت وے کامیاب شد واجازت سکونت لکهنؤ یافت وحسب وصیت پیر خود مدام بدرس افاده علوم مشغول بودے انچه از فتوحات یافتے براه خدا صرف مے کردی وبجز قوت یک روزه برای خود نگرفتی اکثرے از علماے نامدار فاتحه فراغ از وخوانده بود وفاتش که در سال هشتادم از صدے یازدهم بوقوع آمده شیخ محمد آفاق که سرحلقه مریدان وے بود بجایش منصوب گردید مرقد شیخ پیر محمد بر بلندی لب دریاے گومتی در شهر لکهنؤ زیارتگاه است وبه ٹیله شاه پیر محمد شهرت دارد

حرف التاء المثناة

شیخ تاج الدین دهلوی ولد شیخ زکریا اجودهنی دهلوی از علمای عهد اکبر شاه بود شاگرد رشید شیخ امان پانی پتی بود از تصانیف او شرح لوایح وشرح نزهة الارواح است گویند وے هم باعث برگشتن اعتقاد اکبرشاه بود

مولوی تراب علی لکهنوی ابن شیخ شجاعت علی بن مفتی فقیه الدین بن مفتی محمد دولت بن مفتی ابوالبرکات مصنف فتاوی جامع البرکات نامش رکن الدین محمد وکنیت وی ابوالبرکات است سلسله نسبش بمصعب بن زبیر مے پیوندد بزرگانش باشنده دهلی اند در سال دوازده صد وسیزده هجری تولد یافته لفظ برخوردار [۱۲۱۳] ماده تاریخ ولادت اوست الغرض وی بخدمت مولوی سید مخدوم لکهنوی ومولوی محمد اسمعیل لندنی ومولوی مظهر علی لکهنوی ومولوی ظهور الله لکهنوی اکتساب علوم نموده فایق الاقران گشت وبدرس وافاده طلبه عمر خود بسر برده تاریخ دوازدهم صفر سال دوازده صد وهشتاد ویک هجری بمقام قصبه محمد آباد ضلع اعظم گڈھ رحلت فرموده بعد انجا مدفون شد ولفظ فارغ [۱۲۸۱] ماده فوت او یافته اند او را تصانیف بسیار اند از آن جمله نسخ بذیل مذکور مے شوند شمس الضحی لازالة الدجی التکملة الاعلی للاوراد المدیه الفرائض الغالبة مصفاة الاذهان فی تحقیق البرهان -

العشرة الکاملة منیة مصفاة الاذہان - التحقیقات البدیعة الشوکیة فی تبیین الفوائت السعدیة التحقیقات الزکیة فی التوہمات السعدیہ - حاشیہ شرح ملا جامی ناتمام - ازالة العضل عن اشعار المطول - الترشیح الجلی فی مسائل المرور امام المصلی - القول الصواب فی مسائل الخضاب العجالة الدقیقة فی مسائل العقیقه - سبیل النجاح الی تحصیل الفلاح - التعلیق المرضی علی شرح القاضی - التعلیق الاحسن علی شرح ملا حسن - حاشیہ شرح سلم مولوی حمد اللہ سندیلی - شوکة الحواشی لازالة الغواشی حاشیہ صدرا - تحفة الروایات فی اجوبة الواقعات ناتمام - الهلالین علی الجلالین ناتمام - شرح فارسی قصیدہ بردہ - ترجمۂ فارسی قصیدہ شنفری - تحصیل الحجرہ بآداب العمرہ - شرح فارسی تحصیل الحجرہ - مسالک السداد فی مسائل الافراد - ہدایة الاتام فی آداب الاحرام - تحصیل التخضع بآداب التمتع - الفوز المبین بآداب البلد الامین ہر دو ناتمام اند - موائد القرب فی آداب الاکل والشرب - درک المآرب فی آداب اللحی والشوارب - شرح شمس بازغہ ناتمام - التحقیقات الکافیہ فی ابطال ارتدادات الکلالیہ العجالة البلیکیہ - سواد الطریق لابطال اقوال الزندیق - ہدایة الحیرین الی مسائل العیدین - قرة العینین فی ابطال مسح الرجلین - رسالہ در فضائل حضرت صدیق رض - رسالہ در فضائل حضرت عثمان رض - رسالہ معراجیہ وغیرہا

شاہ تراب علی کاکوروی ابن شاہ محمد کاظم قلندر از دانشمندان صوفیہ در علم تصوف دستگاہی کامل داشت وی را معدن تہذیب اخلاق می توان گفت مطالب رشیدی و اصول مفسرہ و دیوان اشعار وغیرہ از تصانیف وے مشہور اند او را دو فرزند ارجمند یکے مولوی شاہ حیدر علی و مولوی شاہ تقی علی بودند کہ ہر دو کمال ظاہر و باطن داشتند -

مولوی تفضل حسین خان کشمیری معروف بخان علامہ کہ بذات خود شیعی مذہب شدہ مولدش سیالکوٹ و منشاے او شاہجہان آباد است و در علوم عقلیہ و نقلیہ بہرہ وافی داشت خصوصاً در علوم ریاضیہ شہرۂ آفاق بود در شاہ جہان آباد از مولوی وجیہ تلمیذ ملا نظام الدین سہالوی و کتب معقول و ریاضیات از مرزا محمد علی ابن میرزا خیر اللہ مہندس استفادہ نمودہ و بہ لکھنؤ از ملا حسن فرنگی محلی میرزا ہد شرح مواقف سبق گرفتہ

ودیگر کتب حکمیہ ہمچو شفا وغیرہ بطور خود مطالعہ کردہ در محافل نحاریر علم انی اعلم ما لا تعلمون برافراشت وہنگامیکہ اتالیق نواب سعادت علی خان بود در الہ آباد بمولوی غلام حسین دکنی شاگرد مولوی برکت الہ آبادی بتوسط مولوی ولدار علی طرح مباحثہ منطق انداخت ودر بنارس از شیخ محمد علی حزین نیز استفادہ علوم نمودہ وتلمذ وا دانشمندان فرنگ اعزازی نام داشت زبان عربی وفارسی وانگریزی ولاطینی نیکو میدانست بغایت سادہ روش بود چندے بوکالت آصف الدولہ ممتاز بود باز بنیابت نواب موصوف ممتاز گشت آن زمان ہم سادہ روی را از دست ندادہ دربان پدر خود مقرر نکردہ ہرکس باوے رسید بعد فوت آصف الدولہ درعہد نواب سعادت علی خان لکھنوی از نیابت مستعفی شد بمطالعہ کتب وافادہ طلبہ علوم مے گذرانید از تصانیف معتبرہ او کتابے در فن ہیئت حکماے فرنگ و دو نسخہ دیگر در جبر ومقابلہ وغیرہ اند بمقام کلکتہ بعارضہ فالج ومالیخولیا مبتلا شدہ جہت تبدیل آب وہوا بہ لکھنؤ میرفت کہ مابین کلکتہ ومرشد آباد بتاریخ ہیجدہم شوال سال یک ہزار ودوصد و پانزدہ ہجری درگذشت غفر اللہ ذنوبہ

ملا تقی الدین ششتری در عہد جلال الدین محمد اکبر پادشاہ علوم عقلی ونقلی نیکو میدانست وطبع نظم داشت بحکم اکبرشاہ شاہنامہ فردوسی بعبارت نثر نوشتہ بقول ملا عبد القادر بدایونی قماش پلاس وریسمان را یکجا کردہ

مولوی تقی علی کاکوروی ابن شاہ تراب علی قلندر بن شاہ محمد کاظم قلندر ساکن قصبہ کاکوری مضافات لکھنؤ تلمیذ مولوی محمد مستعان کاکوروی بود ہموارہ بدرس وافادہ طلاب مشغول بودی کتاب روض الازہر فے مآثر القلندر از وے یادگار است عمر دراز یافتہ بتاریخ ہفتدہم رجب سن دوازدہ صد ونود ہجری بروز چہارشنبہ بعد ساعتی بالاے دوازدہ ساعت نہاری رحلت فرمود

حرف الثاء المثلثہ

مولوی ثابت علی ساکن بہکا ابن شیخ نہال الدین صدیقی ساکن موضع بہکا متصل پورہ مفتی پرگنہ چائل ضلع الہ آباد شاگرد رشید مولانا محمد اشرف لکھنوی بکتب منطقیہ

مہارتی کامل داشت اکثر درس و تدریس شان بذریعہ تلامذہ اداے وقت بود ہنگامے کہ
جناب شان جہت تعلیم مولوی محمد عمر برادرزادہ مولوی محمد ظہور مچھلی شہرے بمقام
غازی پور ملازم بودند مؤلف اوراق شرح جامی بخدمت شان تحصیل کردہ وفات شریفش
ہفتم ربیع الاول روز دوشنبہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بموضع بہکا مسکن
مالوف اتفاق افتاد

قاضی محمد ثناء اللہ پانی پتی از اولاد شیخ جلال الدین کبیر الاولیا پانی پتی قدس سرہ اند
زبدۂ علمای پرہیزگار و عمدۂ اتقیاے روزگار بودند بعمر ہفت سالگی حفظ قرآن شریف نمودہ تا زمان
شانزدہ سالگی از تحصیل علوم فراغ یافتند و در ایام تحصیل صد و پنجاہ کتاب سواے کتب
درسیہ بمطالعہ خود در آوردند نخستین بیعت بخدمت شاہ محمد عابد سنامی قدس سرہ
نمودند بعد وفات حضرت ممدوح بخدمت مرزا مظہر جان جانان شہید قدس سرہ المجید
کسب کمالات کردند و بزبان حضرت ایشان بلقب علم الہدے سرفراز گشتند و
مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز بلقب بیہقی وقت یاد مے فرمود مدت العمر
در افاضہ فیض ظاہر و باطن و اشاعت علوم و فصل خصومات و اجابت سوالات و حل
معضلات مصروف مے بودند و در علم تفسیر و فقہ و کلام و تصوف ید طولے داشتند
خصوصاً فقاہت وے بمرتبہ رسیدہ بود کہ چندین کتب و رسائل درین علوم تصنیف
فرمودہ و مکاتیب بسیار در جواب اسولۂ مشکلہ تحریر فرمودہ اند تفسیر مظہرے کتابیست بس
ضخیم در ہفت مجلد کلان و السیف المسلول کہ آن را شمشیر برہنہ ہم مے گویند رد روافض است
و ارشاد الطالبین و رسالہ مالا بد منہ و تذکرۃ الموتے و القبور و تذکرۃ المعاد و حقوق الاسلام
کہ بحقیقۃ الاسلام شہرت دارد و رسالہ در حرمت و اباحت سرود و رسالہ
حرمت متعہ و رسالہ شہاب ثاقب و دیگر کتب و رسائل کہ از بیست عدد متجاوز خواہند بود
از تصانیف حضرت ایشان ہست وفات شریف قاضی موصوف اول تاریخ غرہ
رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری بوقوع آمد مولوی غلام محی الدین پانی پتی تاریخ
رحلتش در آیۂ کریمہ فہم مکرمون فی جنت النعیم یافتہ علیہ الرحمۃ والمغفرۃ من الغفور الرحیم

حرف الجیم

شیخ جان محمد لاهوری دانشمند ماهر شریعت و طریقت مقتدای زمانه بمحله پرویز آباد که بیرون لاهور است سکونت داشت در صغر سن بخدمت شیخ عبدالحمید خلیفه شیخ اسمعیل عرف میان کلان لاهوری تحصیل علم می کرد روزی همراه اوستاد بخدمت میان موصوف حاضر بود که میان سابق الذکر بوی فرمود که اگر عالم شوی بمن تکرار احادیث خواهی کرد شیخ جان محمد بحیا و ادب ساکت ماند بانهاشارت اوستاد عرض کرد که اگر بتوجه شریف فائز المرام خواهم شد بالضرور بخدمت خواهم رسید میان موصوف دست برداشته بحق وی دعا نمود که مستجاب شد وی در چند ماه استعدادی بهم رسانید که شیخ عبدالحمید از تعلیمش خود را قاصر یافته او را بشیخ تیمور لاهوری سپرد او بخدمت شیخ تیمور بسی نگذشت که فاتحه فراغ برخواند روزی جاذبه قلبی میان کلان وی را بخود کشید چون جان محمد بخدمتش حاضر آمد میان کلان با وی معانقه کرده نعمت باطن عطا فرمود و گفت که حسب وعده بروز دوشنبه و جمعه نزدم تکرار احادیث کرده باشد چنانچه تا حیات میان موصوف بایام معینه حاضر آمده تکرار احادیث می کرد و بهر حدیث که شبهه عاید می شد میان کلان بتوسط مراقبه از حضور پرنور رسالت پناهی صلی الله علیه وآله وسلم تصحیح آن می کرد وی رحمة الله علیه بسال یازده صد و بیست هجری رحلت فرموده در پرویز آباد مدفون گشت می گویند که بعد چند سال بمقدم محله مذکور در منام گفت که نعش مرا برآورده متصل مرقد میان کلان مرحوم مدفون کن ورنه محله تو بلاے سخت نازل خواهد شد صباح آن مقدم مذکور نعش مبارک وی را از مدفن برآورده قریب میان کلان مدفون ساخت رحمة الله علیه

سید جان محمد بلگرامی ابن سید معین الدین در سال هزار و هشتاد و سه هجری ولادت یافته او از قرآن مجید حفظ نموده بتحصیل علوم متعارفه قدم نهاد و در جمیع علوم لائق و فائق گشت و خط نسخ خوب می نوشت بشوق زیارات از بغداد و سر من راے و نجف و کربلا و طوس به بیت الحرام رسیده بعد اداے مناسک حج بمدینه منوره بتمناے موت رخت اقامت انداخت در مسجد نبوی به تصحیح مصاحف می پرداخت و همدران بقعه کریمه

در سال یازده صد و چہل و نه ہجری رحلت فرموده در بقیع مدفون شد

مولوی جان محمد لاہوری از اعاظم مشایخ و اکابر علمائے لاہور بود بروز جمعه وعظ مے گفت خلق خدا از دور و نزدیک بخدمت وے حاضر شده بہره وافی و حظ کافی از علم و عمل حاصل مے کردند در سن دوازده صد و شصت و ہشت ہجری بلاہور درگذشت ۔

شیخ چاپن میواتی ساکن ***** و آن قصبه ایست در ملک میوات ہیزده کروه از دہلی از علمائے صوفیه صافیه و مشاہیر خلفائے شیخ عبدالعزیز دہلوی بود بر جاده فقر استقامت تام داشت و کتب تصوف مثل فصوص الحکم و نقد النصوص وغیره را بطالبان اہل استحقاق درس می گفت در آخر عمر جلال الدین محمد اکبر شاه را بنسبت وے اعتقادی عظیم پیدا شده در بعضی مہمات استمداد از وی نمود و در عبادت خانه قریب محل شاہی جائے از برائے او معین ساخته شبہا خلوت باوی می داشت بادشاه چون نماز معکوس را از و مشاہده نمود بنسبت معکوس شد شیخ در سال نہصد و نود و ہشت ہجری درگذشت

مولوی جعفر ساکن ٹلو مضاف لکھنؤ عالم صاحب ورع و تقوے بود در سال دوازده صد و شش و دو ہجری وفات یافت

سید جلال کشمیری ابن سید جمال عالم و عامل حافظ کتب فقه و حدیث و تصوف بود متصل مقابر آبا و اجداد خود خانقاہے ساخته باتقائے تمام بسر مے برد در دوازده صد و ہفتده ہجری رحلت کرد

شیخ جلال تھانیسری خلیفه عبدالقدوس گنگوہی قدس سرہما جامع علوم ظاہری و باطنی بود با فاضه علوم دینیه و نشر معارف یقینیه اشتغال داشت آخر حال از علوم رسمیه اعراض نموده از جلوت بخلوت آمده اوقات شریف بختم قرآن مجید و نوافل و درود و دعا مربوط بود سنین عمرش بنود و سه رسیده و بغایت ضعیف و نحیف گشته پوستی و استخوانے مانده بود با آنکه قوت نشست و برخاست نداشت ہمه وقت از کم قوتی و بے قوتی تکیه زده خفته بودے ہمین که استماع اذان فرمودی بے مدد دیگرے برخاسته نعلین پوشیده و عصا بدست گرفته جودے خود بآداب طہارت و صلوٰة قیام نمودے

وباز برسم معہود بر بستر خفتے در سن ہفتصد و ہشتاد و نہ ہجری عالم فانی را پدرود کرد و در لفظ شیخ الاولیا
تاریخ رحلتش یافتہ اند

مولانا جلال الدین مانکپوری جد مولانا حسام الدین مانکپوری است مردی بزرگ وعالم وعابد وصابر و متقی بودے بعد از نماز خفتن تا آنکہ مردم بیدار مے بودند بخواب می رفت بعد از آنکہ مردم بخواب مے رفتند برمے خاست تا بامداد نماز کردے و ہر روز چہل و یک بار سورۂ یس بخواندی و بعد نماز چاشت تعلیم علم دین می کرد و خوردن او از کسب کتابت بود مصحف مے نوشت و بدہلی مے فرستاد بہ پانصد تنگہ ہدیہ مے شدی و ہرگز بے وضو قلم نگرفتے و اگر در ملک وقتے برغبت غارت گری شدی دران ایام گوشت نخوردی شاید کہ گوشت از مواشی مغروتہ باشد و وے ارادت بہ شیخ محمد حنیف نظام الدین اولیا قدس سرہ داشت۔

مولوی جلال الدین احمد بنارسی بن مولوی عبد الاعلی بنارسی بسال دوازدہ صد و بست و یک ہجری متولد شدہ بخدمت والد خود و نیز مولوی احمد اللہ بنارسی علوم متعارفہ اکتساب نمودہ سند حدیث از مولوی عبد الحق محدث بنارسی یافتہ عامل بالحدیث و متبع سنت نبوی و قانع و متقی بود جید الحافظہ آن چنان بود کہ در یک روز یک پارہ کلام مجید حفظ نمودہ وقت شب بماہ رمضان بتراویح مے خواند فرہنگ اخوان الصفا و فاتحۃ الصواب فی قراۃ فاتحۃ الکتاب و زبدۃ القوانین در صرف و نحو و شرح کافیہ ناتمام و قواعد اردو ناتمام از تصانیف اوست بکالج بنارس بعہدہ مدرسی اول معزز بود بسال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری بعمر پنجاہ و ہشت سال انتقال فرمود

مولانا جلال الدین رومی کہ بس اوستادے متفنن بود و اکثر در منصب افادہ سبق علوم دینی در مدرسہ فیروزشاہی واقع دہلی در عہد فیروزشاہ پادشاہ مے داد و متعلمان را ہموارہ تفسیر و حدیث و فقہ تعلیم مے کرد

قاضی جلال الدین ملتانی دانشمند متبحر حق گو و حق پسند بود و سابتداے حال تجارت کردی و در اواسط بدرس مشغول شد و چند سال در اکبرآباد اقامت فرمود و بعد عزل قاضی یعقوب بامر اکبر پادشاہ بعہدہ قاضی ہند مباہی گشت در دیانت و امانت

بنفس نفیس خود بہترین قضاۃ بود اما بشومی پسر ناخلف بہ بدیانت بجانب دکن اخراج یافت حکام آن دیار کہ آوازہ رسوخ او در دین اسلام و اظہار کلمۃ الحق شنیدہ بودند در تعظیم و تکریم او باقصی الغایۃ کوشیدند ازانجا بزیارت بیت اللہ الحرام مشرف شد وہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت فرمود علیہ الرحمۃ والرضوان

سلطان جلال الدین قریشی دانشمندی متبحر و درویشی صاحب حالت مجذوب شکل بود اکثر احوال سر و پا برہنہ بودے و در بیابانہا گشتے و از پوشش بر مقدار ستر عورت اکتفا کردی و علوم عقلی و نقلی درسے و جیفے ہمہ بر زبان داشت وگاہے کہ در تقریر آن افتادی بیانے وافے کردے بہیچ چیز بہیچ کس تعلق نداشت بزبان عربی و فارسی و ہندی سخن گفتی مشرب قلندریہ داشت از عبادات بر فرائض و سنن اقتصار کردے فصوص الحکم و سائر کتب تصوف یاد داشت چندگاہ در دہلی تشریف داشت و در بیانہ و آگرہ و نواحی آن نیز می بود عمر او بست و پنج سال بود در سن نہصد و چہل و ہشت ہجری وفات یافتہ در بعض قریات مندو مدفون شد رحمۃ اللہ علیہ

سید جلال الدین حمید عالم بن سید محمد ابو المجد محبوب عالم احمد آبادی گجراتی دوم جمادی الاول بسال ہزار و شصت و دو ہجری ولادت یافتہ علم ظاہر و باطن از پدر بزرگوار خود آموختہ بمرتبہ کمال رسیدہ رسالہ مرآت الرؤیا در تعبیر خواب و رسالہ مفتاح الحاجات در اعمال و اشتغال از وے شان یادگار ماند شب بستم ذی الحجہ سال ہزار و صد و چہاردہ ہجری جہان فانی را پدرود فرمود و در احمد آباد گجرات بر آسود

مولوی سید جلال الدین برہانپوری عرف اللہ والے صاحب شاگرد مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی عارف وقت زاہد و عابد و محدث بود در سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری در برہان پور وفات یافتہ

شیخ جلال الدین احمد پانسوی الخطیب انتساب او بامام اعظم ابو حنیفہ کوفی است از اعاظم خلفای شیخ فرید الدین گنج شکر قدس سرہما جامع کمالات ظاہر و باطن بود صاحب ترجمہ رسائل و اشعار دارد کہ در میان مردم یافتہ می شوند ازان جملہ رسالہ ملمعات بزبان عربے

جامع کمالات متفرقہ است کہ در وادِ صاف فقر بیان فرمودہ قبرش در قصبہ ہانسی است
بزار و تبرک بہ

ملا جمال الدین کشمیری برادر ملا کمال الدین دانشمند متبحر و مرید بابا فتح اللہ حقانی بود شب و روز شغل بدرس و تعلیم داشت ابو الفقرا شیخ نصیر الدین و بابا نصیب الدین و شیخ اسمعیل چشتی از تلامذہ وی اند اوبے تکلفانہ بیک قمیص و بوریا بسر می برد مرقدش بہ کشمیر است

مولوی جمال الدین فرنگی محلی ابن ملا علاء الدین شارح فصول اکبری از کتب درسیہ فراغت حاصل کردہ بملک مدراس رفتہ بنا بتعلیم نواب غلام غوث خان رئیس کرناٹک بمشاہرہ دو صد و پنجاہ ملازم شد ہمدرانجا بتاریخ ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافتہ مدفون گشت

مولانا جمال لاہوری ساکن محلہ تلہ محلات شہر لاہور اعلم علمای وقت جامع جمیع علوم شاگرد ملا اسمٰعیل اچی خوش تقریر و شیخ گوی در عہد اکبر بادشاہ مدرس مدرسہ لاہور بود می گویند از عمر ہشت سالگی بافادہ طلبہ مشغول شدہ مباحث دقیقہ معقول و منقول بآسانے خاطر نشان شاگردان مے ساخت صاحب صلاح و تقوی و متخلق باخلاق حمیدہ بود تفسیر شیخ فیضی را اکثری از اصلاح دادہ اوچی نسبت باوچ بضم اول و سکون واو و جیم فارسی مشدد قریہ ایست مشہور از توابع ملتان اوچ بزبان پنجابی بلند را گویند چون آبادی آن قریہ بر زمین بلند واقع شدہ لہذا آن را اوچ نامیدند

شیخ جمال دہلوی فاضل خردمند متخلص بجمالی مرید شیخ سماء الدین رح دہلوی بود از ہند بخراسان رفتہ و بعد فوت سلطان حسین مرزا از خراسان بہ ہند آمدہ بمصاحبت سلطان سکندر لودی و بابر شاہ و ہمایون شاہ بسر بردہ و ہر یکے از شاہان صدر الذکر احترامش مے کردند کتاب سیر العارفین از تصانیف مشہورہ اوست در سال نہصد و چہل و دو ہجری رحلت نمود خسرو ہند دای تاریخ فوت اوست

مفتی جمال خان دہلوی ابن شیخ نصیر الدین و برادر میان لادن تلمیذ پدر خود از ظرائف کنبوہ اعلم العلما در زمان خود و در علوم عقلیہ و نقلیہ خصوصاً فقہ و کلام و عربیت

وتفسیر بی نظیر بود و بر شرحین مفتاح محاکمہ کردہ و کتاب عضدی را چہل مرتبہ از اول تا آخر درس دادہ و ہمیشہ درس گفتی و افادہ علوم دینی فرمودی و بخانہ ملوک و سلاطین نرفتی و پیوستہ نزد حکام معزز و محترم بودے اکثر شاگردانش دانشمند شدہ اند و عمرش از نود گذشتہ بود کہ در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بدار البقا رحلت فرمود **تصانیفہ** شرح عضدی - شرح مفتاح شرح انوار فقہ وغیرہ

جواد ساباط مردی بود از عرب اصل نام وی جواد ساباط لطفی بن ابراہیم ساباط الساباطی و بعد ارتداد از ملت محمدیہ بملت مسیحیہ بنام ناتانئیل ساباط شہرت یافتہ بسال دوازدہ صد و بست و دو ہجری در کلکتہ بشیخ احمد عرب شروانی ملاقی شدہ او در ظرافت سخن و نقل نوادر و غرایب و ایراد مضحکات و عجائب یکتاے روزگار بود و در علوم مختلفہ تصانیف دارد **مصنفات** القواعد الفخریہ فی الصرف والنحو بالفارسیہ - ضروریات الصرف - ربط المجار فی رد الاستغفار و آن کتابیست از تصنیف مولوی باقر مدراسی در اثبات اجتہاد امیر معاویہ - مقدمۃ العلوم در منطق - الموجز النافع در عروض - مختصر در قوافی - الانموذج الساباطی در عروض و قوافی - التحفۃ الباقشریہ در صنائع و بدائع - شراب الصوفیہ در اصول تصوف - الہام الساباطیہ در تجربات خود و لطائف الساباطیہ و نادعیہ کہ براے خود انشا نمودہ - موجزۃ الرمل - ضرغاطۃ الرمل - محاکمۂ ساباطیہ در صرف و نحو ہندی وغیرہا کتب و رسائل بزبان عرب و فارس تالیف نمودہ و نیز قصائد غیر او دارد

جوہر ناتھ کشمیری از علماے نامدار کشمیر است محدث و جامع علوم عقلیہ بود اکثر علوم بمدرسہ سلطان قطب الدین کشمیری تحصیل کردہ بحرمین شریفین رفتہ بعد اداے مناسک حج بیت اللہ بتحصیل حدیث متوجہ شد و از اکابر علما و اجلہ محدثین آن دیار اجازت حدیث حاصل نمود و از ملا علی قاری ہروی و ابن حجر مکی اجازت حدیث بسند معنعن یافتہ و بکشمیر معاودت کردہ بگوشہ انزوا بعبادت خالق مشغول گشتہ و بغرض استرزاق حلال ہمیشہ رسیدن پشم کہ از آن دوشالہ مے سازند اکتفا کردہ درس علوم و تفہیم آنہم مے کرد

از تلامذہ اشہر وے ملا محمد ٹپیگر محشی شرح جامی است صاحب ترجمہ بسال ہزار و بست و شش ہجری وفات یافتہ در کشمیر جانب شرقی مرقد ملا حسین خباز مدفون شد

ملا جیون امیٹھوی نام او شیخ احمد ابن ابی سعید بن عبد اللہ بن عبد الرزاق بن خاصۃ الصدیقی نسبًا الحنفی مذہبًا المکی اصلًا الصالحی لطنًا الامیٹھوی مولدًا قوت حافظہ بغایتے داشت کہ قصیدہ بشنیدن یکبار یاد وے گرفت و عبارت کتب درسیہ بلا معاینہ کتاب زبانی مے خواند اولًا قرآن مجید حفظ کردہ کتب درسیہ از علماے عصر خود تحصیل نمودہ فاتحہ فراغ بخدمت ملا لطف اللہ ساکن کوڑہ جہان آباد خواند پس ازان بحضور محی الدین اورنگ زیب بادشاہ باریاب شدہ بادشاہ موصوف بتعظیم و توقیر تمام پیش آمدہ بحلقہ تلامذہ وے در آمد تا زندگی پا از جادہ ادبش بیرون نہ نہادہ ہمچنین اولاد بادشاہ موصوف مراعی آدابش بودند ملا ممدوح الذکر عمر عزیزش را با فادہ درس و تصنیف صرف نمودہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ از غرہ ربیع الاول سن یازدہ صد و پنج ہجری تسوید نور الانوار شرح منار آغاز کردہ بہ ہفتم جمادی الاول سال مذکور در حرم شریف بدینہ منورہ بلا اعانت کتابے باختتام رسانیدہ و نیز تفسیر احمدی در شرح آیات احکامی از تصانیف شہیرہ اوست در یازدہ صد و سی ہجری بدہلی وفات یافتہ نعش او بامیٹھی آوردہ دفن کردند

طاب اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ

حرف الحاء المہملۃ

میان حاتم سنبھلی شاگرد و مرید شیخ عزیز اللہ تلنبی سنبھلی در عہد خود من حیث الجامعیۃ خصوصًا در علم کلام و اصول و عربیت و فقہ بی ہمتا و مرتاض و صالح و متقی بود وے گویند شرح مفتاح و مطول را از باے بسم اللہ تا تاے تمت چہل مرتبہ درس گفتہ ہمچنین حال کتب دیگر قیاس باید کرد چون ملا علاء الدین لاری حاشیہ عقائد نسفی مصنفہ خود را بدعوے تمام نزد میان پیش کرد وی بعد از مطالعہ چندان تدقیق فرمود کہ ملا را ہیچ جواب نماند بالجملہ تا ہفتاد سال بر مسند افادہ و ارشاد متمکن بود در سال نہصد و شصت و ہشت یا نہ ہجری از دار دنیا درگذشت

حافظ کوبکی مشہور بحافظ تاشکندی دانشمند تبحر بود خصوصًا در عربیت در خدمت ملا عصام الدین اسفرائینی تلمذ نموده جمیع علوم نیک میدانست و بسیار افاده فرمود و سپاہی وضع بود در سن نہصد و ہفتاد و ہفت ہجری بہند آمده بملازمت اکبر شاه مشرف شده تفسیر سوره محمد صلی اللہ علیه وآله وسلم بحضور شاه گذرانیده قریب چہل ہزار روپیه صله یافته براه گجرات متوجه حرمین شریفین شد

حاجی محمد کشمیری اصلش از ہمدان است یکی از بزرگانش ہمراه سید علی ہمدانی بکشمیر آمده رخت اقامت انداخت حاجی محمد در انجا متولد شده و بدہلی رسیده کسب فضائل نموده در اکثر علوم بمرتبۂ کمال رسیده بفقر و عبادت بسر می برد و با مور دنیوی ملوث نمی شد بروز پنجشنبه نوزدہم صفر سال ہزار و شش ہجری وفات یافته ع نوزدہم بود از شہر صفر ماده تاریخ فوت اوست

شیخ حبیب اللہ قنوجی از مشائخ کبار بلده قنوج عالم علوم درسیه مروجه معاصر مولوی علی اصغر قنوجی در سلوک و تصوف توغل عظیم داشت و ہمگی ہمتش بہدایت و ارشاد خلق اللہ معروف بود جواہر خمسه و تذکرة الاولیا و روضة النبی و انیس العاشقین و القاصل فی الفقه از تصانیف لطیفه اوست و او از شاه عبد الجلیل الہ آبادی بیعت و ارادت داشت در سال یازده صد و چہل ہجری در قنوج وفات یافته بباغ خودش مدفون گشت

ملا حبیب اللہ فرنگی محلی ابن ملا محب اللہ بن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی اکثر کتب درسیه بخدمت برادر کلان خود ملا محمد مبین تحصیل نموده و بعضے ازان بخدمت عم خود ملا انوار الحق اکتساب کرد و کتب مطوله از ملا احمد حسین و معقولات در خدمت ملا محمد حسن خواند بوجه فقدان معاش متوجه بدرس نشد شب شانزدہم ذی قعده سال دوازده و صد و بست و شش ہجری وفات یافته ع شد بعرش برین حبیب اللہ ماده تاریخ رحلت اوست

مولانا حسام الدین مانک پوری ابن مولانا خواجه ابن مولانا جلال الدین مرید و خلیفه شیخ نور قطب عالم پنڈوا از اعیان مشائخ وقت خود عالم بود بعلوم شریعت

در طریقت او را ملفوظاتی ہست رفیق العارفین نام کہ یکے از مریدانش جمع کردہ۔
حکیم حسن گیلانی بحذاقت شہرت داشت وعلمش نہ چنان بود امابہ مکارم اخلاق و محامد اوصاف موصوف بود سوم محرم سال یک ہزار و چہار ہجری وفات فرمود۔
شیخ حسن بن طاہر جونپوری والد او شیخ طاہر از ملتان بطلب علم باین دیار افتاد مدتے در بلدہ بہار سکونت کرد و پیش شیخ بدہ حقانی تحصیل علم نمود و ہم در بہار شیخ حسن پسرش متولد شد واز عنفوان شباب در اثناے تحصیل علم طلب حق دامنگیر حال او گردید کہ مرید راجی حامد شاہ مانکپوری گشت او را رسائل در سلوک وعلم توحید اند از ان جملہ کتاب مفتاح الفیض ہست در علم سلوک وی از مشائخ جونپور است در زمان سلطان سکندر لودی از جونپور باستدعاے او بدہلی قدیم آوردہ در کوشک بجی منڈل کہ نام برج حصار سلطان محمد تغلق ہست با اہل و عیال سکونت ورزید وہم در انجا بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سن نہصد و نہ ہجری وفات یافتہ قبرش و نیز قبر اکثر اولادوے درانجا ہست علیہ الرحمۃ
حسن علی موصلی شاگرد رشید شاہ فتح اللہ در سال فتح کابل بملازمت اکبر بادشاہ رسیدہ مامور بتعلیم شاہزادہ بزرگ گشت وچندگاہ شیخ ابوالفضل نیز خفیہ از و تعلیم فن ریاضی وطبیعی و سایر اقسام حکمت گرفت ودقائق وغوامض علوم را ازو کسب کردے وبعد چندی ترک وظیفہ کردہ عازم گجرات شد درانجا میرزا نظام الدین احمد و پسرش محمد شریف ازو استفادہ علوم غریبہ عقلیہ نمودہ بدرجہ کمال رسیدند بعد زمانے ابوالفضل وغیرہ مقربان شمۂ از فضائل وکمالات او در مجلس شاہی مذکور ساختند کہ فرمان بہ طلب او رفت صاحب ترجمہ بلاہور آمد وقت کورنش او را تکلیف سجدہ نمودند و از ین معنے آزار یافتہ در سن نہصد و نود و ہشت ہجری عازم وطن گردید
مرزا حسن علی صغیر محدث لکھنوی ساکن محلہ بیچے گنج محلات لکھنو ملقب بہ میرک جمال الدین المعروف بمرزا از سادات علوی ہست خود را ہاشمی مے نوشت سند حدیث از مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ صدہا مردم علم حدیث ازو استفادہ نمودند

سیدی مولوی ابوالخیر محمد معین الدین المشہدی الکڑوی سند حدیث از ایشان داشتند
رسالہ تحفۃ المشتاق فی النکاح والصداق از تصانیف مشہورہ ویست ونیز کتابے موسوم
بہ برہان الخلافۃ وفتاوی بزبان فارسی بدو منسوب مے کنند و بعضے مے گویند کہ مذہب
شافعی مے داشت منشی خادم علی سندیلوی مؤلف تاریخ جدولیہ بہ سال دوازدہ صد و بست و شش
ہجری بمقام باندا مستفیض خدمت او شدہ و بعد اواخر سلطنت نصیر الدین حیدر شاہ اودھ
بمقام لکھنؤ بمرض استسقا رحلت فرمودہ ہم در انجا مدفون شد سقی اللہ ثراہ

مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی ساکن محمود نگر منجملات لکھنؤ شاگرد مولوے
حیدر علی سندیلی بود

مولانا حسن صغانی لاہوری ابن محمد بن حسن بن حیدر صغانی صغان بصاد
مہملہ مفتوحہ وغین معجمہ شہریست از شہرہائے ماوراء النہر معرب چغان بزرگانش از انجا آمدہ
بلاہور رخت اقامت انداختند مولانا حسن بتاریخ پانزدہم صفر سن پانصد و ہفتاد و ہفت
ہجری در لاہور متولد شدہ نشوونما یافت و از پدر خود تحصیل علوم کردہ مولانا موصوف
فقیہ کامل و محدث عامل و عالم ربانی واقف احکام و معانی بود و در سن ششصد و
پانزدہ ہجری بہ بغداد رفتہ مقیم شد و بعلوم عدیدہ کتب فائقہ تصنیف کردہ وہمانجا قبل از تکمیل
تصنیف کتاب العباب در لغت در سن ششصد و پنجاہ ہجری وفات یافتہ
حسب وصیت خود ہمان سال بمکہ معظمہ مدفون شد منجملہ تصانیف مشہورہ او
کتب ذیل متداول اند شوارد در لغت شرح القلادہ السمیطیہ فی
توشیح الدریدیہ۔ کتاب الافتعال۔ کتاب العروض۔ مشارق الانوار۔
مصباح الدجی۔ الشمس المنیرۃ شرح البخاری۔ درۃ السحابۃ وشرح درۃ السحابۃ در علم
حدیث۔ کتاب الفرائض۔ کتاب العباب ناتمام۔ وغیرہ۔

امیر حسن بن علاء سنجری دہلوی او را در میان فضلائے عصر شرفے و مکانے
دیگر بود و در میان مریدان شیخ نظام الدین اولیا بقربت و عنایت شیخ امتیازی داشت
در حسن معاملت و صفائے سیرت و سائر صفات حمیدہ یگانۂ روزگار بود

باوصاف تصوف موصوف و با میرخسرو مصاحبت و معاصرت داشت او را بمدح
غیاث الدین بلبن قصایدیست و در کلام امیرخسرو مدح سلطان مذکور کمتر امیر حسن را
کتابیست مسمی بفوائد الفواد در ان ملفوظات شیخ نظام الدین قدس سره جمع کرده در
غایت متانت الفاظ و لطافت معانی و کتاب مذکور درمیان خلفا و مریدان شیخ نظام الدین
قدس سره همچو دستوریست

مولوی حسین علی سندیلی ولد غلام مرتضی در اصل باشندهٔ قصبهٔ صفی پور از اولاد
همشیرهٔ مخدوم عبدالصمد عرف شاه صفی صفی پوری هستند سلسلهٔ نسب شان به عبدالله
بن عمر رضی الله عنهما میرسد از چهار پشت بواسطهٔ مادری به قصبهٔ سندیله قیام پذیر اند مولوی
حسین علی بسال دوازده صد و چهل به سندیله متولد شد و بخدمت پدر خود و نیز علمای
فرنگی محل کتب فارسی و عربی تحصیل نموده فراغ حاصل کرده بافادهٔ طلبه
اشتغال دارد دیوان اشعار فارسی و شرح چهل کاف و آمدنامه منظوم از تصانیف اوست
بخدمت سید شاه محمد احسن سرهندی بختیار نگری بسلسلهٔ قادریه ارادت دارند
و نیز مجاز اخذ بیعت بسلسلهٔ قادریه چشتیه و سهروردیه از شاه خادم صفی صفی پوری
هستند سلمه الله و ابقاه

سید حسین شاه متخلص بحقیقت که فی الحقیقه در فضائل و کمال بجای خود شاهی بود
و بمنصب میرمنشی رئیس مدراس سربلندی داشت وی را تصانیف بسیار اند
از انجمله کتاب خزینة الامثال ست که دران امثال عربی و فارسی و هندی بسال دوازده
صد و پانزده هجری جمع آورده بخاتمه کتاب مذکور می نگارد که چون درین خزینه عامره نقود
امثال عربیه و فارسیه و هندیه بهاست بنائے علیه فیها چهاش در سه السنه حسن انجام
پذیرفت و بعد اختتام خامه وزن باقم اشعار تاریخش نیز در سه زبان گفت ـــ
حین اتممت هذه النسخة مستغنیا بربی المتعال * سال تاریخ خواستم که کنم * هم بنامش
عیان براہل کمال * گر ز پنجے خروج شاد عدد * بولا هاتف خزینة الامثال *

خواجه حسین ناگوری از اولاد شیخ حمید الدین ناگوریست جامع میان شریعت

وطریقت وحقیقت و مرید شیخ کبیر بود و در ولایت گجرات مدتے بخدمت پیر خود بوده تحصیل
علوم کسبی و وهبی نموده بوطن اصل رجوع فرمود از تصانیف او تفسیر نور النبی است که هر
جزوے از قرآن مجلدی جدا نوشته وحل تراکیب و بیان معنے قرآن از انچه در تفسیر ها
مے باشد به تفصیل و تسهیل تمام تر بیان فرموده و بر قسم ثالث مفتاح شرحی نوشته
رسائل ومکتوبات دیگر نیز دارد و گویند که سوانح شیخ احمد غزالی را نیز شرحی کرده است و وی
اول کسے است که بر بالاے قبر خواجه معین الدین چشتی اجمیری عمارت روضه بنیاد نهاد
وے به تعلیم علوم دین وتلقین طریق ارباب یقین مشغول و بغایت مولع محبت حضرت
سرور کائنات صلعم بود هر چه از خانه و باغ وجاه داشت همه را بآن حضرت نسبت
کرده وقف نموده بود و در سن نهصد و یک هجری وفات یافت رحمة الله علیه

ملا حسین هروی از فرزندان شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی است در علوم
معقول شاگرد مولانا عصام الدین و ملا حنفی بود و در شرعیات تلمذ نزد خاتم العلماء والمحدثین
شیخ ابن حجر ثانی نموده و در وادی سلاست شعر و انشاء صنائع و بدائع وحسن تقریر و
فصاحت و بلاغت وظرافت ولطائف بے نظیر بود دیوان اشعار فارسی باتمام رسانیده
از پیشگاه اکبر شاه بنظم نمودن سنگهاسن بتیسی مامور شده بود مگر بانجام نرسید وے در سال
نهصد و هفتاد و نه هجری از هندوستان رخصت وطن حاصل کرده شیخ فیضی که تربیت
یافته او بود در لفظ دام ظله تاریخ آن یافت همدران نزدیکی به کابل ازین عالم
گذشت

مولوی حسین علی قنوجی ابن مولوی عبد الباسط قنوجی شاگرد پدر خود بود و بحیات
پدر خود بدرس و افاده طلبه علوم مے پرداخت تمرین المتعلم در بیان صیغ مشکله ازو
یادگار هست بعد پنج ماه از فوت والد خود بعمر بست و چهار سالگی و در سال دوازده
صد و بست و سه هجری ازین جهان بعالم جاودان رفت تغمده الله فی دار النعیم

مولوی حسین احمد ملیح آبادی ابن شاه علی احمد بن شاه علی محمد والدی از
سرهند به لکهنؤ تشریف آورده از انجا بقصبه ملیح آباد مضافات لکهنؤ رخت اقامت

انداخت صاحب ترجمہ بتاریخ بست و پنجم صفر سال دوازدہ صد و یک ہجری بہ ملیح آباد متولد شدہ بخدمت مولوی ظہور اللہ لکھنوی و مولوی عبد الرحیم ساکن کلکتہ و مرزا حسن علی محدث صغیر ساکن لکھنؤ محلہ پیچے گنج و مولوی سید مخدوم لکھنوی و مولوی نور الحق لکھنوی و مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و شیخ عمر محدث مکی و حکیم محمد صادق فیض آبادی و مولوی حیدر علے سندیلی اکتساب علوم متداولہ نمودہ ہموارہ بدرس و عبادت و ارشاد طالبان مشغول بودہ بہ تصنیف کمتر متوجہ بود رسالہ جواز قرأت فاتحہ خلف امام و رسالہ در بیان بیعت و شرح رسالہ مولوی رفیع الدین دہلوی در بیان وجود و چند رسائل در تصوف و حلیہ نبوی صلعم از تصانیفش بر صفحہ روزگار یادگار ماند چہارم رمضان سن دوازدہ صد و ہفتاد و پنج ہجری وفات یافتہ بجوار والد خود در مقابلہ موضع دودھیا متصل ملیح آباد مدفون شد

مولوی حفیظ اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر خرد مولوی ولی اللہ ذہین و ذکی بودہ باستعداد تمام کتب درسیہ تحصیل کردہ خدمت ارد عُلی عدالت فیض آباد از سرکار شاہ لکھنؤ داشت ہمدران حالت بدرس طلبہ می پرداخت بستم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری رحلت فرمود۔

حکیم الملک گیلانی نامش شمس الدین در حکمت و طب جالینوس زمان و مسیح دوران بلازم اکبر شاہ و خیر خواہ بندگان خدا و آشنا پرور بود پیوستہ طلبہ را درس گفتی و بے ایشان طعام نخوردی و بخانہائے مردم کم رفتی بسال نہصد و ہشتاد و ہشت ہجری بزیارت حرمین شریفین رفتہ ہمانجا سفر آخرت پیش آمد

حکیم دانا سیالکوٹی نامش ملا محمد صادق ابن مولانا کمال الدین سیالکوٹی ہست جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ شہرہ کمالش شنیدہ او را بہ محفل خاص طلبیدہ ہرگاہ مباحثہ علماے اہل تسنن و تشیع پیش آمدے وے از اہل سنت مناظر و مجیب بودے و ملا حبیب اللہ شیعہ را خاموش کردے بعد وفات بخانہ خود واقع محلہ جمالتہ مدفون گردید

مولوی حمد اللہ سندیلی ولد حکیم شکر اللہ ولد شیخ دانیال ولد پیر محمد صدیقی از ارشد تلامذہ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شہید سہالوی عالم عامل و طبیب حاذق بود در قصبہ سندیلہ منضافات لکھنو مدرسہ کلان بنا نہاد بجہت مصارف مدرسہ چند دیہہ از پیشگاہ بادشاہ وقت معاف یافتہ عمر گرامی خود بدرس و افادہ طلبہ علوم مے گذرانید از پیشگاہ شاہ دہلی مخاطب بفضل اللہ خان بود نواب ابو المنصور خان صوبہ دار اودھ بوے دستار بدل برادرانہ داشت بسیاری علما و فضلاے نامدار از سایہ دامن تربیتش سر بر آوردہ اند کہ نام تامی شان درج ذیل است قاضی احمد علی سندیلی داماد صاحب ترجمہ - مولوی احمد حسین لکھنوی - ملا باب اللہ جونپوری - مولوی محمد اعظم قاضی زادہ سندیلہ - مولوی عبد اللہ ابن مولوی زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ و از مولوی حمد اللہ مرحوم الترجمہ تصانیف ذیل مشہور و متداول اند شرح تصدیقات سلم العلوم معروف بحمد اللہ و حاشیہ شمس بازغہ و حاشیہ صدرا و شرح زبدۃ الاصول عاملی وفات او بمقام دہلی در سال یازدہ صد و شصت ہجری بوقوع آمدہ جانب غرب و جنوب از مزار حضرت قطب الدین اوشی قدس سرہ مدفون گشت غفر اللہ لہ

قاضی حمید الدین ناگوری در عہد شمس الدین التمش بادشاہ بود نام شریفش محمد ابن عطا است از مشائخ متقدمین ہندوستان جامع بود میان علوم ظاہرہ و باطن مرید و خلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردی اما بر مشرب او وجد و سماع غالب آمد کہ دران مولع و متوغل بود او را تصانیف بسیار است بزبان عشق و ولولہ سخن مے کند از ان جملہ طوالع شموس در اسما حسنیٰ وے بسال ششصد و پنج ہجری بجوار رحمت حق پیوست

شیخ حمید الدین الصوفی السعیدی الناگوری السوالی کنیتش ابو احمد و لقب وے سلطان التارکین است از اعاظم خلفاے خواجہ بزرگ معین الدین سنجری اجمیری و اکابر علماے صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم اجمعین از اولاد سعید بن زید منجملہ عشرہ مبشرہ رضی اللہ عنہم بود عمرے دراز یافتہ و اول مولودیست کہ بعد فتح دہلی بخانہ مسلمانان پیدا شدہ از زمان حضرت خواجہ معین الدین تا اوائل وقت

شیخ نظام الدین اولیا باقی بود و او را تصانیف بسیار اند از ان جملہ نسخہ اصول الطریقہ مشہور تر است وفاتش بست و نہم ربیع الثانی سال ششصد و ہفتاد و سہ ہجری وقوع یافتہ مرقدش در ناگور است یزار و تبرک بہ سوائے موضعی است از مواضع ناگور کہ شہریست بسر زمین مارواڑ

مولانا حمید قلندر دہلوی فاضلی شاعری بود مرید شیخ نظام الدین اولیاست و در صحبت بعضے خلفائے شیخ انچہ مقتضی قابلیت و استعداد باشد استفادہ کرد و اول در خدمت مولانا برہان الدین غریب بود و جملہ ملفوظات او جمع آوردہ بعد از ان در ملازمت شیخ نصیر الدین محمود افتادہ و از ملفوظات او نیز جمع نمود آن را خیر المجالس نام کرد ابتدائے تالیف آن در سن ہفت صد و پنجاہ و پنج ہجری بود و انجام آن در سال ہفت صد و پنجاہ و شش ہجرے صورت بست

شیخ حمید سنبھلی علامہ زمان یکتائے دوران بہ تفسیر دانی قرآن مجید معروف و دقیقہ رسی فرقان حمید موصوف بود ہمایون پادشاہ بوے عقیدہ راسخ داشت مے گویند کہ وے در زمان تسخیر ہندوستان بہ نوبت ثانی جہت استقبال ہمایون شاہ بکابل رفت و از بسکہ بادشاہ را با و اعتقاد بود روزے برآشفت و گفت کہ پادشاہم تمام لشکر شما را رافضی دیدم پادشاہ پرسید شیخ چا چنین سے گوید گفت و سہر جا نام لشکریان شما یار علی و کفش علی و حیدر علی یافتم و ہیچ کس را ندیدم کہ بنام یاران دیگر بودہ باشد بادشاہ بہم برآمد و قلم کہ بدستش بود بر زمین زدہ گفت نام پدر کاظم خود محمد شیخ است دیگرے نے دانم و برخاستہ بحرم سرا شد و باز آمدہ بملائمت و رفق شیخ را بحسن عقیدہ خویش اطلاع داد نتیجہ این حکایت عصوبت شیخ حمید بر تسنن و خوش عقیدگی و حسن خلقی ہمایون بادشاہ است رحمہما اللہ تعالے

قاضی حمید الدین دہلوی عمدۃ العلما قدوۃ الفضلا عمرے خود را بدرس صرف کردہ شرح ہدایۃ الفقہ از تصنیفات مشہورہ اوست بسال ہفت صد و شصت و چہار ہجری بدار البقا رحلت فرمود

حمید الدین نارنولی عالم متصوف بود تیسیر البرکات شرح دلائل الخیرات از تالیف اوست که دران اختلافات نسخ متن بیان کرده

ملا حیدر کشمیری ابن خواجه فیروز بعمر ہفت سالگی قرآن مجید حفظ نموده از علماے وقت ہیچو بابا قطب الدین و جوہر ناتھہ اولاً استفاده کرد و ازان بعد از کشمیر بدہلی رسیده بخدمت شیخ المحدثین دہلوی فقه و حدیث و تفسیر تکمیل نمود و به کشمیر واپس آمد حاکم آنجا ہر چند براے قضاے آن بلده گفته وے ازان منصب ابا کرد وفاتش در سال ہزار و پنجاه و ہفت ہجری بظہور پیوسته

قاضی حیدر کشمیری المخاطب بقاضی خان از علماے کبار و فقہاے نامدار کشمیر شاگرد ملا عبد الرشید زرگر بود بوجه عسرت معاش از وطن مالوف به لشکر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه پیوست و بتوسط سیادت خان صدر الصدور بخدمت بادشاه رسیده اولاً بتعلیم شاہزادگان مامور شد باز بقضاے دہلی سربلندی یافته بدیانت و عدالت وے بادشاه بغایت رضامند شده وے را بخطاب قاضی خان ممتاز فرموده در سال یازده صد و بست و یک ہجری بعارضه اسہال بملک دکن وفات یافته نعش وے به کشمیر آورده بیرون شہر در باغ بچه پوره زیر زمین سپردند

مولوی حیدر علی سندیلی ابن مولوی حمد الله سندیلی تلمیذ والد ماجد خود و قاضی احمد علی سندیلی بود تکمیل از ملا باب الله جونپوری شاگرد پدر خود کرده عالم متبحر و طبیب حاذق و شاعر بود از تلامذه مشاہیرش قاضی ارتضا علی خان گوپاموی و مولوی دلدار علی لکھنوی مجتہد شیعه و مولوی سید محمد پسر مولوی دلدار علی مرقوم و مولوی نور الله فرنگی محلی و حافظ غلام میر سندیلی و مولوی احمد بخش سندیلی و مولوی نجف علی و قاضی جلال الدین آسیونی و مولوی محمد علی بدایونی و حاجی امین الدین کاکوروی و مولوی اعز الدین سندیلی و مولوی حسین احمد ملیح آبادی و مرزا حسن علی محدث کبیر ساکن لکھنؤ محله محمود نگر و مولوی رجب علی چریا کوٹی اند حاشیه میر زاہد رساله و تعلیقات میر زاہد ملا جلال و تعلیقات شرح سلم مولوی حمد الله و تکمله ناتمام شرح سلم

مولوی حمداللہ از تصانیف مشہورہ او ہستند بتاریخ ششم رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری وفات یافتہ درصحن مدرسہ پدر خود بہ سندیلہ مدفون شد علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی حیدر علی رامپوری اولاً از مولوی عبدالرحمن قہستانی دکھنی وثانیاً از مولوے محمد جیلانی رامپوری اکتساب علوم کردہ تکمیل تحصیل نمود و بدختر مولوے محمد جیلانی مذکور کتخدا گشت در علم طب ید طولی داشت باواخر عہد نواب احمد علی خان بہ ٹونک رفتہ درانجا عزے وشانے یافت مے گویند سند علم حدیث از مولانا عبدالعزیز دہلوی یافتہ در ٹونک درس وطبابت مے کرد ہمانجا وفات یافت تاریخ وفاتش معلوم نیست از مولفات وی صیانۃ الاناس عن وسوسۃ الخناس بزبان اردو ورسالہ رفع الیدین بفارسے مشہور اند

مولوی حافظ حیدر علی فیض آبادی درعلم مناظرہ وکلام فایق الاقران بود خصوصاً درفن مناظرہ باشیعہ سے فی زماننا نظیرے نداشت مطالعہ کتب خصم زیادہ تر بد نظرش بود عمر شریفش از ہفتاد و پنج متجاوز شدہ قریب پنج سال مے گذرد کہ درحیدر آباد دکن بملازمت فرمان رواے آن دیار دو صد روپیہ مشاہرہ مے یافت ہمانجا رحلت فرمودہ مدفون گشت اکنون پسرانش درانجا ملازم وموجود اند علاوہ کتب مذکورہ ذیل دیگر مصنفاتش تمام وناتمام درمناظرہ شیعہ ہستند **تصانیفہ المشہورہ** منتہی الکلام۔ رسالہ در نکاح ام کلثوم۔ نضارۃ العینین عن شہادۃ الحسنین۔ کاشف البثام عن تدلیس الحجۃ بعد المقام۔ ازالۃ الغین عن بصارۃ العین درسہ جلد۔ الداہیۃ الحاطمۃ علی عمن اخرج من اہل بیت الفاطمۃ۔ رویۃ الثعالیب والغرابیب فی انشاء المکاتیب۔ رسالہ دربیعت مرتضوے

حرف الخاء المعجمہ

خانخانان دہلوی نامش عبدالرحیم پسر محمد بیرم خان خانخانان است بچہاردہم صفر سال نہصد وشصت وچہار ہجری درلاہور متولد شدہ در قابلیت واستعداد

ممتاز و یکتائے روزگار بود بزبان فارسی و ہندی و سنسکرت اشعار نیکو مے گفت واقعات بابری از تصانیف وے است بعمر ہفتاد و دو سالگی در سال ہزار و سی و دو ہجری
وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت

مولوی خادم احمد فرنگی محلی بن مولوی محمد حیدر بن مولوی محمد مبین کہ محفل وعظ در مسجد فرنگی محل بطریق آبائے خود مے آراست و از وعظ وے رونق فرنگی محل بود و بیعت از پدر خود مولوی محمد حیدر مرحوم داشت مے گویند ہنگامیکہ مولوے امیر الدین علی امیٹھوی بجمعیت اسلامی جہت مقابلہ بیراگیان ہنومان گڑھی بسال ہفتاد و یکم بعد صدے دوازدہم بکمر ہمت بستہ بود وے ہم بشمول دیگر علمائے زبخواہ حسب اشارہ نواب نقی علی خان بفہمایش مولوی امیر الدین علی سابق الوصف لب کشادہ ہمدران زمان بتاریخ دہم ذی الحجہ سال مذکور مولوی خادم احمد بعارضہ فرود آمدن رودہ مبتلا شدہ واقع دوازدہم وقت ظہر طائر روح پر فتوحش بعالم بالا پرواز نمود منشی الطاف حسین منشی خزانہ سلطانی تاریخ رحلتش بے البدیہہ چنین بسلک نظم کشیدہ ؎ دریں مقام سرای فانی نہ کعبہ و نے کنشت باشد ٭ نہ طفل باشد نہ پیر باشد نہ خوب باشد نہ زشت باشد ٭ نہ تخت باشد نہ تاج باشد نہ مملکت نے خراج باشد ٭ نماند این ہیچ قصر و ایوان نہ در نہ دیوار خشت باشد ٭ نہ پست باشد نہ اوج باشد نہ بحر باشد نہ موج باشد ٭ بماند البتہ نام آنکس بہر آنکہ نیکو سرشت باشد ٭ بعین حسرت شدہ روانہ چو خادم احمد ازین زمانہ ٭ رقم زد الطاف بہر سالش الٰہی او در بہشت باشد ٭ فاعتبروا یا اولی الابصار ہمینند کردہ ہمان قرب زمان بہ لکھنؤ ہر زبان آن از دست انگلشیان چہا بروے کار ظہور یافتہ **تصانیفہ** دو رسالہ عربی و فارسی در بیان دائرہ ہندیہ۔ **تعلیقات متفرقہ**
بر شرح وقایہ۔ رسالہ حاصل و محصول متعلقہ فوائد ضیائیہ

مولوی خرم علی بلہوری از مشاہیر فقہائے بلہور شاگرد خاندان مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بود ہموارہ در قلع بدعت و احیائے سنت مے کوشید چنانچہ رسائل مؤلفہ وے بران دلالت مے کنند وے رحمۃ اللہ علیہ در سال دوازدہ صد و پنجاہ و

هشتم هجری حسب الامر نواب ذوالفقار بهادر رئیس باندا ترجمه درالمختار شرح تنویر الابصار
از کتاب النکاح بزبان اردو آغاز کرده بماه رجب بسن دوازده صد و هفتاد هجری تا آخر
کتاب باتمام رسانید پس ازان بماه محرم بسال دوازده صد و هفتاد و یک هجری
ترجمه کتاب الحج مکمل نموده از شروع کتاب تا باب الاذان ترجمه نوشته بودند که بهمدرین
سال داعی اجل را لبیک اجابت گفته رهگراے عالم بقا شدند بعد وفات شان
مولوی محمد احسن نانوتوی حق تالیف ترجمه مذکور از ورثه مولوی خرم علی مرحوم خرید فرموده
آنرا مکمل کرده نامش غایة الاوطار نهادند که عددش دوازده صد و شصت و چهار مے
برآید که آن زمانه درمیان ۱۲۵۹ھ و [illegible]ھ هجری است رساله منع قرات فاتحه خلف الامام و ترجمه
مشارق الانوار و آداب المریدین و نصیحة المسلمین ازو یادگار اند

امیر خسرو دهلوی خسرو شاعران نامدار و سرآمد متصوفان معرفت شعار جامع علوم ظاهر
و باطن بود وے سلطان الشعرا و برهان الفضلا است نام شریفش ابوالحسن بن امیر
سیف الدین محمود از امیرزاده هاے هزاره بلخ بود در قصبه مومن آباد عرف بیتالی تولد یافته
اشعار آبدارش از چهار صد هزار زیاده اند و مشهور است که نود و نه کتاب در سلک نظم کشیده
ازانان جمله تغلق نامه و کتاب قران السعدین در بیان داستان ملاقات ناصرالدین
بغراخان حاکم بنگاله با پسرش معزالدین کیقباد بادشاه دهلی است وے نسبت فنا
فی الشیخ بامرشد خود مولانا شیخ نظام الدین اولیا قدس سره داشت بعد شش ماه از فوت
پیر خود شب جمعه هیژدهم شوال سال هفتصد و بیست و پنج هجری بجوار رحمت حق پیوست
پائین مرشد خود در دهلی مدفون گشت رحمة الله علیه

مولانا خواجه مانکپوری پدر مولانا حسام الدین مانکپوری دانشمند متبحر و متقی بود فقر
بسیارے کشید وقتے سه فاقه شده بود که شخصے پیش وے براے استفتا آمد و پاره زر نیز
آورد وے زر بکور یصاحبش بازگردانید مردم خانه عتاب کردند نماز شام رسید ملک
عین الدین در مانکپور فرود آمده بود دعاے مے خواند او را لفظے مشکل شد پرسید درینجا
عالمے هست گفتند مخدوم مولانا خواجه دانشمند تامے است طلبیده آن لفظ را حل کرده

ملک عین الدین جہان قدر زر کہ مستفتے آوردہ بود بازیاوت جامہ وطعام پیش آورد بعد ازان باہل خانہ گفت چون ہمت کردیم و مال مشکوک باز گردانیدیم خداے تعالی مالا ازوجہ حلال عطا کرد رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ محمد قنوجی بن عبد الرحمن قنوجی عالم عارف وسالک بود از سادات رسول و اخلاق حمیدہ و فضائل شہیرہ داشت بحرمین شریفین رفتہ و از مشائخ آن دیار مستفید شدہ بقنوج مراجعت فرمود از تصانیف او کتابیست در علم تصوف و سلوک موسوم بہدایۃ السالکین الی صراط رب العالمین در قنوج وفات یافتہ تاریخ فوتش معلوم نشد

خواجہ محمد دہلوی بن مولانا بدر الدین اسحاق از اولاد دختری شیخ فرید الدین گنج شکر ہست قدس سرہ جامع علوم وحاوی فنون بود در علم حکمت و موسیقی نیز کمالی داشت و بکمال ذوق وشوق وعبادت موصوف بود وے شیخ نظام الدین اولیا را در نماز امامت مے کرد از ملفوظات شیخ نظام الدین کتابے مسمی بانوار المجالس جمع کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا خواجگی کالپوی مرید و خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود و شاگرد مولانا معین الدین عمرانی و استاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی بود پیش از آمدن امیر تیمور گورکان از دہلی برآمدہ بکالپے متوطن شد و در ہمانجا بسر برد قبرش بیرون شہر کالپے است

خواجہ بہاری لاہوری فقیہ محدث مفسر واقف اسرار حقانی بود اولا از مسکن خود حاجی پور بقصبہ گودہ بود بہ نیت تحصیل آمدہ بخدمت شیخ جمال الاولیاے خواند سپس بلاہور آمدہ بخدمت ملا محمد فاضل لاہوری دستار فضیلت بست و بجانہ وے سکونت اختیار کردہ بالآخر مرید و خلیفہ حضرت میان میر گشت در سال ہزار و شصت ہجری وفات یافتہ بلاہور مدفون گردید

شاہ محب اللہ الہ آبادی نامش محب اللہ برادرزادہ و داماد و خلیفہ شیخ محمد افضل الہ آبادی بحر امواج علم شریعت و طریقت بود بعمر سیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ فراغ حاصل نمودہ موافق تربیت و تعلیم پیر خود مدارج سلوک را طے کردہ ہم پہلوے مرشد خود برآمد و بعد مرشد خود تمام عمر امور خلائق انجام داد کتب و رسائل بسیار

تصنیف کردہ ازانجملہ القول الصحیح فی صلوٰۃ التسبیح والکلام المفید فیما یتعلق بالشیخ والمرید والکلمات المؤتلفہ فی المقاصد المختلفہ وبضاعۃ مزجاۃ ومآخذ الاعتقاد فی شان الصحابۃ واہل بیت الامجاد وتزیین الاوراق فی مخرق الطباق وخلاصۃ الاعمال ووفیات الاعلام بنمط نفحات الانس ملا جامی وچہار مجلد مکتوب در اظہار حقیقت تصوف مشہور ومعروف اند شب دوشنبہ پانزدہم جمادی الاول سال یک ہزار ویک صد وچہل وچہار ہجری بجوار رحمت حق آسودہ بجنب پیر ومرشد خود در الہ آباد مدفون گشت کان الشیخ قطباً تاریخ رحلت اوست

حرف دال مہملہ

داتا گنج بخش لاہوری نام شریفش علی مخدوم غزنوی است شجرہ نسب او با امام حسن بن علی رضی اللہ عنہما منتہی مے شود از اولیائے متقدمین جامع علوم ظاہر وباطن عابد زاہد متقی مظہر خوارق وکرامات حنفی المذہب بود مسلا ومرشد خود شیخ ابو الفضل بن حسن ختلی با دیگر مشائخ کبار مثل شیخ ابو القاسم گورگانی وابو سعید ابو الخیر وابو القاسم قشیری محبت یافتہ فوائد کثیرہ حاصل کردہ ودر عصر باشارہ مرشد خود از غزنی بلاہور آمدہ ہنگامہ فضیلت ومشیخت گرم نمودہ روز بدرس وتعلیم وشب بتلقین بسر مے نمود بسے علما وصلحا از دامن تربیت او برخاستند تصانیف بسیار از وے یادگار ماند از ان جملہ کشف المحجوب شہرت دارد بسال چہار صد وشصت وپنج ہجری رحلت نمودہ در خانقاہ خود بلاہور زیر زمین آسودہ

ملا درویزہ پشاوری جامع علوم ظاہری وباطنی مرید وخلیفہ سید علی غواص بود در دفع زنادقہ وملاحدہ در غصہ بغایت مے کوشید با آنہا مباحثہ کردہ بہم ساختے خصوصاً با شیخ ملوکے وبایزید ملحد کہ خود را پیر روشن نام نہادہ بود بحثہا کردہ کتاب مخزن الاسلام بزبان پشتو تالیف نمودہ ناتمام ماند پسرش ملا عبد الکریم او را باتمام رسانید ہر قدر از تصنیف ملا درویزہ است دران علاوہ معارف وحقائق تذکرہ احکام شرع شریف بسیار است ونیز از تکمیل پسرش عبد الکریم است دران اکثر حقائق ومعارف نفیس

مذکور شده و مخزن الاسلام را از و شرحی است مسمی بشرح کلمات باقیات مولانا درویزه در
سال یکهزار و چهل و هشت هجری وفات یافته

حافظ دراز پشاوری نامش محمد احسن واعظ ابن حافظ محمد صادق واعظ بن حافظ محمد اشرف خوشالی پشاوری در فقه و حدیث و اصول یگانۂ روزگار از دودمان علم و فضل بود اکثر علوم از والده ماجده خود که عالمه و فاضله بود تحصیل نموده بمسند افادت و افاضت متمکن شد و تمام عمر گرامی بدرس طلبه و تالیف کتب صرف کرده فیض الباری شرح فارسی صحیح بخاری و تفسیر سورۂ یوسف و تفسیر والضحی و معراج نامه و وفات نامه و حاشیه شرح قاضی مبارک بر سلم و حواشی تتمۂ احمد یوسف و غیره رسائل و کتب از تصانیف اوست بعمر شصت و یک سالگی بعد دوازده صد و شصت و سه هجری رحلت فرمود

بابا داؤد مشکوتی کشمیری از علماے نامدار کشمیر در فقه و حدیث و تفسیر و حکمت و معانی ید طولی داشت و حافظ مشکوة المصابیح بود بدین وجه او را مشکوتی میگفتند علوم متداوله بخدمت خواجه حیدر چرخی اکتساب کرده و علم باطن پیش بابا نصیب الدین و خواجه محمود نقشبندی حاصل نمود کتاب اسرار الاخیار در حالات سادات و درویشان کشمیر اسرار الاشجار و منطق الطیر منظوم از تصانیف اوست و بسال هزار و نود و هفت هجری
وفات یافت در کشمیر متصل عیدگاه مدفون گشت

مولوی سید دلدار علی لکهنوی مجتهد الشیعه ابن مولوی معین الدین بن عبد الهادی رضوی در سال یکهزار و یکصد و شصت و شش بقصبه جائس از نصیر آباد متولد شده او اول کسے هست که در اهل تشیع به هندوستان دعوی اجتهاد کرده و جمعه و جماعت در آن مذهب بظهور آورده در مبادی احوال علوم عقلیه را از فضلاے هندوستان مثل سید غلام حسنین دکنی اکبرآبادی و مولوی حیدر علی ولد ملا حمد الله سندیلی و مولوی باب الله شاگرد ملا حمد الله سندیلی استفاده نموده بعد فراغ از عقلیات در کربلاے معلی از آقا باقر بهبهانی و سید علی طباطبائی اکتساب علوم فقه و حدیث و اصول کرده در مشهد مقدس از سید مهدی بن سید هدایت الله استفاده و اجازت یافته بوطن مالوف رجوع نمود

و بافادہ و تعلیم مطالب مذہبی سے کوشید کتب ذیل از تصانیف وے است اساس الاصول۔
مواعظ حسنہ۔ شرح باب الصوم حدیقۃ المتقین مصنفہ اخوند مجلسی۔ و شرح باب الزکوۃ
از کتاب مذکور۔ و عماد الاسلام در پنج مجلد کلان و شہاب ثاقب و صوارم الالہیات و
حسام الاسلام و احیاء السنہ و رسالہ ذوالفقار و رسالہ غیبت و رسالہ جمعہ و حاشیہ بر شرح
ہدایہ حکمت ملا صدرا و منتہی الافکار و مسکن القلوب و رسالہ وہبیہ و رسالہ آثارۃ الاحزان
در عہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودہ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن
یک ہزار و دو صد و سی و پنج ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ واقع لکھنؤ مدفون شد تجاوز اللہ
عن سیاتہ وے در سال دوازدہ صد و بست و ہفت ہجری مسجدی تعمیر فرمودہ شاعری
تاریخ آن گفتہ و ہو ہذا ؎ دلبر زہرا و دلدار علی ہذا کامل اندر اجتہاد و اتقا ؛ ساخت چون مسجد
شدہ تاریخ آن ؎ مسجد اقصاے ثانی شد بنا ؛ بالآخر صاحب الترجمہ در عہد سلطنت
غازی الدین حیدر بادشاہ اودہ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار و دو صد و
سی و پنج ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ مدفون شد

مولوی دین محمد سندیلی ابن وجیہ الدین ابن شیخ عبد السمیع قاضی زادہ سندیلہ
دانشمندی محدث و مدرس بود توکل و تقوی شعار خود داشت در اوائل صدی سیزدہم
جہان فانی را پدرود نمود

حرف ذال معجمہ

مولوی ذاکر علی سندیلی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم
جوانے فارغ التحصیل بود از والد ماجد خود و عم خود مولوی حیدر علی سندیلی تربیت و تعلیم یافتہ
بعالم جوانی ازین جہان فانی ہنگام غسل غدیر آبے کہ آن را بہندی تالاب گویند
رو بروی والد خود غریق بحر شہادت گردید ؎ این ماتم سخت است کہ گویند جوان مرد
اسبغ اللہ علیہ شآبیب الرحمۃ والغفران

حکیم ذکاء خان ساکن آگرہ طبیب حاذق در سلک ملازمان مادھوجی سیندھیا والی
گوالیار انتظام داشت در سن دوازدہ صد و شش ہجری وفات یافتہ قبرش اندر احاطہ

درگاه شاه علاء الدین واقع اکبرآباد موجود است وآن را از سنگ مرمر ساخته اند بران تاریخ
فوت وی منقوش است وهو هذا ۵ دانا خان عالم قانون حکمت * که واری عقل
کل بر دست او بس * شب آدینه پنجم ز شوال * بحرم کوچ زد زین کوچه کوس *
خرد گفت از سر افسوس تاریخ * شد از دنیا مسیح وقت افسوس

حرف الراء المهملة

راجح ابن داود احمد آبادی شهر صفر سال هشتصد وهفتاد ویک در احمد آباد ولادت یافته صرف ونحو ومنطق وعروض وغیره از محمد بن محمود مقری حنفی درس گرفته وعلم معانی وبیان از مخدوم بن برهان الدین وعلم هیئت وکلام بخدمت محمد بن تاج الحنفی اکتساب نموده ودر جمله فنون تبحر پیدا کرد وطبع مائل بشعر داشت واجازت الفیه حدیث از سخاوی گرفته در سال نهصد وچهار هجری رحلت فرمود

رحمت الله سندی از اکابر علمای عاملین بود از سنده بمدینه طیبه اقامت گزیده در سال نهصد ونود هجری بمکه معظمه رحلت فرمود

حافظ رحمت الله اله آبادی اصلش از پنجاب است ودر دهلی پرورش یافته بعارضه چیچک بی بصر شده چون بسن تمیز رسید قرآن مجید باندک زمانی یاد کرد وکتب صرف ونحو از علمای عصر باقی خوانده بجمیع کتب اکثر علوم از اساتذه وقت خوانده بغایت ذکی الطبع وجید الحافظه بود می گویند که از شنیدن سه کرت عبارت کتب ورق ورق بیاد می گرفت قاموس اللغة در شش ماه یاد کرده کتب صحاح ستة بر زبان داشت در اله آباد متاهل شده سکونت اقامت انداخته چهارم رمضان المبارک روز سه شنبه سال دوازده صد ونود وسه هجری از این جهان رحلت فرمود رحمة الله علیه

مولوی رحمت الله فرنگی محلی پسر سوم مولوی نور الله بن ملا احمد ولی بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد بن ملا قطب الدین سهالوی شاگرد عم خود ملا ظهور الله از تحصیل علوم درسیه فراغت یافته بمقام غازی پور نیز طرح اقامت انداخته مدرسه موسوم به چشمه رحمت ترتیب داده تعلیم علوم متداوله از معقولات ومنقولات

بطلب سیراد خلقی از فیض وے کامیاب می شدند بتاریخ شانزدهم جمادی الاول سن سیزده
صد و پنج هجری بغازی پور رحلت فرموده مدفون گشت

شیخ رزق الله دهلوی عم کلان شیخ عبدالحق محدث دهلوی متخلص بمشتاقی مردے
فاضل و کامل و عارف از نوادر روزگار از مردم سلف یادگار جامع فضائل صوری و
معنوی بود و طبع موزون در هندی و فارسی داشت در رسالهاے هندی او بهیم آین و
جوت نرنجن پیش ارباب شوق و ذوق مقبول و مشهور اند تخلص او در هندی راجن و در فارسی
مشتاقی در سال نهصد و نود و هفت هجری رحلت نموده و مشتاق ختم تاریخ وفات
او شیخ المحدثین دهلوی یافته رحمها الله

مولوی رستم علی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی در سال یازده صد و یازده هجری
متولد شده از مختصرات تا مطولات کتب درسیه بخدمت والد خود تحصیل کرده بعد وفات
پدر بفاتحه فراغ در سال یازده صد و چهل هجری بخدمت ملا نظام الدین لکهنوی خواند و مسند
افاده و افاضه جانشین پدر گردید تفسیر صغیر که در ایجاز عبارت بجلالین همدوش است و
شرح منار در غایة اختصار از تصانیف شهیره اوست در سال یازده صد و
هفتاد و هشت هجری رحلت فرموده

مولانا رشید الدین خان دهلوی از ارشد تلامذه مولانا رفیع الدین دهلوی ذهن
وقاد و طبع نقاد و در علم کلام کمالی وافر داشت شوکت عمریه بجواب بارقه ضیغمیه مقدمه
متعه وغیره رسائل در رد مذهب اهل تشیع از تصنیفاتش یادگار ماند در سال دوازده صد و
چهل و نه هجری طائر روحش باوج علیین پرواز کرد برد الله مضجعه

مولوی رضا حسن خان کاکوروی ابن امیر حسن خان از مخدوم زادگان
کاکوری است سیزدهم ذیقعده یوم پنجشنبه سال دوازده صد و چهل و شش هجری ولادت
یافته حاجی محمد سعید بغدادی چند قطعه تاریخ ولادتش بزبان عرب نظم نموده از آن جمله
این است ؎ شرف العصر مولود وفاق بدر و باده ثانی معدن للخیر قد زان الوجود و از ذهانت
وفطانت وهبی داشت بعمر سیزده سالگی از تحصیل علوم متعارفه فراغ یافته

خصوصاً در انشای عربی و فارسی نظماً و نثراً گوی سبقت از اقران ربوده مشار الیه اہل کمال گشت مصنفاتش در بنگال مشہور و معروف اند منجملہ آن قصیده انموذج الکمال ہموزن و قافیہ قصیده برده در سال دوازده صد و شصت و چہار ہجری تصنیف فرموده چنانچہ بخاتمہ آن مے فرماید ؎ تم المدیح فقد رخت موتمناً ٭ اشهد انزل الایجاز والختم ٭ و شرح آن بدوازده صد و شصت و پنج ہجری نوشتہ دران وقت نوزده سالہ بود دیگر مطارح الاذکیا در حل عویصات علوم مختلفہ ہست و این ہر دو کتاب بنظر مؤلف رسیدند الحق کہ ازان لیاقت علمی مصنف ظاہر مے شود آخر باقتضای کل نفس ذائقة الموت در عین شباب بملک بنگالہ سفر آخرت گزید رحمۃ اللہ علیہ

مولوی رضا علی خان بریلوی

مولوی رضا علی خان بریلوی ابن محمد کاظم علی خان بن محمد اعظم شاه ابن محمد سعادت یار خان بہادر از اجلہ علماے بریلی ملک روہیلکھنڈ و از عائلہ افاغنہ بڑہیچ است بزرگان شان پیش سلاطین دہلی بر عہده ہاے جلیلہ بمنصب شش ہزارے سرفراز و ممتاز بودند وے بسال بست و چہارم صدی سیزدہم ہجرت متولد شده بخدمت مولوی خلیل الرحمن مرحوم بمقام ٹونک تحصیل علم درسی کرده بعمر بست و سہ سالگی از اکتساب علوم متداولہ فراغ یافتہ مشار الیہ اماثل و اقران گشت خصوصاً در علم فقہ مہارتے کامل داشت تذکیر پر تاثیر وے مشہور و معروف است بالجملہ لینت کلام و سبقت سلام و زہد و قناعت و حلم و تواضع و تجرید از خصائص وے توان شمرد دوم جمادی الاول سال ہشتاد و دوم صدی سیزدہم ازین سراے سپنج رحلت فرمود رضی اللہ عنہ بڑہیچ بباے موحده تازی و راے ثقیلہ ہندیہ ہر دو مفتوح و یاے تحتانی ساکن و جیم فارسے موقوف گروہے از افاغنہ اند کہ ایشان را روہیلہ نیز گویند

شاه رضا لاہوری

شاه رضا لاہوری قادری شطاری از اکابر علماے وکملاے مشائخ لاہور صاحب مثنوی وارشاد بود فتوحات ظاہر و باطن ہر انچہ بود ہمہ پیوستہ در پنجاب بکسی بیسر نگشت بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال سیزدہم از صد و دوازدہم رحلت فرموده مرقدش بلاہور است

شیخ رضا رفیقی کشمیری ابن محمد بن مصطفی رفیقی کنیت وی ابو حمزه است بسال دوازده صد و پنج هجری متولد شده از پدر بزرگوار و اعمام و جد مادری خود و شیخ نعمت الله بن اشرف تو پیکرو علوم تحصیل کرده فقیه و محدث و مفسر گشت و بدرس علوم مذکور اشتغال داشت و بهر که و مه سبقت سلام می کرد و از بس حلیم و رحیم و متواضع بود بماه شعبان سنین
دوازده صد و هفتاد و شش هجری رحلت فرمود

میر رضی الدین از علمای کشمیر فاضل کامل و متبحر بود بزمان تسلط مرزا حیدر به محله قطب پوره مدرس مقرر شده باکثر علوم تالیفات جیده دارد دختر وی بحباله نکاح ملا فیروز در آمده مولوی فقیر محمد لاهوری در حدائق حنفیه مطبوعه مطبع نولکشور بصفحه ۳۷۷ اولاً وفاتش در سن نهصد و پنجاه و شش هجری نوشته باز بهمان صفحه در ذیل ترجمه میر موصوف وفات او در سن نهصد و شصت هجری تحریر می فرمایند ندانم که صحیح کدام است و وجه
تکرار ترجمه نیست بجز اینکه بر مسامحت قلم تاریخ محمول شود

مولوی رضی الدین ولد حبیب الدین قاضی کانپور که بزیور رضا و تسلیم آراسته بود بحکم قضا در سال دوازده صد و شصت و دو هجری در بلده کانپور رات دولت سرای فنا بدار البقای شتافت مولانا محمد سلامت الله کشفی ادام الله برکاته تاریخ وفاتش چنین یافته ــه سال باغ شرف مولوی رضی الدین ٭ قضا نهفته بخاکش چو آفتاب بمیغ ٭ ۱۲۶۲
ز پیر عقل چو سال وفات او جستم ٭ بغصه گفت بمن های های و دریغ ٭

میر سید رفیع الدین محدث ساکن آگره آبای کرامش همه علما و صلحا بوده اند و او نیز دانشمند و محدث بود و بغایت جود و سخاوت و خلق و لطف داشت در معقولات شاگرد مولانا جلال الدین دوانی و در حدیث شاگرد شیخ شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی الحافظ المصری است و اصلش از شیراز بود تولد او هم در انجا است در زمان سلطان سکندر لودی بدهلی تشریف آورد سلطان سکندر را در حق او اعتقادی عظیم پیدا شد وی باذن سلطان سکندر در آگره اقامت فرمود وفات او در سال نهصد و پنجاه و چهار هجری شده قبرش هم در انجا است
که خانه او بود رحمة الله علیه

مولانا رفیع الدین دہلوی ابن شاہ ولی اللہ دہلوی از اجلہ علماے وقت بود
مقدمۃ العلم در رسالہ عروض و کتاب التکمیل و رسالہ دفع الباطل و اسرار المحبۃ و ترجمہ
قرآن مجید بزبان اردو و تحت اللفظ از تصانیف وے ہستند گاہی شعر ہم گفتی چنانچہ
غزل مولانا عبد الرحیم دہلوی راکہ در بیان ماہیۃ نفس بجواب غزل عربی شیخ الرئیس بود
مخمس نمودہ بسال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود رفع اللہ درجاتہ فی الجنات

مولوی رفیع الدین مرادآبادی ابن فرید الدین علم حدیث بخدمت مولوی
خیر الدین سورتی شاگرد شیخ محمد حیات سندی و نیز بخدمت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی
حاصل نمودہ و با مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی صحبتہای تحقیق و تدقیق داشت مرید و شیخ
محمد غوث لاہوری بود و بحرمین شریفین رفتہ بحج و زیارت مشرف شدہ و کتابے در حالات
حرمین شریفین تالیف کرد کتاب قصر الآمال بذکر الحال والمآل و سلوۃ الکئیب
بذکر الحبیب و ترجمہ عین العلم و شرح اربعین نووے و کنز الحساب و تذکرۃ المشائخ
و کتاب الاذکار و تذکرۃ الملوک و شرح غنیۃ الطالبین و تاریخ افاغنہ مشہور ترین از
مصنفات وے اند پانزدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہیژدہ ہجری در مرادآباد بمرض
استسقا وفات یافت۔

مولوی روح اللہ لاہوری در سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری متولد شدہ
باکتساب علوم پرداخت در صرف و نحو و منطق و معانی و حدیث و تفسیر واسے نظیر خود
نداشت شاگرد رشید مولوی محمد سلیم لاہوری بود حکام عہد یعنی رنجیت سنگھ وغیرہ
ادب وے بغایت مے کردند دران زمان کہ شورش سکھان در لاہور بدرجہ غایت
رسیدہ بود اوست کہ در لاہور آثار شرع جاری داشت فتواے او نزد علماے
عصر مقبول مے شد در مکہ معظمہ رفتہ بسی روز بماہ رمضان شریف قرآن مجید
حفظ کرد صاحب تصانیف بود و بوقت مراجعت در معمورہ یمن بسال دوازدہ صد و چہل و
چہار ہجری وفات یافتہ

شاہ رؤف احمد مصطفی آبادی نقشبندی مجددی مصطفی آبادی برادر خالہ زاد

شاہ ابوسعید دہلوی فقیہ و محدث و مفسر بود کسب علوم ظاہر از مولانا شاہ عبدالعزیز کردہ خرقۂ خلافت خاندان نقشبندیہ از شاہ غلام علی یافتہ در بھوپال مقیم شدہ تفسیر رؤفی بزبان اُردو تالیف نمود کہ آغاز آن در دوازدہ صد و سی و نہ و اختتام آن در دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بظہور پیوستہ و نیز دار المعارف در بیان ملفوظات مرشد خود و دیوان رافت در اشعار ہندی و فارسی از تصنیفات اوست و در اشعار رافت تخلص مے کرد از بھوپال بعزم زیارت بیت اللہ روانہ شدہ بسوارے جہاز در سال دوازدہ صد و سہ ہجری انتقال فرمود

حرف زاے معجمہ

مولانا شاہ زاہد بخاری احمد آبادی محدث و فقیہ حنفی المذہب مرید شاہ عالم گجراتی درس علوم مے داد تاریخ ششم شعبان سال ہشت صد و نود و سہ ہجری وفات یافت و بہ احمد آباد گجرات مدفون گشت

ملک زین الدین و ذہیر الدین ایشان دو برادر گو در علمائے کرام معدود نیستند مگر از اتقیاے روزگار و صلحاے است و محب العلم و العلما بودند لہذا ذکر شان درین مختصر بمقتضاے المرء مع من أحب تیمنا و تبرکا کردہ مے آید

ملک زین الدین از وکلاے خان جہان کہ از بنی اعمام سلطان سکندر لودی است توفیق بر خیرات و مبرات رفیق حالش بود و بعلاقہ صلاح و تقوے و خدمتگاری اکثر مشائخ و علماے وقت را باو مخلصی و رجوعے بود وے ہموارہ تلاوت قرآن مجید بحالت قیام مے کرد رحلے ساختہ کہ تا سینہ وے بلند بود بران قرآن مجید مے نہاد و استادہ تلاوت مے کرد و تمام متعلقان او از خدمتگاران وغیرہ از نصف آخر شب براے تہجد برمے خاستند و تا وقت چاشت در منزل او جز باشارت دست و زبان بوجہ شغل اوراد وغیرہ کارے نمی شد گویند کہ وی را شب جمعہ بر درج مطہر رسول اللہ صلعم مقدار چند من برنج قبول سنے پختند بہر برنجی سہ کرت قل ہو اللہ احد خواندہ می دمیدند و در ایام مولد آنحضرت صلعم ہر روز یک ہزار تنگہ زیادہ مے کرد تا روز دوازدہم

دوازده هزار تنگه خرج می‌شد تنکه بالفتح و کاف عربی بمعنی قرص رایج خواه از زر باشد
خواه نقره یا مس و این مفرس تنکه است

ملک زبیر الدین بجهت ملازمت برادر که درگاه ور سلطانی داشت اکتفا کرده
روزگار بتجرد می‌گذرانید و قریه ایتکه در حوالی دهلی بود بملکیت گرفته بعلما و صلحا و صوفیان
خوش می‌گذرانید چون هر دو برادران اتفاقاً بروز چهارشنبه دعای شهادت خود
می‌کردند همچنان شد که ایشان می‌خواستند یعنی زین الدین در سنه نهصد و بست و
شش هجری مسموم وفات یافت و زبیر الدین همراه سلطان ابراهیم ابن سلطان سکندر
بودی در سنه نهصد و سی و دو هجری شهید شد قبر او جانب غربی حوض شمسی
واقع دهلی است

زین العابدین دهلوی عرف شیخ ادهن دهلوی جد مادری شیخ عبد الحق محدث
دانشمند کامل متورع و متعبد و در غایت خشوع و انکسار و تادب و وقار بود بهمان وضع و
آداب که در میان مردم می‌بود در درون خانه نیز بودی و تمایش دائم بذکر الله می‌رفت
و حلیه در غایت جمال و نورانیت داشت که انوار علم و تقوی از جبین وی لائح بود
اکثر احوال صائم بودی و در لقمه احتیاط تمام داشتی سلطان ابراهیم بن سلطان سکندر
بودی وی را بمجابت خویش خواند قبول نکردی مرید مولانا سماء الدین و شاگرد
مولانا عبد الله تلنبی است رحمة الله علیهم وفات او در سنه نهصد و سی و چهار هجری بظهور پیوست
قبرش جانب غربی حوض شمسی در دهلی است

شیخ زین الدین خوافی متخلص بوفائی صدر مستقل ظهیر الدین محمد بابر بادشاه بود در
دانشمندی موصوف بود و را مسجدیست در آگره و مدرسه که آن طرف آب جون واقع شده و
صاحب کمالات صوری و معنوی و در تاریخ و بدیهه گوئی و شعر و سائر جزئیات
نظم و نثر و انشا بی‌عدیل زمان خود بوده گویند که مجلس اول که بابر بادشاه را ملازمت
نموده پرسید که سن شما چند باشد وی فی البدیهه گفت که قبل ازین به پنج سال
چهل ساله بودم و حالا چهل ساله‌ام و بعد پنج سال دیگر چهل سال تمام می‌شود و ست

قطعه هذا است ـ غم گریبان‌گیر شد سر در گریبان چون کشم ؛ شوق دامنگیر آمد پا بدامان چون کشم ؛ اے گریبانم ز شوقت تا بدامن چاک چاک ؛ بے تو پا در دامن و سر در گریبان چون کشم ؛ وے تاریخی نوشته مشتمل بر فتح هندوستان و شرح غرائب آن و داد سخنوری دران داده وفاتش در حدود چهار گذشته بسال هشصد و چهل و دو واده در مدرسه خود باگره مدفون گشت

خواجه زین الدین علی بیتو کشمیری رانیواری از علماے کشمیر شاگرد شیخ یعقوب صرفی و ملا شمس الدین پال و مرید شیخ حمزه بود در اواسط عمر بحرمین شریفین رفته از شیخ ابن حجر مکی اجازت حدیث یافته بکشمیر واپس آمده بتدریس علوم صارف الاوقات بود بعد وفات بمحله رانیواره که مسکن وی است مدفون گشت

مولوی زین الدین کشمیری ابن خواجه عبد اللطیف دانشمند کامل ذکی الطبع بود طبع موزون داشت اشعار فصیح مے گفت در اکل حلال کمال محتاط بود بعمر پنجاه و دو سالگی بسال یازده صد و پنجاه و پنج هجری وفات یافته بمحله رانیواری محلات کشمیر قریب خواجه زین الدین علی جد خود مدفون شد

حرف سین مهمله

مولوی سخاوت علی عمری جونپوری ساکن قصبه منڈیاهون مضافات جونپور کثیر التدین والتذکیر که از ذات جامع صفات ایشان در طلبه علوم را فیض عام بود ولادت ایشان در سن دوازده صد و بست و شش هجری وقوع یافته از مولوی قدرت علی کرولوی و مولوی عبد الحی دهلوی و مولوی محمد اسمعیل دهلوی و مولوی احمد الله انامی اکتساب علوم نقلیه و عقلیه فرموده بدرس و افاده طلبه همه تن متوجه بود و مسجد جامع جونپور که از تعمیرات سلاطین شرقیه است بقبضه اهل تشیع مرکز بدعات شنیعه بود مخلص نموده و انجا مدرسه بنا نهاده آنچه قائم کرده تا حال جاریست و نماز پنجگانه و جمعه مے شود و صدها کسان حافظ قرآن از وے برآمده اند چندے در ابتدا بعهد نواب ذو الفقار بهادر مرحوم مدرس مدرسه آگره بوده و از مساعی ذکر است که حضرت ایشان

شرف یاب شد اول در مچھلی شہر پکان اوستادی مولانا محمد شکور غفر اللہ لہ و دوم در فتح پور
بفرودگاہ مفتی محمد اسد اللہ مرحوم ذات پاکش مہربان بحال طلبہ یافتم و سے حج بزیارت
بیت اللہ الحرام مشرف شدہ بہدرا نجا شستم شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری
جان بجان آفرین تفویض نمودہ بجنۃ المعلی مدفون گشت القول القویم فے احادیث النبی الکریم
در حدیث و رسالہ اسلم در منطق و رسالہ تقوے در رد بدعات و عقائد نامہ اردو و رسالہ
کلمات کفر و رسالہ اسرار فقر و جواب سوالات تسعہ از مولوے شیخ محمد مچھلی شہری
و رسالہ عرض نیک در مناظرہ شیعہ و رسالہ عرفان در اوقات و رسالہ تعداد لغات
وغیرہا از تصانیف مشہورہ او ہستند بسے علماے نامدار از زیر دامن تربیتش برخاستند
ازانجملہ مولوے سید خواجہ احمد نصیر آبادی و مولوے کرامت علی جونپوری و مولوی رجب علی
جونپوری و مولوے محمد شریف جونپوری و ملا غلام محمد جگدیس پوری اعظم گڈھی و مولوے
شیخ محمد مچھلی شہری و مولوی محمد یعقوب بہاری و مولوی شجاعت حسین و مولوے محمد عمر
غازیپوری و مولوی غلام جیلانی بابید پوری غازیپوری و مولوی فیض اللہ مئوے اعظم گڈھی
و مولوی رحیم اللہ ساکن ضلع بستی مشہور اند وی را حق تعالیٰ چہار فرزند ارجمند عطا فرمودہ یکے
مولوی محمد دوم مولوے حکیم محمد جنید سوم مولوے محمد شبلی چہارم مولوے حافظ ابو الخیر محمد مکی

ذکر این چہار بہ محل خود خواہد آمد انشاء اللہ تعالیٰ

مولوی سراج الحق بدایونی ابن مولوی فیض احمد بدایونی اند عالم کامل و فاضل مکمل
ذہن نقاد و طبع وقاد و ارند ولادت شان در سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری
بمنصۂ وجود جلوہ ظہور افگند اظہار الحق نام تاریخی ایشان است اکثر کتب درسیہ پیش
والد ماجد خود گذرانیدہ و تکمیل تحصیل بخدمت خال خود مولوی نور احمد بدایونی نمودند
و شرف بیعت از مولوے شاہ فضل رسول بدایونی یافتہ بافاضہ و افادہ ہمہ تن متوجہ
ہستند و درین چند زمان کہ علوم درکتاب و علما و دیگر اند ذات شریفش را از مغتنمات
توان شمرد رسالہ سراج الحکمۃ در فلسفہ و شرح رسائل قطبیات بہاء الدین عاملے
و شرح میزان منطق و حاشیہ بر کتاب مستطاب شمسیہ و رسائل طبیہ و دیوان عربی

وفارسی از تصانیف شان مطرح انظار علماے وقت اند سلمہ اللہ وابقاہ ورقاہ اسمے مایتمناہ
حکیم سراج الدین شاہ جہان آبادی از مشاہیر اطباے شاہجہان آباد علماے
زمان بود در تصانیف و کتابت شہرتے داشت چراغ دین و انتخاب بحر الکلام و علم رموز
عقل افزا و حکمت ایمانی و سراج منیر و سراج ہدایت و لب لباب مثنوی مولانا روم
و دستور العمل علماے متقدمین و عقلاے سابقین و مجموعہ گل و ریاحین و قانون العلاج
از تالیف اوست

سراج الدین علی خان اکبر آبادی آرزو تخلص محقق زبان فارسی چراغ ہدایت و
تذکرۂ شعرا موسوم بمجمع النفایس و تنبیہ الغافلین متضمن خورده گیری شیخ علی حزین گواہ فضل
اوست علاوہ فارسی در ریختہ گوئی ہم کمالے داشت بروقت بربادے دہلی
حسب الاشارہ نواب سالار جنگ بہ لکھنؤ رفتہ ہمانجا در سال یازدہ صد و شصت و نہ
ہجری وفات یافت

مولوی سید سرفراز علی سندیلی ولد میر محفوظ علی ولد میر محمد صالح کہ سلسلہ نسبتش
بہ سید موسی کاظم رضی اللہ عنہ میر سد در سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری ولادت
یافتہ بخدمت علماے زمان خود اکتساب علوم مروجہ متداولہ نمودہ فراغ حاصل کرد از ابتداے
تعلم تا حال اشتغال بہ تعلیم طلبہ دارد و خلیفہ مجاز شاہ غلام رسول کانپوری رحمۃ اللہ علیہ
اند سلمہ اللہ والقاہ

شیخ سعد اللہ بنی اسرائیلی لاہوری از شاگردان رشید شیخ اسحاق بن کاکو
لاہوری است خود را بنی اسرائیلی می گفت اطوار مختلف داشت ابتدا متشرع بود بہ یکبار ترک
تقیید نمودہ مرتکب جمیع نواہی شدہ با مطربہ تعلق پیدا کردہ با ریش سفید در بازار
مے گذشت ؎ زین پیش گرچہ خلق گرفتی ز ما سبق بہ عشق آمد و نماند نشانے
ز ما سبق ؎ و مردم خاکپای او را از بس حسن عقیدہ بجای توتیاے کشیدند و عقیدہ ولایت باو
داشتند و دران حالت در عین نخاس درس مے گفت و از اسباب جمعیت ہر چہ
داشت در عشق آن نگار در باخت شبے باو شراب مے خورد کہ جمعے از محتسبان باتفاق

طلبه که نسبت تلمذ با و داشتند هجوم نموده بجهت اصلاح حال او از راه دیوار بخانه او در آمده و
آلات ملاهی و مناهی شکستن خواستند که او را تعزیر نمایند همان سخن را بزبان آورد که
به خلیفه ثانی امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه گفته بودند که اگر ما یک نامشروع کرده ایم شما سه نامشروع
را ارتکاب نموده اید پس شما بتعزیر سزاوار ترید که بتجسس بے اذن از راه دیوار سر زده
درین خانه در آمدید آن جماعه منفعل و خجل شده بازگشتند بعد از ان توفیق توبه نصوح یافته
و کتاب احیاء العلوم را دستور خود ساخته بهمه تن بعبادت و ریاضت میگذرانید و
تصانیف بسیار مفید و عالی نوشته از انجمله شرح بر جواهر القرآن مصنفه
امام غزالی است جلال الدین محمد اکبر بادشاه او را بجلوت طلبیده پرسید که از کدام قومی
گفت از جماعه نویسندها که ایشان را بزبان هندی کایسته میگویند بادشاه را این بے
تکلفی او بسیار خوش آمد صحبتی ممتد بوی داشتند او هرگز سائلی را محروم نگذاشته با وجود آنکه از
اسباب تجارت و زراعت فارغ بوده و مدد معاش از جانب بادشاه هم نداشت معلوم
هیچکس نمی شد که آن همه صرف و بذل و ایثار از کجا بود و خلائق درین امر حیران بودند بعد از انکه
بسن هشتاد سالگی کم و بیش رسیده ازین سرای مجازی در گذشت و اصاغر و اکابر
به تشییع جنازه او متجاوز از الوف رفته نعش پاک را به تبرک بر سر و دوش میگرفتند

که جای نهادن قدم نبود التائب من الذنب کمن لا ذنب له

شیخ سعد الله کندوری فراز لکهنوی ابن شیخ سماء الدین لکهنوی جامع بود بجمیع علوم
نقلی و رسمی و حقیقی سطوت و شوکت ظاهر و باطن داشت و از اغنیاے شاکر ببذل و ایثار
مشهور بود از بسکه طعام وافر بر فقرا و محتاجان ایثار میکرد وے را کندورے فراز
گفتندے و از زبان فیض ترجمان مخدوم شیخ قیام الدین ملقب بشیخ الاسلام گشت
ارادت و خلافت خاندان چشت از والد ماجد خود یافته و خرقه سهروردیه از سید اجمل
جونپوری گرفته او را هشت پسران بودند بدیع الدین - فرید الدین -
شیخ بدهی - شیخ جهانگیر - امین الدین - سعد الدین - فخر الدین - رکن الدین -
صفات و بزرگی وی متجاوز از حد احصا است بعضے از ان شیخ رحمت الله لکهنوی

در تذکرة الاصفیا تحریر کرده این مختصر گنجائش آن ندارد باجمله وفاتش بست وسوم ربیع الثانی سن هشت صد و بست ونه هجری واقع شده باین پدر خود به لکهنو مدفون گشت شیخ رحمت الله مؤلف تذکرة الاصفیا در کلمه رحمة الله علیه تاریخ فوتش یافته گفته ورست

بالفتح ودال مهمله مضموم سفره ودستارخوان

شیخ سعد الله بیانوی در علم نحو نظیر خود نداشت سالها ملجا و ملاذ طلبه علم واز اهل سلوک بود صائم الدهر بود از شیر وگیاه ومیوه‌هائے بیابانی افطار مے‌کرد از صغر سن بار ارادت شیخ محمد غوث بر دوش نهاده آخر الامر حیرت برو غالب آمده سکوت درزید ودر حجره تنهائی عزلت گزید که فرزندان را هم بخود راه نمے‌داد تا در سال هشت صد و هشتاد ونه هجری ازین جهان درگذشت و بخانقاهے که در بیانه تعمیر کرده بود مدفون گشت برد الله مضجعه

بیانه بوزن بهانه قصبه ایست قریب بجرت پور

حافظ سید سعد الله بلگرامی فاضل بے عدیل عالم بے مثیل شاگرد ملا عبد الرحیم قاضی مراد آباد شاگرد ملا عبد الحکیم سیالکوتی در سال یک هزار ویکصد و نوزده هجری وفات یافت

مولانا سعد الله سلونی ابن عبد الشکور سبط شیخ پیر محمد سلونی در عنفوان سن باندک زمانے از تحصیل علوم فراغ یافته بمسند درس وتصنیف جلوه افروز شد وبزیارت حرمین شریفین فائز گشت ودر مکه معظمه تا دوازده سال قیام فرمود اهل حرمین شریفین بوی اعتقادی راسخ داشتند شیخ عبد الله بصری مکی صاحب ضیاء الساری شرح صحیح بخاری بطریقه قادریه مرید او گردید مخدوم هاشمی سندهی از ارشد تلامذه اوست مولانا سعد الله از مکه معظمه معاودت کرده به بندر سورت رخت اقامت انداخت ومرجع خلائق شد شرح هدایة الحکمة ورساله کشف الحق وشرح مثنوی مولانا روم ورساله تحفة الرسول از تالیفاتش یادگار اند بتاریخ بست وهفتم جمادی الاولی سال یک هزار ویکصد شصت و د هجری به بندر سورت وفات یافته همانجا مدفون گشت علیه الرحمة والغفران وے را دو فرزند عبد العلی وعبد الولی بودند پسر ثانی در کمالات علمی ثانی پدر بود عزلت تخلص مے‌کرد

مولوی محمد صادق ٹھٹھوی شاگرد اوست

مولوی مفتی سعد الله مرادآبادی ولادت شریف او در سال ہزار و دوصد و نوزده ہجری وقوع یافته که تاریخش از لفظ ظہور حق وبیدار بخت برمے آید در اوائل سن صبی از کتب فارسیه ضروریه فراغت یافت من بعد بشوق طالب العلمی در سر افتاد برام پور رفته شروع صرف و نحو نمود پس ازان بمقام نجیب آباد شرح جامی وغیره از مولوے عبد الرحمن قستانے خوانده استعدادے تمام بہم رسانیده بدہلی تشریف آورده برآخوند شیر محمد ولایتی و مولوے محمد حیات پنجابی و مفتی محمد صدر الدین خان صدر الصدور اکثر کتب درسیه تحصیل کرده در سال ہزار و دوصد و چہل و سه ہجری بلکھنؤ وارد شده از مولوے محمد اشرف لکھنوی و مولوی محمد اسمٰعیل مرادآبادی و میرزا حسن علی محدث و مفتی ظہور الله لکھنوے فرنگی محلی رجوع آورده بعد فراغ علمی وازدواج خود اولا بعہدهٔ مدرسی مدرسه شاہی و ثانیاً بتالیف بعض مجلدات تاج اللغات ترجمه قاموس ثالثاً بعہدهٔ افتاے کچہری کوتوالی تا مدت بست و نه سال مامور ماند درین ایام بسفر حج بیت الحرام توفیق یافته از شیخ جمال مکی سند جدید علم حدیث گرفته بلکھنؤ مراجعت فرموده بالتزام عہدهٔ افتا مصروف شد بعد عزل واجد علی شاه حسب الطلب نواب یوسف علی خان که تلمیذے بود برامپور رسیده خدمت قضا و افتا و مرافعه وغیره بدو تفویض یافت و تا عہد نواب کلب علی خان رئیس رامپور بدستور بعہدهٔ مفوضه مامور بود وا ز قعے چہاردہم رمضان روز یکشنبه سال ہزار و دوصد و نود و چہار ہجری بمقام رامپور داعے اجل رالبیک گفته رحلت فرموده ہمانجا مدفون گشت طاب الله ثراه دو فرزند ارجمند مسمیان لطف الله و بشارت الله عقب خود گذاشت ہر دو برامپور قیام پذیر اند حکیم لطف الله در تاریخش چند اشعار عربی گفته مقطع آن که شامل ماده تاریخ است اینست

ع فانا الطف تفت تاریخا ه سنی موته ما اختاه

قبوجه الجمیل یا بشری ٭ قیل شوداه طاب طیب ثراه ٭ مولوے محمد یحییٰ تاریخش چنین گفته

ع تاریخ وفات گفت یحییٰ ٭ گنجینۀ علم و فضل صد آه ٭ مسوداوراق ۱۲۹۴ ه بمقام لکھنؤ بجہت طلب علم در آنجا وارد بود و صاحب ترجمه را دیده شک

فراغ یافت وبا اصاغر کم توجہی مے نمود از تصانیف راقم او کتب ذیل یادگار ماند مفید الطلاب فی خاصیات الابواب القول الفضل فی ہمزۃ الوصل عقود الاجیاد فی مجہول اختار وانقاد نوادر الاصول فی شرح الفصول در علم صرف غایۃ البیان فی تحقیق السبحان رسالہ ترکیب بسم اللہ در نحو خلاصۃ النوادر نوادر البیان فی علم القرآن رسالہ منہ فی وجود الغنہ در قرأت القول المانوس فی صفات القاموس نور الصباح فی اغلاط الصراح ترجمہ بعض مجلدات قاموس در علم لغت ترجمہ فقہ اکبر و وصیت نامہ امام ابو حنیفہ و ترجمہ حقیقۃ الاسلام وہدایۃ النور فیما یتعلق بالاظفار والشعور وزاد السبیل الی دار الخلیل و حواشی مالابد منہ و رسالہ طہر متخلل در دینیات حاشیہ بر شرح سلم مولوی حمد اللہ سندیلی و شرح ضابطۃ التہذیب و شرح خطبہ قطبی در منطق رسالہ قوس قزح و رسالہ تناسخ و رسالہ تحقیق علم واجب در حکمت و رسالہ سبع عرض شعیرہ موسومہ بمفید البصیرہ در حساب حاشیہ بر شرح چغمینی در ہیأت رسالہ تشبیہ واستعارہ در علم بیان رسالہ عروض باقافیہ و میزان الافکار شرح معیار الاشعار و قصیدہ لامیہ فارسیہ وغیرہا

شیخ سعد الدین لکھنوی بن شیخ الاسلام شیخ سعد اللہ کندوری قرار لکھنوی جامع بود میان علم ظاہر و باطن ودائم بدرس وافادہ علوم دینیہ اشتغال داشت ودر مدرسہ وی طلبہ مستعد رجوع مے کردند طبع شریفش مائل بشعر بود وتخلص او سعدی است از نتایج فکر اوست ؎ چو داری مونسے چون قل ہو اللہ ؛ مخلی در کنش بگذر ما سوی اللہ ؛ ولہ چون دوست موافق است سعدی ؛ سہل است جفای ہر دو عالم ؛ ولہ گرہ بر عیوب کس نکنی ؛ خندہ بر عیب دیگران چہ زنی ؛ بست ونہم جمادی الاول سال ہشت صد وہشتاد ویک ہجری رحلت بدار البقا فرمودہ اعداد مخدوم قطب الاولیا موافق سال وفاتش اند

شیخ سعد الدین خیرآبادی پدرش قاضی خیرآباد بود شیخ اولاً از حفظ قرآن مجید فراغ نمودہ بحلقہ تلمذ مولانا اعظم لکھنوی در آمد تکمیل تحصیل علوم کردہ مرید شیخ مینا لکھنوی گشت بعد وفات پیر خود بخیرآباد وطن مالوف خود رفتہ بدرس وارشاد صارف الاوقات ماند

تاکه در سال هشت صد و هشتاد و دو هجری وفات یافت شرح مصباح و شرح کافیه و شرح جامی و بزدوی و شرح رساله مکیه مسمی بمجمع السلوک که مبنی از ملفوظات و حالات شیخ مینا دهلوی درج کرده از دست قبسش در خیرآباد دست بدست بیاد و تبرک است

ملا سعد الدین محمد هلوی کنیتش ابو الفضایل بود شرح کنز الدقایق و منار از عمده تصانیف اوست در سن هفت صد و نود و یک هجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

طاب ثراه و جعل الجنة مثواه

مولوی سعد الدین صادق دهلوی ابن مولوی امان الله شهید بسال یازده صد و بیست و هفت هجری متولد شده و از والد ماجد خود علوم تحصیل کرده بر مسند افاده متمکن گشت و در اکثر مباحثات بر معاصرین غالب مے آمد تاریخ بیست و سوم ذی حجه سال یازده صد و پنجاه و یک هجری وفات یافته و قریب بمدفن والد خود مدفون گردید

مولانا سعید محمد قندی اعلم العلماے روزگار بوده اکتساب علوم از ملا احمد جند و ملا محمود سرخ و ملا عصام الدین ابراهیم نموده در سال نه صد و شصت و شش هجری به هندوستان آمده بملازمت اکبر پادشاه ممتاز شده کیفیت درویشی و انکسار غالب داشت خوش طبع و فصیح و بلیغ و شفیق بر تلامذه بود صحبت او پادشاه را خوش مے آمد

در سال نه صد و هفتاد هجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

مولوی سلام الله محدث رامپوری بن شیخ الاسلام بن حافظ فخر الدین از اولاد امجاد شیخ عبد الحق محدث دهلوی فقیه و محدث و مفسر بود علوم متداوله از والد ماجد خود شیخ الاسلام مصنف شرح فارسی صحیح بخاری در رساله طرد الاوهام عن اثر الامام الهمام و کشف الغطاء عما لزم للموتی عن الاحیاء حاصل کرده سند اجازت حدیث وغیره یافت جد امجد او حافظ فخر الدین نیز علامه عصر بود از تصانیف حافظ مذکور شرح فارسی صحیح مسلم و شرح فارسی عین العلم و شرح حصن حصین یادگار روزگار اند بالجمله صاحب ترجمه بعد اکتساب علوم بجو اسلاف خود بر مسند افادت و افاضت متمکن بوده در نشر علوم مے کوشید بماه جمادی الثانی وقت شام سال دوازده صد و بیست و نه و بقصبے ۱۲۲۹

دوازدہ صد و سہ ہجری رحلت کرد تصانیفہ المشہورۃ کمالین حاشیہ جلالین ۔ محلی شرح موطا کہ آنرا در سن دوازدہ صد و پانزدہ ہجری تصنیف نمود تاریخ آن ہو الفوز الکبیرا ترجمہ فارسے صحیح بخارے ۔ ترجمہ فارسی شمائل ترمذی ۔ رسالہ اصول حدیث بزبان عربی

مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری ابن شیخ برکت اللہ صدیقی ہیں

بدایون عالم العلوم کالشمس بین النجوم فات بابرکاتش مستغنی از توصیف و تعریف است مؤلف اوراق نیز چندی خوشہ چینی خرمن فیض آن بزرگوار نمودہ رسالۃ الاسناد کہ وقت اعطائے سند بہ مخدومی مولوے شاہ محمد عادل ارشد تلامذہ خود جناب موصوف بزبان فارسے تصنیف فرمودہ اند بنابر بیان ترجمہ شریف کافی ست ازان رسالہ ترجمہ عالیہ بسبیل اختصار حوالہ قلم نمودہ ہے آید وہو ہذا

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مے گوید سلامت اللہ بدایونی مولد صدیقی نسب حنفی مذہب قادری مشرب کہ فقیر تحصیل کتب درسیہ متداولہ از خدمت چند فضلائے عصر نمودہ اوّل در حداثت سن از خدمت مولانا ابو المعالی بن مولانا عبد الغنی بدایونی کہ سلسلہ درس ایشان بہ ملا جلال الدین دوانی میرسد استفادہ کردہ در عرض مدت دو سال از میزان صرف تا شرح جامی برکافیہ و شرح تہذیب یزدے فوائدم بعد ازان از خدمت مولوے ولی اللہ رحمۃ اللہ لہ از تلامذہ مولانا باب اللہ جونپوری بودند تحصیل قطبی و میبذے و رشیدیہ مناظرہ بعمل آمد بعد ازین ہمینکہ مولوے صاحب بداعیہ ضرورے مراجعت بوطن خود فرمودند حسب ارشاد ہدایت بنیاد حضرت پیر و مرشد برحق سید شاہ آل احمد مارہروی قدس سرہ العزیز بخدمت شریف مولانا محمد مجد الدین عرف مولوے مدن صاحب کہ دران زمان از کلکتہ مراجعت فرمودہ عزت افزائے سکنہ بریلی بودند حاضر شدہ تکمیل تحقیق و تدقیق کتب درسیہ متعارفہ از زواہد ثلاثہ و قاضے مبارک و حمد اللہ شرح سلم و مطول تفتازانی و صدرا و شمس بازغہ و شرح عقائد جلالی

بالایوسف وحاشیہ ملا کمال الدین وہدایہ فقہ حنفی ومسلم الثبوت وبیضاوی وغیرہ آن
اتفاق افتاد وجناب مولانا بفرط عنایت دراندک فرصت ہر قدر ہا کہ از ذخیرہ مبلغ معلومات
بہ تحویل خود بدولت داشتند تفویض ہیچ کارہ فرمودند وحق اینست کہ جل تحقیقات
تدقیقات کہ معارکہ آرا وہزار اقدام علما وفضلا ہست ازین ارشاد جناب ممدوح
درکیسہ استعدادم فراہم شد واللہ بضاعت لمن یشاء وبعد طی مرحلہ تحقیق وتدقیق کتب
درسیہ برطبق فرمان واجب الاذعان جناب پیر ومرشد برحق قدس سرہ ذخیرہ اندوز
سعادتہا از خدمت سراپا موہبت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی انار اللہ برہانہ
گردیدہ درصدد تحقیق وتنقیح وسند کتب احادیث وتفاسیر افتادہ فائدہ ازین مائدہ
عامہ گرفتم چنانچہ صحاح ستہ وکتب تفاسیر را از حضور مولانائے ممدوح ومولانا
رفیع الدین برادر کوچک ممدوح کہ تبحر تام درجملہ علوم خاصۃً علم حدیث وتفسیر داشتند
بعرض سند رسانیدم تا آنکہ از فیض مجالست وخدمت این ہردو بزرگ
فہم معانی احادیث وادراک حقائق ودقائق تفسیر بمذاق طبعم حاصل شد آخر کار جناب
مولانائے ممدوح تفقد کریمانہ بحال این خاکسار فرمودہ بہ اجازت صحاح ستہ ومشکوٰۃ
المصابیح وحصن حصین وکتاب المسلسلات ودیگر کتب احادیث وتفاسیر ورسائل
مصنفہ خود ونیز کتب مؤلفہ والد ماجد خود سرفراز فرمودہ رخصت فرمودند مجملاً
فقیر سند کتب درسیہ تمام وکمال از خدمت مولانا مجد الدین شاہ جہان پوری دارد
وسند کتب احادیث وتفاسیر قراءۃً وسماعۃً ودرایۃً واجازۃً از زبدۃ المحدثین و
اسوۃ المفسرین مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی وبرادر ایشان مولانا رفیع الدین دارد و
حضرت ایشان از والد ماجد خود شان مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی دارند و
حضرت ایشان حال اسانید متنوعہ خود در کتاب الارشاد الی مہمات الاسناد
بہ تمامتر تفصیل نوشتہ اند انتہی ملخصاً مولانا صاحب الترجمہ حین حیات خود مسجدے
بمقام کانپور وطن خود درسال یک ہزار ودوصد وشصت وہفت ہجری تعمیر فرمودند
کہ تاریخ بنائے از فقیر یافتہ ۔ ان ہذا الا بیت اللہ ۔ وما ہذا الا مسجد الفردوس ۔ ود اللہ

هو الغنی الحمید — چونکه نفس قدسی آنحضرت مفید عام و مفیض انام بود صدها علما و
فضلای نامی زیر سایه دامان تلمذ و درس آن خاتم العلما برخاسته اند با این همه کتب مصنفه
حضرت معزی الیه وال بر ذخیره علمی شان موجود اند از انجمله کتب ذیل هستند تحفة الاحباب
و معرکة الآراء و برق خاطف در مناظره اهل سنت و شیعه و تحریر الشهادتین و شرح
سر الشهادتین در بیان شهادت سید الشهدا رضی الله عنه و شهدای رحمت خرد و کلان
در بیان میلاد سرور کائنات علیه الصلوٰة والتحیات و رساله شهاب ثاقب در
سقوط کواکب و حقائق احمدیه در علم حقائق و بحر التوحید در بیان شطحیات اولیاء الله
و اسرار العاشقین در حل قوال و اشعار عربیه و فارسیه بطریق صوفیه کرام و رساله کشفیه
بجواب ایرادات بعض جهله که بوجه ناواقفیت از اصطلاحات حافظ شیراز بر چند اشعار
حافظیه وارد نموده اند و ترجمه دو تا رساله شیخ محی الدین بن العربی در بیان لطائف
موسومه معائنات صوفیه و مکاشفات قدسیه و رساله لغات حالات و رساله
اشباع الکلام فی اثبات المولد والقیام و رقعات کشفی و شرح مثنوی گل کشتی و رساله الوان
در بیان جواز و عدم جواز الوان و رساله در تحقیق جواز مصافحه و معانقه عیدین و رساله مجموعه
استفتا که اجوبه هر یک خود تحریر فرموده اند و رسالة الاسناد در بیان کیفیت تحصیل علوم
مختلفه متداوله و استحصال اسناد علوم از اساتذه — مولانا را طبع شعرگوئی هم بود بنابران
تخلص خود کشفی می کردند و دیوان کشفی که مجموعه اشعار آبدار فارسی است مشتی
نمونه از خروارے به میزان فهم باید سنجید چند اشعار از دیوان مذکور بطور انموذج نوشته
می شوند — ه آنانکه بر خیال تو جان را فدا کنند ۞ بینند اگر ندیده جمالت چها
کنند ۞ محو نظارهٔ رخ خوب تو دیده ها ست ۞ آئے که خاک پاے ترا توتیا کنند ۞ رسمیکه رفته
رفته فتد طشت من ز بام ۞ یاران اگر فسانهٔ عشق تو وا کنند ۞ غیر از جفا ندید دل من
ز مهوشان ۞ این هم حکایتے است که خوبان وفا کنند ۞ بیمار عشق به نشود از دم مسیح ۞
بیهودگی نگر که طبیبان دوا کنند ۞ تنها نه من سگ درگه ارحم قم ۞ زندان تمام تکیه
بدوش صبا کنند ۞ آئینه را بدست نگیرند زینهار ۞ خوبان اگر تماشهٔ یار ها کنند ۞

تا بدو حق شناس فی راه خود بگیر ٭ خاصان حق همیشه بمن اقتدا کنند ٭ قدر دانیم چنانکه ملائکت آسمان ٭
تام مرا وظیفه بجاے دعا کنند ٭ حرف حزین بگفته حافظ نمی رسد ٭ کشفی تو کیستی که ترا مرحبا کنند ٭
با انجام هر کمالے را زوالی هست و کل نفس ذائقة الموت مسکن دل هر صاحب خیالے
آیا تم آیا که آن آفتاب فلک تحقیق و تدقیق واقع سوم رجب یوم سه شنبه سال یک هزار و
دو صد و هشتاد و یک هجری زیر افق عدم پنهان شده در کانپور پیش مسجد خودش بزمین سپردند
طاب الله ثراه و جعل الجنة مثواه قطعه تاریخ وفات آن مرجع العلوم بر سنگ بالین
مزارش چنین کنده اند سه مظهر کشف و کرامات جناب کشفی ٭ هادی راه خدا کاشف راز
عرفان ٭ شده برخاسته خاطر چو ازین گلشن دهر ٭ رفت و چشم زدن جانب باغ رضوان ٭
سال تاریخ قلمبند نمودم ارشد ٭ یوم هفته سوم از ماه رجب شد ز جهان ٭

حاجی سلطان تهانیسری بزیارت مکه معظمه و مدینه طیبه مشرف شده و علوم نقلیه را
خوب ورزیده و مدتے مدید در خدمت اکبر بادشاه بوده حسب الحکم بادشاه موصوف
چهار سال به ترجمه کتاب مهابهارت موسوم برزم نامه بطریق انفراد و استقلال
اشتغال داشته بناے کار از نقیب خان شروع شده بود اندو با تمام رسید هنگام ترجمه
نویسی مهابهارت یکے از وے پرسید که این چیست که مے نویسد گفت که حرف ده هزار
رساله را بزبان حال موافق مے سازم

قاضی سماء الدین الملقب بقتلق خان وزیر سلطان حسین شرقی که اعلم العلماے
وقت بود در سال هشت صد و هشتاد و چهار هجری بدست سلطان بهلول لودی اسیر
شده بزندان رفت و از حبس مومنان رہائی یافت

مولانا سماء الدین دہلوی جامع بود میان علوم رسمی و حقیقی و تقوے و ورع از
دنیا زیاده بر احتیاج اختیار نکرده و پیش مولانا سناء الدین شاگرد میر سید شریف
جرجانی تلمذ کرده و از ملتان بسبب بعضے وقائع بر آمده مدتها در بیانه و غیره
گذرانیده بدہلی آمد و توطن کرد مرید شیخ کبیر است و سمن ہم کبیر داشت در آخر عمر
حاسه بصرش رفته بود حق سبحانه تعالی بے واسطه علاج بصارت را بوے رد کرد

بر لمعات شیخ فخر الدین عراقی حواشی نوشته که مجمل معانی آن کافی و وافی است و رساله مفتاح الاسرار هم از تصانیف اوست تاریخ هفتم جمادی الاول سن نهصد و یک ھ وفات یافته قبر او در دهلی بالاے حوض شمسی است رحمه الله و مولانا تراب علی لکهنوی از اولاد امجاد شان هستند

مولوی سناء الدین احمد بدایونی ابن مولانا محمد شفیع بن مولانا عبد الحمید ابن مولانا محمد سعید ابن مولانا محمد شریف ابن مولانا محمد شفیع بدایونی ولادت وے در سال دوازده صد و نود و نه هجری بظهور پیوسته چنانچه ظهور حق نام تاریخی ویست اکثرے از علوم درسیه بخدمت مولانا فضل امام خیرآبادی و علم حدیث و تفسیر بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دهلوی تحصیل نموده فوائد معتمده در نحو و حاشیه قاموس در لغت و دیگر مسودات عربیه از تالیفاتش یادگار اند وے رحمة الله علیه بیعت بخدمت عم خود مولانا عبد المجید عین الحق داشت بماه محرم سال دوازده صد و هفتاد و هشت هجری رحلت فرموده

سید احمد گیسو دراز کالپوی جامع علوم ظاهر و باطن مرید پدر خود سید محمد کالپوی بود گیسو دراز گردنش بمتابعت سید محمد گیسو دراز بود که در دکن آسوده اند کتاب جوامع الکلم بعبارت عربی در شرح اسماے حسنی و مشاهدات بزبان فارسی در حقائق و معارف از تصنیفات اوست در سال یک هزار و پنجاه و هشت رحلت فرماے عالم بقا شد قدس الله سره

سید احمد مجاهد راے بریلوی گو بظاهر بجرگهٔ علماے ظاهر معدود نبود مگر باطن او بنور علم الٰهی معمور بوده وے از خاندان سادات تکیه راے بریلی است که دران خاندان عالی پیش ازین بسیاری از اولیاء الله گذشته اند همچو شاه علیم الله که وفاتش در سال هزار و نود و شش هجری و شاه محمد عدل عرف شاه لال متوفی سن یازده صد و نود و دو هجری سید احمد قدس سره مرید و خلیفه مولانا شاه عبد العزیز مرحوم بود در سال دوازده صد و سی و هفت هجری بزیارت بیت الله مشرف شده بسال دوازده

صدوسی وہشت ہجری مراجعت نمودہ بمسکن خود رسیدہ ہفتم جمادی الثانی سال دوازدہ صد وچہل ویک ہجری روز دوشنبہ وقت عصر از تکیہ رای بریلی بعزم جہاد فی سبیل اللہ ہجرت فرمودہ بتاریخ بست وچہارم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وچہل وشش ہجری متصل بالاکوٹ واقع ملک پنجاب شربت شہادت چشید۔ شکر اللہ سعیہ

سید محمد دہلوی بن سید مبارک بن سید محمد بن سید محمود کرمانی جامع کتاب سیر الاولیاکہ دران احوال مشائخ چشتیہ جمع نمودہ وے بصغر سن بشرف بیعت شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ مشرف شدہ وبعد از وبخدمت خلفائے او بودہ از شیخ نصیر الدین محمود کہ اجل خلفائے شیخ موصوف بود تربیت یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

سید محمد گیسو دراز ساکن گلبرگہ ابن یوسف الحسنی الدہلوی خلیفہ راستین شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی جامع بود میان سیادت وعلم وولایت وشانے رفیع ورتبتی منیع وکلام عالی داشت دراوائل حال بدہلی تشریف داشت بعد رحلت فرمودن پیر خود بدیار دکن رفت وقبولی عظیم یافت وہمانجا رحلت فرمود او راگیسو دراز ازان گویند کہ روزے او باچندے دیگر ازمریدان پالکی شیخ نصیر الدین محمود برداشتہ بودند وقت برداشتن گیسوے او بسبب درازی در پایہ پالکی بند شد واو بسبب رعایت ادب واستغراق بہ برآوردن گیسو مقید نہ شد وہمبران وضعی کہ واقع شد مسافت بعیدہ قطع کرد چون شیخ برین معنی اطلاع یافت خوشحال شدہ این بیت انشا فرمودے

ہرکو مرید سید گیسو دراز شد ٭ واللہ خلاف نیست کہ او عشق باز شد ٭ بعض مریدانش کہ محمد نام داشت ملفوظاتش موسوم بجوامع الکلم جمع کردہ وازتصنیفات خاص وے کتاب اسماء است کہ حقائق ومعارف بزبان رمز وایما والفاظ واشارات بیان فرمودہ

مفتی سید محمد لاہوری بن مفتی غلام محمد لاہوری صاحب علم وعمل بود کتاب خلاصۃ المدارج وفقہ محمدی ومخزن الفرائض از تالیفات اوست بارادہ زیارت حرمین شریفین قدم براہ سفر نہادہ کہ ناگاہ متصل شخن کوٹ سفر آخرتش پیش آمد وبدار البقا گردید

سید محمد قنوجی از فرقہ سادات رسول دار اوستاد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ
ماہر علوم ریاضیہ وادبیہ بود حاشیہ مطول از تصانیف اوست

مولوی سید محمد برہانپوری ابن شاہ فضل اللہ نایب رسول اللہ دانشمند بزرگ و
عارف سترگ بعد وفات پدر وسادہ آرای افادہ علوم در برہانپور شد از تصانیفش کتاب
تحفۃ المرسلہ مشہور و معروفست

سید محمد مکی الدہلوی ابن سید جعفر المکی متبحر دانشمند خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود
چراغ دہلی در توحید و تفرید مقام عالی داشت کتاب بحر المعانی و دقائق المعانے و
حقائق المعانے و رسالہ اسرار در رسالہ پنج نکات و بحر الانساب در بیان
نسب اہل بیت از تصانیف اوست بعہد سلطان بہلول لودے در سن ہشت
صد و نود و یک ہجری رحلت فرمود

میر سید محمد امروہی عالم باعمل صاحب صلاح و تقوی و ورع بود از سید جلال
تلمیذ سید رفیع الدین در بدایون تحصیل علوم کردہ بعد از تحصیل کمالات بدرس و افادہ
مشغول شد در اواخر در سلک ملازمان درگاہ بادشاہی بمرتبہ اختصاص رسیدہ
بمنصب میر عدلی عز امتیاز یافت و درین منصب جلیل القدر طریق عدالت و انصاف و
صدق و امانت سلوک داشتے تا زمانیکہ اوبدربار اکبرے بود ہیچ مدعی و ملحدی را
قدرت رخنہ انداختن در دین اسلام نبود بعد از و نام میر عدلے بر سائر مردم مجازی
و عاریتی گشت در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بحکومت بھکر فائز شدہ ہمانجا در سن
نہصد و ہشتاد و شش ہجری بجوار رحمت حق پیوست

سید محمد بلگرامی ابن سید عبد الجلیل الحسینی الواسطی بلگرامی در علم ادب کمالی داشت
شاگرد سید طفیل محمد اترولوی بود و استفادہ فنون عربیہ و فروع ادبیہ از والد خود کردہ
کتاب الجزء الاشرف من المستطرف منتخب کتاب مستطرف از مؤلفات اوست کہ
در سال یک ہزار و یک صد و پنجاہ و پنج ہجری انتخاب کردہ ہشتم شعبان شب شنبہ
سال یک ہزار و یک صد و ہشتاد و پنج ہجری وفات یافتہ در بلگرام مدفون شد طاب اللہ ضریحہ

شیخ سیف الدین سرہندی ابن شیخ محمد معصوم ابن شیخ احمد مجدد قدس سرہم جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود اکتساب علوم از والد ماجد خود کردہ وہم در طریقت مرید وے و بہ لقب محی السنہ مشہور بود و بار ہا ب دنیا تعلق نداشت بمجرد شنیدن نام اللہ تعالیٰ حالتی بروی طاری مے شد در سال ہزار و نود و ہشت ہجری وفات یافتہ قدس سرہ

حرف الشین المعجمۃ

شاہ احمد شرعی ساکن چندیری دانشمندی متبحر و درویشی کامل کبیر السن جامع جمیع علوم عقلیہ ونقلیہ رسمیہ وحقیقیہ بود در دیار چندیری ملک مالوہ توطن داشت وی در جواب ابیات صاحب کشاف کہ در طعن اہل سنت وجماعت وارد اشعار ہمان وزن وقافیہ گفتہ است **اشعار صاحب کشاف** وجماعۃ سموا ہواہم سنۃ * وجماعۃ حمر لعمری موکفۃ * قد شبہوہ بخلقہ وتخوفوا * شنع الوری فتستروا بالبلکفۃ * **جواب شاہ احمد شرعی** عجبا لقوم ظالمین تلقبوا * بالعدل ما فیہم لعمری معرفۃ * قد جاءہم من حیث لا یدرونہ * تعطیل ذات اللہ مع نفی الصفۃ * وفات او در سن نہصد و بست و ہشت ہجری بوقوع پیوستہ شیخ عبد الغنی چشتی کہ دانشمند متشرع ومتعبد بود شاگرد اوست۔

شیخ شاہ محمد فاروقی از اکابر علمای جونپوری بورع وتقوی موصوف وہموارہ بافادہ ودرس علوم مصروف بود ملا محمود جونپوری نبیرہ اوست شیخ موصوف در سال ہزار و سی ودو ہجری وفات یافتہ نور اللہ روحہ

شرف الدین احمد منیری ابن یحیی المنیری وی از مشاہیر مشائخ ہندوستان است چہ احتیاج کہ کسی ذکر مناقب وی کند ازو تصانیف عالیہ است از جملہ تصانیف او مکتوبات مشہور و لطیف ترین تصانیف اوست بسیارے از آداب طریقت و اسرار حقیقت دران اندراج یافتہ و بر آداب المریدین نیز شرحے دارد و وے مرید خواجہ نجیب الدین فردوسی است قبر شیخ شرف الدین در بہار است یزار و یتبرک وی رحمۃ اللہ علیہ در سال ہفتصد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافتہ

مفتی شرف الدین رامپوری ماہر علوم فلسفہ ومنطق مشہور است داماد

ملا احمد ولایتی بود در سال دوازده صد و پنجاه و شش هجری هنگامیکه از کلکته برامپور میرفت
در اثنای راه به فتح پور هنسوه بنابر فاتحه خوانی قبر مولوی محمد سعید داماد خودش که بدرگاه سید شاه
راجی قدس سره مدفون اند بمسکن برادر کلانم حکیم احسان علی خان فرود آورده و دران وقت
راقم ہیچمدان صغیر السن بود لاکن هنوز حلیه او بصفحه خیالم مرتسم هست که وے میانه قد سیاه
رنگ سفید ریش نحیف الجثه ضعیف القوی بود از تصانیف او سراج المیزان در منطق
و شرح سلم تا لا یجوز و لا یتصور و بعض فتاوای فقهیه مشهور اند

حکیم شریف خان دہلوی طبیب مشهور و معروف هست عجالۂ نافعه و تالیف شریفی
در علاج الامراض و دستور الفصد و حاشیه نفیسی و حاشیه شرح اسباب وغیره از تصانیف او هست
وفاتش در سال دوازده صد و سی و یک هجری واقع شده شاعری تاریخ فوتش این چنین یافت
ـه دریغا ازین دار فانی گذشت حکیم و طبیب و لطیف و ظریف بجز خرد گفت
سال وفاتش بن بصد افسوس مرزا محمد شریف

مولانا شعیب دہلوی پدرش ملا منهاج در صغر سن از لاهور بقصد تحصیل علم در دهلی آمد
و در تحصیل علوم ریاضات شاقه کشید بعده در عهد دولت سلطان بهلول لودی مفتی شهر شد
و همین جا سکونت ورزید مولانا شعیب عالم و عامل در صورت و سیرت ملک تمثال بود و
در وعظ و تذکیر بے نظیر زمان خود وقتیکه وعظ گفتی و قرآن خواندی هیچ کس را مجال
عبور ازان راه نبودے اگرچه خود بارگران بر سر داشتی ایستاده شدے و استماع نمودی
و او را در وعظ بحسب اختلاف مقامات وعد و وعید حالات عارض شدے
جمیع اکابر و علماے شهر دهلی در پاے وعظ او حاضر شدندی و اکثر از موالی و آهاے شهر
در ابتدا شاگرد او بودند بسال نهصد و سی و شش هجری وفات یافته قبرش در دهلی
بر بالاے حوض شمسی است نور الله مرقده

قاضی شمس الدین شیبانی دانشمند متبحر بود از دهلی در زمان تغلق شاه بنارنول رفت
در بدایت حال گاهے از سنت نکاح در دست او نیامده بود بقصد زیارت خانه کعبه بر آمد
و چون بگجرات رسید در مسجدے در آمد واعظی معتزلے مذهب بر منبر بر آمده و تقریر مذهب

اعتزال کہ در مادہ خلق افعال عباد ہست کرد گفت این دست منست اگر بکشایم من بکشایم واگر ببندم من ببندم ہیچ کس را از حاضران قوت مجادلہ نبود قاضی شمس الدین گفت اگر قدرت بدست تست چرا دست بر پشت بر بندے حاکم گجرات را این دخل وے خوش آمد جاریہ کہ از دار الحرب آوردہ بودند پیش کش او کرد واز وے اولاد شد حق سبحانہ در اولاد او برکت داد و علم بخشید رحمۃ اللہ علیہم اجمعین یکے از اولاد او بنام تاج الافاضل بود از وے پنج پسر شدند ہمہ دانشمند و متقی یکے از پسران او قاضی محمد بود پدر شیخ احمد مجد کہ ذکر او در حرف الف گذشت داو را ہفت پسر ہمہ عالم و عامل بودند

مولانا شمس الدین یحیی اودہی وی از تلامذہ مولانا فرید الدین شافعی است کہ شیخ الاسلام اودہ بود از اودہ بنا بر تحصیل علم بدہلی قدوم آوردہ و بخدمت مولانا ظہیر الدین بہکری تلمذ نمودہ از مشاہیر علماے شہر دہلی گشت بیشتر مردم شہر در تلمذ بوے انتساب مے کردند بآن نسبت مفتخر و مبتہج بودند گویند او را شرحے است بر مشارق الانوار و دران نقل کردہ کہ با ستاذ نبی قط وے روزے با مولانا صدر الدین ناوے بخدمت شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ آمد شیخ پرسید در شہرے باشید چیزے تعلم مے کنید گفت آری بخدمت مولانا ظہیر الدین بہکری اصول بزدوی می خوانیم شیخ ایشان را از بعضی مواضع کہ باشکال مشہور بود پرسید گفت کہ سبق ما تا ہمین جا رسیدہ است این حرف پیدا نیز مشکل ماندہ است شیخ آنرا حل کرد ایشان را اعتقاد در حق شیخ راسخ شد بعد از مدتے مولانا شمس الدین یحیی مرید شد و بمرتبہ کمال رسید و از اعاظم خلفاے شیخ گشت و میان یاران اعلی شیخ معظم و مکرم و صاحب صدر شد و از تکلفات و مراعات رسم و عادات مبرا و از تعلق تزویج معمر ابود و کمتر کسے را مرید گرفتی شیخ نصیر الدین محمود کہ از تلامذہ اوست در مدح وے گفتہ شعر سالت العلم من احیاک حقا فقال العلم شمس الدین یحیی در زمانیکہ سلطان محمد تغلق شاہ دہلی تیغ قہر و سیاست بر خلائق خصوصا بطائفہ مشائخ آختہ بود مولانا شمس الدین یحیی را طلبیدہ گفت مثل تو دانشمندی اینجا چکند بکشمیر برو و در بتخانہاے آن دیار بنشین و خلق خدا را باسلام دعوت کن مولانا از پیش سلطان براے تہیہ اسباب سفر برآمد و گفت کہ من شیخ را بخواب دیدہ ام کہ مرا می طلبید مردم

چہ می گویند من بخدمت خواجہ خود میروم ایشان مرا کجا می فرستند فرداے آن روز بر سینہ او دملی برآمد و بیمار افتاد و این خبر بسلطان رسید حکم کرد که او را بدرگاه نیارند مبادا که بہانہ میکرده باشد و در این اثنا بسال ہفتصد و چہل و ہفت ہجری ازین عالم رحلت فرمود قبر او در یاران چبوتره در دہلی است رحمۃ اللہ علیہ

مولوی حافظ محمد شوکت علی صدیقی سندیلی ابن چودھری سند علی بن چودھری

منصب علی تاریخ نوزدہم محرم الحرام یوم الخمیس سال دوازده صد و سی و چہار ہجری ولادت یافتند جد ایشان چودھری منصب علی بخشی بنیرۂ اولین خود ہزار روپیہ صرف فرمود ہرگاه عمر شریفش قریب بسہ سال رسید دنبلے زیر کمر بر آمد که از صدمہ آن اعصاب پا تشنج شده ہر دو پا لاغر و کوتاه گشتند و از رفتار شدند با وجود تداوے اطباے عصر از ان آفت مخلصے دست نداد بعمر چہار سال و چہار ماه و چہار روز که معمول شرفاے مسلمانان ہندوستان است رسم تسمیہ خوانی بظہور پیوست حفظ قرآن مجید از سید فتح اللہ سندیلی و حافظ محمد ابراہیم خیرآبادی نموده بچہار سال فراغت یافتم و در خدمت مولوے سید فقیہ اللہ سندیلی و ملا اسرار قل بخاری قدری مستفید شده بوده والد ماجد شان یعنی چودھری سند علی مولوی تراب علی ابن شیخ شجاعت علی لکھنوی را که دانشمند متبحر بودند بمشاہره پنجاه روپیہ نقد با ضافہ خوراک و پوشاک و صرف چند طلبہ بنا بر تعلیم صاحب ترجمہ ملازم کردند که در مدت قلیل از کتب درسیہ بخدمت مولوے معزے الیہ فراغ حاصل کردند لیکن والد ماجد شان چودھری سند علی قبل از فراغ داعی اجل را اجابت لبیک گفتہ رہگراے عالم بقا شدند اعمام شان چودھری حشمت علی و چودھری عظمت علی که موجود بودند تقریب فراغ بکشاده پیشانی تمام بصرف پانزده ہزار روپیہ بانجام رسانیدند جزاہم اللہ خیرا درین تقریب بسیاری از علما و صلحا و طلبہ و حفاظ و اطبا و حجاج و مشائخ مدعو بودند صاحب ترجمہ بعد نماز جمعہ وعظ آیۂ کریمہ وعلم آدم الاسماء الآیۃ گفتند بعده سورۂ فاتحہ و حدیث انما الاعمال بالنیات خواندند و علماے موجودین از دست خاص دستار فضیلت بفرق مبارکش بستند و مولوے تراب علی را یک ہزار روپیہ نقد و دوشالہ و رومال وغیره اعمام صاحب ترجمہ

تذکر کردند علی ہذا القیاس دیگر علما را حسب حال بذل نمودند مشار الیہ بدرس و تربیت طلبہ علوم مصروف اند و از مولوی سید حسین احمد ملیح آبادی و شاہ غلام صفی صفی پوری و سید شاہ نوازش احمد صفی پوری و شاہ محمد علی صفی پوری بیعت و خلافت سلاسل قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ حاصل نمودہ و صدہا مردم مریدانش ہستند مؤلف ہیچمدان را در تالیف این تذکرہ از حضرتش امدادے کامل رسید کہ اداے شکرش بہ سر زبان ہم نمی تواند کرد سلمہ اللہ و ابقاہ و اوصلہ الے ما یتمناہ تصانیفہ الشہیرہ حاشیہ شرح جامے الاستقصاء فی الاستفتاء ـ علم الیقین فی مسائل الاربعین ـ ثمرات الانظار فیما مضی من الآثار ـ غایۃ الادراک فی مسائل السواک ـ انوار الہدے فی تحقیق الصلوۃ الوسطی ـ کشف المستور عن وجہ السحور کتب دیگر تالیف ختمہا اللہ بالخیر رسالہ در باب طہارت مصلے ـ رسالہ انشراح الصدر بلیلۃ القدر ـ رسالہ بجواب بطلان خلافت خلفای ثلثہ ـ افاضۃ المنافع بمسائل اختلاف المطالع در تحقیق رویت ہلال ـ عقد اللآلی المسحور فی تکملۃ کشف المستور ـ افہام السائل بجواب مائۃ مسائل ـ انتشار شہود القراء ـ تاریخ سندیلہ

قاضی شہاب الدین دولت آبادی

ابن شمس الدین بن عمر الزاولی در دولت آباد متولد شدہ از قاضی عبد المقتدر دہلوی و مولانا خواجگی تلمیذ مولانا معین الدین عمرانی اکتساب علوم کردہ ہر گاہ لشکر امیر تیمور متوجہ دہلی شد قبل رسیدنش بہ دہلی قاضی شہاب الدین ہمراہ استاد خود مولانا خواجگی از دہلی بکالپی شتافت مولانا خواجگی بکالپی رخت اقامت انداخت و قاضی بجونپور رفت سلطان ابراہیم شرقی قدوم قاضی مغتنم شمردہ باعزاز و تعظیم تمام پیش آمدش و او را ملک العلما ملقب کرد و قاضی وسادہ افادہ و درس بجونپور مزین فرمودہ و تصنیفات کتب معروف گردید از انجملہ بحر مواج تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی و حاشیہ کافیہ و کتاب ارشاد در نحو کہ در ان تمثیل ہر مسئلہ در ضمن عبارت ادا کردہ فقیر کتاب مذکور بہ کتب خانہ مولانا مفتی علی کبیر مچھلی شہری دیدہ بود و بدائع البیان در فن بلاغت و شرح بزدوی در اصول فقہ و شرح قصیدہ بانت سعاد و رسالہ در تقسیم علوم بعبارت فارسی و مناقب السادات و فتاوای ابراہیم شاہی وغیرہ

از تصانیف وی مشهور اند تاریخ بست و پنجم رجب سال هشت صد و چهل و نه هجری رحلت فرموده
بجونپور جانب جنوب مسجد سلطان ابراهیم که بنام مسجد اٹاله شهرت دارد مدفون شد مؤلف
اوراق در سال شصت و یکم صدی سیزدهم هجری وقتیکه از مچھلی شهر بغازیپور مے رفت
مرقدش را زیارت کرده نور الله مرقده صاحب تاریخ فرشته نوشته که اصل او از غزنین است
در دولت آباد دکن نشو و نما یافته سلطان ابراهیم شرقی در تعظیم و توقیر او بسیار می کوشید
و بروزهاے متبرک در مجلس سلطان ابراهیم بر کرسی نقره مے نشست گویند
وقتے قاضی را مرضے طارے شد سلطان بعیادت او رفته بعد از تفتیش احوال
و اظهار لوازم مهربانی قدحے پر از آب کرده گرد سر مولانا گردانیده بنوشید و گفت بار خدایا
هر بلاے که در راه او باشد نصیب من گردان و او را شفا بخش ازینجا عقیده آن صاحب
تخت و تاج نسبت علماے شریعت محمدی صلے الله علیه وآله وسلم معلوم میتوان کرد
که تا چه غایت بود۔

شهاب الدین معمائی در فن معماگوئی مهارت کامله داشت همراه بابرشاه بهند آمده
در سلک ندماے مقرب او انتظام داشت رساله در تبیین و توضیح علم معما از تصنیفات
اوست بسال نهصد و چهل و دو هجری بعهد همایون شاه فوت شده شهاب الثاقب
تاریخ فوت اوست

ملا اشرف کشمیری از احفاد بابا عثمان گنائی و علماے نامدار کشمیر محدث و فقیه
جامع علوم عقلی و نقلی بود ملا فیروز مفتی برادر زاده اوست پیش علماے شهر خود کتب درسیه
گذرانیده بحرمین شریفین رفته و از ابن حجر مکی اجازت حدیث یافت باز بکشمیر آمده بافاده
طلبه علوم مے پرداخت که اجلش در رسید بمحله قلاش پوره مدفون گشت۔

حکیم شیر علی احمد آبادی بن حکیم محی الدین صدیقی والد ماجد این مسود اوراق اولاً
کتب درسیه طبیه بحضرت والد خود تحصیل فرموده بعد از آن بمقام لکھنؤ پیش حکیم امام بخش
مرحوم تلمیذ حکیم محمد اسحاق خان دهلوی مغفور مطب نموده فن طبابت بحذاقت رسانید
و بسرکار نواب آصف الدوله بهادر بعهدهاے معزز مثل تحصیلداری و فوجداری

ملازمت کردہ بعمر شیخوخت خانہ نشین شدہ بمعالجہ مرضائے می پرداخت و از کسی خواہان مزد
نمی شد و اوقات شبا روزی بتلاوت قرآن مجید و ورد دلائل الخیرات و صلوٰۃ پنجگانہ صرف
می نمود وی غفر اللہ لہ بعد فراغ نماز چاشت و اشراق بر سر بیکر نشستگاہ او بود نشستہ
بہ پرسش احوال مرضا کہ موجود بودند می پرداخت و ہر یکے را علاج مناسب تجویز میفرمود
حتی الامکان نسخہ قلیل الاجزا و کثیر المنفعت تجویز می کرد و بخانہ کسے نمی رفت و از اہل برادری
و مردم مفلوک الحال چیزے نمی گرفت انچہ از اغنیائے بیرونی بدو می رسید ہمہ بمداوات
غربا صرف می نمودی را طریق معالجہ عجیبے بود کہ تعلق بدید و شنید ندارد روزی طفلی را
پیش وے آوردند کہ بدرد گوش بیہوش بود وے گفت کہ چیزے در گوشش می کاود والد
مرحوم فرمود کہ نے حقہ بیار بیچوان نے آوردند و را از کار رو کہ در قلمدان اش بود بچو قلم تراشیدہ
در گوش ماؤف طفل نہاد و بطرف دیگر فتیلہ سوزان نہاد بسے بر نیامد کہ طفل متبسم گردید
ہر گاہ نے را بر زمین زدند بچہ ہزار پا کہ آنرا کنکھجورہ گویند برآمد مردمان ششدر شدند زنے
خمیازہ کردہ ہر دو دست بالائے سر برد ہمچنان دستہاش کشیدہ ماندند بہیچ تدبیر فرود
نمی آمد والد مرحوم فرمود کہ بایں زن رشتہ مضحکہ داشتہ باشد دفعتہً دست خود
زیر ناف زن برد ہمچنین کردند زن ماؤفہ ہر دو دست دفعتہ فرود آورد باوائل ماہ شعبان المعظم
سال دوازدہ صد و پنجاہ و شش ہجری حضرت قبلہ گاہی بعارضہ تپ و اسہال کبدی
مبتلا شدند حکیم مردان علی و حکیم احسان علی مؤلف طب احسانی اخلاف حضرت
شان کہ از مؤلف ہیچمدان کلان تر و دران وقت موجود بودند ہر یکے طبیب حاذق بود
بمداوی کوشیدند لاکن ع قضاے نبشتہ نباید ستر و ہ تدبیرے کارگر نشد بتاریخ
چہاردہم رمضان المبارک سال مذکور وقت نماز عشا کلمہ طیبہ گویان بعمر ہفتاد و پنج سالگی جان
بحق تسلیم فرمودہ بمقابر آبائی واقع احمد آباد مدفون شدند ہفت پسر یعنی حکیم
مردان علی و حکیم علی رضا و حکیم احسان علی و مولوی حکیم امان علی و حافظ قربان علی و حکیم فرمان علی
و بندہ رحمان علی مؤلف و پنج دختر اعقاب خود گذاشتند و جملہ اولاد پسری و دختری
از ذکور و اناث خرد و کلان شصت کس وقت وفات آن جناب زندہ و موجود

بودند یک روز قبل از وفات همه را پیش خود طلبیده یگان یگان را پرسش فرموده رخصت نمودند مؤلف اوراق دران وقت از سال یازدهم ماهی چند تجاوز کرده بود شعراے وقت تاریخ وفات آن مبرور که نوک ریز خامه فرمودند ثبت ذیل اند ازان جمله از شیخ نیاز محی الدین سلونی شبیر علی بفن طبابت به ملک هند ٭ بود هست بی مبالغه بابو علی سهیم ٭ رحلت بخلد کرد ز دار الشفای دهر ٭ در خانهٔ باغ خلد بعنوان بود ندیم ٭ تاریخ آن بدیهه ز طبع صحیح ریخت ٭ افسوس بی علاج طبابت شده سقیم ۱۲۵۶ از مولوی کفایت علی کافی مراد آبادی جو شبیر علی نے کیا انتقال ٭ تو کافی مناسب ہی بہر ثواب ٭ یہی سال تاریخ لکھ دیجیے ٭ بہ لوح لحد خادم بوتراب ۱۲۵۶ از صنعت مراد آبادی حکیم شبیر علی ثانی فلاطون تھے ٭ یہ چاہا آپنے اب سیر کیجیے جنت کی یہی ہے سال وفات اُن کا صنعت از سر آہ ٭ ہزار حیف مسیح زمان نے رحلت کی ۱۲۵۶ ٭ از شاعری لکھنوی چو رفت از جهان شیخ عالی نسب ٭ که راز خفی بود بر وے جلی ٭ خرد از سر جهد تاریخ گفت ٭

بود باشے حشر شبیر علی ٭ ۱۲۵۶

حرف الصاد المهملة

ملا صادق حلوائی سمرقندی علامهٔ زمان رتبهٔ او ازین عالی تر است که در شمار شعرا در آورده شود ملاے خوش فهم و خوش بیان بے مادّه بود بعد از تردد بسیار بهندوستان آمده و کشان کشان توفیق رفیق او شده بزیارت بیت الله و اماکن شریفه آن دیار رسید ٭ در سن نهصد و هفتاد و هشت هجری مراجعت نموده قصد وطن مالوف کرده در اثنای راه مرزا محمد حکیم وے را بکامل تکلیف توقف فرموده سبق شروع کرد وے در شعرگوئی سلیقهٔ خوب و فطرتی عالی داشت صاحب دیوان است از نتیجهٔ طبع اوست ٭ دل گم شده وے ندیدم کس نشان از و ٭ در خنده است لعل تو دارم گمان از و ٭ وله ضمیر دوست چو آئینه در مقابل ماست ٭ درو بعاینه پیداست آنچه در دل ماست ٭ وله درد عشقت که تو

پنهان در دل و جان داشتم ٭ شد عیان از چهره ام هر چند پنهان داشتم ٭

سید صبغة الله بروجی نامش سید محمد الدین بن سید روح الله حسینی شاگرد

شیخ وجیہ الدین گجراتی و خلیفہ او بود زمانے حسب اشارہ پیر خود بدرس و ارشاد مشغول ماند دگروہی عظیم از خلائق بحلقہ تلمذ و ارادت او در آمد ازان بعد بحرمین شریفین رفتہ شرف زیارت حاصل کردہ بوطن خود باز آمد و در سال نہصد و نود و نہ ہجری بمالوہ قدوم آوردہ وازانجا باحمدنگر آمدہ تا سالے باہماے برہان الملک مرزبان مالوہ مقیم بودہ بارادۂ حرمین شریفین بار دیگرے بیجاپور گشت سلطان ابراہیم بیجاپوری بخدمات لائقہ پیش آمدہ سامان سفر مہیا کرد و بر جہاز خاص سوار کردہ سمت حرمین روانہ نمود سید موصوف مع توابع و خدام بحرمین رسیدہ بعد شرف یابی زیارت در جبل احد قریب مدینہ منورہ رخت اقامت انداخت و جواہر خمسہ محمد غوث گوالیاری را مرتب نمود کتاب الوحدۃ و رسالہ ارادۃ الدقائق فی شرح مراۃ الحقائق و مالا مع للرہبان مصنفات اوست احمد شناوی و حسن فرانی و حبیب اللہ و عبد العظیم از تلامذہ وے اند در سال ہزار و پانزدہ ہجری بمدینہ طیبہ علی صاحبہا الصلوۃ والتحیۃ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ بَرَوْچ بفتح بای موحدہ و سکون راے مہملہ و فتح واو و جیم بروزن جعفر شہریست بصوبۂ گجرات

صدر جہان پہانوی ساکن پہانی کہ دہی است از توابع قنوج سیدی فاضل خوش طبع بود و کسب کمالات در خدمت شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی کردہ بسعی شیخ موصوف چندین سال مفتی ممالک محروسہ بود ازان بعد ہمراہ حکیم ہمام بالچیگری نزد حاکم توران زمین رفتہ و باز آمدہ بصدارت سرفراز شد

قاضی صدر الدین جالندہری ثم اللاہوری در عہد اکبر بادشاہ قاضے بندر بہروچ ملک گجرات دانشمند متبحر از تلامذہ مخدوم الملک عبد اللہ سلطانپوری اوست بود در تحقیقات از و فائق بودہ اعتقاد باہل تصوف و طبع خوش داشت با این ہمہ لبادہ بسے خود آن چنان مغلوب حسن ظن بود کہ اگر کسے را بشیوہ تجرید یافتی گو آنکس مبتدع بودی بلا تفتیش رفتی و دست بستہ ایستادی روزے یکے از مبتدعان عیار باو گفت کہ خضر علیہ السلام دائم ہمراہ من مے باشد قاضے در پایش افتادہ گفت کہ مرا بنما و عیار گفت الحال مرا فکر کدخدائی دختر دامنگیر ہست و آن موقوف بہ ہفت صد تنگہ است

بعد از فراغ خاطر ازین کار ترا بخضر ملاقی سازم قاضی فی الحال ہفت صد تنکہ باو داد بعد از دو روز آنکس پیش قاضی آمده گفت بیا که خضر را بتو نمایم قاضی را بدریا برد عیار طویل القامة و قاضی کوتاه قد بود در آبی که تا بحلق بود رفته استاد گفت که بیا این جا خضر ست قاضی گفت من شناوری نمی دانم چگونه بیایم مرد گفت ترا بجای خضر دلالت کردم اگر تو نتوانی آمد گناه من چیست

صدر الدین حکیم دہلوی عمده ترین اطباے وقت وی را در صناعت طب مهارت تام بود از اجله خلفاے شیخ نصیر الدین محمود ست در طفولیت منظور نظر شیخ نظام الدین اولیا نیز شده قصۂ پیدائش وی بدعاے سلطان المشائخ و نبودن پدران وی را بنا بر معالجه بیمار در اخبار الاخیار مذکور ست از تصانیف وے صحائف است بس فصیح و متین مشتمل بر معارف و حقائق رحمة الله علیه

مفتی صدر الدین دہلوی اصلش از کشمیر ست وی در دہلی متولد شده اکتساب علوم نقلیه بخدمت مولانا شاه عبد العزیز و مولانا عبد القادر و مولانا محمد اسحاق نموده و علوم عقلیه از مولوے فضل امام خیر آبادی اخذ کرده فائق الاقران شد از سرکار انگلیشیه بعهدهٔ صدر الصدورے و افتاے دہلی سربلندی داشت با مروت و احسان بود اکثر طلبه مدرسه دار البقا را که زیر جامع مسجد دہلی بود طعام و لباس مے داد بسال دوازده صد و هفتاد و سه هجری که زمان غدر بود باتهام فتواے جهاد منصب و جائداد منقوله و غیر منقوله از دست رفت و تا چند ماه نظربند بود بعد تحقیقات رها شده جائداد غیر منقوله باز یافت جائداد منقوله که در معرض البیع من یزید در آمده واپس نشد زان بعد هم بدرس مے پرداخت طبع موزون داشت اشعار عربی و فارسی و اردو می گفت و آزرده تخلص وی بود و بسیارے مردم از بلاد و امصار بعیده آمده از و مستفید می شدند بوجه کثرت درس و افتا بتصانیف کم توجهی داشت رساله منتهی المقال فی شرح حدیث لا تشد الرحال و در المنضود فی حکم امرأة المفقود و اجوبه کثیره استفتاها از و یادگار اند تا دو سال بمرض فالج مبتلا بوده بعمر هشتاد و یک سالگی بروز پنجشنبه بست و چهارم ربیع الاول سال دوازده صد و هشتاد و پنج هجری وفات فرموده مولوے ظهور علی المخاطب به شمس الشعرا تاریخ وفاتش

چنین یافته سـه چه مولانا ے صدرالدین که در عصر؛ امام اعظم آخر زمان بود؛ زہے صدر الصدور نیک محضر؛ بعدل وداد چون نوشیروان بود؛ بروز پنجشنبه کرد رحلت ؛ کزین عالم نه جاے جاودان بود؛ ربیع الاول و بیست و چهارم ؛ وداع او سوے دار الجنان بود؛ ظهور افسوس آن اوستاد ذی قدر؛ پدروارم همیشه مهربان بود؛ چراغش هست تاریخ ولادت

کنون گفتم چراغ دو جهان بود؛

مفتی صدرالدین لکھنوی ۱۲۸۵ از اولاد شیخ محمد عرف شیخ قاضی پسر اکبر شیخ اعظم ثانی بود عالم مسن و بزرگ طبع شعرگوئی داشت در زمانیکه ارادت خان فوجدار لکھنؤ به بیت اقامت خود محله ارادت نگر آباد کرد و عمارت عالی ترتیب داد صاحب ترجمه در مدح خان مذکور و تعریف عمارت قصائد و غزلیات نوشته از آن جمله اینست سـه همه آفاق چون جسم و جهان را جان ارادت خان؛ صفات عالیاتش گوہر است و کان ارادت خان؛ شود آباد ہر جاے که افتد یک نگاه او؛ خراب آباد گیتی را سزد سامان ارادت خان؛ **وله ایضاً** ہر سوخته کان به ارادت نگر آید؛ گر چوب خشک است که با برگ و نوا آید جای هست مصفا که اگر دیدهٔ یعقوب ؛ اندر نظر آرد غم یوسف بسر آید؛ وفاتش در سال هزار و هفتاد و پنج هجری واقع شده پسرش محمد صادق تاریخ وفاتش و تاریخ بنای مقبره که در سن یازده صد و نه تعمیر شده این چنین یافته سـه شده تاریخ وصال وے و تاریخ بنا؛

کر بود خانهٔ جنت زہی دوست خدا؛

مولوی سید صدیق حسن خان بہادر ۱۳۰۷ ۱۱۷۵ ابن مولوی سید آل حسن قنوجی کنیت شان ابو الطیب است بسال دوازده صد و چهل و هشت هجری بقنوج متولد شده علوم درسیه مروجه بخدمت مفتی صدرالدین خان دہلوی و علوم تفسیر و حدیث وغیره از علماے یمن و ہند مثل قاضی حسین بن محسن انصاری و شیخ عبدالحق بن فضل الله ہندے و شیخ محمد یعقوب دہلوی مہاجر برادر مولوے محمد اسحاق دہلوی اکتساب فرموده از ہر یکے اجازت عامه تامه یافته بمطالعه کتب متنوعه علوم متعدده پرداخت تا اینکه مطیه سفرش بریاست بھوپال که از ممالک مالوه است رحل اقامت انداخت و در آن بلده ترقیات

روز افزون استقبالش کرد بوزارت و نیابت چہ گفتہ آید بزوجیت رئیسہ بھوپال در سال
دوازدہ صد و ہشتاد و ہشت ہجری رسیدہ بخطاب نوابی و خانی کامیاب گردید و نشان
مجیدی درجۂ ثانیہ از سلطان عبدالحمید خان عثمانی یافتہ دو فرزند ارجمند از بطن زوجۂ دیگر
دارد یکے میر نور الحسن خان طیب دوم میر علی حسن خان طاہر ہر دو صاحب علم و ثروت
مثل پدر اند کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ بزبان ہندی و فارسی و عربی کہ در مطابع بھوپال
و مصر و قسطنطنیہ وغیرہ مطبوع شدند اسمائے آنہا بذیل مذکور اند ابجد العلوم۔
اتحاف النبلاء۔ الاحتواء۔ الادراک۔ الاذاعہ۔ اربعین حدیث۔ افادۃ الشیوخ۔ اکسیر فی
اصول التفسیر۔ اکلیل الکرامہ فی تبیان مقاصد الامامہ الانتقاد الرجیح فی شرح الاعتقاد
الصحیح۔ بدور الاہلہ۔ بغیۃ الرائد فی شرح العقائد۔ البلغۃ الی اصول اللغۃ۔ بلوغ السؤل من
اقضیۃ الرسول۔ تمیمۃ الصبی۔ ثمار التنکیت فی شرح ابیات التثبیت۔ الجنۃ فی
الاسوۃ الحسنۃ بالسنۃ۔ حج الکرامہ فی آثار القیامہ۔ الحرز المکنون من لفظ المعصوم المامون
حصول المامول من علم الاصول۔ الحطہ بذکر الصحاح الستہ۔ حل الاسئلۃ المشکلہ۔ خبیئۃ
الاکوان۔ دلیل الطالب الی ارجح المطالب۔ ذخر المحتی من آداب المفتی رحلۃ
الصدیق الی البیت العتیق۔ الروضۃ الندیہ فی شرح الدرۃ البہیہ۔ ریاض الجنۃ
فی تراجم اہل السنۃ۔ السحاب المرکوم۔ سلسلۃ العسجد فی ذکر مشائخ السند۔ شمع انجمن۔
صافیہ شرح شافیہ۔ ضالۃ الناشد۔ ظفر اللاضی بما یجب فی القضاء علی القاضی۔ العبرۃ
مما جاء فی الغزو والشہادۃ والہجرۃ۔ العلم الخفاق من علم الاشتقاق۔ عون الباری بحل
ادلۃ البخاری۔ غصن البان غنیۃ القاری۔ فتح البیان فی مقاصد القرآن۔
فتح المغیث بفقہ الحدیث۔ الفرع النامی من الاصل السامی قصد السبیل قضاء الارب۔
قطف الثمر کشف الالتباس رد شیعہ۔ لف القماط۔ لقطۃ العجلان مثیر ساکن الغرام۔
مراتع الغزلان مسک الختام شرح بلوغ المرام۔ منہج الوصول۔ الموعظۃ الحسنہ۔ نشوۃ
السکران۔ نیل المرام من تفسیر آیات الاحکام۔ الوشی المرقوم۔ ہدایۃ السائل۔ یقظہ
اولی الاعتبار۔ جمادی الثانی شب پنجشنبہ سال سیزدہ صد و ہفت ہجری

وفات یافته بخاک بھوپال مدفون گشت

صفی بن نصیر اسم شریفش صفی الدین بن نصیر الدین بن نظام الدین است سلسله نسبش بچند واسطه بامام ابوحنیفه کوفی مے پیوندد وامام ہمام رحمة الله علیه از اولاد نوشیروان عادل شاه عجم بود بالجمله شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمه با پسر خود نصیر الدین از مرزبوم غزنین باتفاق چند در حادثهٔ ہلاکوخان بعهد دولت علاء الدین خلجی روبهندوستان نهاده مدتے در دہلی قیام ورزید ودر قرائت مذکور تا سفر شہاب الدین بن شمس الدین دولت آبادی ہم ازان دیار وارد دہلی گشت و بزمرهٔ تلامذه قاضی عبد المقتدر مباہی گردید چون حادثهٔ مغل در دہلی رو نموده بعهد سلطان ابراہیم شرقی قاضی شہاب الدین و شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمه از دہلی بجونپور قدوم آوردند قاضی دخترے داشت او را بشیخ نصیر الدین بن نظام الدین منکوح فرمود واز وسه پسر بوجود آمدند صفی الدین فخر الدین رضی الدین وہر یکے بخدمت قاضی شہاب الدین جد مادرے خود باکتساب علوم متداوله دانشمند متبحر شدند شیخ صفی الدین بعد فراغ بدرس علوم متعارفه پرداخت وبسیاری کتب عربیه وفارسیه از شروح ومتون تصنیف فرموده ازان جمله دستور المبتدی وحل الترکیب کافیه وغایة التحقیق شرح کافیه مشهور اند شیخ صفی الدین مدتے بدرس وتدریس گذرانیده بالآخر بتلاش شیخ وارد دہلی گشت ہمدران زمان سید اشرف جهانگیر که مرقدش در کچھوچھه است دران بلده رونق افروز بود چون شیخ صفی الدین بخدمتش سید سید اشرف قدس سره رسید دیدنش برخاست و قریب خود نشانید وہمان ساعت وے را بسلسله چشتیه نظامیه مرید گرفته خرقهٔ خلافت عطا فرمود برادر خردش شیخ رضی الدین دران ہنگام برد ولی عهده قضا داشت شیخ صفی الدین ہم درانجا رخت اقامت انداخت پسرش شیخ ابو المکارم اسمعیل است که رساله دستور المبتدی جهت تعلیم او تالیف فرموده ونیز شیخ ابو المکارم را خرقهٔ خلافت خاندان چشتیه نظامیه پوشانیده بتاریخ سیزدہم ذیقعده سال ہشت صد ونوزده ہجری بریاض رضوان خرامید

مولانا صفی الدین سرہندی مشهور بصفی القدر بن عزیز القدر بن محمد عیسی بن

سیف الدین بن محمد معصوم الملقب بعروۃ الوثقی بن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی سرہندی دانشمند متبحر و محدث معتبر جامع علوم ظاہر و باطن تارک الدنیا زاہد طالب المولی بود نواب نصیر اللہ خان مرزبان رامپور ہر چند جہت بخشی گری فوج خود ملتجی شد وے قبول نہ فرمودہ دوام بمطالعۂ کتب حدیث و تفسیر و ادراد اشتغال داشت بروز پنجشنبہ بست و پنجم شعبان سال دوازدہ صد و بست و شش ہجری بدار البقا شتافت

حرف الضاد المعجمہ

خواجہ ضیاء الدین برنی مؤلف تاریخ فیروز شاہی کہ بسال پنجاہ و ہشتم صدی ہشتم ہجری اتمام یافتہ دران کتاب تواریخ ہشت نفر شاہان کہ در مدت نود و پنج سال سلطنت کردہ اند از غیاث الدین بلبن تا فیروز شاہ ذکر نمودہ وے مرید شیخ نظام الدین اولیا است مجموعہ لطافت و ظرائف بود از ہر گونہ کلمات و حکایات یاد داشت و در آخر بواسطہ لطائف طبع و فن ندیمی کہ داشت بخدمت سلطان محمد تغلق متمکن و مستقل گشت و بعد از ان در دولت فیروز شاہ بما یحتاج کفایت کرد و گوشہ گرفت کتاب حسرت نامہ در تصوف ہم از تصانیف اوست و بعد وفات در جوار روضہ شیخ نظام الدین اولیا مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ گویند در زمان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ سہ کس بنام ضیاء الدین بودند یکے قاضی ضیاء الدین سنامی کہ منکر شیخ بود دوم خواجہ ضیاء الدین برنی صاحب ترجمہ کہ معتقد و مرید شیخ علیہ الرحمہ بود سوم خواجہ ضیاء الدین نخشبی کہ نہ منکر بود و نہ معتقد

خواجہ ضیاء الدین نخشبی بدایونی مرید شیخ فرید کبیرہ و خلیفہ شیخ حمید الدین ناگوری است اورا تصنیفات بسیار است از انجملہ سلک السلوک عشرہ مبشرہ کلیات و جزئیات طوطی نامہ وغیرہ کتاب سلک السلوک در شیرین بیانی و رنگین زبانی مشہور ست و مشتمل بر حکایات لطیفہ کہ اثرے تام در قلب می‌کند در سال ہفت صد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافت نور اللہ مرقدہ

قاضی ضیاء الدین سنامی دانشمند متبحر و دیانت و تقوے مشہور وقت بود

شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود و بپایۂ شریعت بغایت قدم راسخ داشت و دائم بر شیخ از جہت سماع احتساب کردی و شیخ با وے جز معذرت و اتقیاد پیش نہ آمدی و در تعظیم صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ وقیقہ نا مرعی نگذاشتی او را کتابی است مسمی بہ نصاب الاحتساب حاوی بر دقائق و آداب احتساب و انواع بدعت و احکام سنت سے گویند کہ شیخ نظام الدین اولیا در مرض موت قاضی ضیاء الدین بعیادت وے رفت قاضی دستار خود را بپائے انداز شیخ انداخت شیخ دستار چہ برچید و بچشم نہاد و شیخ تا کہ پیش وے نشست قاضی چشم با وے دوچار نکرد و چون برخاست و بیرون آمد آواز فوتش برخاست شیخ می گریست و تاسف میکرد کہ یک ذات حامی شریعت بود سیف کہ آن نیز نماند رحمۃ اللہ علیہما در تذکیر ضیاء الدین سنامی زیادہ از سہ ہزار مردم حاضری شدند نقل است کہ وقتی شوارب شیخ شرف الدین ابو علی قلندر پانی پتی بغایت دراز شدہ بود کسے را مجال آن نبود کہ بوے امر بقص آنہا کند مولانا ضیاء الدین سنامی کہ جوش شریعت در سر داشت مقراض برگرفت و محاسن شریفش در دست گرفتہ قص شوارب کرد گویند کہ بعد از آن شیخ ابو علی قلندر ہمیشہ محاسن خود را بوسیدی و گفتی کہ این در راہ شریعت محمدیہ گرفتہ شدہ است قدس سرہ

حافظ ضیاء اللہ بلگرامی از سادات واسطی بلگرام و فضلای عالی مقام ہست حافظ و قاری قرآن مجید و عالم کامل بود ہموارہ بدرس طلبہ اشتغال داشت در نثر و نظم عربی و فارسے بلند پایہ بود منشآتش بعد فوت او بہ دو دفتر ترتیب یافت و میر عبد الجلیل بلگرامی بران دیباچہ نوشت وے بسال ہزار و یک صد و نہ ہجری از دار دنیا بآخرت رحلت فرمود

حرف الطاء المہملۃ

سید طفیل محمد اترولوی ابن سید شکر اللہ الحسینی الاترولوی البلگرامی دانشمند متبحر جامع علوم ظاہر و باطن طبع موزون داشت بتاریخ ہفتم ذیحجہ سال یکہزار و ہفتاد و سہ ہجری در قصبہ اترولی متولد شدہ بعد ہفت سال بمعیت عم خود سید احسن اللہ بشاہجہان آباد رفت و در انجا اکتساب علوم آغاز کرد و سبق اول میزان الصرف از سید حسن عرف رسول نما کہ از مشاہیر عرفاے دہلی بود خواند و از ابتدا تا شرح جامی از عم خود سید احسن اللہ

قرارت کردہ بعمر پانزدہ سالگی ہمراہ سید بلگرام آمدہ دیگر کتب درسیہ از سید مربی بلگرامی و سید
سعد اللہ بلگرامی و قاضی علیم اللہ گنجندوی و مولانا قطب الدین شمس آبادی استفادہ نمودہ
و بعد فراغ علمی در بلگرام رخت اقامت انداختہ عمر خود در خدمت علوم شریف صرف نمود
و گروہی کثیر افاضل ازو کامیاب شدند تاریخ بست و چہارم ذیحجہ سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و
یک ہجری وفات یافتہ در باغ محمود نگر واقع بلگرام مدفون گردید اشرق اللہ ضریحہ۔ اترولی
بضم ہمزہ و سکون تاے فوقانیہ و فتح راے مہملہ و سکون واو و کسر لام و سکون تحتانیہ
قصبہ ایست از توابع اکبرآباد

شیخ طیب رفیقی ابن احمد بن مصطفےٰ ابن معین الدین رفیقی کنیت او ابوالمصطفےٰ در
یازدہ صد و نود و یک ہجری ولادت یافتہ فقیہ و محدث بود بعد خواندن قرآن مجید
علوم متعارفہ ظاہر و باطن از پدر بزرگوار و عم دینی عم خود اخذ نمودہ و دست ارادت بدست
پدر دادہ بصحبت اولیا و مشایخ عظام مستفیض گشت و از میان عبدالمجید تعلیم طریقہ
قادریہ و کبرویہ و شطاریہ یافتہ و جمعے غفیر از علما و فضلا بخدمتش مستفید شدند و در آخر
عمر خود بمسجد معتکف شدہ بقیام لیل و صیام نہار مے پرداخت و بعلم حدیث و فقہ و
سلوک و معرفت کتب متعددہ تصنیف کردہ حامی مذہب حنفی بود بروز دوشنبہ
ماہ شوال سال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری وفات یافتہ

حرف الظاء المعجمۃ

مولوی ظہور الحق فرنگی محلی ابن مولوی اظہار الحق تحصیل علوم مرسومہ متعارفہ نمودہ
قرآن مجید حفظ کردہ اشتغال بقرأت آن و تفسیر بیضی و مطالعہ کتب حدیث میداشت
و توجہ بمعقولات ہرگز نکردہ و برائے رفع عسرت سفر کلکتہ و مدراس و حیدرآباد
اختیار کرد لاکن زیادت از نصیب نیافت النصیب یصیب الغرض
تمام عمر بتنگی بسر برد

مولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد ولی بن مفتی غلام مصطفےٰ در سنہ ہزار و
یکصد و ہفتاد و چہار ہجری ولادت یافتہ از والد ماجد خود و عم بزرگوار ملا محمد حسن

اکتساب علوم کردہ در عہد یمین الملک سعادت علی خان نواب لکھنو بعہدۂ افتامباہی گشت
پس بوجہی چند کہ خداوند تعالی داند از عہدۂ افتا معزول شدہ برفاقت حکیم مہدی علیخان
نائب نواب موصوف رسیدہ بسفارش وے بست روپیہ ماہوار از سرکار نواب بہا
ے یافت بعد وفات سعادت علی خان پسرش غازی الدین حیدر ثانیًا او را
بعہدہ مذکور منصوب کرد تعلیقات حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب منطق و حاشیہ بر
شمس بازغہ از تصانیف اوست وبدرس اشتغال داشت در عصر خود نامی بر آورد و
قومے بخدمت او تحصیل علوم کردہ وجمعی از فیضش کامیاب گشتہ

حرف العین المہملہ

ملا عالم کابلی عارف تخلص بلائی شیرین ادای خوش طبعی معدون حرکاتی بود زمان تحصیل
دیگران سخنہاے گفت کہ از خندہ ہلاک بالیستی شد از بیاض خود تقریبے در بحث شرح
مقاصد نوشتہ و اشعاری کردہ کہ این عبارت از کتاب قصد ہست کہ از جملہ مصنفات
کاتب ہست وہمچنین تمہید در مقابل شرح تجرید دیک ودو حاشیہ بر مطول نوشتہ
دگفتہ کہ این تقریر نقل از کتاب طول ہست کہ در برابر مطول واطول ہست وتا بیفے در
شرح حال مشایخ ہند بنام فواتح الولایہ نوشتہ مفصل الجرس دلالۃ العقل
بحر الجود عوالم الآثار ہم از تالیف اوست بسال نہصد ونود ودو ہجری وفات یافت
مولوی عالم علی مرادآبادی ابن سید کفایت علی ابن سید فتح علی ساکن قصبہ نگینہ
ضلع بجنور وارد مرادآباد عالم وحافظ وطبیب وقاری بود در خدمت اساتذۂ ذیل تلمذ
یافتہ مولوے فریدالدین سہارنپوری ملا غفران رامپوری حافظ شبراتی رامپوری
مولوے محمد رامپوری مفتی شرف الدین رامپوری مولانا مملوک علی نانوتوی
مولانا محمد اسحاق دہلوی حکیم نصراللہ خان تلمیذ حکیم شریف خان دہلوی حکیم
غلام حیدر خان دہلوی مولوے نوازش علی نگینوی مولوی تہور علی نگینوی رسالہ
فضائل صیام ورسالہ فضائل رسول مقبول صلعم ورسالہ قراءت صلاۃ جمعہ ورسالہ
تعدد جمعہ وشرح ضابطہ شرح تہذیب یزدی از تصانیف مشہورہ وی اند تاریخ بستم

رمضان المبارک

رمضان المبارک روز پنجشنبہ مابین عصر و مغرب سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری بعمر شصت و ہفت سالگی رحلت فرمود بباغ جنان باد مسکن ، مادۂ تاریخ فوتش یافتہ اند

حافظ عبداللہ اعظم گدھی ساکن قصبۂ مو ضلع اعظم گدھ مؤلف رسالۂ تسہیل الفرائض وغیرہ کہ باوصاف حسبی آراستہ و بفضائل کسبی پیراستہ است اکثر کتب درسیہ از فاضل صمدانی مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی خواندہ و بعض کتب حدیث از مولوی نذیر حسین محدث نزیل دہلی سماعت نمودہ مدتے بمدرسۂ چشمۂ رحمت غازی پور بتدریس بسر بردہ و صدہا طلبۂ علوم را افادہ داد مگر بوجہ عصبیت مسلک قشریان حدیث از پایۂ خویش انحطاط پذیرفتہ سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبداللہ تلبنی ابن شیخ الہداد عثمانی تلبنی وے تاج العلما سراج الفضلا و یگانۂ عصر در معقول و منقول و یکتاے دہر در فروع و اصول بود مدتے بوطن خود قصبۂ تلبنہ مضاف ملتان بدرس و افادہ طلاب اشتغال داشت ہنگام خرابی ملتان بعہد سلطان سکندر لودھی بدہلی آمدہ رخت اقامت انداخت و علم معقول را در آن دیار رواج داد قبل از ان بغیر از شرح شمسیہ و شرح صحائف از علم منطق و کلام در ہند شایع نبود مے گویند زیادہ از چہل عالم نحریر و متبحر از پاے دامن شیخ عبداللہ مثل میان لادن و جمال خان دہلوی و میان شیخ بودے و میران سید جلال بدایونی وغیرہ برخاستہ اند چون سلطان سکندر بوقت درس پیش شیخ عبداللہ مے آمد بتقریب آنکہ مبادا خلل در سبق طلبہ افتد پنہان در گوشۂ مجلس آہستہ مے نشست و بعد از فراغ درس سلام علیک گفتہ بایکدیگر صحبت مے داشتند بدیع المیزان شرح میزان منطق از تصانیف اوست وفات وے در سال بست و دوم صدی دہم بود او لہم الدرجات العلیٰ تاریخ رحلتش یافتہ اند

آخوند عبداللہ کشمیری ابن خواجہ محمد فاضل توہیگردی شاگرد ملا محمد محسن و امان اللہ شیخ الاسلام از فحول علماے کشمیر و مرید و خلیفہ قاضی شاہ بود سیر و سیاحت پشاور و لاہور کردہ بمنصب افتاے کشمیر سربلندی یافت بالآخر تارک شدہ بعبادت الٰہی

مشتغل گشت با محمد عثمان و بابا عبد اللہ و ملا عبد المؤمن و میر محی الدین قادری و قاضی محمد حسین و ملا نور الدین و قوام الدین محمد مفتی علمای کشمیر از تلامذہ وی اند و در منتصف شوال سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری وفات یافت

شیخ عبد اللہ مدنی او و شیخ رحمت اللہ مدنی سندی دو عزیز بودند از فقہای صوفیہ از مدینہ مطہرہ بدین دیار تشریف آوردہ افادہ علم حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمودہ طلبہ این دیار ایشان را شیخین می گفتند خواجہ عبد الشہید عبد الآلہی رح می فرمودند کہ این شیخین یاد از ان شیخین می دہند کہ ابو بکر صدیق و عمر فاروق باشند رضی اللہ عنہما ہر کدام آیتی در علم و عمل و تقوی و ورع بودند نظیر ایشان از ان مقامات شریفہ بدین دیار کس نیامدہ ایشان از یاران خاص و خلفای شیخ علی متقی بودند بعضی حکام کہ از جانب سلطان روم بمکہ معظمہ می آمدند و بہ شیخ اعتقاد و بندگی بسیار داشتند شیخ از برای اکثر اصحاب و خدام و فقرای خود وظیفہ از ایشان می گرفتند الا ایشان را و بندگی شیخ عبد الوہاب را زیرا کہ وجہ این مال خالی از شبہہ نبود والد شیخ رحمۃ اللہ علیہ قاضی عبد اللہ از ولایت سند در بعضی حوادث روزگار بقصد زیارت سید کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ترک وطن و دران مقامات بابرکات با جمعی کثیر از فرزندان و اہل و عیال برآمدہ چندگاہ در احمد آباد اقامت نمودہ با شیخ علی متقی صحبت داشت و بعد از وصول بمقامات شریفہ در مدینہ منورہ توطن فرمودہ باندک مدت درگذشت و این شیخ عبد اللہ یار و مصاحب قاضی عبد اللہ بود و نشو و نمای ایشان در مدینہ منورہ بود و سالہا دران مقامات شریفہ بدرس و عبادت گذرانیدہ بجہت بعضی حوادث و بواعث در حدود سن سبع و سبعین و تسعمائۃ درین دیار آمدند بعد از عود چندگاہ در احمد آباد کہ حکم وطن اصلی ایشان داشت اقامت نمودند و در آخر ہر دو بزرگ بتفاوت چند سال در عین مرض کہ قوت حس و حرکت مفقود بود از احمد آباد برآمدہ عزیمت آن مقامات شریفہ نمودہ برآمدند و تا وصول بمکہ معظمہ فرصت یافتہ عنقریب بدار بقا رحلت فرمودند رحمۃ اللہ علیہما

سید عبد اللہ لاہوری ابن سید عبد الخالق بھاکری از سادات عظام و مشائخ کرام سلسلۂ قادریہ جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود تمام عمر شریف خود در تعلیم و تدریس فقہ و حدیث و تفسیر بسر بردہ و سائلی را از فیض مظہر خود دور نکردہ در سال نہصد و چہل و سہ ہجری رحلت فرمودہ بلاہور رو بجوار مزار سید جان محمد مدفون گشت

ملا عبد اللہ سلطان پوری از قوم انصار آباے او در سلطان پور سکونت اختیار کردہ بودند از فحول علماے زمان و یگانۂ دوران بود خصوصاً در علم فقہ و تعلیلات گوئی سبقت ربودہ در عربیت و اصول و فقہ و تاریخ و سائر نقلیات تصانیف لائقہ و رائقہ دارد از ان جملہ کتاب عصمۃ الانبیا و شرح شمائل النبی صلعم مشہور اند از ہمایون بادشاہ بمخدوم الملک و شیخ الاسلام مخاطب شدہ در ترویج شریعت غرا ہمیشہ سعی بلیغ می نمود سنی متعصب بود تا اینکہ دفتر ثالث روضۃ الاحباب را میگفت کہ از میر جمال الدین محدث نیست درین باب مولوی عبد القادر بدایونی با او مکالمہ کردہ کہ تفصیلش در منتخب التواریخ مذکور است ملا موصوف در عہد اکبر شاہ آن چنان متمول شد کہ بعد فوتش سہ کرور از خزانہ او بر آمدہ وے بعہدہ وکالت دیوان خانہ عالی سرفراز بود در سال نہصد و نود ہجری وقت انصراف از مکہ معظمہ در احمد آباد گجرات رحلت کرد سلطان پور از مضافات لاہور است

مولوی عبد اللہ سندیلی ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوی حمد اللہ سندیلی و مرید شاہ عبد الباسط امیٹھوی بود و اجازت خاندان چشت از شاہ قدرت اللہ محمدی صفی پوری حاصل نمودہ در علوم ظاہری و باطنی مہارت کامل داشت بروز پنجشنبہ بعد نماز عصر و بروز جمعہ وقت نماز جمعہ حالت مجذوبانہ بروی طاری می شد سوے این دو روز در بقیہ ایام سالکانہ بسر می برد مزارش در مقابل باغ امرہرہ قصبہ سندیلہ است

عبد اللہ شطاری ابن شیخ بہلول سندیلی دانشمند متصوف صاحب تصانیف انیق بود کتاب سراج السالکین و انیس المسافرین و اسرار الدعوات و کنز الاسرار و اشکال الشطاریہ و شرح رسالہ غوثیہ وغیرہ از تصانیف اوست در تاریخ بست و سوم جمادی الاول سن ہزار و دہ ہجری در بلدہ آگرہ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

شیخ عبد اللہ بدایونی از نواحی سامانہ کہ مسکن آبا و اجداد وے بود بجانب دہلی سفر اختیار
کردہ بقراءت قرآن و طلب علم مشغول شد بالآخر جمعی از علمای نامدار و مشائخ کبار را دریافتہ
از فحول دانشمندان عہد گشت دست ارادت بشیخ عبد الباقی چشتی بدایونی روح اللہ روحہ دادہ
و نیز بخدمت شیخ صفی قدس سرہ پیوستہ بتکمیل رسیدہ و نعمت علم ظاہر از اکثر مقتدایان وقت
خویش یافت خصوصاً از شیخ لادن دہلوی و سید جلال بدایونی و بعد وفات سید جلال
قائم مقام او شدہ سالہا در بدایون بدرس افادہ فرمود و خیلے از دانشمندان نامی از دامن او برخاستند
و بروش سلف اشیای ضروری را بمحتاج از بازار بخانہ خود بر داشتہ مے آورد و در اثنای
راہ جماعہ طلبہ را سبق نیز مے فرمود ہر چند طلبہ منع و تضرع مے نمودند و می گفتند کہ این خدمت
بمایان بگذارید قبول نمی داشت و با وجود اجازت از بزرگواران مقید شیخی و مریدی نبود بلکہ
احتراز تمام ازان وادی داشت ملا عبد القادر بدایونی شارح صحایف در علوم کلام بتحقیق و در علم
اصول فقہ بخدمت وے استفادہ نمودہ و در منتخب التواریخ مے نویسد کہ مسترشدان
اشکالات دقیق می آوردند ہرگز ندیدم کہ او را در افادہ و افاضہ و حل آن اجابت شرح و نکات
غامضہ احتیاج بمطالعہ کتب افتادہ باشد انتہی جامع نقلیات و عقلیات و وجیہی بود بالجملہ تا سن
نود سالگی زندہ بود تاریخ وفاتش بنظر مؤلف نرسید

مولوی حافظ عبد اللہ بلگرامی حنفی مذہب قادری مشرب ابن سید آل احمد وسطی
بلگرامی بتاریخ بست و یکم جمادی الاول سال دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بقصبہ بلگرام تولد
یافتہ سلسلہ نسبش بحضرت زید بن زین العابدین بن سیدنا حسین بن سیدنا علی کرم اللہ
وجہہ مے پیوندد و بعضے بزرگانش از مدینہ منورہ بشہر واسط آمدہ رخت اقامت انداختند
و از اولاد امجاد وش سید محمد صغری در سال ششصد و چہاردہ ہجری بقصبہ بلگرام کہ سابق [illegible]
نامش سری نگر بود آمدہ متوطن گشت و از وے چند قبائل متفرع و منشعب شدند ازانجملہ شیخ بہیا
سے اولاد برادران بیگانہ اند ایشان قبیلہ شیخ بہیا صاحب ترجمہ منسوب است بالجملہ مولوی
عبد اللہ بعمر دوازدہ سالگی بعد ختم قرآن مجید و کتب مروجہ فارسی از وطن خود ہمراہی والد ماجد خود
خال خود سید فرزند حسین عرف گورے میان بکانپور آمدہ بتحصیل کتب عربیہ مصروف شدہ

درضمن آن از حفظ قرآن مجید فراغت یافت کتب صرف ونحو ومختصرات منطق بخدمت بعض تلامذہ جناب مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری خواندہ بعدہ از قطبی تا شرح سلم حمد اللہ خاص بخدمت معزے الیہ اکتساب نمودہ وبقیہ کتب منطق وفلسفہ وقصائد عربیہ بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی بمقام رامپور ولکھنؤ استفادہ کرد زان بعد دیگر کتب درسیہ فقہ وحدیث وتفسیر وغیرہ بہ ریاست الور از مولوی نورالحسن کاندہلی کہ درمعقولات تلمیذ مولانا فضل حق خیرآبادی ودرحدیث شاگرد مولانا محمد اسحاق دہلوی بودند باتمام رسانیدہ بکانپور معاودت نمودہ باز بخدمت مولانا محمد سلامت اللہ مرحوم بیضاوی شریف خواندہ بماہ شوال سال دوازدہ صد وہفتاد وشش ہجری سند فراغ حاصل فرمود نیز از سید احمد دحلان مفتی شافعیہ ومدرس مسجد بیت اللہ الحرام سند فقہ وحدیث وتفسیر یافتہ وبخدمت حافظ عبدالعزیز دہلوی خلیفہ سید شاہ آل احمد مارہروی عرف اچھے میاں صاحب بسلسلہ قادریہ شرف بیعت شدہ دست خلافت یافتہ بمنصب مدرسی مدرسہ عربیہ بنارس در سرکار انگریزی عز امتیاز داشت تصانیف رائقہ یادگار گذاشتہ بتاریخ یکم رمضان روز یکشنبہ سال سیزدہ صد وپنج ہجری از دار فانی بعالم جاودانے رحلت فرمود شاعری تاریخ نوشش چنین یافتہ **قطعہ** نکو سیرت چو عبداللہ حافظ ؛ سوی ملک بقا ناگاہ رفتہ ؛ بسال رحلتش ہاتف ندا داد ؛ بجنت پاک عبداللہ رفتہ **تصانیفہ** رسالہ عین الافادہ فی کشف الاضافہ در بیان اضافت ؛ عجالہ ہادیہ در حرمت شطرنج وگنجفہ وغیرہ ؛ حاشیہ ہدایہ فقہ از کتاب البیوع تا کتاب الشفعہ ؛ تحفہ علیہ حاشیہ ہدیہ سعیدیہ در علم حکمت طبعی ؛ فیض فارسی در قواعد فارسی ؛ تشریح النحو عربی وقواعد نحو بزبان اردو کہ در صلہ آن از سرکار انگلشیہ دو صد روپیہ عطا شدہ ؛ فیض الصرف قواعد صرف عربی بزبان اردو ؛ دفتر عصمت تذکرہ زنان شاعرات ؛ تشریح الانشاء ؛ شاہد نظم شرح گلدستہ دانش ؛ حل غوامض شرح اشعار اردو علاوہ آن رسائل بر فرقہ وہابیہ وقصاید ومکاتیب عربیے وقطعات تواریخ عربیے و فارسے از ایشان یادگار اند۔

مولوی عبدالاعلی فرنگی محلی خلف اکبر ملا عبدالعلی بحر العلوم بن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل کتب درسیہ بخدمت پدر بزرگوار خود نمودہ چند ست

اشتغال بتدریس داشت در مدراس بیمار شد که یاس از حیات او بود از والد خود رخصت
وطن خواست هرچند والد ماجد شان مانع شد که درین بیماری مسافت بعیده چگونه طی خواهد گشت
از اراده خود باز نه آمد رخصت شده روانهٔ لکهنؤ گردید و در اثنای راه در سال دوازده صد و
هفت هجری وفات یافته شاعری تاریخ وفاتش چنین گفته ؎ زین جهان رفت چو عبد الاعلی
یافت در خلد مقام اعلی ٭ بست و ششم ز مه شعبان بود ٭ رحلت از عالم اجسام نمود ٭ گفت
تاریخ وفاتش رضوان ٭ کرد آرامگه خود بجنان ٭

مولوی عبد الاعلی بنارسی ابن حاجی شاه کریم الله الصدیقی النقشبندی از نواح غازیپور
زمانیه آمده در بنارس سکونت پذیر شد صاحب ترجمه علیه الرحمه بسال دوازده صد و چهار هجری
ولادت یافته علوم ظاهریه متعارفه از والد ماجد خود و نیز علمای عصر تحصیل فرموده فائق الاقران
گشت و علم باطن از والد خود شاه کریم الله تعلیم و تلقین یافته بدرس و افاده طلبه مشاغل قانع و
صاحب ورع و تقوی بود کتاب هدایة المسلمین و تهذیب المنطق منظوم فارسی وغیره از تصانیف
وی یادگار اند بمقام بنارس در مدرسه موسومه جی نرائن کالج بعهده مدرس اول عربی ممتاز بود
ازان مستعفی شده بعبادت الهی اوقات شریفش صرف می نمود که در سال دوازده صد و
هفتاد و چهار هجری بعمر هفتاد سالگی ازین جهان فانی بعالم جاودانی شتافت در فاطمان باغ
شاهزادگان بنارس مدفون گردید روح الله روحه الاسنی

سید عبد الاول زیدپوری بن علاء الحسینی آباء او از زیدپور بوده اند که قصبه ایست
از مضافات جونپور بعد ازان بولایت دکن رفتند ولادتش همدران جا شده همانجا تحصیل
علوم نمود ارادت به بعضی از اولاد سید محمد گیسو دراز داشت جامع جمیع علوم عقلی و نقلی و رسمی و
حقیقی بود در اکثر علوم تصنیفات دارد فیض الباری شرح صحیح بخاری رساله فرائض منظوم رساله
فارسی در تحقیق نفس منتخب کتاب سفر السعادة از تصانیف وی مشهور اند و علاوه آن
بر اکثر کتب حواشی و شروح و تعلیقات دارد و در آخر عمر بطلب خانخانان محمد بیرم خان بدهلی آمده
در سال نهصد و شصت و هشت هجری برحمت حق پیوست

خواجه عبد الباقی باقی بالله دهلوی نقشبندی امام وقت و مقتدای زمانه جامع کمالات

ظاهر و باطن زاهد و متقی متصف بخصائل حمیده مخزن سجایای پسندیده بود و در اوائل از کابل بسمرقند قدوم آورده و بعد تحصیل علوم فقه و حدیث و تفسیر وغیره دست ارادت بخواجه محمد امکنکی خلیفه خواجه درویش محمد داده مرید وی شد و بعد تکمیل کمالات باطن خرقهٔ خلافت یافته رونق افروز دهلی گشت و بدرس و تلقین خلائق بسر می برد وی رحمة الله علیه نهایت کم گو و کم خورد و کم خواب بود بعد نماز عشا تا نماز تهجد روزانه دو مرتبه قرآن شریف ختم نمودی از اجلهٔ خلفاے وی مولانا شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی است بست و پنجم جمادی الاخری سال یکهزار و دوازده هجری بدهلی رحلت فرموده متصل قدم رسول به محلهٔ کنجشک گیران مدفون شد

مولوی عبد الباسط بن مولوی رستم علی قنوجی در حدیث و تفسیر و اصول و فروع ید طولی داشت تفسیر ذو الفقار خانی مے نوشت که قبل از اتمام تفسیر عمرش در سال دوازده صد و بست و سه هجری تمام شده بجوار رحمت حق پیوست غفر الله له رسالهٔ عجیب البیان فی علوم القرآن هم از تصنیفات اوست

مولوی عبد الباسط فرنگی محلی ابن مولوی عبد الرزاق بن مولوی جمال الدین احمد کتب درسیه بخدمت والد خود خوانده فارغ التحصیل گشته حفظ قرآن مجید نموده جوان صالح و عابد بوده سلسلهٔ بیعت بمولوی عبد الوالی داشته بسرکار نواب نظام حیدرآباد بمشاهره چهارصد روپیه ملازم شده بتاریخ بست و دوم ذیحجه سال دوازده صد و نود و پنج هجری در عین شباب بگلگشت رضوان خرامید رحمه الله تعالی

مولوی عبد الجامع فرنگی محلی ابن مولوی محمد نافع بن مولانا عبد العلی بحر العلوم تحصیل کتب درسیه نموده مگر بوجه بے معاشی صورت درس بظهور نرسیده به حیدرآباد دکن رفته درانجا بتاریخ بست و دوم شوال دوازده صد و هفتاد و دو هجری وفات یافته به پهلوے قبر مولوی محمد غضنفر مدفون شد

مولوی شیخ عبد الجلیل سندیلی ابن حافظ وارث علی بن بشارت علی بماه ذیحجه سال دوازده صد و هفتاد و سه هجری متولد شده اول قرآن مجید حفظ کرده مختصرات صرف و نحو بخدمت والد ماجد خود و دیگر اساتذه بخدمت مولوی حافظ شوکت علی سندیلی و مولوی سید محمد علی

دوکوہی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی حکیم عبدالحمید عظیم آبادی و مولوی مقیم الدین ساکن
کوٹ ممن متعلقہ دیرہ اسمعیل خان و حکیم عبدالعلی لکھنوی تکمیل علوم درسیہ نمودہ فی الحال مدرس
مدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ اند از ایام تحصیل تا اینوقت اشتغال بتدریس طلبہ دارند رسالہ
ہدایۃ الکبری لانتقال الدوا من درجۃ الی الاخری و رسالہ البرق الخاطف فے علوم النبض و
المعارف و رسالہ الشہاب الثاقب علی منکری رؤیۃ اللہ الواجب از تالیف ویے اند
سلمہ اللہ تعالی۔ **دوکوہی** نسبت بہ دوکوہ و آن قصبہ ایست از مضافات جالندھر **شوکۃ الاسلام**
مدرسہ ایست کہ آنرا مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ در سندیلہ بنا فرمودہ و در کثیر با مداد
اساتذہ و طلبہ صرف مے فرمایند جزاہ اللہ خیرا

سید عبدالجلیل بلگرامی ابن سید احمد حسینی واسطی ولادتش بتاریخ سیزدہم شوال سن یکہزار
و ہفتاد و یک ہجری در بلگرام وقوع یافتہ اخذ علوم عقلی و نقلی از مولانا غلام نقشبند لکھنوی کردہ
فائق الامثال والاقران گردید و سند حدیث از سید مبارک محدث بلگرامی شاگرد شیخ نور الحق
حاصل نمودہ در تفسیر و حدیث و تاریخ و لغت و ادب و شعر گوئی مہارتی و بزبان عربی و فارسی
و ترکی و ہندی طلاقتی وافر داشت و بہر زبانی تصنیفی رشیق و تالیفی انیق از و یادگار ماند از عہد
اورنگ زیب تا زمان فرخ سیر از شاہان دہلی بعہدہ بخشیگری و سوانح نگاری باعزاز تمام بسر بردہ
ہرگاہ در سن یازدہ صد و یازدہ ہجری اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ قلعہ ستارہ فتح نمود میر عبدالجلیل
در یک شب یازدہ قطعہ تواریخ آن فتح نظم نمودہ رسالہ موسومہ گلزار فتح شاہ ہند و طوبی نامہ
فیروزمندی شاہ عالمگیر ترتیب دادہ بحضور شاہ گذرانیدہ مورد الطاف خسروانہ شد و طرفہ اینکہ
از ہر دو نام رسالہ مذکور تاریخ فتح قلعہ ستارہ برمے آید و قطعہ تاریخ از ان رسالہ کہ بطرز استنباط
گفتہ است بنا بر نزہت ناظرین حوالہ قلم می شود قطعہ تاریخ و رعربی لما توجہ سلطان الانام
الی رب السموات فی تائید اسلام ؛ اقر ایہامہ فی حصل خضرہ ؛ بو دیا قادر افتح المرام ؛ فصار حصنا
افتتاح الاسم فتحا ؛ حصنا لمن عبدوا انجاس اصنام ؛ نظرت فے الفات وہی اربعۃ ؛ من
ذی ایہامہ من غیر ایہام ؛ وجدتہن لعام الفتح حینئذ ؛ رقیما علی سنۃ من دا ایہام ؛ اللہ تلک
بیبیضا رقد ترعت ؛ للناظرین فیا للمعجز السامی ؛ ہذا البدیع من التاریخ الشامی ؛ عبدالجلیل

بتائیدات الہام ؛ **ایضاً بفارسی** چو شد ابہام زیر خنصر آمد ؛ بود اسم اعظم در شمارہ ؛ بقلاع
کفر شد مفتوح فی الحال ؛ نتیغ او عدو شد پارہ پارہ ؛ ز انگشتان شد بر تقا ابہام ؛ برابر چار الف کردم
شمارہ ؛ بعینہ بود شکل سال ہجری ؛ بے تاریخ تسخیر شمارہ ؛ چنین تاریخ گفتن اختراعیست ؛ شد از عبد جلیل
این آشکارہ ؛ سید جلیل القدر مذکور الصدر شب شنبہ تاریخ بست و سوم ربیع الآخر سال یازدہ
صد و سی و ہشت ہجری در بلدہ شاہجہان آباد رحلت فرمودہ بمقام بلگرام بوطن خود مدفون گردید
نور اللہ مضجعہ سید غلام علی آزاد حسان الہند در آیۂ کریمہ للذین احسنوا الحسنیٰ وزیادۃ تاریخ فوتش یافتہ

مولوی عبد الحق رامپوری خلف ملا محمد عمران رام پوری شاگرد والد خود بود در سال دوازدہ
صد و نود و دو ہجری بملک دکن رحلت کرد

شیخ عبد الحق دہلوی ابن سیف الدین بن سعد اللہ بن الترک الدہلوی بخاری کنیت او
ابو المجد بود یکی از اجدادش از بخارا آمدہ بدہلی سکونت پذیر شد وی رحمۃ اللہ علیہ بماہ محرم سال
نہصد و پنجاہ و ہشت ہجری ولادت یافتہ تاریخ ولادت او شیخ اولیاست و از بدو شعور کمر ہمت
بطاعت حق و طلب علم بستہ قریب بلوغ اکثر علوم دینیہ فرا گرفت و بعمر بیست و دو سالگی از فضائل
و کمالات فراغ حاصل نمودہ قرآن شریف حفظ کرد بالجملہ فقیہ و محدث بقیۃ السلف و حجۃ الخلف
جامع علوم ظاہر و باطن بود علم حدیث بہ محروسہ ہندوستان از و شیوع یافتہ و بیا قبولیت خدا داد
حاصل بود کہ فردے از افراد دانش پژوہان وادیش بانکارش لب نکشادہ وی در عنفوان شباب
بحرمین شریفین متوجہ شدہ و مدتے دران دیار پر انوار با علما و مشائخ وقت خصوصاً شیخ عبد الوہاب
متقی خلیفہ و جانشین شیخ علی متقی صحبتہا داشتہ تکمیل فن حدیث با درجہ اعلیٰ رسانید و با برکات فراوان
مراجعت بوطن مالوف فرمودہ بنشر علوم و افادہ خلائق مشتغل گشتے گویند کہ تصنیفاتش
خرد و کلان از صد متجاوز اند کہ فی زماننا باعث فخر علما و دستور العمل او شایان ہستند چون طبع
موزون داشت در شعر تخلص حقی می کرد اشعارش بشمار ابیات تقریباً بہ پنج لک میرسند مرید سید
موسیٰ قادری بسلسلہ قادریہ بود در اوائل با شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی خلافی داشت مگر آخر
کار از خیال خود باز آمدہ بتصفیہ پرداخت وفاتش در سال یک ہزار و پنجاہ و دو ہجری در دہلی
بظہور آمدہ مرقدش بمقبرہ قطب صاحب بر کنار حوض شمسی ہست ہزار و تیہر کسابع تاریخ فوت او

در فخر العلما یافته از تصانیف الشهیره لمعات شرح عربی مشکوة ⁂ اشعة اللمعات شرح فارسی مشکوة ⁂ شرح سفر السعادت ⁂ شرح فتوح الغیب ⁂ مدارج النبوة ⁂ شرح اسماء الرجال بخاری ⁂ اخبار الاخیار ⁂ جذب القلوب ⁂ زبدة الآثار ⁂ جامع البرکات ⁂ مرج البحرین ⁂ زاد المتقین ⁂ فتح المنان

فی مناقب النعمان ⁂ ما ثبت بالسنة ⁂ تحلیه سید المرسلین ⁂ چهل رساله

مولوی عبد الحق بنارسی ابن مولوی فضل الله باشنده قصبه نیوتنی مضاف لکهنؤ متوطن بنارس که نسب وے بحضرت عثمان ابن عفان مے پیوندد در سال دوازده صد و شش هجری ولادت یافته چنانچه از لفظ فضل رسول تاریخ ولادت برمی آید چون از ایام صبی شوق حدیث خوانی در دل حق منزل او ریخته بودند بنابران رخت سفر برداشته کر همت به تجسس و تحقیق آن علم شریف بسته بدهلی رفت و پیش مولانا عبد القادر یا مولوی محمد اسمعیل شهید دهلوی هم سبق گشت زان بعد بشهر صنعا ملک یمن رسیده از قاضی محمد بن علی بن الشوکانی سند قرآن و حدیث که نام آن اتحاف الاکابر فی اسناد الدفاتر ست حاصل کرده مشار الیه امثال و اقران گردید گویند که وی هفت حج بیت الله کرده یکے از ان همراهی سید احمد رای بریلوی و مولوی محمد اسمعیل دهلوی بود و حج آخیر بمقام بمبئی بسال دوازده صد و هشتاد و شش هجری بهشتاد سالگی رحلت فرموده در مسجد آخیر مدفون شد که از لفظ فضل رسول تاریخ فوت وے برمی آید ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء وی تارک تقلید بود از تصانیف آو الدر الفرید فی المنع عن التقلید مشهور ست و سواء الطریق تصنیف مولانا تراب علی صاحب لکهنوی از نام مولوی عبد القادر ست یکی در رد همین الدر الفرید ست مولوی جلال الدین احمد بنارسی مدرس اول گورنمنٹ کالج بنارس و مولوی حمید الدین احمد مدرس کالج مذکور از تلامذه وے اند

مولوی عبد الحق خیرآبادی شاگرد پدر خود مولوی فضل حق خیرآبادی بعلوم عقلیه یگانه و مثل خود بدربار رئیس رامپور معززانه بسر می برد از تصانیف شان حاشیه غلام یحیی ⁂ تسهیل الکافیه ⁂ شرح

هدایة الحکمة ⁂ حاشیه غالیه شرح میرزاهد امور عامه مطبوع و شائع اند سلمه الله وابقاه

ملا عبد الحکیم سیالکوتی علامه زمان سرآمد اقران خود شاگرد رشید مولانا کمال الدین کشمیری خواجه تاش حضرت علامه ربانی شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی قدس سره بود و بآنحضرت عقیده راسخ داشت و حضرت مجدد او را آفتاب پنجاب میگفت در عهد جهانگیر ابن اکبر شاه در سیالکوت مسکن خود

بدرس علوم افاده میداد هرگاه شاهجهان ابن جهانگیر سریرآرای سلطنت گردید وصیت وے بقدر دانی علما و فضلا اقطار عالم را گرفت ملا موصوف بآستانهٔ سلطنت علیا رسیده بیافتن انعام واکرام مباهات حاصل کرد شاه جهان ملا را دو مرتبه در ترازو با نقره سنجیده بدو بخشید که هر مرتبه شش هزار روپیه بوزنش برآمد و علاوه آن چند دیهات مرفوع القلم او را اعطا فرمود ملا تمام عمر خود بدرس و تصانیف بسر برده مشهور است که یک لک روپیه ماهواری از سلطان وقت بیافت تا اینکه بتاریخ شانزدهم ربیع الاول سال هزار و شصت و هفت هجری جان بحق تسلیم کرده در سیالکوت مدفون شد منجمله تصانیف او کتب ذیل مشهور اند؛ حاشیه تفسیر بیضاوی؛ تکمله حاشیه عبدالغفور بر فوائد ضیائیه؛ ترجمه فارسی غنیة الطالبین؛ حاشیه مقدمات اربعه تلویح؛ حاشیه مطول؛ حاشیه شرح مواقف؛ حاشیه شرح عقائد تفتازانی؛ حاشیه شرح عقائد دوانی؛ حاشیه بر حاشیه خیالی حاشیه شرح شمسیه؛ حاشیه شرح مطالع؛ الدرة الثمینة فی اثبات الواجب تعالی؛ حواشی بر حواشی شرح حکمة العین؛ حواشی بر حواشی هدایة الحکمة میبذی؛ حواشی بر حواشی مراح الارواح

مولوی عبدالحلیم لکھنوی ابن مولوی عبدالرب بن بحر العلوم مولانا عبدالعلی بن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین سهالوی تحصیل کتب درسیه مختصرات و متوسطات از والد خود مولوی عبدالرب نمود و دایم و مطولات از مولوی نورالحق مرحوم نموده شب و روز بدرس مصروف بود صلاح و تقوی شعار و دثار خود گردانیده بشب بیداری و یاد الهی می گذرانید و همگی همت خود بخدمت طلبه علوم مصروف داشت و در تانیس بمسافران بعید الوطن مشار الیه بود و الحق که ذات ستوده صفاتش جامع ظاهر و باطن بود و بیعت از شاه نجابت الله کرسوی داشت محرر سطور در سال دوازده صد و شصت و چهار هجری به لکهنو بهره یاب صحبتش شده بغایت خلیق و مسافر نواز یافت بیست چهارم صفر روز پنجشنبه سال دوازده صد و هشتاد و هشت هجری جان بحق تسلیم نموده فقره وان موت الاعلم موت العالم مادهٔ تاریخ وفاتش یافته اند و عقب خود گذاشته یکی مولوی عبدالحلیم دوم مولوی محمد نعیم هر دو عالم و بر جادهٔ آبای مستقیم اند؛ شرح کافی بزبان فارسی؛ تفسیر بسم الله به فارسی؛ ترجمه فارسیه دقائق الحقائق؛ حاشیه شرح سلم مولوی حمد الله؛ شرح دائر الوصول الی علم الاصول؛ شرح جلدین آخرین هدایه؛ و شرح چهل کاف در فارسی؛ شرح رساله نظامیه

در بیان وضو بر رسول مقبول صلعم ٭ مجرد در علم صرف ٭ زبدة النحو ٭ حاشیه تفسیر بیضاوی ٭ شرح
رسائل الارکان ٭ حاشیه بر حاشیه زاهدیه بر شرح تهذیب ملا جلال الدین دوانی ٭ حاشیه بر حاشیه
کمالیه شرح عقائد جلالی ٭ جدول الصرف فارسی ٭ جدول النحو فارسی از تصانیف رائقه او یادگار
است قدس الله روحه الاقدس

مولوی عبد الحلیم فرنگی محلی ابن مولوی امین الله بن مولوی محمد اکبر بن مفتی احمد ابو الرحیم بن
مفتی محمد یعقوب بن ملا عبد العزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشهید السهالوی است بیاندهم
شعبان سال دوازده صد و سی و نه بمقام لکهنو متولد شده بهفده سالگی از حفظ قرآن مجید فراغت یافته
بتحصیل علوم درسیه کمر همت بست و بخدمت والد ماجد خود مولوی محمد امین الله و مفتی ظهور الله
و مفتی محمد اصغر و مولوی نعمت الله و مفتی محمد یوسف علماے فرنگی محلی بعمر شانزده سالگی از اکتساب
علوم درسیه متداوله خاندان قطبیه شهیدیه فراغ حاصل کرده دانشمند متبحر جامع علوم عقلی و نقلی
حاوی فنون فرعی و اصلی گشته و سجاده آرای درس و افاده گردید و بسال دوازده صد و شصت
هجری بشهر باندا مضاف بوندیل کهند رفته رئیس آنجا نواب ذو الفقار بهادر که قدردان علما و فضلا
بود باعزاز و اکرامش پیش آمده وی را مدرس مدرسه خود گردانید و مدتی بدان کار مامور مانده بوطن خود
لکهنو واپس آمده یکسال در وطن مالوف متوقف شده بشهر جونپور قدوم آورده حاجی امام بخش
مرحوم که یکی از روساے و دولت آن شهر بود بکمال قدردانی پیش آمده بمدرسه امامیه حنفیه که خود
بانی آن مدرسه بود وی را مدرس مقرر کرد که عالمی از علم وے بدان بقعه بهره اندوز گشت و تا نه
سال بدان منصب معزز بوده بسال دوازده صد و هفتاد و شش هجری بوطن مراجعت کرده
دست بیعت بدست مولوی عبد الوالی قادری فرنگی محلی داده در سن هفتاد و هفت هجرے
بعد صدی دوازدهم بحیدرآباد دکن تشریف برده سید تراب علی خان سالار جنگ مدار المهام آن
مرز بوم که متصف باوصاف حمیده کالشمس بین النجوم بود وی را مدرس مدرسه نظامیه مقرر ساخت
درین سفر بمقام ریوان که شاهراه دکن واقع است آن چراغ دودمان قطبیه غربت کده جامع الاوراق را
فروغ اعزاز بخشیده بود در آن وقت مولوی عبد الحی خلف الصدق شان صغیر السن قطبی می خواند و
بسال هفتاد و نهم بعد صدی دوازدهم هجری از حیدرآباد بحصول رخصت عازم زیارت حرمین

شریفین زادہما اللہ تشریفاً و تعظیماً شدہ بخدمت علما و مشائخ آن دیار پر انوار فائز گشتہ مستفید گردید ازانجملہ
بمکہ معظمہ از مولانا محمد جمال حنفی و از مولانا احمد بن زین دحلان شافعی اجازت و سند علم حدیث
و دیگر علوم معقول و منقول حاصل کردہ در سن دوازدہ صد و ہشتاد ہجری بزیارت طیبہ علے
صاحبہا الصلوٰۃ والتحیہ مشرف اندوز شدہ از مولانا علے مدنی شیخ الدلائل سند دلائل الخیرات
و از مولانا محمد بن محمد العرب الشافعی مدرس مسجد نبوی سند حدیث و تفسیر وغیرہ و از مولانا عبد الغنی
ابن مولانا ابو سعید مجددی دہلوی نزیل مدینہ منورہ اجازت حدیث و تفسیر و فقہ وغیرہ و
از مولوی عبد الرشید بن مولانا احمد سعید مجددی دہلوی اجازت قصیدہ بردہ و
حزب البحر یافتہ بالا مال از فیوض و برکات حجاز در سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بہ حیدر آباد باز
رونق مراجعت بخشیدہ با نصرام حکومت عدالت قضا مشغول گشت پس ازان بماہ جمادی الثانی
سال ہشتاد و سوم بعد صدی دوازدہم از ہجرت باستعمال رخصت بوطن مالوف تشریف آوردہ از
سنت نکاح خلف خود مولوی عبد الحی مرحوم فراغت یافتہ در سال ہشتاد و چہارم بماہ جمادی الثانی
از لکھنؤ رخصت سفر حیدر آباد کہ در حقیقت سفر آخرتش توان گفت ببست و یکم ماہ شعبان
سال مذکور دران بلدہ رسیدہ بکار متعلقہ خود مصروف بود کہ ناگاہ عارضہ سل دق بماہ صفر المظفر
سن ہشتاد و پنجم بعد صدی دوازدہم بجسم لطیفش عارض شدہ بتاریخ بست و نہم شعبان المعظم
روز دوشنبہ سال مذکور طائر روح پر فتوح آو از قفس عنصری پرواز نمودہ بشاخسار جنان نشیمن
گرفت و حسب وصیت در پائین قبر شاہ یوسف قادری کہ از کبار اولیاے دکن اند مدفون گشت
شعراے وقت قطعات عدیدہ متضمن تاریخ رحلتش بسلک نظم کشیدند ازانجملہ مولوی عبد الرحمن
صاحب گنجی التخلص گفتہ ع العالم والعارف باللہ تعالی ٭ قد قر الی اللہ مجید شنارہ امت بعالم المتوفی
بیقین ٭ قد شرف اللہ بقصر و لقاء ٭ و دیگری این مصرع گفتہ ع واقف راہ خدا مولوی عبد الحلیم و دیگر
لفظ مغفرہ نیز تاریخ وفاتش یافتہ اند تصانیفہ الرائقہ التحقیقات المرضیہ حل حاشیہ میر زاہد رسالہ
القول الاسلم حاشیہ شرح سلم ملا حسن کشف المکتوم فی حاشیہ بحر العلوم القول المحیط فیما یتعلق
بالجعل المولف والبسیط حل المعاقد فی شرح العقائد التعلیق الفاضل فی مسئلۃ العلم المتخلل
معین الغائصین فی رد المغالطین الایضاحات لمبحث المختلطات کشف الاشتباہ فی شرح

السلم بحمد اللہ۔ البیان العجیب فی شرح ضابطۃ التہذیب کاشف الظلمہ فی اقسام الحکمہ۔ العرفان در منطق نظم الدرر فی سلک شق القمر۔ التحلیہ شرح التسویہ مؤلفہ شیخ محب اللہ الہ آبادی۔ نور الایمان فی آثار حبیب الرحمن۔ برکات الحرمین۔ ایقاد المصابیح فی صلاۃ التراویح۔ الالماس فی تحقیق الدعا۔ غایۃ الکلام فی بیان الحلال والحرام۔ خیر الکلام فی مسائل الصیام۔ القول الحسن فیما یتعلق بالنوافل والسنن۔ عمدۃ التحریر فی مسائل اللون واللباس والحریر۔ قمر الاقمار حاشیہ نور الانوار حاشیہ نفیسی شرح موجز۔ الاقوال الاربعہ۔ و دیگر کتب مثل حاشیہ ہدایہ و حاشیہ بدیع المیزان و حاشیہ حاشیہ قدیمہ ناتمام ماندہ کہ اجلش در رسید عطر اللہ روحہ

مولوی عبد الحمید خان رام پوری ابن ملا غفران رام پوری از برادر خود ملا محمد عمران و نیز مولوی ارشاد حسین رامپوری اکتساب علوم نمودہ بدرس و افادہ طلبہ اشتغال دارد بسال دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری در قصبہ سندیلہ جہت لقای مولوی حافظ شوکت علی رئیس سندیلہ قدوم آوردہ بود سلمہ اللہ تعالے

مولوی عبد الحمید بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی بسال یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ از مولوی محمد لبیب برادر کلان خود تحصیل علوم متداولہ نمودہ شرف بیعت از حضرت شاہ سید آل احمد قادری مارہروی قدس سرہ حاصل ساختہ کامل و مکمل شدہ بسال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمود روح اللہ روحہ

مولوی عبد الحی دہلوی شاگرد و داماد مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز از جملہ معاونان نامی سید احمد مجاہد رائے بریلی بود در فقہ حنفی دستگاہی کامل داشت رسالہ نکاح ایامی و فتاوای متفرق از تالیف اوست تاریخ ہشتم شعبان روز یکشنبہ سال دوازدہ صد و چہل و ... ہجری بعارضہ بواسیر رحلت فرمود

مولوی عبد الحی فرنگی محلی ابن مولوی عبد الحلیم ابن مولوی محمد امین از اولاد امجاد ملا قطب الدین سہالوی بود کنیت او ابو الحسنات است بمقام باندا در عشرہ اخیرہ ذیقعدہ سال شصت و چہارم از صدی سیزدہم ہجری ولادت یافتہ از تاریخ سالگی بحفظ قرآن مجید مشغول شدہ بدہ سالگی از ان فارغ گشت و بجامع مسجد جونپور اولاً امامت تراویح کردہ در یازدہ سالگی بخدمت

والد خود تحصیل علوم متعارفه آغاز نموده بهفده سالگی فارغ شده بافاده طلبه بجنب استاد
می پرداخت و کتب علم ریاضی از مولوی نعمت الله فرنگی محلی خال والد خود که از مهره آن علم بود
تحصیل کرده؛ والد ماجدش هنگامیکه بحیدرآباد میرفت مؤلف اوراق بمقام دیوان از دیدارش
مسرور شده وی دران حال که صغیر السن بود ذکاوت طبع وجودت حافظه از جبینش هویدا
بود رحمة الله علیه دو مرتبه بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفاً وتعظیماً مشرف ومباهی
گشته اول بسال دوازده صد و هفتاد و نه هجری بمعیت والد خود وثانیاً در سال دوازده صد
نود و دو هجری و از سید احمد دحلان شیخ الشافعیه بمکه معظمه اجازت جمیع ما حصل له من الشیوخ
و همچنین از والد خود یافته عالم از تعلیم و درسش فیضیاب گشت و بسی افاضل نامدار از سایه
دامن فیضانش برخاستند بالجمله صاحب ترجمه علیه الرحمة کثیر الدرس و التصنیف بدان مرتبه بود که
صیت افاضه و اشاعت علومش در حیات وی اکناف عالم را گرفت قریب به مجددیت رسیده
بست و نهم ربیع الاول سال چهارم صدی چهاردهم هجرت یوم دوشنبه وقت شب بعارضه صرع
بمقام لکهنؤ این جهان بی بود را پدرود فرموده همانجا مدفون گردید جز دختری عقبی نگذاشت آن صبیه
دو صد روپیه ماهوار از نظام حیدرآبادی یابد سید عبد العلی شرقی تخلص تاریخ فوتش چنین گفته سه
های مولانا محمد عبد حی؛ شاد و در خلد از میان ما برفت؛ آستانش سجده گاه خلق بود؛ قبله هندوستان ما
برفت؛ گفت شرقی مصرع سال وفات؛ وای اوستاد زمان ما برفت **ایضاً** از مولوی
محمد سعید عظیم آبادی حسرت تخلص **سه** کرد رحلت جناب عبد الحی؛ فاضل لکهنوی فطین فرنگی
گفت سال وفات او حسرت؛ شد فرنگی محل ز علم تهی **تصانیفه الرائقه** عمدة الرعایه حاشیه
شرح وقایه؛ مجموعه خطب سالتمام؛ الفلک المشحون فی الانتفاع بالمرهون؛ نزهة الفکر فی سبحة الذکر؛
تحفة الطلبه فی تحقیق مسح الرقبه؛ الرفع والتکمیل فی الجرح والتعدیل؛ القول الجازم فی
سقوط الحد بنکاح المحارم؛ نفع المفتی والسائل بجمع متفرقات المسائل؛ الفلک الدوار فی رؤیة
الهلال بالنهار؛ القول المنشور فی هلال خیر الشهور؛ الافصاح عن شهادة المرأة فی الارضاع؛
تحفة النبلاء فی جماعة النساء؛ الکلام الجلیل فیما یتعلق بالمندیل؛ الاجوبة الفاضله للاسولة
العشرة الکامله؛ [illegible] الوضوء بالقهوه؛ خیر الخبر فی اذان خیر البشر؛ سباحة

الفکر فی الجہر بالذکر ۞ النافع الکبیر لمن یطالع الجامع الصغیر ۞ رفع الستر عن کیفیۃ ادخال المیت
وتوجیہہ الی القبلۃ فی القبر ۞ طرب الاماثل فی تراجم الافاضل ۞ ترویح الجنان بتشریح حکم شرب الدخان
ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعہ رمضان ۞ اکام النفائس فی اداء الاذکار فی لسان الفارس
زجر الناس علی انکار اثر ابن عباس ۞ الانصاف فی حکم الاعتکاف ۞ امام الکلام فیما یتعلق بالقرأۃ
خلف الامام ۞ غیث الغمام ۞ الآثار المرفوعہ فی الاخبار الموضوعہ ۞ دافع الوسواس فی اثر ابن
عباس رسالہ احکام غیبت اردو ۞ فواید البہیہ فی تراجم الحنفیہ ۞ امتحان الطلبۃ فی الصیغ المشکلۃ ۞
التبیان فی شرح المیزان ۞ چہار گل در صرف ۞ خیر الکلام فی تصحیح کلام الملوک ملوک الکلام ۞
ازالۃ الجمد فی اعراب اکمل الحمد ۞ تعلیق حاشیہ بہدایۃ النحو ۞ ہدایۃ الوری الی لواء الہدی ۞ تعلیق حاشیہ
غلام یحیی بر حاشیہ زاہدیہ قطبیہ ۞ مصباح الدجی فی لواء الہدی ۞ نور الہدی تکملۃ لواء الہدی ۞
علم الہدی ۞ حل المغلق فی تحقیق المجہول المطلق ۞ الکلام المتین فی تحریر البراہین ۞ میسر العسیر فی
مبحث المثناۃ بالتکریر ۞ الافادۃ الخطیرۃ فی مبحث نسبۃ سبع عرض شعیرہ ۞ التعلیق العجیب بحل
حاشیۃ الجلال علی التہذیب ۞ تکملہ حاشیۃ والد خود بر نفیسی ۞ الہدیۃ المختاریہ شرح الرسالۃ العضدیہ
در مناظرہ ۞ القول الاشرف فی الفتح عن المصحف ۞ زجر ارباب الریان عن شرب الدخان ۞ احکام
القنطرہ فی احکام البسملۃ ۞ غایۃ المقال فیما یتعلق بالنعال در علم فقہ ۞ حسرۃ العالم بوفات مرجع العالم
در ترجمہ والد خود ۞ افادۃ الخیر فی الاستیاک بسواک الغیر ۞ مقدمۃ الہدایہ ۞ مذیلہ الہدایہ ۞ التحقیق
العجیب فی التثویب ۞ تحفۃ الاخیار فی احیاء سنۃ سید الابرار ۞ الحجۃ علی ان الاکثار فی التعبد
لیس ببدعۃ ۞ الکلام المبرور فی رد القول المنصور ۞ ہدایۃ المعتدین فی فتح المقتدین ۞ وغیر ان از
تعلیقات متفرقہ بر کتب متعددہ وسیوہ کتب دیگر اند کہ صاحب ترجمہ در رسالہ نافع کبیر اسامی
آنہا تحریر فرمودہ اسمای گرامی تلامذہ مولوی عبدالحی فرنگی محلی کہ بعد تکمیل و فراغ بحصول
سند ممتاز شدند مولوی عبدالعزیز ساکن بھیرہ ضلع اعظم گڈھ مولوی بدیع الزمان لکھنوی مولوی
وحید الزمان لکھنوی مولوی محمد عبدالاحد آلہ آبادی مولوی سید مرتضی ساکن نونا ریارہ
ضلع غازی پور مولوی عبدالباری ساکن نگرنہسہ مولوی محمد حسین الہ آبادی مولوی علی حیدر خان
ساکن خالص پور پرگنہ ملیح آباد مولوی عبدالکریم ساکن پنجاب مولوی بشارت کریم

مولوی[11] عبدالغفور سکنہ رمضان پور مولوے[12] عبدالغنی بہارے مولوے[13] فدا حسین ساکن محی الدین
نگر مضاف بہار مولوے[14] ابوالحسن مرحوم ترہٹی مولوے[15] عین القضاۃ حیدرآبادی مولوے[16]
عبدالعزیز فرنگی محلی مولوے[17] نظام الدین فرنگی محلی مولوے[18] عبدالرحمن ساکن صاحب گنج مولوی[19]
حافظ محمد شعیب ولایتی مولوے[20] اکبر خان مرحوم ولایتی مولوے[21] محمد اسحاق ساکن اسیٹھے
مولوی[22] سلیمان ساکن پھلواری ضلع عظیم آباد مولوے[23] عبدالقادر ولایتی مولوی[24] سید امین نصیرآبادے
مولوے[25] محمد ہارون نصیرآبادی مولوی[26] ظہور الاسلام فتحپوری مولوے[27] لطف الرحمن عظیم آبادے
مولوے[28] منظاہر الحق عظیم آبادی مولوی[29] محمد ابراہیم الہ آبادی مولوی[30] محمد تقی اعظم گڈھی مولوی[31] محمد نذیر لکھنوی
مولوی[32] شیر محمد ولایتی مولوی[33] آزاد خان مرحوم مولوی[34] عبدالغنی بہاری مولوی[35] محمد یسین آروے
مولوی[36] قادر بخش سہسرامی مولوی[37] محمد حسین نصیرآبادی عرف صاحب میان مولوی[38] سید محمد
رسان کابلی مولوی[39] عبداللہ ساکن چاندپارہ ضلع اعظم گڈھ مولوی[40] ابوالفضل محمد حفیظ اللہ ساکن بندی
ضلع اعظم گڈھ مولوی[41] محمد عثمان ساکن چنارہ ضلع اعظم گڈھ مولوے[42] انعام اللہ فرنگی محلی مولوے[43]
عبدالماجد بھاگل پوری مولوے[44] قاسم پا ساکن کڑا ضلع الہ آباد مولوے[45] سید اعجاز حسین ساکن سوتی
مولوے[46] محمد عثمان ساکن کہنڈہ ضلع اعظم گڈھ کذا فی کنز البرکات مصنفہ مولوے محمد حفیظ اللہ سلمہ
الذکر سلمہ اللہ کہ سند علمی در سال اخیر صدی سیزدہم از مولوے عبدالحی مرحوم یافتہ اند۔

مولوی عبدالرب فرنگی محلی پسر خرد مولانا عبدالعلی بحرالعلوم از خرد سالے ہمراہ والد خود در
شاہجہان پور و رام پور و بہار و مدراس ماند و مولانا کوشش بلیغ در تعلیم و تدریس او نمود و کتب
درسیہ تمام وکمال باو تعلیم ساخت و شب و روز متکفل امور او می بود بالجملہ مولانا او را باموال
خطیر بغرض کتخدائی اش نزد وطن فرستاد وے بہ لکھنؤ آمدہ از نکاح خود فارغ گردید و زر کثیر کہ از مدراس
آوردہ بود ہمہ بہ فضولے و مصرفے وی برباد رفت کہ افلاسش رو نمود بعد وفات مولانا بحرالعلوم
وے و برادر زادہ اش عبدالواجد بمدراس رفتند چنانچہ تفصیل آن بذیل ترجمہ مولوے
عبدالواجد خواہد آمد آخر کار ترک تدریس و درس کردہ بیافتن دو صد روپیہ از سرکار نواب مدراس
و یک صد و ہفتاد و پنج روپیہ از سرکار انگریزیہ معاوضہ جاگیر راضی شدہ تدریس بمولوی عبدالواجد
سپردہ بہ لکھنؤ آمد و تاحیات خود وظیفہ مذکورہ بتوسط رزیڈنٹ لکھنؤ مے یافت

كذا فى الاغصان الاربعه

مولوی عبد الرب دہلوی جامع معقول ومنقول ماہر فروع واصول کامل فنون علم وادب حاوی اسرار لغت عرب که وعظ بہ تاثیرش شہرۂ آفاق بود مسجد جامع بمقام سہارنپور بصرف زر کثیر تعمیر فرموده بماه محرم سال نهم صدی چہاردہم ہجری بمقام دہلی رحلت فرمود طاب الله ثراه بیدل سہسرامی تاریخ وفاتش چنین گفته **قطعه تاریخ** جناب مولوی عبد رب آن ٭ که وقت وعظ ول می شد شکارش ٭ درین ماه محرم جان بحق شد ٭ زبے رحمت که بارد بر مزارش ٭ رقم زد سال رحلت کلک بیدل ٭ درود ایزدی باد انثارش

مولوی عبد الرزاق فرنگی محلی ابن مولوی جمال الدین احمد بن مولوی علاء الدین فرنگی محلی بسال دوازده صد وسی وہفت ہجری متولد شده چون ہشت ساله گشت پدرش مولوے جمال الدین بمدراس رفت وے بمقتضاے فطرت بتحصیل علوم اشتغال نمود در اوائل از مولوے نور کریم دریاباوے کتب مختصره خوانده بقیه کتب بخدمت مفتی محمد اصغر ومفتی محمد یوسف فرنگی محلی تکمیل فرمود وکتب درسیه حدیث وتفسیر بخدمت مولوی حسین احمد ملیح آبادی گذرانیده وتمامی کتب حدیث از مرزا حسن علی محدث لکھنوی قرأت نمود تا آن بعد جمله کتب حدیث از حضرت ملا محمد حسن مدے قرأت نمود که مولوی حسین احمد ومرزا حسن علی مع دیگر محدثین سماعتش می فرمودند وکتب عقائد وسلوک وتصوف از مولوی عبد الوالی مرشد خود استفاضه نموده تا آن بعد قرآن مجید در یکسال حفظ نموده بسال دوازده صد وپنجاه وچہار ہجری فراغ کلی حاصل کرد واجازت بیعت سلسله قادریه وچشتیه از مولوی عبد الوالی ونیز پدر خود یافته بعد وفات مرشد خود سلسلۂ درس وتدریس منقطع فرموده اشتغال بیاد حق شعار ودثار خود ساخت در سن سیزده صد وہفت ہجری در اواخر ماه صفر انتقال فرموده در باغ مولوے انوار صاحب مدفون شده

مولوی سید عبد الرحمن لکھنوی عالم متصوف بیعت وخلافت سلسله چشتیه داشت ودر مسجد ٹنڈائن واقع بلده لکھنو مقیم بود ہمدرانجا بتاریخ ششم ذیقعده سن دوازده صد وپنجاه ونہ ہجری وفات یافته در صحن مسجد مذکور مدفون گردید روح الله روحه وایشان عالم وخادم سادات وقانع ومتوکل وعزلت نشین بودند ورساله کلمة الحق ورساله کاسرة الاسنان در توحید از تصانیف

شان هست و مولع و عیش مرفه و غنا بسیار بودند

مولوی عبد الرحمن ساکن قصبه بهدوهی ضلع مرزاپور عالم متقی واعظ تارک الوطن که در مسجد نارگهات واقع شهر مرزاپور متوکلانه بسر می‌برد در سال دوازده صد و هشتاد و پنج هجری رحلت نمود

مولانا عبد الرحیم دهلوی عمری نسب حنفی مذهب نقشبندی مشرب جامع فنون عقلی و نقلی حاوی علوم اصلی و فرعی محدث بود از اخلاف امجادش مولانا شاه ولی الله دهلوی و مولانا شاه اهل الله دهلوی هستند ع این خانه تمام آفتاب است ۱۲ دوازدهم صفر در سال یکهزار و یکصد و سی و یک هجری وقت چاشت رحلت فرمود

مولوی عبد الرحیم صفی پوری ابن عبد الکریم صفی پوری دانشمند متبحر در علوم ادبیه حظی وافر داشت از تصانیف او شرح قصیده سبعه معلقه و غایة البیان فی علم اللسان در بیان قواعد صرفیه و المسالک البهیه فی القواعد النحویه و خریدة الادیب فی المؤنث السماعی و منتهی الارب فی کلام العرب ترجمه قاموس در چهار جلد مشهور اند تاریخ وفاتش معلوم نشد

مولانا عبد الرشید جونپوری ابن شیخ مصطفی ابن عبد الحمید ملقب بشمس الحق بود و شمسی تخلص میکرد شاگرد شیخ فضل الله جونپوری و مرید پدر خود شیخ مصطفی مرید شیخ محمد مرید نظام الدین امیتهوی قدس الله اسرارهم از اولیای کبار و علمای کرام بود در اوائل حال بتدریس و افاده علوم شغل داشتی زان بعد ترک کرده بمطالعه کتب حقائق اکتفا کرد و از اختلاط امرا و اغنیا احتراز داشت شاهجهان بادشاه اوصاف حمیده او شنیده مشتاق ملاقاتش گشت فرمان بدست وکیلی بطلب وی فرستاد مولانا قبول نکرد و از گوشه عزلت پای خود بیرون ننهاد تصانیف مفیده دارد منجمله آن رشیدیه در مناظره و زاد السالکین فی شرح اسرار الخلوة و رساله محکوم مربوط و حاشیه شرح مختصر عضدی و حاشیه فارسی بر کافیه ابن حاجب و مقصود الطالبین و رساله اوراد و دیوان شعر فارسی مشهور اند حادثه وفاتش اینچنین مشهور است که بعد فراغ سنت فجر چون در فرض آغاز کرده وقت گفتن تحریمه طائر روحش باشیان جنت بسال یکهزار و هشتاد و سه هجری پرواز نمود ادخله الله بحبوحة الجنان

مولوی محمد عبد السبحان ابن شیخ محمد محسن ساکن [illegible] آباد ناره فاضل علامه حاجی بیت الله الحرام طبیب حاذق حافظ قرآن از بدو سن شعور بصلاح و تقوی آراسته بلکه مؤلف اوراق میداند

کہ ابلوغ تا وقت اخیر صلوٰۃ فریضہ از وے فوت نشدہ باشد وجملہ علوم ظاہریہ و باطنیہ و خلافت ارشاد از مولوی فخر الدین احمد الہ آبادی حاصل نمود تمام عمر شریف بہ ہدایت و ارشاد و بدرس علوم مثل استاد خود بسر بردہ مولوی عبد الحمید خلف مولوی حیدر حسین جونپوری و مولوے محمد عبد الکافی برادرزادہ صاحب ترجمہ از شاگردان اوشان صاحب استعداد ولیاقت موجود اند منجملہ کتب مصنفہ شان رسالہ اسرار الصلوٰۃ قصہ منظومہ حضرت اسمعیل ع قصہ منظومہ حضرت سلیمان ع سہ التسدید فی وجوب التقلید دلائل قاطعہ در تحقیق فرقہ ناجیہ تحریر المقال فی ازالۃ الجدال مطبوع شدہ شائع اند آخر کار بعمر شصت وسہ سالگی تاریخ بست ویکم محرم الحرام یوم جمعہ سال یکہزار وسہ صد وسہ ہجری بمقام الہ آباد از دار فانی بعالم جاودانی رخت زندگی بربست ودر مکان باشتی کہ مقبرہ اہالیان دائرہ شاہ اجمل مرحوم است مدفون شد غفر اللہ لہ

ملا عبد السلام لاہوری شاگرد میر فتح اللہ شیرازی فقیہ ومفسر بود از شاگردان وی ملا عبد السلام ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنؤ مشہور است بر تفسیر بیضاوی حواشی برجستہ دارد بسال یکہزار وسی وہفت ہجری وفات یافتہ

قاضی عبد السلام بدایونی ابن عطاء الحق محدث ومفسر بود تفسیر زاد الآخرۃ منظوم بزبان اردو قریب دو لکہ شعر بسال دوازدہ صد وچہل وچہار ہجری تصنیف کردہ از زاد الآخرۃ سال تالیفش برمی آید در سال دوازدہ صد وپنجاہ وپنج ہجری ازین جہان فانی بعالم جاودانے شتافت نور اللہ مرقدہ

مولوی عبد السلام ساکن ہسوہ ابن سید شاہ ابو القاسم نقشبندی ساکن قصبہ ہسوہ کہ متصل فتح پور است در سال دوازدہ صد وسی وچہار ہجری ولادت یافتہ نام تاریخی او سید ریاض الحسن مردی متقی بود کہ از بدو سن شعور ورع وتقوی را وثار خود کردہ بعد حفظ قرآن ابتدا اکثر کتب درسیہ از عم خود مولوی سراج الدین احمد خواندہ بعدہ از مولوے معین الدین کڑوی و مولوی محمد معین لکھنوی وغیرہ تکمیل نمودہ وسند صحاح ستہ از مولانا شاہ عبد الغنی دہلوی گرفتہ در سال دوازدہ صد وشصت ویک ہجری فراغ علمی حاصل نمود وبخدمت شاہ احمد سعید مجددی بیعت وخلافت سلسلۂ نقشبندیہ یافتہ ودر سن دوازدہ صد وہشتاد ودو ہجری مشرف

بحج اکبر و زیارت روضهٔ منوره مشرف شده و اجازه از شیخ احمد دحلان مکی شافعی تکمیل حدیث نمود و بافاده و افاده
خلایق می پرداخت بعارضهٔ دنبل در ماه شوال سال دوازده صد و نود و سه هجری رحلت فرموده
شیخ محمد علی طلیق تخلص ساکن قصبهٔ نهسوه در فقرهٔ نور الله تربته تاریخ وفاتش یافته

ملا عبد الشکور بتلو کشمیری از علمای نامدار صاحب ورع و تقوی بود و پیش خواجه حیدر چرخی
وغیره علمای وقت تلمذ نموده بتدریس منقولات اشتغال داشت اورنگ زیب عالمگیر پادشاه
زر کثیر که جهت قوت علمای کشمیر فرستاده بود از آن چیزی قبول نکرده بسال سیزدهم از صدهٔ
دوازدهم هجری رحلت فرمود ملا محمد اشرف شاگرد و استادزادهٔ او قصیدهٔ عربی در مرثیهٔ او گفته
و در آن قصیده مادهٔ تاریخ وفاتش چنین یافته ع لامات بوفاته عادیا

قاضی عبد الصمد چڑیاکوٹی ابن قاضی ابو الحسن بن ملا محمد ماه بن قاضی منصور عباسی طبعی عالی
و ذهنی صافی داشت بعد تحصیل علوم از پدر دانش آموز برای حصول سند قضا که منصب موروثے
او بود بحکم پدر بزرگوار بدهلی شتافته و در آنجا بجمیع علما در فضل و کمال امتیاز یافته تا آنکه ارکان شاهی
وی را در فقه و اصول و دیگر علوم منقول و معقول یگانه دیدند و بحکم محمد شاه فرمانروای شاهجهان آباد
بمنصب قضای پرگنه چڑیاکوٹ و دیگر مقامات پسندیدند مگر او رحمة الله علیه قضای پرگنه خود که آبای
کرامش از عهد قدیم بران مامور بودند قبول فرمود و دیگر مقامات را به مستحقان قدیم ارزانی نمود و از دهلی
بچڑیاکوٹ مراجعت کرده و در خوبی فصل خصومات و حسن تعلیم فنون در سیر گیتی نیکنامی بدست آورد
یگانهٔ آفاق حافظ محمد اسحاق از تلامذهٔ او ست صاحب ترجمه علیه الرحمه در سال هفتاد و یکم از صدی
دوازدهم هجرت درگذشت قاضی منصفت مادهٔ تاریخ وفاتش یافته اند رحمة الله علیه و علی اسلافه

شیخ عبد العزیز دهلوی ابن حسن بن طاهر جونپوری از مشاهیر مشایخ چشتیه و از اکابر علمای
صوفیهٔ صافیه رضوان الله علیهم مظهر معرفت و محبت و بعلوم شریعت و طریقت و حقیقت عالم بود
و بسماع و تواجد وظیفه داشت مرید پدر خود شیخ حسن بود همواره متکفل بودی تا حاجت روای
خلائق کوشش بلیغ نمودی و در علوم ظاهره هم کامل مکمل بود و تفسیر عرائس و عوارف و فصوص الحکم
و شرحش بتلامذه درس گفتی و صاحب تصانیف مشهوره است از آنجمله رسالهٔ عینیه است که در مقابلهٔ
رسالهٔ غیریهٔ شیخ اله داد پانی پتی نوشته و بسیاری از رسائل غامضه عبارت وجود موافق کشف

ارباب شهود درانجا مذکور شده ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ نیز از وی بعض کتب و
رسائل تصوف استماع و استفاده نموده وی رحمة الله علیه در جونپور بسال هشتصد و نود و هشت
هجری متولد شده بعمر یک و نیم سالگی همراه والد خود بدهلی تشریف آورده تاریخ ششم جمادی
الاخری سن نهصد و هفتاد و پنج هجری شنبه وقت چاشت باوج بقا پرواز نمود قطب طریقت نماند
ماده تاریخ فوتش یافته اند و چون مشار الیه در تصانیف و مکاتیب خود را ذره ناچیز عبد العزیز
می نوشت اند ذره ناچیز تاریخ رحلتش یافته می شود

مولانا عبد العزیز دهلوی ابن مولانا شاه ولی الله محدث دهلوی در سال یازده صد و پنجاه
و نه هجری ولادت یافته و به غلام حلیم که تاریخی موسوم گشت و بعمر یازده سالگی بخدمت والد
ماجد خود از تحصیل علوم عقلیه و نقلیه و تکمیل کمالات ظاهریه و باطنیه فارغ شده بعد پدر بزرگوار متکی اریکه
درس و ارشاد گردید بالجمله وی جامع علوم بلکه آیتی از آیات الهی بود هر اینچه در توصیفش خامه و زبان
بطرازد مشتی است از خرواری و اندکی است از بسیاری رساله سر الشهادتین و بستان المحدثین و تحفه
اثنا عشریه و عجاله نافعه و فتح العزیز تفسیر سوره بقره و دو پاره اخیر قرآن مجید از تصانیف شهیره وی اند
هفتم شوال سال دوازده صد و سی و نه هجری ازین جهان بی بنیان بعالم جاودان رحلت
فرمود شاعری تاریخ فوتش چنین گفته — بی سر و پا گشته اند از دست بیداد اجل

دین لطف و کرم فضل و هنر علم و عمل

ملا عبد العلی بحر العلوم لکهنوی ابن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشهید السهالوی
در اواخر عمر پدر بوجود آمده بعمر هفده سالگی از جمله کتب درسیه و علوم متعارفه بخدمت پدر بزرگوار فراغ
حاصل نموده بعده پدرش بهمان سال ارتحال فرمود بعد وفات پدر بمطالعه کتب معقول و منقول
مشغول گشت و مطالب غامضه بخدمت ملا کمال الدین که تلمیذ خاص پدرش بود پیش می کرد
در اوائل حال صاحب ترجمه علیه الرحمة را سانحه عظیم بوطنش لکهنو پیش آمده که بدان سبب روانه
شاهجهان پور گشت حافظ الملک حافظ رحمت خان رئیس آن شهر قدومش از مغتنمات شمرده با عزاز
و اکرام تمام پیش آمده وجه معقول برای معاش وی مقرر ساخت تا حیات حافظ الملک
همدر انجا مقیم بوده بتدریس طلبه اشتغال داشت بعد کشته شدن حافظ الملک مرحوم نواب

فیض الله خان رئیس رامپور ملای موصوف را برامپور برده در انجا نیز به تعلیم و تدریس مشغول بود لیکن بوجه قلت کفاف مولانا برخاسته خاطر بود که درین اثنا منشی صدر الدین بهاری وے را برای تدریس مدرسه خود که در بهار بنا نهاده بود خرج معتد به فرستاده طلبید چنانچه ملا عبد العلی از رامپور جانب بهار روانه شده در اثنای راه از رای بریلی ملا اذهار الحق را که در انجا مقیم بود همراه خود به بهار برد منشی صدر الدین باعزاز و اکرام پیش آمده چهار صد روپیه ماهوار برای ذات خاص مولانا و یک صد روپیه ماهوار برای ملا اذهار الحق علاوه مصارف طلبه مقرر کرده داد مدتے در انجا رونق افروز وسادهٔ تدریس ماند بعد چندی مفتریان وقت درمیان وے و منشی صدر الدین رنجشی پیدا کردند تا انجا هم برخاسته خاطر گردید این خبر به نواب والاجاه محمد علی خان رئیس کرناتک وغیره رسید خطی بطلب مولانا مع خرج بکلش فرستاد که مولانا روانه مدراس شد چون آنجا رسید نواب موصوف مع عزیزان و امیران استقبالش نموده باعزاز تمام به محل خود برد و مدرسه کلان بنا نموده مولانا در آن مدرسه به تدریس طلبه مشغول گشت و از سرکار نواب موصوف بحر العلوم خطاب یافت بعد وفات نواب محمد علی خان پسرش عمدة الامرا بعد از عظیم الدوله نبیرهٔ محمد علی خان بر مسند ریاست نشستند عمر مولانا به هشتاد و سه سالگی رسیده بعوارض جسمانی مبتلا گشته دوازدهم رجب سال دوازده صد و بست و پنج هجری رحلت فرموده در مدراس مدفون گشت بجایش مولوی علاء الدین که شاگرد و داماد وی بود مقرر گردید تصانیفه الشهیرة ارکان اربعه در اصول فقه و حاشیه بر میر زاهد رساله و حاشیه بر حاشیهٔ زاهدیه بر شرح تهذیب جلالیه و حواشی ثلاثه بر حاشیهٔ زاهدیه امور عامه جدیده و قدیمه و شرح سلم مع حاشیه منهیه و عجالهٔ نافعه مع منهیه و فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت و تکمله بر شرح ملا نظام الدین بر تحریر ابن همام و تنویر الابصار شرح فارسی منار و حاشیه بر شرح صدرای شیرازی و شرح مثنوی مولانا روم و

شرح فقه اکبر و بهایة العرف و رساله در احوال قیامت و رساله توحید وغیره

مولوی عبد العلی فرنگی محلی بابو تراب شهرت داشت پسر چهارم مولوی عبد الحاج بن مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم است بعد حفظ قرآن مجید جمله کتب درسیه تحصیل کرده فاتحه فراغ خوانده صاحب استعداد و مرید مولوی عبد الوالی فرنگی محلی بود و درسها داده

عین شباب بعارضہ سل و دق مبتلا شدہ بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازدہ صد و نود و دو
ہجری لاولد بہ لکھنؤ وفات یافت رحمہ اللہ

مولوی حافظ عبد العلی نگرامی در سال دوازدہ صد و سی و دو ہجری بہ قصبہ نگرام از مضافات لکھنؤ متولد شدہ در اوائل کتب مروجہ درسیہ از خال خود مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی تحصیل کردہ پس ازان بہ لکھنؤ رفتہ از چند علماے وقت مستفید شدہ فاتحہ فراغ علمی پیش مولوی انور علی لکھنوی خواند و اجازت جملہ علوم ظاہرہ از حافظ علیم اللہ سابق الذکر عن مرزا حسن علی محدث لکھنوی عن مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ مرید قاضی سید عبد الکریم بریلوی بود و از شاہ گلزار کشتوی خلیفہ قاضی ممدوح تلقین و اجازت جملہ خاندانہای طریقت حاصل کردہ اسامی کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ اینست تفسیر آیات الاحکام رد المبتدعین تحقیق الامور فی الفاتحۃ والنذور التحریر فی المزامیر السکین المسلول علی من انکر کون مسح الرقبۃ من سنۃ الرسول ۔ تحقیق فی المولد و القیام ۔ نور الایمان فی تائید مذہب النعمان ۔ الیواقیت اللطیفۃ فی تائید مذہب ابی حنیفہ رسالہ در باب حفاظ شیعہ ہدایۃ الانام الی خرقۃ المشائخ العظام رسالہ تقریر حق ۔ رسالہ مولد شریف بعض شعر و ادراق در سن دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری بمقام لکھنؤ بخدمت صاحب ترجمہ مشرف شد بجدی خلیق و منکسر النفس یافت خدا بخش بیار زد واقع شب بست و ہشتم ماہ شوال سال ہزار و دو صد و نود و شش ہجری رحلت فرمود و بہ نگرام مدفون گشت انا للہ وانا الیہ راجعون

نگرام بنون مفتوح و کاف فارسی ساکن و رای مہملہ مفتوحہ والف و میم موقوف ۔

مولوی عبد العلی خان رام پوری ابن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران رام پوری شرف تلمذ بخدمت جد امجد خود یافتہ حافظ و قاری بود در سن دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری رحلت فرمود

مولوی عبد العلی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی شاگرد برادر خود مولوی رستم علی قنوجی عالم علوم عقلیہ و نقلیہ بود حاشیہ شرح منار در اصول فقہ از تصانیف اوست بموضع بندگی متصل کوڑا جہان آباد ضلع فتح پور ہسوہ رحلت فرمود سال فوتش معلوم نہ شد

مولوی عبد العلی اسلام آبادی ابن منت علی از شرفای اہل اسلام چاٹگام است بروز پنجشنبہ دہم شہور دوازدہ صد و شصت و دو ہجری ولادت یافتہ کتب درسیہ فارسیہ پیش اساتذہ وقت گذرانیدہ بعمر

چهارده سالگی میزان الصرف آغاز کرده بمدت نه ماه از درس مجموعه صرف ونحو فارغ شده بکلکته شتافت
وبمدرسه سرکار انگریزی معمور شده طرح اکتساب علوم انداخت وبهر سالی از جماعتی بجماعتی ترقی می شد
واساتذه هر جماعت بروشفقتها ارزانی داشتند تا بر جمیع مماثلان خود گوی سبقت می ربود وجوایز انعام
مباهی می گشت ودر اثنای تحصیل علوم متداوله اهل اسلام بزبان انگریزی هم مهارت معتد بها پیدا
کرده وبعد ازان در مدرسه بمنصب مدرس زبان فارسی مقرر شد الحال عربی پروفیسر مدرسه هوگلی است
سلمه الله تعالی کتاب صحیفة الاعمال ذمرآة الاحوال مصنفه او مشتی است از خرواری وسطری است از طوماری
اسلام آباد نام چاٹگام مضاف ممالک بنگال است

ملا عبد الغفور لاهوری لقب او رضی الدین از عمده ترین تلامذه مولانا عبد الرحمن جامی
قدس سره السامی بود حاشیه فوائد ضیائیه به متانت تمام نوشته که تکمله آن ملا عبد الحکیم سیالکوٹی نموده است
در سن نهصد ودوازده هجری جان بجان آفرین سپرد طاب الله ثراه ۔

شیخ عبد الغفور اعظم پوری از علمای مشاهیر وقت مرید شاه عبد القدوس چشتی صاحب
کمالات صوری ومعنوی بود در متابعت حضرت ختمی پناه صلعم توفیق رفیق داشت اکثر اوقات
درس علوم دینیه فرمودی بحسن صورت وخوبی سیرت سر آمد اهل زمان بود مرید گرفتی خلائق را وعظ
ونصیحت فرمودی در تصوف رسائل متعدده نوشته چون عمرش بدایره ابناء الثمانین عقفا الله
قدم نهاد بسال نهصد وهشتاد وپنج هجری بدار البقا رحلت فرموده باعظم پور مدفون گشت اعظم الله
شانه اعظم پور قصبه ایست از توابع سنبهل

شیخ عبد الغنی بدایونی از علمای صوفیه قدس الله اسرارهم در ترک دنیا وهم وقت ودر تجرید
شبلی روزگار بود باوائل که طلب علم در بدایون میکرد حال بر وغالب می آمد احیاناً تا یکپاس کم وبیش
در عین سبق خوانی از شنیدن نغمه بی شعوری ماند بالجمله بنابر بعضی علائق که سر راه طالبان آگاه میگرد
ـــه در راه خدا که رهزنانند ۞ آن راه زنان همین زنانند ۞ در طلب کفاف بدهلی رفت وبملازمت
تاتار خان حاکم آنجا که در لباس اهل جاه از اهل الله بود رسید وارادت بشیخ عبد العزیز دهلوی آورد
وتحصیل تمام کتب متعارفه ومتداوله در خدمتش نمود وسالها درس گفت بیکباره جذبه عنایت
ازلی گریبانگیر او شد واز همه اشتغال بر آمده چندگاه در خانقاه شیخ خود در سلک درویشان

مرتاض انتظام یافته به مجاهدت در ریاضت اشتغال گرفته بعد از تحصیل کمال بیرون از آبادانے بجانب قدمگاه حضرت رسالت پناه صلعم در مسجدی که مشهور بمسجد خان جهان است سکونت ورزیده پیوسته باعتکاف سے گذرانید و با آنکه عیال بسیار داشت راه سلوک را بالقدم توکل می سپرد چون درسن یکهزار وسه هجری خانخانان بخدمتش رسیده التماس نصیحتی نمود فرمود که اتباع سنت محمد صلی الله علیه وآله وسلم لازم گیر

مولوی عبدالغنی دہلوی ابن ابوسعید العمری بماه شعبان سال دوازده صد وسی وپنج هجری در دہلی متولد شده اول حفظ قرآن مجید نمود بعد از والد خود مولوی شاه ابوسعید و مولوے مخصوص الله ابن مولانا رفیع الدین دہلوی و مولوی محمد اسحاق دخترزاده مولانا عبدالعزیز و شیخ محمد عابد سندی و شیخ ابوزاہد اسمعیل رومی اخذ علوم کرده بدرس حدیث مشغول گشت مرید وخلیفه والد خود بود و ذیلے بر سنن ابن ماجه تالیف نموده نامش انجاح الحاجه است علاوه آن دیگر مؤلفات وارد بعد بغاوت وتسلط انگریزان بدہلی بمکه معظمه رفته وازانجا بمدینه منوره رخت اقامت انداخت همدران بقعه متبرکه بماه محرم سال دوازده صد ونود وشش هجری رحلت فرمود **قطعه تاریخ وفات**

شاه عبدالغنی وحید زمان ۞ نادش علم و عارف بالله ۞ سال نقلش شنیدم از ہاتف ۞ بهترین محدثین ای آه ۞

مولوی سید عبدالفتاح گلشن آبادی ابن سید عبدالله حسینی از سادات نقویه ساکن گلشن آباد عرف ناسک عالم باعمل فاضل اجل بخدمات موالی وقت مثل سید میان سورتی و مولوی شاه عالم ساکن برودہ و مولوی بشارت الله کابلی و ملا عبدالقیوم کابلی و مفتی عبدالقادر تهانوی خلیل الرحمن ساکن مصطفی آباد عرف رامپور و مولوی فضل رسول بدایونی و مولوی محمد اکبر کشمیری و معلم ابراهیم باعکظ تحصیل علوم متعارفه ومتداوله نموده درسن دوازده صد وشصت وچهار هجری بعد امتحان سند افتا یافته درسال دوازده صد وهفتاد ویک هجری بمنصب افتاے عدالت ضلع خاندیس ممتاز گشت ودرسال دوازده صد وهشتاد وچهار هجری بمدرسه انفلسٹن واقع بندر بمبئی مدرس عربی وفارسی شده اکنون از سرکار انگلشیه پنشن یافته بوطن مالوف خود مقیم اند ونیز از سرکار سابق الذکر بخطاب جسٹس آف پیس وخان بهادر معزز ومباهی است مدام بتدریس و موعظت وتالیف کتب مفیده اوقات عزیزش بسر مے برد

سلمہ اللہ تعالی مولوی سید نظام الدین و شیخ قطب الدین و قاضی سید بچو میان خان لیسی از تلامذہ وئید
ویرا دو فرزند ارجمند ہستند مولوی سید امام الدین احمد و سید سراج الدین محمد رقاہما اللہ معارج العلوم
تصانیفہ الانیقہ۔ تحفہ محمدیہ فی رد وہابیہ۔ تائید الحق۔ جامع الفتاوی در چہار جلد۔ خزینۃ العلوم در دو
جلد۔ فارسی آموز دو حصہ۔ تشریح الحروف فارسی۔ خزینہ دانش۔ کلید دانش فارسی۔ کلید دانش ہندی
اشرف القوانین۔ مصادر الافعال۔ مجامع الاسما۔ تعلیم اللسان۔ تحفۃ المقال۔ اشرف الانشا
جغرافیہ عالم۔ باقیات الصالحات۔ دیوان اشرف الاشعار۔ رحمۃ للعالمین۔ تاریخ روم
تاریخ اولیا وغیرہ

مولوی شاہ عبد القادر بدایونی ابن مولوی شاہ معین الحق فضل رسول بدایونی ولادت
شان در ہفتم رجب سال دوازدہ صد و پنجاہ و سہ ہجری علی صاحبہا الصلوۃ والسلام اتفاق
یافتہ مظہر حق نام تاریخی ولیست اللہم اجعل کاسمہ الشریف اکثر کتب درسیہ پیش مولوی نور احمد بدایونی
و بعض کتب ہمچو شرح سلم العلوم و شرح اشارات و محاکمات وغیرہ بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی
گذرانیدہ مشار الیہ بین الاقران گشت و بشرف بیعت و خلافت از والد خود سعادت اندوز گردید
و بہمراہی والد خود ہنگام زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفا بخدمت شیخ الفقہا والمحدثین مولانا
شیخ جمال عمر مکی اخذ حدیث فرمودہ بافادۂ علوم دینی و تالیف کتب دینیہ مے پردازند
رسالہ احسن الکلام فی تحقیق عقائد الاسلام بزبان عربی و رسالہ سیف الاسلام المسلول علی المناع
بعمل المولد والقیام بزبان فارسی و رسالہ حقیقۃ الشفاعۃ علی اہل السنۃ والجماعۃ و شفاء السایل
بتحقیق المسایل مشتمل بر جواب دو صد سوال در فقہ و عقاید و دیوان عربی در نعت شریف نبوی
صلعم کہ در اثنای راہ سفر مدینہ طیبہ مشتمل بر ذکر آثار خیر الامصار مسنوح خاطر عاطر شدہ از تصانیف
شان مرغوب اہل العلم اند و سوای مذکور الصدر دیگر کتب و رسائل زیر تالیف اند اللہم متعہما بالخیر
الغرض ذات جامع البرکات حضرت سابق الصفات از مغتنمات قرآن شمرد اللہم زد فی معالیہ
و بارک فی ایامہ و لیالیہ خصوصا امدادیکہ در تالیف این کتاب بے پایان از آنجناب رسید ادای شکرش
آن بقول شخصی ع اگر ہر موی من گردد زبانے ادای شکر او کی می توانم چو ناگزیر بدین قدر دعا
ختم کلام می نمایم عمرہ اللہ الوقت بحیاتہ و افاض علینا سجال ہباتہ

شیخ عبدالقادر پٹنی ثم المکی بن شیخ ابوبکر مفتی مکه معظمه از احفاد شیخ محمد طاهر پٹنی فصیح و بلیغ
و دانشمند جید و فقیه مستند بود اکتساب علوم از شیخ عبدالله انصاری مکی شافعی کرده از تصانیف شریفه
او فتاوی در چهار جلد و مجموعة المنشآت مشهور است در یازده صد و هشتاد و سه هجری رحلت فرموده

شاه عبدالقادر اورنگ آبادی متخلص مهربان معروف به فخری اصلش از سادات نقویه
نیشاپور است بعض اسلافش از آنجا به قصبه کنتو مضافات لکهنؤ آمدند و والد ماجدش شرف الدین خان
به اورنگ آباد وارد شده قاضی بلده رونق گردید و در آنجا صاحب ترجمه در سال یازده صد و چهل
و سه هجری متولد شده حفظ قرآن مجید و اکتساب علوم عقلیه و نقلیه کرده به تدریس می پرداخت و
خرقه قادریه در بر داشت در شاعری شاگرد غلام علی آزاد بلگرامی بود تمام عمر شریفش در هدایت و ارشاد
بسر کرد در اواخر صدی دوازدهم به مدراس رفت نواب والاجاه رئیس آن دیار به بزرگی و حسن عقیده
بوی پیش آمده همانجا در سال دوازده صد و چهار هجری وفات یافت در خانقاه واقع قصبه میلاپور
مضافات مدراس مدفون گردید

مولوی عبدالقادر لکهنوی ابن شیخ سلطان از اولاد مولانا قطب الدین محدث ابن مولانا
خضر محدث مردے بود بزرگ بغایت متقی از دنیا زیاده بر قدر احتیاج اختیار نکردی و از محاصل چندے
مدد معاش که قریب موضع کسمنڈی پرگنه ملیح آباد بود صرف احتیاج خود و فقرا می ساخت چون در اصل
فطرتش نشاء تقوی و ورع غالب بود مردانه قدم در ساحت کسب علوم گذاشت و جابجا خصوصاً
به بلده لاهور تحصیل و تکمیل علوم نموده مکرم و مبجل شده با برکت و کرامت بوطن مالوف لکهنؤ معاودت
فرمودی در زمان خود بفضل و علم مشار الیه اقران بود عادت معهوده داشت که بعد نماز عشا تا که
مردم بیدار بودندی می خسپید چون مردم می خفتند او برخاستی و تا بامداد به نماز و اشغال باطن مشغول بودی
بعد نماز چاشت به تعلیم و افاده طلبه می پرداخت تا چهل سال بر مسند درس و افاده جا داشت شیخ پیر محمد
لکهنوی و اکثر علمای شهر و جوار از تلامذه وی اند صاحب ترجمه چهار خلف الصدق خود گذاشته
رحلت فرمود سال رحلتش دریافت نشده غالبا در اواسط صدی یازدهم بوده باشد مرقدش در
لکهنؤ بجوار خانقاه [illegible] است

مولوی عبدالقادر سلهتی ابن مولوی ابوالنصر محمد ادریس عبدالصمد بن مولوی ابوالسعید

محمد محمود ندیم نواب مرشد آباد والملقب بعاقبت محمود بن مولوی محمد کلیم خلیفہ مرزا مظہر جانجانان قدس سرہ
ابن محمد رفیع بن محمد صالح بن عبدالکریم فاروقی مدنی ثم الہروی ثم النہدی النبجالی اسلمی کنیت وے
ابو محمد است علوم متعارفہ بخدمت مولوی رمضان اللہ اکتساب کردہ وی تلمیذ مولوی فضل الرحمن
قاضی القضات شاگرد مولوی غلام سبحان قاضی القضاۃ بنگال ووی شاگرد مولوی معظم الدین تلمیذ مولانا عبدالعلی
بحر العلوم بود صاحب ترجمہ شام و پگاہ خود بدرس علوم و تصانیف بسر می برد جملہ کتب مصنفہ او کہ بنظر راقم الحروف
گذشتند رسالہ رد المعقول در رد فرقہ وہابیہ والفوائد القادریہ فی شرح العقائد النسفیہ والجوامع القادریہ
در عقائد اہل سنت والدر الازہر فی شرح الفقہ الاکبر مشہور اند سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبدالقادر احمد آبادی بن عبداللہ العیدروس یمنی حضرموتی ہندی کنیت او ابوبکر لقبش
محی الدین بود بروز پنجشنبہ بستم ربیع الاول سال نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری در احمد آباد گجرات
متولد شدہ بخدمت علمای وقت اکتساب علوم نمودہ دانشمند متبحر گشت و علوم عجیبہ و فنون غریبہ
بتصانیف و تالیف شائع کرد کہ از و یادگار ماند و بسال ہزار و سی و ہشت ہجری در احمد آباد رحلت
فرمود **تصانیفش** الفتوحات القدسیہ فی الخرقۃ العیدروسیہ الحدائق الخضرۃ فی سیرۃ النبی و اصحابہ
العشرۃ المنتخب المصطفا فی مولد المصطفی الدر الثمین فی بیان المہم من الدین اتحاف الحضرۃ العزیزہ
بعیون السیرۃ الوجیزہ المنہاج الی معرفۃ المعراج الانموذج اللطیف فی اہل بدر الشریف
اسباب النجاۃ والنجاح فی اذکار المساء والصباح الحواشی الرشیقۃ علی العروۃ الوثیقۃ المنح الباری
بختم البخاری تعریف الاحیاء بفضائل الانبیاء عقد اللآل بفضائل الآل بغیۃ المستفید شرح تحفۃ المرید
النفحۃ العنبریۃ فی شرح تبیین العنبریہ غایۃ القرب فی شرح نہایۃ المطلب اتحاف اخوان الصفا بشرح
تحفۃ الظرفا صدق الوفا بحق الاخاء النور السافر فی اخبار القرن العاشر و غیرہا و غیرہا

مولانا عبدالقادر دہلوی ابن مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی در تفسیر و حدیث و فقہ
شانی بلند داشت موضح القرآن ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو بکمال فصاحت تحریر فرمود کہ بر ماہران
محاورہ اردو مخفی نیست نہم رجب سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری رحلت فرمود

مولوی عبدالقادر سندیلی ابن مولوی شاہ جمیل الدین بن مولوی اظہر علی ابن مولوی اصغر علی
بن مولوی حمد اللہ سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری یوم پنجشنبہ در قصبہ سندیلہ

متولد شده از حافظ مولوی شوکت علی سندیلی و مولوی سید فقیه الله سندیلی و مولوی عبدالحکیم فرنگی محلی و مولوی تراب علی لکھنوی اکتساب علوم متعارفه نموده فراغ علمی حاصل ساخت و در بید والد خود بود بمقامات ٹانگو و جہانسی وغیره بذریعه نوکری تعلیم قیام داشت بسیاری از طلبه ازو مستفید شدند. واقع نوزدهم ذیحجه سن دوازده صد و هفتاد و دو ہجری وفات یافته قریب مزار والد خود پیش دروازه مدفون گشت

ملا عبدالقادر بدایونی ابن ملوک شاه از اکابر بلده بدایون شاگرد شیخ مبارک ناگوری بفضل و کمال متصف بود بملازمان اکبرشاه منسلک شده در محفل خلوت بار داشت اکبر بانتخاب و ترجمه کتب ہندیه مامور می شد کتاب راماین بفارسی ترجمه کرده و تاریخ کشمیر منتخب نموده در تاریخ گوئی مہارتی وافر داشت کتاب منتخب التواریخ که آن را تاریخ بدایونی نیز میگویند بر حق گوئی و فضل و کمال او دلیلی است واضح کتاب مذکور بتاریخ بست و سوم جمادی الثانی سال یکهزار و چهار ہجری اتمام پذیرفته تاریخ اتمامش صاحب ترجمه چنین یافته **قطعه** شکر لله که باتمام رسید ۰ منتخب از کرم ربانی ۰ سال تاریخ ز دل جستم و گفت ۰ انتخابی که ندارد ثانی ۰ مراد از ثانی دو حرف اند یکی نون که ثانی حرف اول است دوم یای مثناة تحتانی که ثانی حرف آخر است چون اعداد دو حرف مذکور که شصت اند از لفظ انتخابی خارج شوند سال اتمام کتاب بر می آید ترجمه سنگاسن بتیسی موسوم بنامه خرد افزا که از آن تاریخ ترجمه مے برآید نیز از صناعت اوست

شیخ عبدالقدوس گنگوہی صاحب علم و عمل از اکابر علمای صوفیه صافیه مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد عبدالحق ردولوی بود و اعتقاد کامل بروحانیت شیخ احمد عبدالحق ردولوی داشت کتاب انوار العیون قریب بهفت فن از تصانیف اوست در سال نهصد و چهل و پنج ہجری رحلت فرمود رضی الله عنه

مولوی عبدالقدوس فرنگی محلی پسر اکبر مفتی محمد یعقوب بن ملا عبدالعزیز حافظ قرآن بود کتب معقول از پدر خود و کتب منقول از ملا محمد حسن تحصیل کرده جامع معقول و منقول شد و به تعلیم و تدریس مے پرداخت و از وفات پسر خود عبدالسلام که استعداد خوب و خط مرغوب داشت رنجها کشیده وفات یافت.

ملا عبدالکریم کاکوروی ابن حافظ شهاب الدین ابن شیخ بهکهاری کاکوروی بعمر بیست سالگی

ازکتب درسیہ فراغ یافتہ بطور سیاحت بدہلی رسید و بمزار فائض الانوار خواجہ قطب الدین اوشے چندی مراقب بودہ بحلقہ خواجہ باقی باللہ قدس سرہٗ نیز نشستہ بکاکوری تشریف آوردہ عمر گرانمایہ بہدایت وارشاد خلائق و اذکار باطنی بسر برد تا کہ برحمت حق پیوست سال وفاتش بدریافت نرسید

حاجی عبد الکریم لاہوری عالم باعمل و فاضل بی بدل مرید شیخ نظام الدین بلخی بود شرح فصوص الحکم فارسی و اسرار عجیبہ در بیان ذکر و شغل چشتیہ از تصانیف اوست در سال یکہزار و چہل و پنج ہجری

ازین جہان رحلت کرد علیہ الرحمۃ والغفران

ملا عبد الکریم پشاوری ابن ملا درویزہ پشاوری با خوند کریم داد شہرت داشت علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود اخذ کردہ محقق افغانستان گشت فاضل صوفی مشرب بود و از میر سید علی غواص خرقہ خلافت یافتہ وی صاحب شریعت و طریقت بود و کتاب مخزن الاسلام از تصانیف اوست از خوارق او منقول است کہ وی ہر شب یک جزو کاغذ سفید بحجرہ خودمی برد و بغیر روشنی چراغ وغیرہ تحریر فرمودہ علی الصباح بیاران خود میداد تا آنکہ کتاب مذکور باختتام رسید در سال ہزار و ہفتاد و دو ہجری وفات

یافتہ بعلاقہ یوسف زئے مدفون گشت

قاضی سید عبد الکریم رای بریلوی ابن سید محمد مقیم رئیس قدیم رای بریلی کہ جدادریش قاضی محمد آصف صوفی نگرامی بود بحلیہ علم و عمل آراستہ و بصلاح و تقوی پیراستہ اول بخاندان نقشبندیہ با مولوی سید عبد الکریم چوراسی خلیفہ شاہ لال رای بریلوی بیعت نمودو باشتغال و اذکار نقشبندیہ مستفیض شدہ بخدمت مولانا سید عبد الرحمن نزیل لکھنؤ حاضر شدہ اجازت و خلافت دیگر سلاسل چشتیہ و قادریہ و سہروردیہ و اویسیہ و قلندریہ حاصل کرد فیض تام برداشت و رسائل متعددہ تالیف فرمودہ کہ تفصیل آن در ذیل مذکور است وسیلۃ النجاۃ فی احکام الاموات۔ الکلام المتین فی کشف اسرار الحق والیقین۔ رسالہ در بیان مراتب ولایت و خاتم آن۔ رسالہ در محاکمہ بحث وجود مطلق و وجود عام۔ رسالہ در فرق میان بروز و تناسخ بتاریخ بست و دوم رجب سال یکہزار و دوصد و چہل و ہشت ہجری در

رای بریلی وفات یافتہ مدفون گشت نور اللہ مرقدہٗ

شیخ عبد الکریم سہارنپوری انصاری سہارنپوری مردی صاحب وجد و حال بود در جمیع علوم و فنون مہارتی کامل داشت بتاریخ چہاردہم محرم سال ہزار و بست و چہار ہجری فوت شد عزیزی

شمع ارشاد حق تاریخ فوتش یافتہ مؤلف حین تالیف کتاب آنرا منظوم ساختہ وھو ھذا شیخ عبدالکریم
انصاری ٭ بود از خطۂ سہارنپور ٭ از محرم چو چاردہ بگذشت ٭ رخت بر بست سوی رب غفور ٭
شمع ارشاد حق بگفت کسی ٭ سال نقل رجال آن مبرور ٭

ملا عبداللطیف سلطانپوری از معلمان اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود در معقولات ومنقولات مہارت تمام داشت سال یکہزار و سی و شش ہجری وفات یافت ع آفتاب علم را آمد کسوف ٭ مادہ تاریخ فوتش یافتہ اند۔

میر عبداللطیف قزوینی از سادات حسنی سیفی است در علوم عقلی ونقلی بہرہ تمام داشت و آبا عن جد سلسلۂ ایشان تاریخی آمدہ چونکہ سادات سیفی ہمہ سنی متعصب بودہ اند لہذا شاہ طہماسپ فرمانروای ایران ضیاع وعقار ایشان راکشیدہ گرفت میر موصوف از ولایت عراق درسال نہصد وشصت ونہ ہجری متوجہ ہند شدہ سعادت خدمت اکبر شاہ دریافتہ بادشاہ پیش ایشان سبقی چند از دیوان حافظ وغیرآن خواندہ اند و در پنجم رجب سن نہصد وہشتاد و یک ہجری در معمورۂ جدید فتح پور سیکری بدار الخلد انتقال نمودہ بالای قلعہ اجمیر در جوار میر سید حسین خنگ سوار مدفون گشت
قاسم ارسلان فخر الیس تاریخ فوتش یافتہ

مولوی عبدالمجید بدایونی ابن مولوی عبدالحمید ابن مولوی محمد سعید ابن مولوی محمد شریف ابن مولوی محمد شفیع بدایونی بتاریخ بست ونہم رمضان سال یازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری متولد شدہ ظہور اللہ نام تاریخی وی یافتند از صغر سن بخدمت مولانا محمد علی بدایونی تربیت یافتہ برکمال ورع وتقوی وتعلم علم دین مجبول بود اکثر کتب متداولہ مروجہ بخدمتش تحصیل نمودہ بعد وفاتش بقیہ کتب درسیہ بخدمت مولانا ذوالفقار علی ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنؤ کہ تلمیذ مولانا نظام الدین ابن ملا قطب الدین سہالوی بودند تکمیل فرمود وبعد فراغ علمی بہوادی طلب مرشد کامل پای استقامت نہاد وبہر جا بتلاش شیخ کامل می رفت چونکہ اتباع شرع شریف در بسیاری از مشائخ وقت نمی یافت تنفری ازین طائفہ بخاطرش جا گرفت اما از آنجا کہ طالع بیدار داشت بخواب دید کہ در مجلس حضرت ہادی المضلین سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جناب محبوب سبحانی غوث صمدانی شیخ عبدالقادر جیلانی ومخدوم الانام کان نمک وگنج شکر شیخ فرید الدین ودیگر اولیاء اللہ قدس اللہ تعالی اسرارہم

نشستہ

حاضر اند پس باشارہ حضرت رسالت پناہی صلعم جناب غوث الاعظم دست صاحب ترجمہ بدست
سید شاہ آل احمد مارہروی دادند چون وی رحمۃ اللہ علیہ بیدار شد راہ مارہرہ گرفتہ بخدمت پیر دستگیر
خود رسیدہ کمال ورع وتقوی واتباع شرع راہم یافتہ شرف بیعت حاصل نمود و بخلافت ممتاز
گشت واز حضور پیر بلقب عین الحق مباہی شد زان بعد بعمر ہشتاد سالگی بزیارت حرمین شریفین
زادہما اللہ شرفا بہرہ اندوز گردید کتاب مواہب المنان شرح جواہر الرحمان کہ عبارت از
ملفوظات غوثیہ ہست ورسالہ رد روافض بزبان فارسی ورسالہ رد وہابیہ در ہندی و دیگر رسائل
از تصانیف شان اند و منجملہ تلامذہ ارشدوی شاہ آل رسول مارہروی و مولوی افتخار الدین ہستند
صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بتاریخ ہفتدہم محرم الحرام سال دوازدہ صد و شصت و سہ ہجری رحلت فرمودہ
علماے دیار و شعراے امصار قطعات تاریخ فوتش برشتہ نظم کشیدند از ان جملہ مفتی سعد اللہ مرادآبادی
آشفتہ تخلص چنین یافتند ؎ جناب مقدس شہ کاملین * امام ہدی قبلۂ اہل دین * بعلم و عمل یادگار سلف
ز فیضش منور دل عارفان * سر اولیا شاہ عبد المجید * خدا لیش دہد جنت حور عین * بماہ محرم شب
ہفتدہم * بسوی جنان شد غریب گزین * رقم کردہ آشفتہ تاریخ آن * کہ گردید واصل بخلد برین -

قاضی عبد المقتدر دہلوی ابن قاضی رکن الدین الشریحی الکندی الدہلوی خلیفہ شیخ
نصیر الدین محمود اودہی دانشمند فیاض و درویش کامل و استاد قاضی شہاب الدین ہست بغایت
فصیح و بلیغ بود قصائد و غزلیات دارد قصیدۂ او کہ معارضہ لامیۃ العجم بمدح آنحضرت صلعم گفتہ
دلالت دارد بر کمال فصاحت او و او ہمیشہ درس می گفت و بافادۂ علم مشغول بود کہ طریقۂ شیخ
نصیر الدین محمود اکثر خلفای ایشان ہمین بود و وصیت او بطالبان اشتغال علم و حفظ شریعت بود
گفتی فکر در یک مسئلہ شرعی فضل دارد بر ہزار رکعتی کہ مشوب بعجب و ریا کنند گویند کہ وی اوان
طالب علمی پیش شیخ نصیر الدین محمود میرفت و بحث میکرد و شیخ او را بجہای او را نیکو دوست داشتی
و او را تحریص کردی بر تحصیل علم تا انجام کار مرید شیخ شد و نعمت باطن را بافضیلت ظاہر مقرون گردانید
یکے از معتقدان ایشان کتابے نوشتہ ہست مسمی بہ مناقب الصدیقین در ان می نویسد کہ روزے
قاضی شہاب الدین زندی یافتہ بود با مادر خود گفت این زر را در جای گور کنم این بگفت و در مجلس
قاضی عبد المقتدر رفت وے بمجرد آنکہ نظر بر قاضی شہاب الدین افگند گفت شما کہ در گور کردن

زر بید با علم کجا برد از بید قاضی شهاب الدین بر گفتار خود متنبه شد قاضی عبد المقتدر می گفت پیش من
طالب علمی می آید که پوست او علم و مغز او علم و استخوان او علم است و ازین طالب علم قاضی شهاب الدین
را می خواست بتاریخ بست و ششم محرم سال هفتصد و نود و یک هجری بعمر هشتاد و هشت سال وفات
یافته قبرش بمقام خواجه قطب الدین بختیار اوشی جانب جنوب حوض شمسی است نور الله مرقده

شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوهی بن شیخ احمد بن عبد القدوس گنگوهی چند مرتبه
بحرمین شریفین رفته علم حدیث را خواند و بعد ازان که بازگشته آمد از روش آبا و اجداد کرام خود سماع و
غنا را منکر بود و بروش محدثین سلوک می نمود و بتقوی و طهارت و نزاهت و عبادت ظاهرے
اشتغال داشت پدرش در اباحت سماع رساله نوشته او نیز در انکار سماع رساله ساخته لاجرم باعث
ایذا و تکلیف بسیار شد و این باعث شهرت او گشت اکبر بادشاه دران زمان صدری میخواست که
بصفت علم و دیانت موصوف باشد بتوسط بعض وسائل او را در سال نهصد و یک صدر الصدور
مقرر ساخت او بر عهدۂ خود کوس استقلال زد و از مال و جاه و اعتبار زائد از انچه گفته شود نصیب
او گردید که در زمان هیچ بادشاهی اینچنین صدری نگذشته و بادشاه را چندگاه نسبت او اینچنان اعتقاد
پیدا شده بود که کفش پیش پای او می نهاد آخر بوجه مخالفت مخدوم الملک ملا عبد الله سلطانپوری و دیگر
علما آن قضیه منعکس شد و مزاج سلطانی بسبب بعضی حوادث از وی منحرف گشته در سال نهصد و هشتاد
و ششم از منصب صدارت معزول شده آخر بعد خرابی بسیار او را و ملا عبد الله سلطانپوری را که باهم
مخالف بودند بصورت رفیق یکدیگر ساخته بمکه معظمه فرستادند تا هم میان هر دو رفع کدورت صورت
نه بست آخر بی صبری کرده از مکه معظمه هر دو بدیار هند رجوع نمودند مولانا ملا عبد الله در دیار گجرات
بسال نهصد و نود و یک هجری وفات یافته و شیخ عبد النبی بدرگاه بادشاه آمد مدتے در بندی خانه
محبوس ماند و هم دران حبس بسال نهصد و نود و دو هجری رحلت کرد رساله بعبارت عربی در رد
طعن امام قفال مروزی شافعی که بر امام ابو حنیفه کرده بود از تصانیف اوست

عبد النبی شطاری نامش عماد الدین محمد عارف العثمانی الصوفی الشطاری نسبةً و خرقةً الحنفی
مذهباً پیرو شرع و مرید شیخ عبد الله صوفی شطاری اکبرآبادی از علمای عظام صوفیه کرام بود تصانیف
رائقه از و یادگار ماندند از انجمله فواتح الانوار شرح لوائح الاسرار ملا جامی. رسوائح شرح لوائح مختصر فواتح مذکور.

ذریعۃ النجاۃ شرح المشکوٰۃ۔ شرح الفصوص۔ شرح ترجمہ فصوص۔ شوارق اللمعات فی شرح اللمعات
شرح خلاصۃ العشق۔ شرح جام جہان نما۔ شرح اللطیفۃ الغیبیہ۔ شرح نخبۃ الفکر۔ شرح آداب حنفی۔ شرح
معمای میر حسن۔ شرح جواہر خمسہ۔ شرح کلید مخازن۔ شرح تحفہ حل الودود۔ فیض الخبیر شرح حاشیہ
سید شریف بر عضدی۔ رسالہ در تعریف فقر۔ رسالہ کشف الجواہر۔ رسالہ در اسم ذات۔ رسالہ
در شرح حدیث خیر الاسماء عبد اللہ و عبد الرحمن۔ رسالہ کنوز الاسرار فی اشعار الشطار۔ جوامع الکلم فی الصوف
مقامات العارفین۔ فتوحات المغیبہ۔ حدائق الانشاء۔ رسالہ ناسخ و منسوخ مسمی بہ دستور المفسرین
بحر الکرم شرح عین العلم۔ حاشیہ شرح جامی از بحث حال تا مجرورات۔ سواطع الالہام شرح تہذیب
الکلام۔ شرح حدیث الصلوٰۃ معراج المؤمنین۔ شرح حدیث کنت کنزا مخفیا۔ دستور السعادۃ فی
بیان الولایۃ۔ فیض القدوس منتخب نقد النصوص۔ مطالع الانوار الخفی شرح اجوبۃ الولی جواہر الاسرار
شرح الفصوص الفارابی۔ فیض الملک المبین شرح حق الیقین۔ حاشیہ بر نقد النصوص۔
لوامع الانوار فی مناقب السادات الاطہار۔ رسالہ سماع۔ رسالہ در جواب اسولہ فاضل نارنولی
شرح جواب شیخ ابن سینا کہ بر مکتوب ابو الخیر مولانا ابو سعید نوشتہ۔ مواہب الٰہی شرح حصول ابراہیم شاہی
شرح ارشاد النحو قاضی شہاب الدین۔ روح الارواح شرح حکمۃ اشراقیہ۔ رسالہ ایمان فرعون۔ رسالہ
خلوات الوجود۔ رسالہ ناسخ التناسخ۔ شرح حضرات خمس و غیرہا۔ سال وفاتش دریافتہ نشدہ در خاتمہ
فواتح الانوار کہ بتاریخ ہشتم ذی حجہ یوم جمعہ سال ہزار و بست ہجری تصنیف نمودہ می نویسد قد وقع
الفراغ یوم الجمعۃ ثامن ثانی عشر من عشرین من حادی عشر من الہجرۃ تجاہ مرقد الشیخ الوالد الواقع ببلدۃ
آگرہ صانہا اللہ من جمیع ما یکرہ و تاریخ اتمامہ انضال حق انتہی بلفظہ از ین عبارت زمانہ حیات صاحب
ترجمہ چنانکہ مذکور شد دریافت می شود و اللہ اعلم بالصواب

ملا عبد النبی احمد نگری ابن قاضی عبد الرسول العثمانی الاحمد نگری گجراتی علامہ زمان یگانہ
دوران شاگرد و مرید شاہ وجیہ الدین علوی احمد آبادی بود بسیاری از تصانیف او بر صفحہ روزگار یاد
از مرتبہ علمی وی می دہند از انجملہ کتاب جامع الغموض منبع الفیوض شرح بسوط کافیہ نحو بعبارت
فارسی است کہ در سال یازدہ صد و چہل و چہار ہجری بمقام احمد نگر مضافات ممالک گجرات دکن تالیف
نمودہ و نیز حاشیہ بر شرح تہذیب یزدی نوشتہ شکر اللہ سعیہ

شیخ عبدالواحد بلگرامی شاهدی تخلص صاحب فضائل و کمالات و ریاضت و عبادات بود و اخلاق مرضیه و صفات رضیه داشت نام پدرش ابراهیم بن خطیب بود وطن اصلی وی بلگرام است مگر بعض اجدادش بقصبهٔ باڑی قیام ورزیده بودند او به بلگرام آمده رخت اقامت انداخت نسبت ارادتش به سید حسین سکندره میرسد مصنفات در حقائق و معارف دارد از آن جمله حقائق هندی و حل شبهات و شرح کافیه تا بحث غیر منصرف که آنرا بطور معانی تصوف کشیده و شرح نزهة الارواح و سبع سنابل در تصوف اند اکبر شاه وی را بتعظیم تمام طلبید نیامد در سیر غلال مرحمت فرمود مؤلف نفائس المآثر وی را از اکابر قنوج شمرده همانا که بلگرام سرکار قنوج بود از منظومات اوست مناظره انبه و خربزه باهل مذاق شیرینی و چاشنی میدهد عمرش از صد متجاوز شده وفاتش بشب جمعه سوم رمضان سال یکهزار و هفتده هجری در بلگرام وقوع یافته همانجا مدفون گردید عزیزی تاریخ فوتش چنین یافته ع چو رفت واحد صوری و معنوی گفتم ؛ هزار و هفده شب جمعه ماه صوم سوم ؛ مصرعه ثانی تاریخ صوری و معنوی است بیانش آنکه بست عدد که بحساب جمل در مصرعهٔ ثانی زاید می شود آنرا بلطافت تخرجه کرده یعنی واحد صوری که عددش نوزده است و واحد معنوی که یکی است مجموعه آن بست شد آنرا خارج کرده یکهزار و هفتده که سال وفاتش بود باقی ماند

میر عبدالواحد بلگرامی واحد و ذوقی تخلص داشت شعر بزبان هندی و فارسی می گفت کتاب شکرستان خیال مشتمل بر نظم و نثر در وصف حلویات بدستور دیوان مرتب کرده دوم محرم یازده صد و سی و چهار هجری روز جمعه در معرکه زمینداران لاهور بقتل رسید

مولوی عبدالواحد فرنگی محلی پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولانا عبدالعلی بحر العلوم اولاً بخدمت ملا ازهار الحق فرنگی محلی تحصیل علوم کرده بقیه کتب درسیه پیش جد خود در مدراس گذرانیده فراغ حاصل نموده باراده حصول منصب قضا و افتا به کلکته رفته با هارنگٹن حاکم عدالت بنگال ملاقی شد مگر حصول مرام صورت نه بست بعد فتح دهلی مفتی ضلع روهتک بمشاهره دو صد و پنجاه روپیه بسفارش حاکم مذکور مقرر گردید و از انجا تبدیل شده بپانی پت رفت و بعد چندی رحلت کرد

مولوی عبدالواجد خیرآبادی شاگرد و همشیرزاده مولوی محمد اعلم سندیلی بود از تلامذه وے مولوے فضل امام خیرآبادی صدر الصدور دهلی بسی نامور شده رحمة الله علیهما مولوی عالم العالم مرحوم خیرآبادی شارح قصیده برده از احفاد امجادش هم سبق مؤلف اوراق بدقت طبع و حدت ذهن

مشارالیہ اقران بود غفراللہ لہٗ —

مولوی عبدالواجد فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبدالاعلی ابن مولانا عبدالعلی بحرالعلوم در صغر سن بخدمت جد خود بمدراس رفتہ مختصرات از عم خود مولوی عبدالرب و متوسطات از دیگران و مطولات بخدمت جد خود مولانا عبدالعلی تحصیل نمودہ بہ لکھنؤ آمد وی و عم خردش مولوی عبدالرب در لکھنؤ بودند کہ مولانا عبدالعلی بحرالعلوم بمدراس رحلت فرمود خبر وفاتش یافتہ مولوی عبدالواجد و عمش مولوی عبدالرب بمدراس رفتند و مستدعی جای مولانا مرحوم شدند چون مولوی علاءالدین پیش ازین بجایش مقرر شدہ بود عزل وی رئیس وقت مناسب ندانست بدین وجہ مدرسہ خاص کہ مملوک مولانا مرحوم بود بہ مولوی عبدالرب پسر مولانا مرحوم داد و مولوی علاءالدین را جای دیگر دادہ مشاہرہ مولانا مرحوم نصف بمولوی عبدالرب و نصف بہ مولوی علاءالدین مقرر ساخت مولوی عبدالرب برادرزادہ خود یعنی مولوی عبدالواجد را قائم مقام خود کردہ کنارہ کش گشت ازان وقت مولوی عبدالواجد مدرس مدرسہ مولانا مرحوم نیابۃً گردید و لاولد درگذشت

حاجی عبدالولی طرخانی کشمیری دانشمند کامل و محدث بود اثر وطن خود طرخان بواقع ترکستان بحرمین شریفین رفتہ و باداء مناسک حج مشرف شدہ در مدرسہ دارالشفا از شیخ ابوالحسن سندی اجازت حدیث و تفسیر حاصل کردہ بکشمیر قدوم آورد و تتمۃ الحواشی ملا کوسج تحفۃً بخدمت شیخ الاسلام مولانا قوام الدین محمد گذرانید و اجازت کتب حدیث و تفسیر بوی دادہ مدتی بمکان او مقیم ماند آخرالامر از دست ظلمہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری شربت شہادت چشید

مولوی عبدالوالی فرنگی محلی ابن محمد ابوالکرم ابن مفتی محمد یعقوب بعد تکمیل تحصیل علوم بیعت از جد مادری خود ملا انوارالحق نمودہ خلیفہ برحق و مجاز مطلق از و گشت و جملہ عمر عزیزش بیاد الٰہی و عبادات و ریاضات بسر برد و بشب بست و دوم شعبان سال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری بعمر نود سالگی بجوار رحمت الٰہی پیوست مولوی عبدالباسط در کنت کنزاً مخفیاً تاریخ وفاتش یافتہ

مولوی عبدالوحید فرنگی محلی ابن مولوی عبدالواحد پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولوی عبدالعلی بحرالعلوم کتب درسیہ بخدمت مولوی قدرت علی و مولوی سراج الحق و مولوی ولی اللہ و عم خود مولوی عبدالواجد ساکنہ فرنگی محل تحصیل کردہ بتاریخ پنجم شعبان سال دوازدہ صد و نہ ہجری لاولد وفات یافت

حاجی سید عبدالوہاب بخاری از اولاد سید جلال بخاری بزرگ است که جد سید جلال الدین مخدوم جہانیان بود سید جلال مذکور را دو پسر بودند یکے سید احمد دیگر سید محمود مخدوم جہانیان پسر سید محمود است و حاجی عبدالوہاب از اولاد سید احمد است وی رحمۃ اللہ علیہ بزرگ بود موصوف بعلم و عمل و حال محبت در اوایل حال که هنوز در ملتان توطن داشت روزی در خدمت پیر و استاد و عم خود سید صدرالدین بخاری نشسته بود از وی شنید که میگفت دو نعمت در عالم بالفعل موجود اند که فوق جمیع نعمتها است ولیکن مردم قدر آن دو نعمت نمی شناسند و بدان پی نمی برند و از تحصیل آن غافل اند یکی آنکه وجود مبارک سید ما محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بصفت حیات در مدینہ موجود است و مردم این سعادت را نمی یابند و دیگر قرآن مجید که کلام پروردگار است وی سبحانہ تعالی بے واسطہ بدان متکلم و خلق ازان غافلند سید عبدالوہاب بمجرد شنیدن این کلام از پیش پیر برخاست و رخصت زیارت مدینہ درخواست و براہ خشکی بزیارت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شتافت و این سعادت را دریافته باز بوطن اصلی خود عود نمود بعد ازان بتقریب بعضی سوانح روزگار در عہد دولت سلطان سکندر لودی بدہلی آمد سلطان سکندر لودی را اعتقاد و تعظیم پیدا شد و آنچه از شرائط تعظیم و تبجیل بود رعایت نمود و بار دیگر از دہلی قصد زیارت حرمین شریفین کرد و مکرر باین سعادت عظمی رسید و به بشارتها حضرت خاتم الرسل صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اشارت یافته بدہلی عود فرمود و وی را تفسیری است که اکثر قرآن مجید بلکه تمام آنرا ارجاع بنعت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و ذکر او کرده و بسیاری از دقائق عشق و اسرار محبت دران درج کرده است غالبا وقوع آن در غلبه حال و استغراق وقت بوده باشد سخنی چند از وی شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار انتخابا درج فرموده و آغاز تصنیف تفسیر مذکور شہر ربیع الثانی سال نہصد و پانزده ہجری و اتمام آن بروز دوشنبه تاریخ بستم ماه شوال سال مذکور بظهور پیوسته وی رحمۃ اللہ علیہ در سال نہصد سی و دو ہجری وفات یافته که عدد عبارت شیخ حاجی موافق آنست و مقبره وے در جوار مقبره شاه عبداللہ در دہلی است و او را با شاه عبداللہ بحالت حیات نسبت محبت و نیاز چندان بود که آنچه میگویند که فنا فی الشیخ می باشد این چنین خواهد بود

شیخ عبدالوہاب منو آبادی ابن میر ہاشم عالم عامل و فقیہ کامل متورع و متقی بود تمام عمر شریف بذکر قال اللہ و قال الرسول بسر کرده بعمر ہشتاد سالگی در سن یازده صد و پنجاه و دو ہجری رحلت فرمود (ح)

شیخ عبد الوہاب قنوجی المخاطب بنواب منعم خان بہادر ساکن محلہ راجگیر منجملات بلدہ قنوج فاضل جلیل و عالم نبیل در علوم متعارفہ ید طولی داشت تصانیف مفیدہ بعلوم رسمیہ دارد از آنجملہ مفتاح الفقہ و مجمع المذاہب در علم کلام و کتاب الصدرہ در عقائد نشان می دہند

سید عبد الوہاب سالوری ابن سید عبد المجید گویند در علوم دینی ید طولی بود بمطالعہ کتب و تدریس علوم اشتغال داشت در سال نہصد و شصت و پنج ہجری وفات یافتہ در سالور مدفون گشت

شیخ عبد الوہاب متقی ابن شیخ ولی اللہ مندوی برہانپوری در عنفوان سن والدین شان درگذشتند ازہمان زمان قائد توفیق الٰہی رفیق حال ایشان شدہ در طلب حق براہ فقر و تجرید مسافرت و سیر عالم کشید غالب سیر ایشان در نواحی گجرات و اکناف ولایت دکن و سیلان و سرندیپ بود و زیادہ از سہ روز در ہیچ مقام اقامت نمی کرد مگر در بعضی بلاد بجہت تحصیل علم و تقریب صحبت مشائخ و علما بقدر ما یستغنی غرض و انقراض حاجت اختیار اقامت ضرورت می افتاد در عنفوان شباب بتاریخ جمادی الاولے سن نہصد و شصت و سہ ہجری بمکہ معظمہ آمد شیخ علی متقی باستماع خبر آمدنش بسابقہ تعارف کہ بوالد ماجد شان داشت پیش ایشان آمد و مہربانیہا کردند و استدعای صحبت نمودند وی رحمۃ اللہ علیہ بمقتضای استغنای ذاتی اولا گفت ان شاء اللہ بینہم تا نصیب چیست در آخر بمشاہدہ فضل و کمال شیخ قبول صحبت نمودند و بکتابت تالیفات شیخ و تصحیح و مقابلہ آنہا مشغول شدند تا دوازدہ سال بمصاحبت شیخ در فقہ و حدیث و غیرہ علوم شرعیہ مہارت کامل حاصل کردہ از کاملین اولیاء اللہ شدند بعد وفات شیخ تا سی و شش سال بمکہ معظمہ نشر علوم ظاہر و باطن میکرد در ایام اقامت حج فوت نشد شیخ عبد الحق دہلوی بمکہ معظمہ از ایشان سند صحاح ستہ حاصل کردہ مرید شان شدند وی رحمۃ اللہ علیہ سال ہزار و یک ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت مشہور است کہ اقارب و اسلاف سلاطین مالوہ بودند زیر حکومت سیاست و ریاست و بجاہ و گلہ مشہور بودند

شیخ عزیز اللہ تلنبی صاحب ارشاد و ہدایت داشتند در عہد سلطان سکندر لودی از ملتان در سنبھل آمدہ رخت اقامت انداخت طبعی فیاض و استحضاری غریب داشت کہ در علم منطق ہر جلد کتابی مشکل منتہیان را کہ می خواندند بی مطالعہ درس می گفت و میگویند بارہا امتحان پیش آمدہ کہ سوالات مرفوع اکردہ آمدہ شیخ از وقت افادہ مقاعل ساختہ میان حاتم سنبھلی از ارشد تلامذہ او بود

از تصانیف رایقہ مشہورہ اند از انجملہ رسالہ عینیہ ہست کہ بمقابلہ رسالہ غیریہ شیخ امان اللہ پانی پتی نوشتہ در سن ہشصد و ہفتاد و پنج ہجری رخت ہستی ازینجہان بعالم جاودان برد انا للہ وانا الیہ راجعون تلنبہ بضم تای مثناۃ فوقانی وفتح لام وسکون نون وفتح بای موحدہ بآخرہای ہوز شہری ہست قریب ملتان

مولوی عسکر علی سندیلی خلف اکبر مولوی حمد اللہ سندیلی از والد ماجد خود تحصیل علوم نمودہ فراغ حاصل کرد بتوسل وی باریاب بارگاہ شاہ دہلی شد و از دربار شاہی بخطاب خیر اللہ خان مباہی گردید و چند مواضع بجاگیر یافتہ بنا بر تعمیر مدرسہ مامور شد و تعمیر مدرسہ مذکور حسب الحکم شاہی باہتمام نواب ابو المنصور خان صوبہ دار اودھ در سن یازدہ صد و چہل و شش ہجری با تمام رسیدہ بمدرسہ منصوریہ شہرت یافتہ و تاریخ تعمیرش در لفظ خیر المدارس بمناسبت خیر اللہ خان یافتہ اند ہمدران مدرسہ بدرس و افادہ طلبہ مشغول بود کہ باواخر صدی دوازدہم ازین جہان فانی بعالم جاودانی رخت ہستی بربست علیہ الرحمۃ والغفران

ملا عصمۃ اللہ سہارنپوری از مشاہیر علمای ہندوستان ہست اگرچہ بظاہر بینائی نداشت اما در باطن چشم بصیرتش روشن بود تمام عمر خود در خدمت علم و تدریس بسر کردہ تصانیف رائقہ دارد و از انجملہ شرح خلاصۃ الحساب و حاشیہ فوائد ضیائیہ یعنی شرح ملای جامی ہست در سن ہزار و سی و نہ ہجری برحمت حق پیوست

مولوی عصمت اللہ لکھنوی خلف اکبر مولوی عبد القادر و مرید شیخ پیر محمد سلونے وی حافظ قرآن و عالم علوم غریبہ بود و در علم و عمل ز برادران خود فوقیت داشت لباس سپاہانہ را استادہ حال خود ساختہ بصورت اغنیا در صحبت بادشاہ وقت مستور بود دوم رجب سال یکہزار و یکصد و سیزدہ ہجری شب شنبہ براہ دکن در موضع بہندہ وفات یافتہ و ہفتدہم شوال سن مذکور بروز جمعہ در موضع ... اوہ متصل بلدہ لکھنؤ مدفون کردندش خلد اللہ دار النعیم تاریخ رحلت ولیست

مولانا علاء الدین نیلی از علمای اودہ بود روشنی پاکیزہ و صفای تمام داشت پیش مولانا فرید الدین شافعی کہ شیخ الاسلام اودہ بود تفسیر کشاف می خواند و مولانا شمس الدین یحیی اودہی و دیگر علمای اودہ سامع بود ... علما داشت اما باوصاف تصوف موصوف بود وی اگرچہ از سلطان المشائخ نظام الدین اولیا مجاز مطلق بود اما یک مرید ہم نگرفت و در خدمت پیر خود غایت محبت بود

قبرش در دہلی نزدیک چبوترہ یاران است رحمۃ اللہ علیہ

ملا علاء الدین لاہوری پسر شیخ منصور لاہوری از دانشمندان مشہور و مدرس است مدتے در صحبت خانخانان معزز و مکرم بود چون بملازمت محمد اکبر شاہ رسید نیز خیلی اعتبار یافت و ہر چند تکلیف سپاہگری نمودند قبول نکردہ بدرس و افادہ مشغول ماند و ہر چہ از جاگیر حاصل می شد ہمہ صرف طلبہ می کرد و حاشیہ مشہورہ بر شرح عقاید از تصنیفات معتبرۂ اوست بزیارت حج مشرف شدہ ہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ جان بجان آفرین سپرد

ملا علاء الدین فرنگی محلی برادر عینی ملا نور الحق ابن ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق تحصیل علم چندے بخدمت ملا محمد مبین فرنگی محلی نمودہ نان بعد از عم خود ملا احمد ازہار الحق در بانس بریلی افادہ برداشتہ ہنگامیکہ ملا عبد العلی بحر العلوم در بہار بمدرسہ منشی صدر الدین مدرس بود بہمراہی عم خود ملا ازہار الحق در آنجا رفتہ فاتحہ فراغ خواندہ بوطن مراجعت نمود و از والد خود بیعت حاصل کردہ باشتغال باطن می کوشید و اندکی درس و تدریس نیز می کرد چون مولانا عبد العلی بحر العلوم بمدراس رفت وی ہم در انجا بخدمتش پیوست و تا حیات مولانا در حضرتش تکمیل علوم می نمود بعد وفات مولانا بوجہ دانا دلیش بسرکار نواب مدراس مدرس مقرر گشت و بخطاب ملک العلماء ممتاز گردید از تصانیف او شرح فصول اکبری است دہم شوال سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری در مدراس وفات یافتہ آنجا مدفون گشت

مولانا علاء الدین لاری صاحب حاشیہ بر عقاید نسفی از پیش خان زمان باگرہ آمدہ اشتغال بدرس علوم نمود و مدرسہ از خس ساخت و مدرسہ خس تاریخ آن یافتند و در سال نہصد و شصت و نہ ہجری بحج رفتہ در ہمدان سفر رخت سفر آخرت بربست رحمۃ اللہ علیہ

مولوی علی اصغر قنوجی ابن مولوی عبد الصمد از اکابر علمای قنوج در سال ہزار و پنجاہ و یک ہجری متولد شدہ از ملا محمد قنوجی و ملا عصمۃ اللہ سہارنپوری مختصرات و متوسطات و مطولات خواندہ فاتحہ فراغ بخدمت ملا محمد زمان کاکوروی خواند جامع علوم عقلیہ و نقلیہ و امام تصوف و سلوک مرید و خلیفہ شاہ پیر محمد لکھنوی بود تا شصت سال عمر شریف خود بتدریس طلبہ گذرانیدہ جم غفیر از علما و فضلا زیر دامن تربیتش بمرتبہ فضیلت رسیدند تصانیف ذیل از و یادگار اند اللطائف العلیہ فی المعارف الالہیہ، تبصرۃ المدارج در سلوک، القصیدۃ المہیمیۃ فی النفحۃ المحمدیۃ، شرح قصیدہ

مذکورة النفائس العلیه فی کشف اسرار المیمیه تفسیر نواقب التنزیل که در اختصار وایجاز ہم پله جلالین ہست
ودر علوم ادبیه ومسائل شرعیه بر کشاف وبیضاوی تفوق میخواہد شرح فصوص الحکم وے بسال یازدہ صد
وچہل ہجری رحلت فرمود غلام علی آزاد بلگرامی تاریخ وفاتش بنظم آوردہ ؎ مولوی زمان علی اصغر
از وفاتش کمال شد معدوم ٭ سال تاریخ او نوشت خرد شد نہان آفتاب صبح علوم

قاضی علی اکبر چریاکوٹی ابن قاضی عطار رسول بن قاضی غلام مخدوم عباسی در سال بست وپنجم
صدی سیزدہم متولد شدہ ہر چند سلسله تحصیل وار از استاد باتمام نرسیدہ وسرمایۂ اکتسابش از فوائد ضیائیه
جامی تجاوز نگردیدہ مگر از انجا کہ جودت ذہن وقوت حافظہ اش آیتے بود از آیات الٰہی وموجی بود از بحر
فیض نامتناہی بذکر بعض حالاتش می پردازم وآیه کریمه ذلک فضل اللہ یؤتیه من یشاء ورد زبان
مے سازم والد ماجدش قاضی عطار رسول گو صاحب علم واستعداد بود ودر فرائض وفقه مہارتے معتدبه
داشت مگر چونکہ از حکومت انگلشیه گاہی بمنصب منصفی وگاہی بعہدۂ تحصیلداری مور بودہ در تعلیم صاحب
ترجمه علیه الرحمة نظر توجہ نمی گماشت ومی بشوق جبلی خود کہ از مبدء فیاض بدیش ودیعت بود کتاب گلستان
از استاد باتمام رسانید آنگاہ استعداد سے وقوتے فراہم آوردہ کہ بدان جمله کتب متداوله فارسی را
بے مدد استاد حل میکرد بعد ازان تحصیل صرف ونحو عربی پرداخت واز مقامات مختلفه مختصرات
ابتدائی را حاصل کردہ بنا بر قوت مطالعه را استوار ساخت از ہمسالانش منقول ہست کہ او را ہنگام
تحصیل به بذل جہد مشغول ندیدیم مگر جواب ہر سوال از وبے تامل می شنیدیم کتاب کافیه بمحشی بدستش
افتاد شبہا بمطالعه آن سپری کرد تا آنکہ کتاب مذکور را بزور حواشی باتمام رسانید پیشش آن فوائد ضیائیه
از مولوی احمد علی چریاکوٹی کہ رابطۂ مصاہرت ہم نیز داشت قریب چہل سبق ازان کتاب آموخت
وما بقی را بمطالعه خود بآخر رسانید ہمچنین از جاہای عدیدہ چندی از منطق وکلام خواندہ باین قلت
تحصیل استعداد سخن فہمی بمرتبه رسانید کہ مسائل دقیقه فلسفه وکلام از شرح مواقف وصدرا
وغیرہ می گرفت واز رائے نادرہ بساے خود داد تحقیقات انیقه میداد وگرہ از معضلات فن می کشاد
ہر بحثے کہ می گرفت گاہے از دست نمی داد وہر کتابیکه یکبار از ابتدا تا انتہا مطالعه کردے
در ہیچ باب بعد ازان حاجت بمراجعت نمی افتاد منقول ہست کہ روزی صاحب ترجمه با استاد
ومولائے مشہور مولانا محمد شکور مغفور مچھلی شہرے در بحث جبر وقدر بمناظرہ در آمد مولانا ممدوح

بابطال ترکیب اجسام از امثال این اجزاء در گفتگو بکشاد و وی از جانب متکلمان ساحت سنگ منع و
مناقضه در راه می نهاد بالجمله تا هفته درین باب مکالمه فیمابین جاری ماند و گفتگوی طرفین بطوالت
کشید در انجام کار مولای ممدوح لب به تحسین وی کشاد و داد جوهر شناسی داد که در مسئلهٔ مختلف فیها که
بجانب منع آن تسلیم دلیلی نبود و تقریر بانجای رسانده که متاخرین متکلمین از ان اغماض کرده اند۔ قاضی
مشار الیه صاحب ثروت و مال و هم مطرح انظار عز و وقار حکام انگلشیه بود بایام غدر هندوستان
بصلهٔ خیر سگالی از سرکار انگریزی وظیفهٔ انعام و منشور برات اخذ اسلحه بدست آورده با اینهمه همیشه
تحصیل کمال رامی پسندید و حصول جاه و منال را بدیدهٔ اعتماد و طلب نمی دید و بفرزندان خود مولوی
عنایت رسول و مولوی محمد فاروق که هر یکی از ان مرات کمال پیدا اند تاکید تحصیل علم و هنری فرمود
و گاهی تحریص اکتساب سیم و زر نمی نمود به تصانیف و تالیف رغبتی نداشت دو رساله از مصنفاتش
موجود اند یکی در رد بعض مزعومات اهل فرنگ یعنی مسئلهٔ جذب و انجذاب دوم در رد بعض اعتراضات
شیعه وی رح بسال هشتاد و سوم از صدی سیزدهم رحلت فرمود ادخله الله فی اعلی علیین

مولوی علی احمد دختر زاده حافظ شاه ابو اسحاق سجاده نشین آستانه بهیر ضلع اعظم گڑھ در ورع و زهد
چون جد خود یگانهٔ روزگار است ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و بست و نه هجری
بظهور پیوسته اکثر کتب درسیه از فاضل ادیب مولوی محمد سلیم مچھلی شهری مرحوم آموخته و بعضی از ان
از مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی رحمة الله علیه گرفته فاضلی قوی الحفظ و الادراک از ثقات آن دیار است
مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی سلمه الله در مراسله مداد زیب رقم فرموده که راقم سطور بیش از سی
سال بخدمت سراپا برکتش طرف سعادت می بندد و تا اینندم کلامیکه دال بر ذم کسی باشد از زبانش
نشنید و مجلسش را گاهی خالی از ذکر الهی ندید تا این زمان به صلاح حال و محمودیت السنهٔ رجال
و به التزام و مداومت محاسن اعمال مقرون است ادام الله برکاته

مولوی علی بخش خان بدایونی از عمائد علما و روسای بلدهٔ بدایون است تلمذ بخدمت مولوی
فیض احمد بدایونی و شرف بیعت بخدمت مولوی شاه عبد المجید عین الحق بدایونی داشت با وجود
تعلق منصب صدر الصدوری که از سرکار انگریزی بدان مباهی بود در تعلیم طلبه و تالیف کتب
دینیه مشغول می ماند رسالهٔ شهاب ثاقب و رسالهٔ تائید الاسلام در رد فرقهٔ نیچریه و رسالهٔ در رد مذهب شیعه

از تالیفات وی مطبوع شده شائع و مطبوع طبع حق پسندان اند بقیه توالیف مفیده اش هنوز زیر طبع نرسیده اند
در سال سیزده صد و سه هجری رحلت فرموده بعالم جاودانی شتافت علیه الرحمة والرضوان -

مولوی علی عباس چریاکوٹی ابن شیخ امام علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد الله برادر زاده
مولوی احمد علی عباسی است و از جانب مادر بفاضل باب الله جونپوری می پیوندد از افاضل دهر و
اذکیای عصر بود کتاب بیندی از مولوی ابو الحسن منطقی گرفته و بقیه کتب درسیه از عم بکرم ممدوح الصدر
آموخته قوت حافظه اش بغایت عتیق بود و ذهن و فطنتش بمرتبه اعلی انیق بالجمله این فاضل جلیل المنازل
هم ذکا، جودت داشت و هم فطانت حدت لاجرم در عهد تحصیل بمناظره و جدل مدام بر حریف میچربید و در
میزان بحث کسی با وی برابری سنجید هر کتابی که میخواند با استاد مجارات فرس مناظرت میراند تا آنکه تحصیلش
بترتیب نظامی چون بحواشی زاهدیه متعلقه رساله قطبیه رسید استعدادش بمطالعه کتاب و تنقید مضامین
هر باب تام و کامل گردید پس دست از تحصیل باز کشید و بمطالعه کتب قدما و هم متاخرین بحدیکه رنج شب
می کشید و تشنش بروز میرسید در چند سال بجودت حافظه و حسن فطانت بمسائل اکثر کتب درسیه و غیر
درسیه حاوی گشته و از کتب مشهوره کمتر بود که از نگاهش نگذشته اکثر کتب درسیه را بی مراجعت بحواشی
طالبان را محققانه می آموخت هرگاه بر مسائل درس نظامیه واقف گردید عنان عزیمت بسوی تکمیل
ادب و حفظ لغات عرب گردانید تا آنکه بر ادای مضامین هم نظم و هم نثر حظی وافی بدست آورد و اکثر
مسائل منطقیه و نحویه را منظوم کرد بحث و جدل طبیعتش غالب بود و هر سخنی که بر زبان آوردی هر چند
دران بسر خطا بودی لکن خصم را بزور جدال ساکت کردی روزی در مثال جُبُنَ زیدٌ لفظ جُبُنَ را فعل
متعدی و زید را مفعول به فرموده یکے از اذکیای محصلین دران باب با او راه مخالفت پیموده و
دیگر معاصران هم با محصل مذکور موافقت کردند تا آنکه سلسله جدل درازی کشید و بعد اختتام جهد
زبان نوبت بتکمیل کلک بیان رسید پس مولوی ممدوح دران باب رساله ترتیب ساخت آنگاه
کسے از محصلان به تحریر جوابش نپرداخت و مولوی ممدوح در قضیه شرطیه که انقسامش بتقسیم
غیر حاضر متصله و منفصله مشهور است قسمی جدید پدید آورد و نامش شرطیه عباسیه کرد و مثال قام
زید ثم قعد عمرو فرموده بالجمله فاضل ممدوح بقوت نقادۂ خود مسائل هر علم را بمیزان نظر مے سنجید و
و تحقیق نفس الامر حکیمانه می کوشید چنانچه نقض و احکام او در مسائل متداوله بسیار اند این مختصر

ذکر آخر ابن شاہد واز فنون متداولہ در فن تواریخ و سیر کامل بود و بفن ادب و انشا و نظم و نثر بطور عرب
ہم مہارتی معتد بہ داشت و از علوم دیگر ہم بے بہرہ نبود در اوائل حال برسم سیاحت بہ حیدرآباد دکن
رفتہ و بمدح امرای دولت قصائد غرا انشا کردہ لکن حظی برنداشت و طرفی نہ بست ازانجا واپس آمدہ
قصیدہ مشتمل بر ہجو آن مرز و بوم بقلم آوردہ و این شعر از ہمان قصیدہ است ؎ من حیدرآباد ابھرن
والتقم فیہا فوادا و لی المکارم یصدع ؎ بعد ازان بریاست بھوپال شتافتہ در انجا بانعامات نواب سکندر بیگم
والیہ ریاست جائزہا برداشتہ و سالی چند در انجا اقامت داشت بسببے بر خیانکہ بمخالفت بعضی
ارکان آن دولت بوطن باز آمد و روزگارے چند در وطن بہ بیکاری بسر برد ازانجا کہ شہرہ
کمالش آفتاب وار بر جہانی تافتہ والی حیدرآباد بمشاورت ارباب دولت او را بعزت و جلالت
تمام بخواندہ و بمنصب و پایگاہ بلندش نشاندہ روزی چند بعمل منصبی خود مقیم بودہ بعد ازان ترک
عمل کردہ بہ رو صد ماہانہ وظیفہ بلا شرط خدمت قناعت نمودہ تا آنکہ در سن دوم صدی چہاردہم ہجری
بوطن رسیدہ باواخر ذیحجہ سال مذکور رحلت فرمودہ ولادتش بگمان غالب سال سی ام صدے
سیزدہم است از اشعار اوست ؎ لو کان ندی فی الزمان فہاتہ ؎ واجم الکان فی میقاتہ
قصیدہ در مدح شمس الامرا گوید ؎ ولم یکن شمس السماء سمیہ ؎ ما تہدی لحضواتہ ؎ و دیگر اشعار اوست
؎ ثغورک والحواجب المحیا ؎ بستار ہلالات ثریا ؎ انتہی تقریر مؤلف بسال دوازدہ صد و شصت و
ہجری ہمراہ طلبہ علوم وارد بیت السرور غازیپور بودم آن ہنگام بفر درگاہ مولوی محمد ظہور مچھلی شہری
صدر الصدور شہر مذکور بخدمت صاحب ترجمہ کہ بپاس بقیہ مولوی ابو الحسن منطقی سندیلی تشریف
آوردہ بود دریافت در حقیقت ہمان اوصاف در وجود او بود بلکہ زیادہ ازین ہمہ قابلیت جبلت
حدت طبع و ذکاوت و جودت قریحہ ثقاہت و بلیت بہ پیوستہ با مقبولیت اقران خود سبقت نمودہ و من ناقہ
الاستفادہ آن وقت حاشیہ عبد الغفور بر شرح جامی و شرح تہذیب یزدی پیش مولانا مولوی ابو الحسن
خود میگذرانیدم بعد ازان کتاب نبراس الفطانہ مصنفہ صاحب ترجمہ بنظر گذشتہ الحق کہ داد
قابلیت دادہ عاملہ اللہ بلطفہ است

مفتی علی کبیر مچھلی شہری شاگرد سید تفضل حسین خان کشمیری است در منصب افتای محکمہ
دیوانی سرکار انگریزی سرفراز بودہ ہم ازان منصب حق تقاعد حاصل نمودہ خانہ نشین گردید

جامع الاوراق ہرگاہ در سن دوازدہ صد و شصت ہجری ہمراہ تلامذہ مولانا محمد شکور مرحوم و مغفور
مچھلی شہری کہ ہمشیرہ زادہ وی بودند بمچھلی شہر رسید وی را دید کہ ضعیف و نحیف شدہ محض استخوانی و پوستی
داشت وقد شریفش بکثرت پشتی ہمچو جسم راکع گشتہ غالباً نود سالگی دران زمان رسیدہ باشد گاہی ما طلبہ
کہ بخدمتش میرفتیم بتمامی اخلاق حمیدہ و پرسش حوال پیش می آمد کتابیکہ می طلبیدیم بہمون ہیئت کہ داشت
برخاستہ از المارئی برآوردہ می داد و میگفت سے کتابم میدہیم لاکن باین شروط کہ طبل بوق صندوق نسازی
قاضی علی محمد بیجاپوری از اکابر علمای عہد سلطان ابراہیم عادل شاہ محدث و مفسر و فقیہ بود بہ لقب
اوستاد الاولیا شہرت داشت از گجرات بہ بیجاپور آمدہ دران بلدہ افتتاح مدرسہ نمود کہ اکثر از طلبہ علوم
ازو مستفیض شدند بجملہ تلامذہ وے شاہ برہان و شیخ ابوتراب مدراسی و سید محمد مدراسی و
قاضی ابراہیم زبیری مشہور اند در عہد سلطان سابق الذکر منصب قضای بیجاپور امتیازے داشت
چہارم ماہ ذیحجہ سن ہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمودہ در بیجاپور مدفون گشت
ملا علی محدث سمرقندی برادر ملا صادق حلوای علم حدیث در عرب تحصیل کردہ بغایت متقی
و پرہیزگار بود بہندوستان آمدہ در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست
ملا عالم کابلی این تاریخ یافت **قطعہ** دریغا کہ ناگاہ ملا علی را ۔ ربود از میان دست برد حوادث بہ پا
سال تاریخ او سال دیگر ۔ بگو مرد ملا علی محدث ۞
شیخ علی متقی برہان پوری ابن حسام الدین بن عبد الملک بن قاضی خان المتقی لقباً
القادری الشاذلی المدینی الچشتی مشرباً الجونپوری وطناً البرہانپوری مولداً المکی منزلاً در سال ہشت
صد و ہشتاد و پنج ہجری در برہانپور دکن متولد شدہ حالات بابرکات شان شیخ عبد الحق محدث
دہلوی در اخبار الاخیار بتفصیل تمام تحریر فرمودہ ملخص آن اینست کہ وی رحمۃ اللہ علیہ در ہفت
و ہشت سالگی پدرش بخدمت شاہ باجن برہانپوری مرید ساختہ خود بسفر آخرت خرامید وے بعد
وفات پدر چندی بصحبت امرا و سلاطین دکت بسر بردہ در عین شباب بہ مقتضای جاذبہ ازلی
بخدمت شیخ عبد الحکیم بن شاہ باجن رسیدہ خرقہ خلافت سلسلہ چشتیہ پوشید و از برہانپور بملتان
مطیہ سفر کشا بیدہ بخدمت شیخ حسام الدین متقی ملتانی رسیدہ تفسیر بیضاوی و عین العلم را بخدمت
ایشان مطالعہ نمود و سلوک طریقہ ورع و تقوی را بامداد برکات صحبتش پیش گرفتہ ہمراہ زاد تقوے و

راحلہ ورع توفیق عزیمت حرمین شریفین یافتہ بخدمت شیخ ابو الحسن بکری شرف تلمذ حاصل نمودہ و دیگر علماے عصر آن دیار را دریافت و مستفید گشت و از شیخ محمد بن محمد بن محمدن السخاوی خرقہ خلافت قادریہ و شاذلیہ در بر کشیدہ بمکہ معظمہ رخت اقامت انداخت و عالمی را بانوار طاعات و مجاہدات و بآثار افاضات و افادات علوم دینی و فنون یقینی منور و مستفید ساخت و بجمع و تصنیف کتب و رسائل علم حدیث و تصوف پرداخت از انجملہ جامع صغیر و جمع الجوامع شیخ جلال الدین سیوطی را کہ مرتب بحروف ہجا بود مبوب بابواب فقہیہ فرمود و بار دیگر از ان منتخبی گرفتہ آنہم بغایت مہذب و منقح آمد و رسالہ تبیین الطرق و مجموعہ حکم کبیر در تصوف از تصانیف ولیست و مجموع تصانیفش از صغیر و کبیر عربی و فارسی از صد متجاوز اند تاریخ دوم جمادی الاولی سال نہصد و ہفتاد و پنج ہجری بمکہ معظمہ رحلت فرمود علیہ رحمۃ ربہ الودود و لفظ نفعی نخبہ تاریخ فوتش یافتہ اند

ملا علی مہائمی ابن شیخ احمد از قوم نوائت بروزن ثوابت از کبار پیر زمان صاحب عرفان مقر توحید وجودی بود مصنفات متبرکہ معتبرہ دارد از انجملہ تفسیر رحمانی کہ آنرا تفسیر مہائمی نیز گویند و زوارف شرح عوارف المعارف و شرح فصوص الحکم و شرح فصوص مصنفہ شیخ صدر الدین قونوی و ادلۃ التوحید و رسالہ در بیان وجوہ اعراب قولہ تعالی الم ذلک الکتاب لاریب فیہ ہدی للمتقین کہ دوازدہ کرور و ہشتاد و سہ لک و چہل و چہار ہزار و پانصد و بیست و چہار وجہ بیان نمودہ صورتش در ہندسہ اینست ۱۲۸۳۴۴۵۲۴ بماہ جمادی الاولی سال ہشتصد و سی و پنج ہجری وفات یافتہ بمہائم مدفون شد قدس سرہ مہائم بروزن عظائم بندریست از بنادر کوکن کہ نام ملکی است در دکن بر کنار سمندر۔ نوائت بروزن ثوابت قومیست در بلاد کوکن می گویند کہ ہرگاہ حجاج بن یوسف ثقفی پنجاہ ہزار اولیا و علما وغیرہ بکشت گروہی از قریش مدینہ طیبہ جلا وطن شدہ بساحل بحر ہند رسیدہ و سکونت ورزیدند از اولاد آنہا فرقہ نوائت است۔

سید علیم اللہ جالندہری جامع علوم ظاہر و باطن مرید شاہ ابو المعالی و خلیفہ سید بہیکہ بود انہار الاسرار و تحفۃ السالکین و شرح اخلاق ناصری و زبدۃ الروایات و نثر الجواہر ترجمہ فارسی نظم الدرر والمرجان عربی مؤلفہ مرزا جان بیگ محدث از تصانیف مشہورہ ویند و بسال یکہزار و دو صد و دو ہجری وفات یافت۔

مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی صاحب علم و فضل و تقوی نواسۂ مولانا شاہ عبد الرحمن نزیل لکھنؤ
بود چون ہمتش ہمواره بحصول اشتغال داشت بنابران بجز ترجمہ رسالۂ مرشد خود مسماة بجہد المقل تالیفی
نکرده در سال ہزار و دو صد و پنجاه و پنج ہجری از دار فنا بعالم بقا شتافت روح اللہ روحہ

مولوی علیم اللہ قنوجی ابن مولوی فصیح الدین قنوجی در فضائل نمونۂ سلف صلحا و در عربیت
یادگار عرب عربا تلمیذ مولوی عبد الباسط قنوجی بود از تصانیف لطیفہ اوست کتاب دار الفضائل
فی شرح الشمائل و چند رسائل در منطق و کتاب عین الہدی شرح قطر الندی کہ بسال دوازده صد و
یازده ہجری تالیف نمود سال رحلتش معلوم نیست

امیر کبیر سید علی ہمدانی ابن سید شہاب الدین دوازدہم رجب روز دوشنبہ سال ہفتصد و چہارده
ہجری متولد شده مخزن علوم ظاہر و باطن مظہر تجلیات ربانی و مرید علاء الدولہ سمنانی بود اکثر ممالک دنیا
را سیر کرده و بخدمت ہزار و چہار صد اولیاء اللہ رسیده مستفید گشت و در سن ہفتصد و ہشتاد و یک
ہجری از ہمدان با ہفتصد کس سادات در خطۂ کشمیر تشریف آورده بمحلہ علاء الدین پوره کہ در آنجا
خانقاه اوست رخت اقامت انداخت و از لفظ مقدم شریف تاریخ قدومش یافتہ اند قطب الدین
شاه والی کشمیر بکمال ارادت بدو پیوست وی رحمۃ اللہ علیہ بغایت سرگرمی اشاعت اسلام بخطۂ کشمیر
نموده بعمر ہفتاد و سہ سالگی بمیان کبیر کہ نام مقامی است بتاریخ ششم ذی حجہ سال ہفتصد و ہشتاد و شش
ہجری وفات فرموده نعش او در ختلان مدفون کردند چون کہ وقت انقطاع روح بسم اللہ الرحمن الرحیم
از زبان مبارکش برآمده بود ہمین کلام اخیر تاریخ فوتش یافتہ اند رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہ **تصانیفہ**
مجمع الاحادیث شرح اسمای حسنی ذخیرة الملوک شرح فصوص الحکم مراة التائبین شرح قصیدۂ خمریۂ
فارضیہ آداب المریدین - اوراد فتحیہ وغیره اند

شیخ علی کشمیری رفیقی بن یحیی بن معین الدین بروز سہ شنبہ چہارم رمضان سال یازده صد و
پنجاه و دو ہجری ولادت یافتہ از پدر بزرگوار و برادر کلان خود شیخ اسلم اخذ علوم کرده فقیہ و محدث گشت
و بر سہ پسران خود یعنی عبد الاحد و بہاء الدین و شیخ سنا و برادران عم زاد خود یعنی ابو الطیب احمد و
عبد اللہ و اخوند عبد الرسول را تعلیم علوم نمود عامل و عارف زاہد و متورع بود بتاریخ دہم محرم
الحرام سال دوازده صد و چہارده رحلت فرمود

شیخ علائی مهدوی بیانوی بن شیخ حسن از مشایخ کبار بنگاله بود و برادر خرد وی شیخ
نصر الله که از فحول علما بود از بنگاله بزیارت مکه معظمه رسیده و از انجا بهند آمده در خطه بیانه رحل اقامت
انداختند چنانچه نصر الله والفتح تاریخ قدوم ایشان یافتند شیخ حسن بارشاد و هدایت و شیخ نصر الله
بفتوی و درس قیام داشت شیخ علائی که ارشد اولاد شیخ حسن و از عهد صبا اثر نجابت و صلاح
بلوح پیشانی او عیان بود در ملازمت پدر خود کسب علوم ظاهری و باطنی و تهذیب اخلاق نموده در
اندک زمانی کتب متداوله را مطالعه کرده بتدریس و افاده مشغول شد بعد وفات پدر ترک تدریس
گفته بر جاده طاعت و نهج ریاضت و سجاده مشیخت استقرار گرفته طالبان راه را تلقین و ارشاد مینمود
لیکن هنوز بقیه از آثار نفس اماره داشت و می خواست که بوی شیخی دیگر دران شهر شرکت مکانی
نداشته باشد آخر طریق آبا و اجداد خود ترک داده بخدمت عبد الله نیازی مرید خلیفه سید محمد
جونپوری موجد طریق مهدویه آمده روش وی آموخت و جمعی کثیر با وی شدند و راه سلوک بقدم
توکل سپردند و با این همه اسلحه و آلات حرب برای دفع مخالفان همیشه با خود میداشتند و هر جا
در شهر و بازار نامشروعی و منهی که میدیدند جبراً و قهراً گرفته احتساب میکردند و خوف حاکم نداشتند و حکام
موافق امداد وی میکردند هرگاه سلیم شاه پسر شیر شاه سور بر سریر سلطنت هند جلوس نمود آوازه
شیخ علائی بسمع او رسید میر سید رفیع الدین محدث و میان ابو الفتح تهانیسری و دیگر علمای
آنگروه را احضار فرموده باغوای مخدوم الملک ملا عبد الله سلطانپوری شیخ علائی را از بیانه طلب داشت
او با جمعی از اصحاب مخصوص که همه یکتا پوش و مسلح بودند بدرگاه آمده بر سومی که در مجلس ملوک
می یافتند مقید نا شده بوجه مسنون بر همه اهل مجلس سلام کرد و سلیم شاه جواب بکره گفته بر مقربان او وضع
شیخ بسیار گران آمد و مخدوم الملک پیش از ین خاطر نشان سلیم ساخته بود که این مبتدع دعوی
مهدویت میکند و سر خروج دارد و واجب القتل است آخر و بسفارش عیسی خان نجات از ان
یافته سلیم شاه حکم باخراج شیخ علائی نموده بهندیه رفته که بسرحد دکن است و اعظم همایون شروانی
حاکم آنجا او را چندی پیش خود داشت و در انجا هم خلائق برو گرویدند مخبران این خبر بسلیم شاه
رسانیدند تا که بار ثانی طلب وی حکم صادر فرمود چون وی حاضر آمد سلیم شاه بوی گفت که تو از عقیده خود
توبه کن شیخ سخن شاه گوش نکرد سلیم بسزای تازیانه حکم فرمود شیخ که از پیشتر ناتوان بود در تازیانه

سوم جان بجان آفرین سپرد و نعش او به پای فیل بسته در شهر گردانیدند و حکم کردند که پیر او دفن نکنند این واقعه
بسال پنجاه و هفتم صدی دهم روداد اردوے معلی بازاریکه پیش دروازه شاهی باشد

معتمد الملوک سید علوی خان حکیم دهلوی اصل نامش محمد هاشم بن حکیم محمد هادی قلندر بن سید
مظفر الدین علوی از اولاد محمد بن حنفیه است ولادت او بماه رمضان سن هزار و هشتاد هجری در دار العلم
شیراز شده و در سن یازده صد و یازده هجری بهند آمده در پای قلعه ستاره بملازمت عالمگیر بادشاه
به خلعت و منصب سرفراز گردیده بخدمت شاهزاده محمد اعظم تعین گردید و در عهد شاه عالم بهادر شاه
بخطاب علوی خان و اضافه منصب و جاگیر امتیاز یافت و محمد شاه بادشاه را معالجات خوب کرده
بادشاه موصوف وی را به نقره سنجیده به منصب شش هزاری و نقدی سه هزار روپیه ماهوار و بخطاب
معتمد الملوک سرفراز فرمود نادر شاه با عزاز تمام همراه خود برد و از آنجا به حج بیت الله رفته و در سن
یازده صد و پنجاه و شش هجری به شاهجهان آباد واپس آمد از تصنیفات او کتابی است جامع الجوامع
در علم طب که اسم با مسمی است بتاریخ بست و نهم رجب سن یازده صد و شصت هجری در شاهجهان آباد
بمرض استسقا فوت شده وی را حسب وصیتش در حوالی درگاه حضرت نظام الدین اولیا مدفون کردند

ملا عماد الدین عثمانی لبکنی عالم متبحر ذهانت جبلی و ذکاوت طبعی داشت شاگرد رشید
ملا عبد العلی بحر العلوم بود هرگاه ملا موصوف بحرمین شریفین رفت ملا عماد الدین بقیه شرح چغمینی
پیش ملا محمد حسن خوانده از تصانیف او عقده وثیقه در بیان چند مباحث معقولیه عشیره و عشره کامله
در مبحث علم مع منهیات آن و رساله مقوله عشره در شرح ابیات محقق طوسی متضمن بیان مقولات عشره
بر سرمایه علمی او گواه اند لبکن بفتح لام و سکون بای موحده و کاف عربی مفتوح و نون نام دیهی است
در ضلع بانس بریلی ملک روهیل کهند

مولانا عماد الدین غوری از اکابر مشائخ دیار نارنول و از اولاد مولانا عماد است که در عهد
محمد تغلق بود آبا و اجداد وی از عرب بغداد آمدند و از آنجا بعض از بزرگانش همراه سلطان شهاب الدین
غوری بهندوستان رسید میگویند که وی در عنفوان شباب در کسب علم نکوشیده بود و بسیار زور بازو
داشت در هنگامها با پهلوانان کشتی گرفتی روزی پهلوانی مشهور را که از وی قوی تر بود بزمین آورده بود
مست و مغرور بخانه می آمد یکی از علمای عصر او را باین حالت دیده تاسف خورد و او را بدین حال

طعنہ زد حمیتی و غیرتی بحال او راه یافت و آنان وضع که داشت پشیمان شد و خواست که تحصیل علم کند
اما چون در خردی اینکار نکرده بود سعی وی درین باب بے فائده نمود ناچار ملازمت روضہ شیخ محمد
ترک نارنوی اختیار کرد شب و روز در انجا با طهارت افتاده بودے نوافل خواندی و ذکر کرد
تلاوت قرآن کردے چراغ طهارت بدر نیامدی واز روحانیت شیخ برای حصول علم استمداد کردی
دوازده سال همرین منهال گذرانید تا شبی برائے طهارت بدر می آمد شخصی پیدا شد و او را از عقب
در گرفت و گفت بخواه هرچه خواهی وے طالب طریقه اجداد خود بود علم و تقوے درخواست آن مرد
گفت برو کتاب خانه بزرگان خود بیش گیر و بر دم درس بگو حق سبحانہ تعالے ابواب علوم دینیه بروی
فتح کرد وے رحمة الله علیه مردے بزرگ بود کمال اتباع داشت که هیچ سنتی از سنن
سید المرسلین صلعم ترک نمی کرد و فقر و فقرا را بسیار دوست مے داشت رحمة الله علیه

شیخ عماد الدین رفیقی کشمیری

بن عبد الرسول بن اسلم بن یحیی رفیقی کشمیری در دوازده
صد و چهل و شش هجری ولادت یافته علوم متعارفه از اساتذه وقت حاصل کرد و صحیح بخاری پیش شیخ ...
واعظ گذرانیده مرید شیخ احمد تا یلی بود و بعزم زیارت بیت الله سفر اختیار کرده و اکثر بلاد را سیر و
سیاحت نموده بحج بیت الله مشرف گشت شیخ نظام الدین و شیخ حمزه بنی اعلام او ازو مستفید
شدند بروز جمعه وقت عصر هشتم رمضان سال سیزده صد هجری جان بجان آفرین سپرده

عمر غزنوی

بن اسحاق بن احمد هندی غزنوی کنیت او ابو حفص و لقب سراج الدین بود علم فقه را
از امام زاهد وجیه الدین دهلوی و شمس الدین خطیب دهلوی و ملک العلما سراج الدین ثقفی دهلوی
و رکن الدین بدایونی اغره تلامذه ابو القاسم تنوخی شاگرد حمید الدین ضریر حاصل کرده و بمصر رفته
قاضی القضاة شد بسیاری از تصانیف عمده و معتبره یادگار گذاشته اند از انجمله توشیح شرح هدایه
و زبدة الاحکام فی اختلاف ائمة الاعلام و شامل در فقه و شرح بدیع الاصول و شرح مغنی و غرة المنیفه
فی ترجیح مذهب ابی حنیفه و شرح زیادات و شرح جامع صغیر و شرح جامع کبیر نا مکمل و شرح تائیه ابن
الفارض و کتاب الخلاف و کتاب التصوف و شرح منار و شرح المختار و لوائح الانوار و لطائف
الاسرار و عمدة الناسک فی المناسک و شرح عقیدة الطحاوی و اللوامع فی شرح جمع الجوامع
مشهور اند بقول کفوے در سال هفت صد و شصت و سه هجری و بقول سیوطی و صاحب

کشف الظنون در سال هفتصد و هفتاد و سه هجری وفات یافته والله اعلم بالصواب -

عنایت الله قادری لاهوری قصوری ثم اللاهوری الشطاری کنیت وی ابوالمعارف جامع علوم ظاهر و باطن بود غایة الحواشی حاشیه شرح وقایه در دو جلد مشتمل فروع کثیره و ملتقط الحقائق شرح کنز الدقائق که در آن مسنونیت اشارهٔ سبابه را ترجیح داده از تصانیف او یادگار ماند و وفاتش

بسال یازده صد و چهل و یک هجری بظهور آمده

ملا عنایت الله سال کشمیری از علمای کشمیر فقیه و محدث و متقی و متورع بود اکتساب علوم از مولوی ابوالفتح و ملا عبدالرشید زرگر و فرزندان خواجه حیدر چرخی کرده باندک زمانی فائق الاقران شد سی و شش مرتبه مذاکره صحیح بخاری از اول تا آخر نمود و مثنوی مولانا روم بکمال ذوق و شوق میخواند و از مشائخ وقت خرقهٔ خلافت یافته و تمام عمر گرامی بتدریس و تذکیر بسر برد طبع موزون داشت اشعار صوفیانه میگفت بعمر شصت و هشت سالگی آخر ماه شعبان سال یازده صد و بیست و پنج هجری رحلت فرمود

مولوی عنایت رسول چریاکوٹی از علمای فحول ماهر معقول و منقول واقف اسرار القدوس و عقول نافذ الانظار فروع و اصول ابن قاضی علی اکبر ابن قاضی عطاء رسول است بسال چهل و چهارم از صدی سیزدهم هجرت در مرز بوم یوسف آباد چریاکوٹ بعائلهٔ بنی عباس متولد شده در صغر سن رسائل ابتدائی از صرف و نحو بخدمت والد بزرگوار خود و دیگر اکابر گذرانید چون بکافیه ابن حاجب رسید بذیل تعلیم مولوی احمد علی چریاکوٹی متمسک گردید وی بحکم صلهٔ رحم بمهر و کرم تمام به تعلیمش میکوشید و در سفر و حضر باو رکھین مولوی نجم الدین بسلک مرافقت می کشید بالجمله چون از تکمیل تحصیل هندسه و حساب و مناظره و هیئات و دیگر علوم ریاضیه و حکمیه فراغتی بدست آورد رو بجانب احادیث نبی علیه السلام کرده بخدمت مولوی حیدر علی مرحوم ریاست حیدرآباد و ٹونک پیوسته و در آنجا از حقیقت مسائل نقلیه و هم عقلیه طرفی بست و بوطن باز آمد و زنی چند بوطن مالوف مقیم شده بشوق آموختن زبان عبری به کلکته رفته و در آنجا سالی چند پابند اقامت گشته از احبار یهود زبان عبری را بجمیع الوجوه آموخت و از آیات تورات و زبور و غیره زبراولین بشارات و پیشین گوئیها نسبت حضرت سید المرسلین بپایهٔ اثبات رسانید و بسال هفتاد و یکم از صدی سیزدهم هجرت از آن دیار مراجعت بوطن فرمود باز قدم بهنود وسے بجانبی نفرسود و به تعلیم تنی چند از طلبه

علوم میکوشید وکثرت وہجوم طلبہ گاہی نمی‌پسندید باین ہمہ انفراد واستغنا آوازہ کمالش بگوش سید احمد خان نجم الہند رسید کہ وی ہمہ تن بہ پیدایش کوشید ودست بدامن استفادہ او آویخت وموصوف الرحمۃ جرعہ افادہ خود بجام طلبش ریخت وراز پوشیدہ کتب قدیمہ درکیسہ خیالش نہاد نجم الہند عفی اللہ عنہ داد گوہرشناسی داد۔ مولوی مرقوم از چند سال بہ تہذیب وتسہیل علوم شعار قبیل متوجہ است نخستین علم صرف را بہ تہذیب لطیف وتحقیق دقیق درسی جز مرتب نمود وگرہ معضلاتش بناخن فکرت کشود بعد ازان بہ تحریر تنقیح ہندسہ وحساب وساخت پرداخت وجملہ اشکال ومسائل فنون مذکورہ بدلائل سابقہ وافکار لاحقہ مرتب ساخت واعمال حسابیہ وہندسیہ ومسائل مناظر والعکاس باسالیب خوب وطرق مرغوب از پردہ السنہ غیر بزبان مروجہ ہند جلوہ ظہور وبروز داد وآن کتاب را بخدمت والی حیدر آباد فرستاد کہ مہرہ فنون بچشم قبول دیدند ومرتبہ نہایت پسندیدند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملا عیاض رامپوری تلمیذ مفتی شرف الدین رامپوری مردے بحاث بود کہ از ہر کسی بحث ومناظرہ میکرد اورا کتابی است موسوم دستور المنتہی در صرف کہ غالبا بر دستور المبتدی تالیف کردہ بجای سوال وجواب لفظ شکث فک در ان اختیار کردہ

شاہ عیسی جند اللہ برہانپوری از اکابر علمای واعاظم عرفای برہان پور بود انوار الاسرار تفسیر قرآن مجید بزبان عرب درچہار مجلد از تصانیف شہیرہ اوست برد اللہ مضجعہ

حرف الغین المعجمہ

مولوی غلام اللہ لاہوری فاضل اجل وعالم اکمل از علمای لاہور بود فیض علمی از ذات بابرکاتش شرفا وغربا رسیدہ مفتی غلام سرور لاہوری مصنف گنج تاریخ وغیرہ از تلامذہ اوست احمد دین وحمید دین دو عقب گذاشتہ درسال دوازدہ صد وہفتاد ودو ہجری درگذشت

مولوی غلام حسنین قنوجی ابن مولوی حسین علی بن مولوی رستم علی قنوجی درسال دوازدہ صد وبست ویک ہجری متولد شدہ غلام علیم نامش تاریخی است شاگرد مولوی محمد سعادت خان فرخ آبادی ومولوی ولی اللہ فرخ آبادی بود درسال دوازدہ صد وپنجاہ وپنج ہجری از حج بیت اللہ الحرام مشرف شدہ بمدینہ منورہ از شیخ محمد عابد سندہی اجازت کتب صحاح وسنن یافت بمطالعہ کتب تصوف اکثر اوقات خودش صرف نمود حاشیہ کتاب النائل الاثنا عشریہ تصنیف

مولوی رستم علی چند ش از تالیفات اوست ورا و آخر عمر مرتبه دوم که سفر بیت الله اختیار کرده بعد فراغ
حج هنگام مراجعت در بندر بمبئی سفر آخرت اختیار نموده داعی اجل را لبیک اجابت گفت در ابجد
العلوم مسطور است در سال وفاتش حرف چند سه دوازده نوشته از صفر هم صفر است ندانم بکدام سال وفات یافت

مفتی غلام حضرت لکهنوی علامه زمان فقیه دوران مفتی عدالت بلده لکهنو بود بسال دوازده
صد و سی و چهار هجری وفات یافته شاعری تاریخ وفاتش نظم گفته و هو هذا ــ مفتی غلام حضرت
افسوس که بود شهر لکهنو حاکم شرع * سال تاریخ رحلت آن مرحوم * فرمود که بود حاکم شرع ع ـ

مولوی غلام رسول لاهوری از عمده ترین افاضل لاهور شاگرد پسر مولوی غلام فرید
لاهوری بود علمای پنجاب به تلمذ وی فخر میکردند بسال دوازده صد و پنجاه وفات یافت

مولوی غلام رسول پنجابی از علمای پنجاب در فقه و حدیث و تفسیر فاضل کامل اکثر اوقات
وعظ میگفت مرید شیخ محمد نصیر مجددی بود بسیاری از تصانیف او بزبان پنجابی اند در سال
دوازده صد و نود و یک هجری درگذشت

حسان الهند سید غلام علی آزاد بلگرامی ابن سید نوح حسینی نسباً واسطی اصلاً و حنفی
مذهباً چشتی مشرباً و بلگرامی مولداً و منشاءً تاریخ بست و پنجم صفر روز یکشنبه سال یکهزار و یکصد و شانزده
هجری در بلگرام متولد شده کتب درسیه از اول تا آخر از سید طفیل محمد اترولوی خواند و لغت و سیر نبویه صلعم
و سند احادیث شریفه و اشعار عربیه و فارسیه از جد مادری خود سید عبد الجلیل بلگرامی گرفته و عروض و
قوافی و بعضے فنون ادبیه از خال خود سید محمد بن سید عبد الجلیل استفاده نموده و مرید سید لطف الله
بلگرامی بود بزیارت حرمین شریفین فائز گشته و صحیح بخاری از شیخ محمد حیات سندهی در مدینه منوره قراءت
کرده اجازت صحاح سته ازو گرفت و بهندوستان واپس آمده بمصاحبت نواب نظام الدوله
ناصر جنگ ابن نواب نظام الملک آصف جاه حیدر آبادی رسید منجمله تصانیف عربیه
او ضوء الدراری شرح صحیح بخاری تا کتاب الزکوٰة و تسلیة الفؤاد در قصائد خود و تراجم علما و ده دیوان
عربی که در هر ده دیوان سه هزار اشعار اند و هفت صد اشعار عربی که در کتاب سبحة المرجان بطور
مثال درج کرده و سبحة المرجان فی آثار هندوستان و از تصانیف فارسیه او ید بیضا و سرو آزاد
خزانه عامره در تذکره شعرا و روضة الاولیا تذکره بعض اولیا و ماثر الکرام تاریخ بلگرام در ذکر اولیا

و فضلاء و شعرای بلگرام و سبعة السادات فی حسن خاتمة السادات و دیوان فارسی و مظهر البرکات و سبعه
سیاره وغیره از وی یادگار ماند در سال یکهزار و دو صد هجری ازین جهان رحلت نمود نور الله ضریحه

حافظ غلام علی چریاکوٹی ابن شیخ نجابت الله عباسی از سلائل مولوی محمد احسن عباسی است
در اوائل حال یکی از سلحشوران عساکر بود روزی یکی از بزرگانش نزد وی گفت که در خاندان عباسی
بودی که بجای فن تیغ و تبر سرمایه علم و هنر بدست آوردی و بجای ورشه و سپر کسب احادیث و خبر کردی
بسماع این کلام نبض غیرتش در حرکت آمد تا آنکه ردای رهنوردی بر دوش انداخت و بطلب گوهر علم
بر بعضی محل نشسته از دیار خود بر آستانه فیض کاشانه مولانا شاه عبد العزیز دهلوی پیوسته و در آنجا
تا دیر باز قیام ورزیده از علوم درسیه فراغتی بدست آورده بوطن رسید و بتعلیم برادران قوم کوشید
طرز تعلیم مفید و پسندیده داشت و در صرف و نحو رسائل نغز و دلکش دارد صاحب مروت و اخلاق
کریمه بود در سال چهل و هشتم صدی سیزدهم جهان فانی را وداع نمود

مولانا غلام علی دهلوی از سادات علوی و مریدان مرزا مظهر جانجانان عارفی بود کامل
جامع علوم ظاهر و باطن ولادتش در سن یازده صد و پنجاه و ششم هجری بوقوع آمده چنانچه شاعری
تاریخ میلاد شریفش چنین یافته ؎ چو مهر چرخ هدی حضرت غلام علی * شده ظهور فگن در جهان جهان
بشگفت * سن ولادت شریفش بجست رافت دل * بمه سپهر هدایت شده طلوع بگفت * و بتاریخ بست
و دوم صفر سن دوازده صد و چهل هجری ازین جهان فانی رحلت فرموده در پهلوی مرشد خود مدفون
گشت از عبارت نور الله مضجعه سال وفاتش بر می آید مسعود اوراق که تاریخ رحلتش نیز منظوم ساخته
اینست ؎ چو ماه چرخ هدی حضرت غلام علی * ببرج کشید نقاب عدم لقاب نهفت * گریه
پیر طلب بحسرت و افسوس * بمه سپهر هدایت نهفت سال بگفت

قاضی غلام غوث گوپاموی فاضل افضل و فقیه اکمل نواسه قاضی مبارک شارح سلم بود
بخدمت ارتضا علی خان اکتساب علوم نموده مدام بدرس و تدریس مشغول بودی چندی در ضلع لکھنو
مالک مدارس بود بر مسند قضای آنجا [illegible] بود و بجای [illegible] [illegible]
سال [illegible] صد و [illegible] هجری [illegible] رخت هستی [illegible]

مولوی غلام فرید لاهوری سهروردی عالم [illegible] جامع کمالات ظاهری [illegible]

عابد زاہد ذاکر شاغل بود تمام عمر بتدریس و تعلیم طلبہ علوم بسر بردہ وا ز دنیا و اہل آن سروکارے نداشت تجرید و تفرید بطبع گرامیش غالب بود بسال دوازدہ صد و شانزدہ ہجری جان بجان آفرین سپرد

شاہ غلام قطب الدین آلہ آبادی مصیب تخلص ابن شاہ محمد فاخر زائر ابن شیخ خوب اللہ آلہ آبادی مرید و خلیفہ پدر خود بود تولدا و بغرہ محرم سال یکہزار و یکصد و سی و ہشت ہجری است تاریخ ولادتش از نیک بخت ازلی یاد امی برآید تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی برکت اللہ آلہ آبادی کردہ در ایام حداثت سن ہنگامیکہ والد ماجدش بمکہ معظمہ رفت مسند آرای خلافت شدہ از تصانیف او دیوان فارسی کہ نہایت مولد و مضبوط است و مثنوی نان و قلیہ درجواب نان و حلوا و بستان الحقیقۃ یادگار علم وید در آخر عمر خود جہت حج بیت اللہ رفتہ بتاریخ سلخ ذیقعدہ سال یکہزار و یکصد و ہشتاد و ہفت ہجری در بلد الحرام وفات یافتہ در قبہ ام المومنین خدیجہ کبری جانب راست مدفون گشت تاریخ فوتش منشی چوگل کشور شاگردش بتعمیہ گفتہ وہو ہذا ؎ ذات پاک غلام قطب الدین رخت بربست زین جہان افسوس ٭ دل سوزان من سوال نمود ٭ سال این غم زنوحہ خوان افسوس

با دل زار سوختہ گفتم ٭ قطب الدین رفت زین جہان افسوس
۱۱۸۷

مفتی غلام محمد لاہوری از اولاد امجاد شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی و پدر مفتی غلام سرور لاہوری جامع علوم و فنون بود مدام بکار تدریس و طبابت سرگرم می ماند و قوت حلال از کتاب قرآن مجید حاصل میکرد در سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافت

مولوی غلام محمد خان ساکن کوٹ ولد رحمت خان عرف خان محمد از گروہ کہوکران ساکن کوٹ بخدمت بابرکت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی کانپوری رسیدہ اکتساب علوم متعارفہ کردہ ورع و تقوی شعار و دثار خود ساختہ و تنہا الشیئی مطبوع طبع شریفش بود بعد فراغ علمی اعزہ و اکابر موضع مذکور مستدعی قدومش بدان قریہ شدند وی گفت تا وقتیکہ مقوم ما ترک سودخواری و احتجاب زنان از نامحرمان اختیار نخواہند کرد بدان موضع قدم نخواہم نہاد ہرگاہ مردم ہمقوم او ہر دو شرط را تلقی بہ قبول کردند وی بوطن آمدہ تا حیات خود ہمہ را پابندی شریعت غراہدایت نمود و مسجدی دران موضع تعمیر کردہ آخرکار بحکم کل نفس ذائقۃ الموت واقع چہاردہم ربیع الاول روز یکشنبہ سال اول صدی چہاردہم ہجرت رحلت فرمودہ بمسکن خود مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

کھوکھر بکاف تازی مضموم مخلوط بہا و واو ساکن و فتح کاف تازی مخلوط بہا و رای مہملہ ساکنہ گروہی است از اہل اسلام کہ لقب خانی دارند و اصل شان از پنجاب است چنانکہ از تاریخ فرشتہ وغیرہ مستنبط میشود و انیان خود را شیخ میدانند و لفظ خان بر خود خطا یامی انکارند و ہمہ سنی مذہب اند کوٹ بضم کاف تازی و واو ساکن مجہول و تای ہندی دیہی است در دوابہ گنگ و جمن متصل جانب چپ دریای جمن اکنون بضلع فتحپور ہسوہ تعلق دارد

قاضی غلام مخدوم چریاکوٹی ابن قاضی عبد الصمد عباسی بفطانت و ذکا چون پدر مشہور بود و بکرم و سماحت بالسنہ مرقوم مذکور بعد تکمیل علوم متداولہ شوق تعلم زبان سنسکرت در دلش پدید آمد تا آنکہ در تحصیل زبان مذکور حظی وافی برگرفت و بمقام بنارس کہ معدن ماہرہ زبان مرقوم است میان ماہران این فن امتیازی کافی یافت طبعی سخن سنج داشت بزبان فارسی دیوانی ترتیب داد چون زمان وداع دنیا نزدیکش رسید ہمہ را بجز ہیمہ دہ آتش سوزان نہاد اشعارش کہ بر صفحہ السنہ مردم ملفوظ بودند اندکی از انجملہ اینست

شعر

بباغ دہر نہ گل ماند و نی سمن باقیست ؛ نہ عندلیب بر گل چند و چمن باقیست ؛ دلم بسوخت تنم سوخت و استخوان ہم سوخت ؛ تمام سوختم و ذوق سوختن باقیست ؛ ز فیض خان بکرم خوشتم ہم محتاج ؛ درون سینہ دلی حسرت وطن باقیست ؛ صدیقی الصدوق مولوی محمد فاروق چریاکوٹی کہ سلسلہ نسبتش بدو واسطہ بصاحب ترجمہ میرسد غزلی بجواب غزل مذکور انشا فرمودہ برای تربیت ناظرین سخنور بزبان قلم سپردہ می آید

غزل

نہ آن پیالہ نہ آن می نہ آن چمن باقیست ؛ نگر ز بخت و ہم قصۂ کہن باقیست ؛ چنان گداختہ ام من کہ غیر یاد تو نیست ؛ ز من ہرانچہ در آغوش پیرہن باقیست ؛ ہر چہ داد خداوند شادم ولیکن ؛ ز شوردن دل ہوس طائف و یمن باقیست ؛ خجل ز منت دشنام توشدم ای جان ؛ کہ بر زبان تو زین حیلہ یاد من باقیست ؛ الغرض موصوف المترجمہ بجای پدر بزرگوارش بعہدہ قضا مامور بودہ بسال پنجم از صدی سیزدہم ہجرت بعمر پنجاہ سالگی جہان فانی را پدرود فرمود غفر اللہ تعالے ـ

مولوی غلام محی الدین بگوی ابن حافظ نور حیات بن حافظ محمد شفا بن حافظ نور محمد بگوی عالم اجل فاضل اکمل فقیہ و محدث جامع کمالات صوری و معنوی بود بروز دوشنبہ ماہ محرم سال دوازدہ صد و سہ ہجری متولد شدہ قرآن شریف از حافظ حسن نظراً قراءت کردہ بعدہ بماہ مبارک رمضان یک پارہ روزانہ حفظ کردہ بشب در تراویح میخواند تا اینکہ در یکماہ حافظ

قرآن گشت و بتحصیل علوم متوجه شد چونکه ذهن و ذکای کامل داشت بملک پنجاب کسی وی را تعلیم
دادن نتوانست بالآخر او مع برادر خرد مولوی احمد الدین که هشت ساله بود بدهلی قدوم آورده از
علمای دهلی علوم معقول و منقول خوانده علم حدیث بخدمت مولوی محمد اسحاق تحصیل نموده سند
آن از مولانا شاه عبد العزیز یافته هرگاه فارغ التحصیل گشت بلاهور رسیده در لال مسجد تا سی
سال بتدریس طلبه علوم اشتغال داشت پس بوجه بیماری استسقا بمسکن خود موضع بگا متعلقه
بهیره مضاف لاهور آمده تا چهارده سال بیمار ماند و هم در این حالت باب تدریس و تعلیم مفتوح داشت
و بشب دوشنبه ماه شوال سال دوازده صد و هفتاد و سه هجری وفات یافته در موضع بگا مدفون شد
و دو فرزند خلف الصدق عقب خود گذاشت یکی حاجی مولوی غلام محمد که امام جامع مسجد لاهور است
دوم مولوی عبد العزیز که امام جامع مسجد بهیره است سلمهما الله تعالی

حافظ سید غلام میر سندیلی ابن سید قلندر بخش بن مولوی عبد الله ابن سید زین العابدین
مخدوم زاده سندیله بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی و مولوی ظهور الله لکهنوی و مولوی عبد الواجد
خیرآبادی تحصیل علوم کرده اکثر بنواح کلکته تا چندی بسر می برد باز بسندیله مراجعت نموده بدرس طلبه
پرداخت سوم ذیقعده سال دوازده صد و شصت و چهار هجری وفات یافته بمقابر امرهه واقع
قصبه سندیله مدفون گشت

مولوی غلام نجف حقانی سندیلی ولد احمد شاه ولد حافظ عنایت الله حقانی از
شیوخ قصبه سندیله دانشمند کثیر الدرس و حامل قرآن سریع التلاوة بود و اکثر ماه رمضان المبارک
بیک شب ختم نمودی در سال دوازده صد و پانزده هجری رحلت نمود

شیخ غلام نقشبند لکهنوی ابن شیخ عطاء الله یگانهٔ روزگار جامع شریعت و طریقت بود وی
رحمة الله علیه تلمیذ میر محمد شفیع دهلوی شاگرد شیخ عطاء الله مذکور است و شیخ عطاء الله شاگرد شیخ پیر محمد
لکهنوی بود لکن شیخ غلام نقشبند فاتحه فراغ بر دست شیخ پیر محمد لکهنوی که استاد پدرش بود
خوانده و تمام عمر گرامی خود بافاده و تدریس طلبه علوم بسر برده جمعی کثیر را فاضل مدار سلسلهٔ تدریسش
بمراد خود رسید و سلسله تعلیم اکثر علمای هندوستان به وی پیوندد شاه عالم ابن اورنگ زیب
عالمگیر بادشاه شهره کمالش استماع کرده او را بحضور طلبید و باعزاز و اکرام تمام پیش آمده تلمذ نمود

استاد او سید عبدالجلیل بلگرامی است که ذکرش گذشت تفسیر ربع قرآن مجید مع حاشیه آن و نیز تفسیر چند سور قرآنی و فرقان الانوار و رساله لامعه عرشیه در وحدت وجود و شرح قصیده خزرجیه وغیره از تصانیف معتبره وستند و بتاریخ دوم (؟) رجب سال یکهزار و یکصد و بست و شش هجری این جهان بی بود را پدرود فرموده به لکهنؤ مدفون گشت نور الله مرقده

مولوی غلام یحیی بهاری مسقط راس و موضع اکبر متصل قصبه نگرنهسه از توابع بهار است که از بهار بفاصله هشت کروه مابین پٹنه و بهار واقع شده دانشمند متبحر و سرآمد علمای روزگار بود و در ذهانت و منطق دانی گوی سبقت برامائل و اقران خود ربوده از تصانیف او حاشیه بر میرزاهد رساله متداول علمای زمان هست در سال یازده صد و بست و هشت هجری وفات یافته در بهار بیرون احاطه درگاه مخدوم شرف الدین قدس سره مدفون گشت رحمة الله علیه — اکبر بکسر اول و فتح کاف عربی و سکون یای تحتانی معروف و رای هندی در آخر. نگرنهسه بفتح نون و کاف فارسی و سکون را و نون مضموم و های ساکنه و سین مفتوحه در آخر های مختفی

میر غیاث الدین قزوینی ابن میر عبداللطیف قزوینی از عمده ترین افاضل عهد جلال الدین محمد اکبر پادشاه بود در علم سیر و تواریخ و اسماء الرجال و سائر محاضرات آیتی بود از آیات پروردگار و بر کتی بود از برکات روزگار در قوت حافظه و یرا ثانی لوح محفوظ باید شمرد در خدمت بادشاه بخواندن علم تاریخ و سائر کتب نظم و نثر شبانه روز اشتغال داشت بخطاب نقیب خان ممتاز بود

حرف الفاء

ملا فتح الله اودهی در اوائل حال از علمای نامور دهلی بود سالها در مسجد جامع دهلی که پائین منار شمسی است بر مسند درس و افاده جا داشت و در آخر مرید و خلیفه شیخ صدر الدین حکیم شد و بسلوک این طریق مشغول گشت گویند که وی ریاضات بسیار کشید ولیکن نفحه از ان بمشام جانش نرسید شکایت این حال پیش پیر خود برد فرمود که ترک درس کن و کتب از ملک خود بدر کن او همچنان کرد مگر کتابی چند که بسمت نفاست و لطافت موسوم بودند خود نگاه داشت هنوز فتح باب معرفت در توقف بود تا بقیه کتب را نیز از خود جدا کرد و او را دیدند که برلب آبی نشسته اجزا را می شست و آب از چشم او میرفت تا لوح ضمیرش از نقش ماسوی الله پاک شد و در

بدل آن علم باطن نسبت یافت شیخ قاسم اودہی دہلوی از مریدان او ست رسالۂ دارد مسمے
بآداب السالکین رحمۃ اللہ علیہما

میر فتح اللہ شیرازی شیعی مذہب از سادات شیراز اعلم العلمای زمان بود جمیع علوم عقلی ونقلی وحکمت وہیئت وہندسہ ونجوم ورمل وحساب وطلسمات ونیرنجات وجراثقال نیکو میدانست ولیاقت رصد بستن می داشت ودر علوم عربیت وحدیث وتفسیر وکلام نیز نسبت او مساوی است شاگرد غیاث الحکما ودو تصانیف خوب دارد میر موصوف اگرچہ در مجالس بغایت خلیق ومتواضع نیک نفس بود لیکن آن ساعت کہ بدرس اشتغال داشتی بشاگردان غیراز فحش والفاظ رکیکہ دیگر بزبانش نرفتی ازین جہت کم مردم بدرس او میرفتند وشاگردے رشید ہم از و بر نخاستہ چند سال در دکن پیش عادل خان حاکم آنجا بود چون در سن نہصد و نود ہجرے بملازمت اکبر شاہی آمد بعضد الملک مخاطب گردیدہ بملک کشمیر در نہصد ونود وہفت ہجری
وفات یافتہ بمقام تخت سلیمان مدفون شد

از مصنوعات او آسیائی بود کہ خود حرکت میکرد وآرد سائیدہ می شد وآئینۂ کہ از دور ونزدیک اشکال غریبہ در و مرئی میگشت وبندوقیکہ بیک گردش دوازدہ آواز مے داد

بابا فتح محمد برہانپوری عالم علوم عقلیہ ونقلیہ محدث وعارف باللہ مدام در برہانپور درس دادی علم فقہ وحدیث وتفسیر از والد ماجد خود مولانا عین العرفا شاہ محمد عیسی جند اللہ برہانپوری اکتساب نمودہ جد او شیخ محمد قاسم سندہی بہ لقب رئیس المحدثین شہرت داشت مرقدش بمکہ معظمہ ست

مولوی فخر الدین زرادی بزرگی بود جامع علوم وتقوی ودر امر دین صلابتی تمام وعظمتے وافر داشت در اوائل حال پیش مولانا فخر الدین ہانسوی در شہر دہلی تعلیم میکرد وبخوش طبعے وقت سخن وفصاحت عبارت از ممتازان اہل شہر بود عاقبت مرید وخلیفہ سلطان المشائخ حضرت نظام الدین اولیا قدس سرہ شدہ از میان متعلمان برآمد ودر سلک درویشان منسلک گشت وبیشتر احوال در سفر بودی ودر صحاری وبیابانہا عبادت خدا کردی وصوم دائم داشتی وزمانیکہ در عہد محمد تغلق شاہ بادشاہ دہلی مردم دہلی را بدیوگیر میفرستادند او نیز رفت از آنجا بزیارت خانہ کعبہ رفت واز آنجا بہ بغداد رفتہ علم حدیث بحث کرد ہنگام بازگشت مرکب

غرق آب شد و مولانا بدرجهٔ شهادت رسید در صرف کتابی از و مشهور است رحمة الله علیه
مولوی **فخر الدین احمد آله آبادی** از اولاد امجاد شاه رفیع الزمان مرحوم اله آبادی که یکی دائره
منجملهٔ دوازده گانه آله آباد بنام نامی شان به محلهٔ یحیی پور مشهور است رکنی بود از شرفای شهر آله آباد
بشهر لکهنو در خدمت علمای عصر یعنی مفتی محمد یوسف و مولوی نعمت الله و مفتی محمد اصغر و مولوی حسین احمد
محدث لکهنوی فرنگی محلی و آخون شیر محمد ولایتی تحصیل علوم متعارفه متداوله نموده بعد فراغ علمی مراجعت
به آله آباد وطن خود فرموده وساده آرای مسند ارشاد حسب خاندان خود گردیده و بحج بیت الله الحرام
تشرف اندوز شد علاوه آن افادهٔ درس بطلبه و افاضهٔ معالجه بمرضی نیز میفرمود بوجه حذاقت و شهرت معالجه
ملقب بحکیم بادشاه شد اکثری از خلفای طریقت و تلامذهٔ علوم به برکت فیض شان نامی و گرامی شدند
مثل مولوی مسیح الدین احمد خلف و خلیفه موصوف الذکر و مولوی محمد عبد السبحان ساکن احمد آباد ناره
و برادر زادهٔ شان مولوی حافظ عبد الکافی وغیرهم منجمله تصانیف ممدوح الذکر رسالهٔ تفرقة البدعة
والسنة وکشف الالسنة عن تکفیر الفرقة الرفضة و رسالهٔ تکبیر و نذیر و رسالهٔ مولد شریف و رسالهٔ مناسک الحج
و رسالهٔ ازالة الشکوک والاوهام بجواب تقویة الایمان و فاتحه فی جواز الفاتحه مشهور اند بالجمله بمصداق
آیهٔ کریمه کل من علیها فان بعمر هفتاد و دو سالگی بتاریخ بست و سوم ربیع الثانی یوم جمعه سال یکهزار و
سه صد و سه هجری از دار فنا بدار بقا رحلت فرموده بمحله یحیی پور منجملهٔ محلات شهر آله آباد مدفون شد علیه الرحمة والغفران
فرید واحد العین از نبیرگان سید شاه میر سامانه بود و از جهان نشان می دهند که با آنکه تحصیل
چندان نکرده بود اما هر مسئله مشکل و بحث دقیق و غامض را از هر کتاب مستفتیانه که از وی می پرسیدند
در رشتهٔ قلم و دوات گرفته در سلک تحریر کشیده حل می ساخت اما قوت بر تحریر بلکه قرائت آنچه خود می نوشت نداشت
مولوی **فرید الدین احمد** بن سید محمد راجی بن مولوی سید یاد علی مشهدی کروی ذهن و ذکای
جبلی دارد با وائل در خدمت مولانا محمد سلامت الله کشفی کانپوری و دیگر علمای وقت اکتساب علوم
متداوله نموده متوجه به تعلم قوانین انگریزی شد و در قانون دانی و معاملات فهمی مشار الیه اماثل و اقران
و مورد عنایات حکام والاشان گشت چندی بوکالت هائی کورٹ زمان بعهدهٔ سب جج امتیاز
داشت الحق اگرچه تحصیل علوم بخدمت علمی کم نسبتی کم از ملا حسن سهالوی و ملا عماد لکهنوی نبوده
در بنگالت هم متاع و عقار که وی دارد دیگر همچشمان را کم داده اند با این همه اعزه و اقربا پروری

شعار خاص اوست بتقریب جوبلی ملکہ انگلستان وقیصر ہند او نیز بخطاب خان بہادر امتیاز یافتہ سلمہ اللہ تعالے

مولوی فضل امام خیرآبادی شیخ فاروقی شاگرد رشید مولوی سید عبد الواجد خیرآبادی بمنصب صدر الصدوری شاہجہان آباد از سرکار انگریزی عزت و امتیاز داشت بر میر زاہد رسالہ و میر زاہد ملا جلال حواشی متینہ نوشتہ و در علوم عقلیہ گوی سبقت ربودہ آمدنامہ کہ دران قواعد فارسی بیان کردہ و نیز ترجمہ چند علمای جوار لکھنو تحریر فرمودہ بس مفید مبتدیان ست پنجم ذیقعدہ سال یکہزار و دوازدہ صد و چہل و سہ ہجری داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بفردوس بریں شتافت

مولوی فضل اللہ سندیلی ابن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در اوائل از مولوی زین العابدین سندیلی تحصیل علوم کردہ تکمیل آن در قصبہ گوپامئو بخدمت علمای عصر آنجا نمودہ مرید و سجادہ نشین والد خود بود بہدایت و ارشاد طالبین میپرداخت با واخر صدی دوازدہم وفات یافتہ بمقبرہ کریم باغ اندرون روضۂ پدر خود واقع قصبۂ سندیلہ مدفون گشت

مولوی فقیہ اللہ سندیلی ابن سید صبغۃ اللہ بن سید غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در سال دوازدہ صد و سہ ہجری متولد شدہ بخدمت مولوی احمد بخش سندیلی و مولوی ہادی ساکن دیوا و مولوی غلام حسین بنگالی و مولوی اسلم بلگرامی و مولوی نور الحق لکھنوی و مولوی محمد حیدر فرنگی محلی لکھنوی و مولوی سراج الحق فرنگی محلی لکھنوی و مفتی محمد اصغر فرنگی محلی و مولوی محمد جعفر ساکن کسمنڈی اکتساب علوم نمودہ و بیعت ارادت از والد خود حاصل کردہ ہموارہ درس میداد و وعظ میفرمود بتاریخ بست و دوم صفر سال دوازدہ صد و پنجاہ و نہ ہجری وفات کرد بصحن مسجد مخدوم صاحب واقع قصبۂ سندیلہ مدفون گردید

شاہ فضل اللہ برہانپوری بلقب نائب رسول اللہ شہرت داشت اصلش از جونپور است و برہانپور وطن اقامت اوست کہ در انجا متوطن شدہ مدرسہ بنیاد نہاد و مدام بدرس فقہ و تفسیر و حدیث و تصوف مشغول می بود مصارف مدرسہ و طلبہ بادشاہ وقت خود میداد وفات وی در سن ہزار و پنج ہجری در برہانپور وقوع یافتہ ہمدر انجا مدفون گشت

مولانا فضل رحمٰن اوصاف حمیدہ و خصائص پسندیدہ شان بحدیست کہ قلم مقطوع اللسان

شمہ ازان بر صفحۂ قرطاس بی اساس برنگارد وانسان ضعیف البنیان راچہ یارا کہ عشر عشیر آن بمعرض بیان آرد ؎ لا یدرک الواصف المطری خصائصہٗ وان یک سابقاً فی کل ما وصفا؛ باالجملہ نام والد ماجد شان اہل اللہ بن محمد فیاض متوطن قدیم قصبۂ ملانوان ضلع اونام ممالک اودہ از اولاد امجاد مخدوم شیخ محمد ملانوان مصباح العاشقین ہست حضرت شان بذات خود قصبۂ مراد آباد ضلع اونام راکہ از ملانوان سہ کروہی فاصلہ دارد بقدوم سکونت رونق بخشیدہ اند وبعض اولاد شان ہنوز بقصبۂ ملانوان مقیم اند حضرت موصوف الالقاب در سال دوازدہ صد وہشت ہجری ولادت یافتند چنانچہ فضل رحمن بدون الف ولام تعریف والف بعد میم نام تاریخی وشان ہست بدین حساب عمر شریف تا سال سیزدہ صد وپنج ہجری کہ زمانۂ تالیف مجموعۂ ہذا ست نود وہفت سال می شود اللہم متع المسلمین بطول بقائہٖ تحصیل علوم درسیۂ رسمیہ بخدمت اساتذۂ وقت کہ مشہور ترین آنہا مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی ومرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی ومولوی محمد اسحاق دہلوی اند فرمودند ورع وتقوی واتباع فقہ وحدیث شعار ودثار او شان ہست ارادت بیعت و اجازت خلافت از حضرت شاہ محمد آفاق دہلوی ونیز از حضرت شاہ غلام علی دہلوی قدس اللہ سرہما دارند چون از بدو سن شعور طبع گرامی بشغل باطن مجبول شدہ اتفاق تدریس وتصنیف نیفتادہ در اوائل حال گاہی بہ تذکیر وموعظت می پرداختند الحال بوجہ ضعف جسمی کہ لازمۂ این عمر است آنہم نمی شود مگر تاہم فی زماننا مرجع خلائق اند صغیر وکبیر وتوانگر وفقیر مشہور وغیر مشہور از نزدیک ودور سے آیند وبشرف بیعت بہرہ یاب سے شوند دام اللہ فیضہ علی رؤس المسترشدین مؤلف اوراق بماہ ذیحجہ سال سیزدہ صد ہجری از وطن مالوف بارادۂ استلام سدۂ منیفہ تا بکانپور رفتہ در انجا بدریافت آمد کہ از اونام تا مراد آباد آب باران سر بطغیانی دارد کہ عبور بسواری عرابہ و پالکی وغیرہ دشوار ہست ناچار بزبان حال شعر مشہور آوردہ بریان والپس آمدم ؎ تہی دستان

قسمت راچہ سود از رہبر کامل؛ کہ خضر از آب حیوان تشنہ می آرد سکندر را

مولوی فضل رسول بدایونی ابن مولوی شاہ عبد المجید قدس سرہما بماہ صفر سن دوازدہ صد وسیزدہ ہجری متولد شدہ نام تاریخی وی ظہور محمد است تکمیل وتحصیل کتب درسیۂ متعارفہ بخدمت مولوی انوار الحق فرنگی محلی خلف مولوی انوار الحق شاگرد ملک العلما بحر العلوم ملا عبد العلی

نموده بقصبهٔ ردولی پیشگاه مزار پر انوار مخدوم شاه عبدالحق قدس سره واکابر علمای وقت مثل
مولوی عبدالواسع و مولوی عبدالواجد خیرآبادی و مولوی ظهور الله فرنگی محلی وغیرهم رسم دستاربندی
ادا فرمودند زان بعد علم طب از حکیم سید ببر علی خان موهانی و علم حدیث و تفسیر از شیخ المکه عبدالله
سراج و شیخ المدینه شیخ عابد مدنی و علم تصوف از والد ماجد خودش حاصل نموده و نیز بیعت و
خلافت در سلسلهٔ قادریه چشتیه از والد خود یافته چند بار بحرمین شریفین رفته از حج و زیارت
مشرف گشت یکبار از دهلی احرام بسته پیاده تا بمبئی رسیده و از آنجا بسواری جهاز بجده فرود آمد
و از جده بمدینه پیاده رفته همچنین بکمال جذب و ارادت ببغداد خیر البلاد رفته سجاده نشین و سادهٔ
قادریه حضرت سید علی هم از خود اجازت خاص بوی عطا فرموده بالجمله همواره بهدایت و تعلیم خلائق
و تدریس می پرداخت و در بیخ کنی وهابیه کوشش بلیغ می نمود بسیاری از علمای و فضلای نامی بسایهٔ
تربیتش نشو و نما یافتند از آنجمله مولوی فیض احمد بدایونی و مولوی سخاوت علی جونپوری و مفتی سعدالله
الهٓ آبادی و مولوی شاه احمد سعید رامپوری و مولوی عنایت رسول چریاکوتی هستند سوم
جمادی الثانی سال دوازده صد و هشتاد و نه هجری روز پنجشنبه بعد نماز ظهر بعمر هفتاد و هفت سالگی
جهان فانی را پدرود فرموده در بدایون مدفون گشت برد الله مضجعه مولوی عبدالسلام مرادآبادی
تاریخ وفاتش در فقرهٔ از فضل الرسول یافته تصانیفه المشهورة بوارق محمدیه - تصحیح المسائل
معتقد منتقد - سیف الجبار - نور المؤمنین - تلخیص الحق - احقاق الحق - شرح فصوص الحکم - رسالهٔ طریقت
حاشیه میر زاهد - حاشیه ملا جلال - طب الغریب - رسائل و دیگر مسائل شتی

مولوی فضل حق خیرآبادی عمری حنفی ماتریدی چشتی در سال دوازده صد و دوازده هجری
ولادت یافته شاگرد پدر خود مولوی فضل امام است حدیث از مولانا عبدالقادر دهلوی اخذ کرده و
قرآن مجید در چهار ماه یاد گرفته و فراغ علمی بعمر سیزده سالگی حاصل نموده مرید شاه دهومن دهلوی
بود در علوم منطق و حکمت و فلسفه و ادب و کلام و اصول و شعر فائق الاقران و استحضاری
فوق البیان داشت کلامش زائد بر چهار هزار اشعار شاهد بود از بلاد بعیده طلبهٔ علوم آمده ازو
مستفید می شدند بسال دوازده صد و شصت و چهار هجری مؤلف بحیان بمقام لکهنو بخدمتش
رسیده دید که در عین حقه کشی و شطرنج بازی تلمیذی را سبق افق المبین میداد و مطالب کتاب بلا

بمتعلم با حسن بیانی دلنشین می نمود تألیفات رائقه وارد وانگریزان او را بزمانه فساد هند قید کرده
بجزیرهٔ رنگون فرستادند همدرانجا بتاریخ دوازدهم صفر سال دوازده صد و هفتاد و هشت هجری
وفات یافته **تصانیفه** الجنس الغالی فی شرح الجواهر العالی - حاشیه شرح سلم قاضی مبارک - حاشیه
افق المبین - حاشیه تلخیص الشفا - الهدیة السعیدیة در حکمت طبعی - رسالهٔ تحقیق العلم والمعلوم - الروض
المجود فی تحقیق حقیقة الوجود - رسالهٔ تحقیق الاجسام - رسالهٔ تحقیق کلی طبعی و تشکیک در ماهیات
و تاریخ غدر هندوستان خلف رشید وی مولوی عبدالحق که آئینه کمال پدر است بریاست رامپور تعلق دارد

شیخ فضیل کالپوی پسر کلان شیخ جلال واصل کالپوی در وادی عربیت دستگاهی غریب
داشت اشعار و قصائد عربیه بفصاحت تامه او وست این مطلع قصیده ولیست که در جواب معین الدین
طنطرانی گفته ــ یا جمیل الوجه وجهی عن قدیم الحال حال ٭ راح روحی بالنوی والدمع کالسلسال
سال ٭ و مطلع قصیده طنطرانی اینست ــ یا خلی البال قد بلبلت بالبلبال بال ٭ بالنوی زلزلت
قلبی فهو بالزلزال زال ٭ و شیخ فضیل موصوف توقیع نثر و نظم عربی که بر تفسیر شیخ فیضی نوشته دلالت
بر کمال او دارد

مولوی فقیر محمد جهلمی بن حافظ محمد سفارش بموضع چتن که از شهر جهلم بفاصله دو میل جانب
غرب است بروز پنجشنبه در دوازده صد و شصت هجری متولد شده تحصیل علوم عربی درسی
بخدمت میان قطب الدین ساکن تالیان واله و میان غلام محمد ساکن موضع بباده و مولوی
نور احمد ساکن موضع کمانی کوٹلی وغیره علمای عهد تحصیل کرده رفته رفته بسلک تلامذهٔ مفتی صدر الدین
خان صدر الصدور دهلی منسلک گشته باندک زمانی فارغ التحصیل گشته بوطن مالوف واپس آمده
در رد مذهب نصاری کوشش بلیغ وارد و الحال مالک و مربی مطبع سراج المطابع واقع جهلم است
ترجمه تصدیق المسیح و حاشیه صیانة الانسان عن وسوسة الشیطان و حدائق الحنفیه در تذکرهٔ علمای
حنفی و زبدة الاقاویل فی ترجیح القرآن علی الاناجیل و رسالهٔ آفتاب محمدی از تصانیف وی سلمه الله تعالی

مولوی فیض احمد بدایونی ابن حافظ غلام احمد بن مولوی شمس الدین ابن مولانا محمد علی
بدایونی ولادت وی در سنه دوازده صد و بست و سه هجری رو داد - جمله علوم عقلی و نقلی بخدمت
خال خود مولوی شاه فضل رسول بدایونی بکمال تحقیق و تدقیق تحصیل نموده مرید مولانا شاه

عبدالمجید جد مادری خود بود تشریح کمالات علمیہ و حالات قدسیہ وی درین مختصر گنجائش ندارد و منجملہ تالیف او حاشیہ صدرا و حواشی فصوص فارابی و دو دواوین ثلثہ عربی و فارسی دارد و در مناقب حضرت غوث الاعظم قدس سرہ بود ند کہ اکثر ازانہا در فتنہ عامہ ہند ضائع شد بندوی رحمۃ اللہ علیہ درحدود سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری رحلت فرمود

ملا فیروز کشمیری معروف بہ بجاگنان و الد بابا نونی گنائی بعنفوان شباب از زیارت حرمین شریفین مشرف شدہ واپس بہندوستان آمدہ در بدایون با کتساب علوم کوشش نمود لیکن بے سود بود آخر برہنمونی طالع بخضر علیہ السلام دوچار گشت از و استدعای علم کردہ وی او را تعلیم علوم نمود صاحب ترجمہ بفقہ و حدیث و تفسیر و غیرہ فائق اقران گشتہ بعہدہ افتای کشمیر عز امتیاز یافت و مرید میر حمزہ کشمیری شدہ در عہد حسین شاہ والی کشمیر بسال نہصد و ہفتاد و سہ ہجری بعمر ہفتاد سالگی از دست اہل تشیع کشتہ شد شیخ یعقوب صیرفی در تاریخ فوت او فرمودہ

زہے تاریخ در دین وحید گفت شد از بہر دین ملا شہید ازفرزندانش ملا عبدالوہاب دانشمندی صاحب تالیف بود بر حاشیہ توتی و شرح مواقف و شرح شمسیہ حواشی نوشتہ

حرف القاف

قاضی خان ظفرآبادی نامش یوسف ناد بوم ظفرآباد مرید خلیفہ شیخ حسن ابن طاہر جونپوری جامع علوم ظاہر و باطن و بصفت قناعت موصوف بود نصیرالدین محمد ہمایون شاہ ہرچند از وی التماس قبول نذری کردی قبول نکرد و گفت

از خدا خواہم و از غیر نخواہم بخدا کہ نیم بندۂ غیر و نہ خدای دگر است

چون فرمان معافی پیش شیخ عبداللہ کہ اکبر اولاد او بود بردند وے نیز قبول نکرد و گفت پسر باید کہ بر متابعت پدر رود وفات قاضی خان پانزدہم صفر سال نہصد و ہفتاد بود مرقدش در ظفرآباد سواد جونپور است

قاضی قاضن بھکری ابن قاضی ابوسعید بن قاضی زین الدین بھکری سرآمد علمای وقت بانواع فضائل حفظ قرآن و علم قرأت تکلم آراستہ بود در فقہ و تفسیر و حدیث و تصوف و عربیت انشاء مہارتی کافی داشت دوروادی سلوک ہیجے ریاضات کشیدہ و بزیارت حرمین شریفین رسیدہ بسیر سفر بسیار کردہ بالاخر در سلک مریدان سید محمد جونپوری مدعی مہدویت منسلک گردیدہ

لهذا علمای وقت بر وطعن داشتند از دربار شاه حسن حاکم سند قضای بهکر یافته بجای سورونی نشست
و در کبر سن از و استعفا جسته به برادرش قاضی نصرالله سپرد و دوی بسال نهصد و پنجاه و هشت هجری در
گذشت بهکر به بای موحده مفتوح مخلوط بها و کاف عربی مشدد مفتوح مخلوط بهای هوز و رای مهمله
نام شهریست از مضافات سند

ملا قاسم کاهی تخلص از علم تفسیر و هیأت و کلام و تصوف و دیر ابهره تمام بود و هم در موسیقی تصنیف
دارد اگرچه صحبت مشائخ متقدمین و زمانه مولانا جامی قدس سره السامی و غیر ایشان دریافته اما تمام عمر
بالحاد و زندقه صرف کرده مع ذلک صفت وارستگی و آزادگی و بذل و ایثار به وجه اتم داشت دیوان
اشعار از و مشهور هست و گل فشان نام مثنوی در جواب بوستان سعدی قافیه بقافیه گفته مطلع نعتش اینست
؎ جهان آفرین را بجان آفرین * بجان آفرین صد جهان آفرین * از عهد همایون شاه تا عهد اکبر شاه
زنده بود تاریخ فوتش بدریافت نرسید

سید قطب الدین محمد ن الحسنی الکروی ابن سید رشید الدین احمد ابن الغزنوی که سلسله نسب
پدری وی بحضرت امام حسن بن امیر المومنین علی رضی الله عنهما می پیوندد عالم متبحر و فقیه نحریر صاحب
ولایت و مجاهد فی سبیل الله بود در پانصد و هشتاد و یک هجری متولد شده بعهد سلطان قطب الدین
التمش و غزنی بدهلی قدم آورده و از انجا بموضع کره بضم کاف عربی و رای مهمله مشدده مفتوحه در آخر الف
که قریب قصبه سهوه بمسافت نیم فرسنگ واقع هست و به کره سادات شهرت دارد رخت اقامت انداخت
پس از آن بهنیت غزا و جهاد بخطه کرّه بفتح کاف عربی و رای هندی و الف که بقا بیست برلب گنگ
محاذی مانک پور رونق افروز شده با راجه جی چند غزا فرموده غالب آمد و بعمر نود و شش سالگی بمقام
کره سوم رمضان سال ششصد و هفتاد و هفت هجری رحلت فرمود سه پسر عقب خود گذاشت سید
نظام الدین سید قوام الدین مقیم دهلی سید تاج الدین قاضی بداون اولاد امجاد سید موصوف الرحمة
در قصبات کره و نصیر آباد و در دولی و کوندهن پتی و اجهوا و رسول پور و کروی و منعم آباد و راجو پور و گوالیار
و کرنی و جهیز او دهلی و بداون و سهوه و غیره سکونت دارند بسادات قطبیه مشهور اند

ملا قطب الدین شهید سهالوی از شیوخ انصاری هست که نسبش بسیدنا ابو ایوب انصاری
رضی الله عنه صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم می پیوندد یکی از بزرگانش از مدینه طیبه بهرات آمده

متوطن شد و از اولاد امجادش خواجه عبدالله انصاری مشهور و معروف در هرات مدفون است از
احفاد خواجه موصوف شیخ علاء الدین انصاری بهند آمده بجوار دهلی سکونت ورزیده وفات یافت
از احفاد علاء الدین صدر الذکر ملا نظام الدین بقصبه سهالی مضافات اوده رخت اقامت انداخت
وی به پشت هشتم از ملا قطب الدین شهید بود ملای صاحب ترجمه امام الاساتذه و مقدام الجهابذه و معدن
علوم عقلیه مخزن فنون نقلیه بود اخذ علوم از ملا دانیال چورسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوه و
از قاضی گهاسی شاگرد شیخ محب الله آله آبادی کرده عمر عزیزش بشغل درس بسر برد گوئی ریاست
علمی بجا ر لکهنو بر وی ختم شد و سلسله تلمذ اکثر علمای هند بوی منتهی می شود — در قصبه سهالی دو فریق از شیوخ
یکی عثمانی دوم انصاری مقیم و قابض بودند و هر دو فریق بوجه مشارکت زمینداری قصبه سهالی باهم نزاع
موروثی داشتند در سال یازده صد و سه هجری شیوخ عثمانی بوقت شب بخانه ملا قطب الدین انصاری
هجوم کرده او را از جهان کشتند و مکانش سوختند مسوده حاشیه شرح عقائد دوانی مصنفه وی همان
هنگامه تلف شد و کتاب تلویحات از تصانیف اوست و او چهار فرزند ارجمند عقب خود گذاشت
که اولاد آن هر چهار تا تحریر کتاب هذا در فرنگی محل واقع لکهنو و ضلاع بنارس و مرزاپور موجود اند ابقاهم الله
ابد ماشاء آن اولاد هر یکی از فرزندانش صاحب علم و عمل بوده اند بقول شخصی ع این خانه تمام
آفتاب است — بود در تمامی هندوستان این چنین خاندان که در ان علم موروثی ابا عن جد باشد یافته نمی شود
بجز خاندان ملای شهید بر حق از احفاد امجادش که بوفور علم و کثرت درس و تصانیف خود شهره آفاق
بودند ذکر شان درین اوراق ثبت کرده شده سهالی بکسر سین مهمله و های هوز و الف و لام مکسوره
و یای تحتانی معروف قصبه ایست از توابع لکهنو چوراس بفتح الجیم الفارسی و سکون الواو و رای
مهمله مفتوحه و الف و سین مهمله قصبه ایست از قصبات ملک اوده دیوه بکسر دال مهمله و
سکون یای تحتانی و فتح واو و های هوز در آخر قصبه ایست از قصبات ملک اوده فرنگی محل
الکنون محله ایست از محلات شهر لکهنو دار الامارة صوبه اوده سابق قطعه زمین بود که در ان تاجری
از فرنگستان سکونت داشت ازین وجه آن قطعه زمین بفرنگی محل شهرت گرفت بعد مرور ایام
بوجه نماندن اعقاب تاجر فرنگی زمین مذکوره در نزول شاهی در آمد بعد قتل ملای شهید
اولادشان جهت قیام خودهای مذکور معاف یافتند و در انجا هنوز اولاد شریفش قیام پذیر اند

و آن موقع به فرنگی محل شهرت دارد

مولوی قطب الدین شمس آبادی اصلش از سادات اٹیھی است ازانجا بشمس آباد آمده اقامت ورزید اعلم علمای زمان بود اولاً از علمای زمانه خود اکتساب علوم کرده بعده بزمرهٔ تلامذه ملا قطب الدین سهالوی داخل شده فراغ علمی حاصل کرد و تمام عمر بشمس آباد بمسند افاده و درس متکی بوده بعمر هفتاد سالگی درسال یکهزار و یکصد و بست و یک هجری درگذشت نور الله مرقده - اٹیھی بفتح همزه و کسر میم و یای تحتانی ساکن مجهول و تای هندی مخلوط بهای هوز و یای تحتانی معروف قصبه ایست از قصبات لکھنو و شمس آباد قصبه از توابع قنوج

نواب قطب الدین خان بهادر محدث دهلوی در دوازده صد و نوزده هجری ولادت یافته فقیه و محدث و مفسر قامع شرک و بدعت بود علوم دینیه خصوصاً حدیث و اصولش از مولوی محمد اسحاق دهلوی حاصل نمود و نیز از فیض علمای حرمین شریفین مشرف گشته در دوازده صد و هفتاد و نه هجری بمکه معظمه وفات یافت **تصانیفه** مظاهر حق ترجمه اردو و شرح اردو مشکوة - جامع التفاسیر - ظفر جلیل ترجمه اردو حصن حصین - مظهر جمیل - مجمع الخیر - جامع الحسنات - خلاصه جامع صغیر - هادی الناظرین - فقه سلطان - معدن الجواهر - وظیفه مسنونه - تحفة الزوجین - احکام الضحی - فلاح دارین - تنویر الحق - توقیر الحق - تحفة العرب والعجم - احکام العیدین - رساله مناسک - خلاصة النصائح - گلزار جنت - تنبیه النساء - حقیقة الایمان - مراد المعاد - تذکرة الصیام - تذکرة الربا وغیر ذلک

مولوی قطب الهدی ساکن رای بریلی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید آیة الله بن سید شاه علم الله قدس الله اسرارهم از اکابر علمای وقت متشرع و متدین بود کتب درسیه از افاضل لکھنو خوانده و حدیث و تفسیر و جز آن از دینیات بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دهلوی و برادران ایشان و از شاه عبد القادر مصنف موضح القرآن قرات و سند کرده و دستگاهی عالی درین علوم حاصل فرمود و اخذ معارف و لطائف بخدمت شاه غلام علی دهلوی نموده بعد از تکمیل تحصیل معاودت بوطن مالوف گوشه عزلت اختیار کرده در تدریس دینیات و تربیت طالبان مولی تعالی می پرداخت وفاتش در چهل سالگی بتاریخ نوزدهم ربیع الآخر سن دوازده صد و بست و شش هجری واقع شده از تصانیف وی رحمه الله غیر از رساله موسومه بجانب الشرقی فی اثبات کفر

فرعون الغرق یافته نه شد

سید قمر الدین حسین اورنگ آبادی بن سید منیب الله بن سید عنایت الله اصل او از سادات نجف است در سال یکهزار و یکصد و بیست و سه هجری متولد شده علوم عقلیه و نقلیه از علمای نامدار آن دیار حاصل کرده بحفظ قرآن مجید توفیق یافت و طریقه نقشبندیه از پدر خود پوشید عالم باعمل و فاضل اجل بود تاریخ بستم جمادی الاولی سال یکهزار و یکصد و هفتاد و چهار هجری باراده زیارت حرمین شریفین از اورنگ آباد مع دو فرزندان خود میر نور الهدی و میر نور العلی روانه شده اولاً بمدینه طیبه از جده متوجه شده هفتم ذیقعده سال مذکور بمدینه سکینه داخل گردیده بزیارت نبوی صلعم شرف یاب گشت و تاریخ چهارم ذیحجه سن مذکور بمکه معظمه رسیده مناسک حج ادا کرده بوطن خود اورنگ آباد واپس آمده کتاب مظهر النور در تحقیق وجود از تصانیف اوست که در سال یکهزار و یکصد و شصت و چهار هجری تصنیف کرده تاریخ دوم ربیع الاول یکهزار و یکصد و نود و سه هجری رحلت فرموده در اورنگ آباد مدفون گردید غلام علی آزاد تاریخ وفاتش در لفظ موت العلما ثلمة یافته

سید قوام الدین دهلوی ابن اوسط سید قطب الدین محمد بن الحسنی عالم عامل و فاضل متدین و کامل بود بدختر سلطان التمش کدخدا شده بدهلی اقامت ورزید ولادتش بسال ششصد و بست و هفت هجری بظهور پیوسته و بعمر هشتاد و سه سالگی در سال هفتصد و ده هجری رحلت فرمود از تلامذه او سید رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد بن الحسنی بود

مفتی قوام الدین محمد کشمیری بن مولوی سعد الدین صادق ابن مولوی معز الدین بن امان الله شهید بن مولوی خیر الدین چهارم شعبان سال دوازده صد و پنجاه و دو هجری ولادت یافته محدث و فقیه جامع کمالات ظاهر و باطن بود بعد ختم قرآن مجید بدست شیخ رحمه الله ملا مقیم بسنه نو سالگی در بصغر سنی کسب علوم و فنون کرده محسود اقران گشت و اجازت حدیث از میر قادری تلمیذ شیخ القراء و حاجی عبد الولی طرخانی تلمیذ شیخ ابو الحسن سندهی مدنی و حاجی نعمت الله نوشهری و بابا محمد محسن بلچهری تلمیذ مولوی امان الله شهید یافته بخانقاه سید محمد امین اویسی هنگامه درس و تدریس گرم ساخت و رفته رفته بقضای کشمیر و شیخ الاسلامی آن دیار رسیده و بصحبت شاه زین العابدین قادری و میان زکریا لاهوری و شیخ الاسلام احمد کولی و خواجه عبد الرحیم بیگمان ندتها

مستفید و مستفیض شده کتاب صحائف سلطانی که مشتمل بر بیان شصت علوم از تصانیف او ست نهم ماه ذیقعده سن دوازده صد و نود ده این جهان را پدرود نمود۔

حرف الکاف

مولوی کرامت الله چریاکوتی ابن احمد فتح عباسی از ماهران علوم و نام آوران آن مرز بوم بود بصغر سن بعد از مرگ پدر وطن را وداع نمود و بطلب علوم بجونپور ورود فرمود و آنجا بخدمت ملا محمد عسکری شیعی نبذی از کتب درسیه با تمام رسانید بعد ازان پیش ملا احمد الله سندیلی رسیده از کسب علوم و معارف هر تلید و طارف فارغ گردید و خواست تا بسم و دستار بندی پردازد و غلغله شهرت خود باطراف ملک و چار سوی گیتی اندازد گویند مجلسی آراسته شد و قریب سی صد از علمای امصار و طلبه هر دیار گرد آمدند و هر کسی ازان انبوه مسئله از مسایل علوم مختلفه همی پرسید آن فاضل عالی پایگاه بجواب هر یکی ازان تحسین بیکران و آفرین بی پایان می شنید بعد تحصیل علوم بطلب دنیا کوشید و از بعض امراء لکهنؤ بوجه کفاف نسبت که محاصلش دو هزار روپیه بود موظف گشت و تمام عمر بجاه و جلالت تمام و در جمعیت خواص و عوام بسر برده در سال پنجاه و یک از صدی سیزدهم هجرت بصد سالگی جهان فانی را پدرود فرمود

مولوی کرامت علی جونپوری صدیقی متشرع و متورع واعظ کثیر التصانیف والدرس مرید سید احمد بریلوی در هدایت و ارشاد خلائق بغایت می کوشید خصوصا مردم ممالک ڈهاکه و بنگاله ازو مستفیض و مستفید شدند و دران دیار طریق اسلام ازین و برکت او شیوع یافته تاریخ سوم ربیع الآخر روز جمعه وقت صبح صادق سن یکهزار و دو صد و نود هجری وفات فرموده بمقام رنگپور مدفون گشت شکر الله سعیه مولوی حافظ احمد فرزند ارجمند آن هدایت مآب و مولوی محمد محسن برادرزاده شان یادگار وی‌اند سلمهما الله تعالی تصانیفش مفید المفتی مفتاح الجنة زینة المصلی دعوات مسنونه قرة العیون تذکیة النسوان زاد التقوی راحت روح نور علی نور فیض عام تذکیة العقاید مراد المریدین قوة الایمان نسیم الحرمین احقاق الحق تنویر القلوب حق الیقین قول الحق مرآة الحق رفیق السالکین عکازة المومنین بطرد المعاندین براهین قاطعه فی مولد خیر البریه کرامة الحرمین فی ازالة شبهة الفریقین ملخص القول الامین اطمینان القلوب هدایة الرافضین

برہان الاخوان مخارج الحروف۔ زینۃ القاری۔ شرح ہندی جزری۔ شرح شاطبی ترجمہ مشکوۃ جلد اول۔ ترجمہ شمائل ترمذی۔ فتح باب صبیان۔ کوکب دری۔ نور الہدی۔ حجب قاطعہ۔ مکاشفات رحمت۔ دافع الوسواس۔ مصباح الظلام۔ رسالہ بیعت۔ قامع المبتدعین۔ استقامت۔ رد البدعۃ۔ قوت الروح۔ سبیل الرشاد۔ القول الثابت۔ رسالہ محمودیہ وغیرہ

مولوی کرم اللہ محدث دہلوی پدرش از ہنود بود بدست مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی خلعت اسلام پوشیدہ وی بعد تحصیل علوم ظاہر از شاہ غلام علی دہلوی خرقہ خلافت یافتہ اکثری از اہل دہلی بفن قرأت شاگردش بودند یک مرتبہ بحج مشرف شدہ بوطن آمد و بروایسی خود تا سفہا کردہ باز بزیارت حرمین شریفین شتافت و در اثنای راہ بسال دوازدہ صد و پنجاہ و ہشت ہجری وفات یافتہ مورد آیۂ کریمہ ومن یخرج من بیتہ مہاجرا الی اللہ الآیہ گشت روح اللہ روحہ

مولوی کریم اللہ دہلوی ابن مولوی لطف اللہ فاروقی بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و مولانا رشید الدین خان دہلوی و مولوی محمد کاظم دہلوی اکتساب علوم رسمی نمودہ دست ارادت بدست سید آل احمد مارہروی عرف اچھے میان دادہ نقد خلافت بدست آوردہ کثیر الدرس و التصانیف بود چہارم شوال سال نود و یکم صدی سیزدہم ہجرت بعمر نود سالگی از دار فنا ہجرت فرمود

مولوی کریم الزمان سندیلی ابن خواجہ جمال الدین از خواجہ زادگان قصبہ سندیلہ کہ نسب وی بحضرت عبید اللہ احرار علیہ الرحمہ می پیوندد بماہ صفر سال دوازدہ صد و سی ہجری ولادت یافتہ بخدمت علمای عصر بیچو مولوی تراب علی لکھنوی و مولوی سعد اللہ مرادآبادی تحصیل نمودہ بدرس و افادہ طلبہ علوم بسر می برد و بتاریخ بست و نہم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری بمرض فالج وفات یافتہ

مولوی کلیم اللہ جہان آبادی دانشمندی متبحر مرید شیخ یحیی مدنی بود کتب معتبرہ در علوم مختلفہ و علم حقائق تصنیف کردہ سواء السبیل و کشکول و مرقع از تصنیفات بدیعہ اوست و در سن ہزار و یکصد و چہل ہجری جان بجان آفرین سپرد نور اللہ مرقدہ

ملا کمال الدین سہالوی از اجل تلامذۂ مولانا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی است جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول افضل ترین اذکیای عصر بود تصانیف انیقہ بسیار دارد از انجملہ عروۃ الوثقی و شرح کبریت احمر و حاشیہ کمالیہ بر شرح عقاید جلالیہ مبسوط و مشہور اند و تعلیقات

حاشیهٔ زاهدیه که بر شرح تهذیب جلالی هست نوشته وفات وی سیزدهم محرم الحرام سال هفتاد و نهم صدی دوازدهم هجرت وقوع یافته فقرهٔ بردالله مضجعه ماده تاریخ رحلتش یافته اند انعمه الله بکماله۔

کمال الدین علامهٔ دهلوی خواهرزادهٔ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دهلی و خلیفهٔ او بود سلسلهٔ نسبتش به سیدنا حسن بن علی رضی الله عنهما می پیوندد و چونکه وی بحدیث و تفسیر و فقه و اصول یگانهٔ روزگار بود ویرا علامه می گفتند باحمدآباد گجرات قدوم آورده و مدتی به هدایت و افادهٔ خلایق بسر برده بسال هفت صد و پنجاه و شش هجری وفات یافته در دهلی مدفون گشت نور الله مرقده

مولانا کمال الدین زاهد دهلوی دانشمند متبحر بکمال ورع و تقوی و دیانت موصوف بود شیخ نظام الدین اولیا مشارق الانوار کتاب حدیث را پیش او سند کرده و او پیش مولانا برهان الدین بلخی و او پیش مصنف کتاب سلطان غیاث الدین بلبن آرزو کرده که مولانا کمال الدین زاهد را امام خود فرماید مولانا انکار فرمود رحمة الله علیه

ملا کمال الدین لاهوری برادر مولانا جمال الدین جامع علم و عمل و زهد و تقوی بود مدتی مدید در لاهور و سیالکوت بر مسند تدریس و تلقین متمکن بوده افاده و افاضه خلائق می نمود شیخ احمد مجدد الف ثانی و ملا عبد الحکیم سیالکوتی از ارشد تلامذه وی‌اند بسال هزار و هفتده هجری در بلدهٔ لاهور وفات یافته مگر فی زماننا قبرش مفقود هست تاریخ فوتش چنین است مصرعه قطب حق قطب تاج اولیا ملا کمال

حرف اللام

مولوی لال محمد ساکن هسوه از سادات قطبیه قصبه هسوه ضلع فتحپور عالم متبحر جامع علوم عقلیه و نقلیه کثیر التصانیف بود بر اکثر کتب شروح و حواشی نوشته کتابی در نسب نامه سادات عرب و عجم تحریر کرده و تمام عمر بقصبهٔ هسوه بافادهٔ علوم عقلی و نقلی بسر برده لاولد وفات یافت ملفوظات قطبیه از تالیفات وی است نسب پدری وی به سید قطب الدین محمد المدنی که ذکرش بحرف قاف زیب تحریر یافته بدین نهج می پیوندد سید لال محمد بن فیض الله بن سید ملوک بن سید علی بن سید جان بن سید طاهر بن سید رکن الدین بن سید قطب الدین بن سید اخوند بن سید بڑا بن سید قوام الدین بن سید صدر الدین بن رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد المدنی الحسنی المدنی الغزنوی الدهلوی الکڑوی۔

شاه لطف الله انبالوی مرید شاه بهیکه چشتی لاهوری صاحب علم و عمل بود ثمرة الفواد در ذکر
کرامات و خرق عادات مرشد خود تالیف کرده در سال یکهزار و یکصد و هشتاد و شش هجری
وفات یافت نور الله مضجعه

حرف المیم

قاضی مبارک گوپاموی مرید و شاگرد شیخ نظام الدین امیٹهوی قدس سره بود کسب علم و تهذیب
اخلاق در خدمت شیخ موصوف نموده علمی بر وجه اتم داشت و با تقوی و امانت بمنصب قضا داشت و تا آخر عمر
معزز و محترم و مکرم زیست و بجهان جاودان بجانب آخرت رحلت گزید ارشد تلامذهٔ او میان مخدوم بیابن
میان ابو الفتح خراسانی است که اکثر شیخ در سیره را درس میفرمود و دیگر سید یحیی الدین است که همین نسبت
داشت کذا فی منتخب التواریخ للملا عبد القادر البدایونی

شیخ مبارک ناگوری از فحول علمای روزگار بود در مبادی احوال پیش خطیب ابو الفضل کازرونی و مولانا
عماد طارمی در گجرات کسب علوم نموده پیوسته بدرس علوم دینیه اشتغال داشت و فن شعر و معما وغیره
سائر فضائل خصوصاً علم تصوف را خوب ورزیده و شاطبی را یاد گرفته درس می گفت و قرآن مجید را
بقرآت عشره حفظ کرده در آخر عمر تفسیر قرآن مجید بچهار مجلد موسوم به منبع العلوم نوشته و بآن تفسیر لطف
شریفه دارد قریب پنجاه سال در آگره بافاده و افاضه طلبه علوم گذرانیده فرزندانش شیخ ابو الفضل
علامی و ملک الشعرا شیخ ابو الفیض فیضی فیاضی و شیخ ابو الخیر وغیره فخر زمانه بودند هفدهم ذیقعده سال هزار و
یک هجری در لاهور برحمت حق پیوست

سید مبارک بلگرامی حسینی واسطی شاگرد شیخ نور الحق فرزند و تلمیذ شیخ المحدثین شیخ عبد الحق محدث
دهلوی بود عمر عزیزش در افادهٔ علوم دینی خاصته فن حدیث و درس طلبه صرف نموده بسال یکهزار و صد
و یازده هجری طائر روحش از قفس عنصری پریده بشاخسار روضهٔ رضوان نشیمن گرفت رضی الله عنه

قاضی مبارک گوپاموی شارح سلم العلوم ابن شیخ محمد دائم فاروقی که بر منطقیست و شرح سلم
گواه عدیل است معاصر مولوی حمد الله سندیلی و مولوی قاضی احمد علی سندیلی بوده بر دو قاضی مناظره و
مباحثهٔ علمی بظهور آمده بسال یازده صد و شصت و دو هجری رحلت فرموده کذا فی بحر ذخار قاضی
بحاشیه شرح خود عبارتها نوشته است که به منقول می شود قدم الشیخ الفضل من الله تعالی و تبارک بمن شهید

محمد مبارک فی سنة الف ومائة واربعین وثلث من الہجرة النبویة فی سابع شہر ربیع الاول یوم الخمیس
فی بلدة شاہجہان آباد والحمد للہ رب العالمین حمدًا کثیرًا طیبًا مبارکًا فیہ والصلوٰة علی نبینا محمد خیر البریة
وعلی آلہ وازواجہ واصحابہ المؤمنین والمؤمنات برحمتک یا ارحم الراحمین

مولانا شیخ محب اللہ الہ آبادی دانشمند متبحر از مشاہیر علمای صوفیہ در علوم ظاہر و باطن سر خیل امثال و اقران خود بود وطن اصلی او قصبہ صدرپور توابع خیر آباد من مضافات اوده است نسبتش بحضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ بوساطت شیخ فرید شکر گنج می پیوند دست ارادت بشیخ ابو سعید گنگوہی داده خرقهٔ خلافت حاصل فرمود تحقیقات و تدقیقاتش در علم تصوف بمرتبهٔ اجتہاد رسیده بلکہ می سزد کہ شیخ محی الدین عربی را شیخ اکبر و ویرا شیخ کبیر گویند اورا تصانیف عمده در حقائق و توحید بسیار اند کہ آن را خزینهٔ دقائق و گنجینهٔ حقائق اسرار الٰہی توان شمرد از جملہ تصانیف او کہ مشہور اند بذیل مذکور می شوند شرح فصوص عربی ـ شرح فصوص فارسی ـ رسالہ ہفت احکام ـ غایة الغایات ـ مغالیط عامہ ـ سر الخواص ـ عبادة الخواص ـ طرق الخواص ـ عبادة اخص الخواص ـ مناظر اخص الخواص ـ رسالہ تسویہ رسالہ دو رکنی ـ رسالہ وجود مطلق ـ نہم رجب سال ہزار و پنجاه و ہشت ہجری قریب غروب آفتاب آن آفتاب عالمتاب در پردهٔ عدم متواری گشت مزار شریفش در الہ آباد زیارت گاه ارباب بصیرت است و اولاد و امجادش بدائرهٔ شاه حجة اللہ قدس سرهٔ رونق افزا اند از انجملہ مولائی و مرشدی مولانا حافظ حکیم حاج الحرمین الشریفین مولوی محمد حسین سلمہ اللہ رب المشرقین چراغ این دودمان عالی است و از ارشد تلامذه و خلفای شیخ محب اللہ قدس سرهٔ قاضی گھاسی الہ آبادی و میر سید کبیر قنوجی و میر سید محمدی فیاضی امروہی بوده اند رحمة اللہ علیہم علی سلافہ واخلافہ

قاضی محب اللہ بہاری ابن عبد الشکور بموضع کرا متعلقہ محب علی پور مضافات بہار در قبیلہ ملک متولد شد بحری بود از بحار علوم و بدری بود در بین النجوم در اوائل کتب درسیہ از علمای عصر خوانده آخر بزمرهٔ تلامذهٔ ملا قطب الدین شمس آبادی منسلک شده فراغ حاصل کرد بعده بدکن رفتہ بملازمت عالمگیر بادشاه بعہده ہای قضای لکھنو و حیدر آباد یکی بعد دیگری مباہی گشت بعده بتعلیم نبیره بادشاه موصوف یعنی رفیع القدر بن شاہزاده محمد معظم ملقب بشاه عالم مامور گردید و در عہد محمد معظم شاه عالم بعہدهٔ صدارت ممالک ہند و خطاب فاضل خان ممتاز شد آخر کار در سال یازده صد و نوزده

ہجری وفات یافتہ اندرون احاطۂ مزار شاہ فریدالدین طویلہ بخش بمحلہ چاندپورہ من محلات شہر بہار مدفون شد تاریخ فوت اواز مصرعہ قاضی مولوی محب اللہ و نیز از مصرعہ رفتہ سوی ارم محب اللہ برمی آید سلم العلوم و افادات در منطق و مسلم الثبوت در اصول فقہ مع منہیہ آن و الجوہر الفرد در بیان جزر لایتجزی و رسالہ مغالطہ عامۃ الورود از تصانیف او مقبول و متداول علما اند از لفظ مسلم الثبوت تاریخ تالیفش برمی آید یعنی یازدہ صد و نہ ہجری بہار بکسر بای موحدہ و ہای ہوز مفتوح و الف و رای مہملہ شہریست در ممالک شرقی ہندوستان بعہد شاہان عائلہ تیموریہ بنام صوبہ بہار مشہور بود کرا بفتح کاف عربی و رای مہملہ و الف مقصورہ نام دہی ہست از توابع محب علی پور علاقہ بہار

انتباہ

سید غلام علی آزاد بلگرامی در سبحۃ المرجان نوشتہ کہ محب اللہ بہاری شاگرد ملا قطب الدین شمس آبادی بود و مولوی عبدالحلیم لکھنوی در حاشیہ شرح ملاحسن نسبت تلمذ او بہ ملا قطب الدین شہید سہالوی بیان کردہ اند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال

مولوی محمد احسن عباسی چریاکوٹی از عمدہ ترین اذکیای دہر و گرامایگان عصر بود برای تکملہ علوم عقلیہ و فنون نقلیہ بخدمت جامع علوم اولین و آخرین ملا نظام الدین لکھنوی فرنگی محلی شتافتہ و در انجا از معارف عقلیہ و دقائق نقلیہ نصیبی وافی یافتہ قوت حافظہ و صفائی ذہنش بمرتبہ بود کہ ہر کتابیکہ می خواند عبارت آن بجمیع الفاظ و معانی ہنگام مطالعہ بلوح حافظہ وی محفوظ مے بود و گرہ ہمہ نکات و دقائق متعلقہ سبق بناخن فکر تش می کشود لاجرم پیش اوستاد سبق خود ہر روز کتاب ناکشودہ می خواند و در بحث دقائق و کشف معضلات دقیقہ در نظرش مخفی نمی ماند ہمہ دانستند کہ کتاب ناخواندہ نمی خواند بلکہ مضامین با جملہ ابحاث دقیقہ و تحقیقات انیقہ از پیشتر می داند لطیفہ روزی شارح سلم العلوم ملا محمد حسن مرحوم بدو گفت کہ از تو عجب ترکیست کہ کتاب خواندہ میخوانی وی بجوابش گفت کہ توئی زیراکہ من نادانی خود را دانستم تا باصلاحش کوشیدم و تو این ہم ندانستی کہ من نادانم لاجرم ہمچنان در تیرگی نادانی ماندی بالجملہ وی بعد تکمیل علوم بدہلی در آمدہ بخدمت ارکان دولت شاہی عزتے عظیم و قدرے فخیم بدست آورد علماے شہر با و طرح جدال انداختند و علم منازعت افراختند عاقبت ہمہ سپر انداختند و بہ خجالت و ندم ساختند از انجاکہ ذات والاپش

اعجوبۂ روزگار و نادرۂ اعصار بود آوازۂ بوالعجبیش بوالی شہر رسید و آن قہرمان حدیث کمالش را بگوش دل بشنید خواست تا بحضرتش خواند و از خاک مذلتش برگرفته بکرسی دولتش نشاند چون حاسدان شنیدند بہلاکش کوشیدند خون جگر خوردند و زہر در طعامش کردند کارش تمام گردید مصرعہ

ای روشنی طبع تو برمن بلا شدی ٭ میگویند ہرگاہ زہر قاتل بر رگ و پی آن مظلوم سرکشید نامہ از و لطفش رسید وی دران کشاکش روح پرفتوح در جوابش باین شعر کفایت ورزید و برید روحش بپای رضا وتسلیم بحضرت عزت سرمدی و دولت ابدی دوید فرد از حیاتم رمقی بود کہ یادم کردی ٭ ہر تشخیص

نفس آئینہ شد نامۂ تو

مولوی محمد احمد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد انوار الحق ہر چند اتمام تحصیل کتب درسیہ چنانکہ باید نکردہ لاکن کسب اذکار و اوراد از والد خود نمودہ مدام بعبادت الٰہی مشغول بود پانزدہم صفر روز یکشنبہ سال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری بجلد برین شتافت مصرعہ نور انوار رفت

از دنیا ٭ مادۂ تاریخ وفات اوست

مولوی محمد ادریس نگرامی ابن مولوی حافظ عبد العلی نگرامی شاگرد و خلیفہ پدر خود ست بحکم الولد سر لابیہ ہمچو والد ماجد خود بتدریس و ہدایت و ارشاد مردمان می کند خداوند کریم او را بحفظ و امان خود نگاہداشتہ بر جادۂ استقامت و ہدایت مستقیم دارد کتب مفصلۂ ذیل از تصانیف رائقۂ وی اند - ابراز الکتمان من تکمیل الایمان ۔ تحفۃ النبلا فی آداب الخلفاء ۔ القول المتین فی التابعین ۔ الکلام الموطا فی تحقیق الصلوٰۃ الوسطی ۔ مذاہب القدوس فی احکام الجلوس ۔ طریق الفلاح الی الاضطجاع بعد رکعتی الصباح ۔ تحصیل المراد بتبویب مسند الامام ۔ اربعین من مرویات نعمان ۔ سیف المجتہد ۔ الکلام النفیس فی ترجمۃ محمد ادریس ۔ تحفۃ المجیب فی تحقیق الصلوٰۃ والکلام بین یدی الخطیب ۔ الکلام المبین فی تحقیق مجدد المئین ۔ احیاء السیئات باقامۃ الصلوات ۔ قرۃ العیون عن معنی کان فرعون

ملا محمد سعد سہالوی خلف اکبر ملا قطب الدین الشہید السہالوی شاگرد پدر خود علامۂ عصر از حین حیات پدر بپیشگاہ محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ حاضر بودہ خدمت صدر الصدور برہانپور حاصل نمودہ سربلند بود ہمدران اثنا بہ غیبت وی ملا قطب الدین را شیوخ عثمانی سکنۂ سہالی از جان کشتند وی رحمۃ اللہ علیہ در دکن فوت یافتہ

مولانا شیخ محمد اسعد حنفی مکی از تلامذهٔ شیخ تاج الدین مالکی نزیل آرکاٹ علامهٔ وقت بود از مکه معظمه بهندوستان آمده زمانی برفاقت نواب نظام الدوله ناصر جنگ بسر برد و نواب موصوف تعظیم و تکریم او میکرد و بعد قتل نظام الدوله ناصر جنگ همشیره زادهٔ او مظفر جنگ مالک ملک شد شیخ محمد اسعد بزمرهٔ رفقای مظفر جنگ منسلک گردید پس از آن درمیان مظفر جنگ و افاغنهٔ قاتلین ناصر جنگ نفاق پیدا شده نوبت بجنگ طرفین رسید مظفر جنگ و رؤسای افاغنه مقتول شدند همدران معرکه شیخ محمد اسعد بتاریخ هفدهم ربیع الاول روز یکشنبه وقت ظهر سال یکهزار و یکصد و شصت و چهار هجری بقتل رسیده بمیدان جنگ سرزمین کریت مدفون شد غلام علی آزاد بلگرامی که دران معرکه حاضر بود تاریخ فوتش چنین گفته ست مضی خیرنا اسعد الاتقیاء الا ایری مثله واحد

لقد الهم الله تاریخه ؛ قضی نحبه عالم ماجد ؛

مولانا محمد اسحاق دهلوی کنیتش ابو سلیمان دخترزادهٔ مولانا شاه عبد العزیز دهلوی [۱۲۶۲ھ] شاگرد و جانشین جد مادری خود بود در حدیث و تفسیر و فقه مهارت تام داشت مؤلفاتش چون مائة مسائل اربعین و اثنای هندی از و یادگارند از هند بمکهٔ معظمه هجرت فرموده همدرانجا بسال دوازده صد و شصت و دو هجری برحمت حق پیوست رحمه الله علیه

قاضی محمد اسلم هروی از احفاد ملا خواجه کوهی خراسانی است بهرات متولد شده در کابل نشو و نما یافت و اکتساب علوم متعارفه بخدمت شیخ بهلول لاهوری نموده بعد از فراغ علمی پیش نور الدین محمد جهانگیر بادشاه آمده چون قاضی از اقربای میر کلان محدث استاد جهانگیر بود بادشاه بنوازش پیش آمده ویرا بمنصب قضای کابل نامزد فرمود قاضی عهدهٔ خود را بامانت و دیانت تمام انجام داد جهانگیر او را بحضور خود طلبیده قضای اردوی معلی بدو سپرد و در عهد شاهجهان ابن جهانگیر نیز همان منصب مستقل بوده بمنصب هزاری سرفراز گردید و تا سی سال بعهدهٔ قضای لشکر سرفراز مانده مورد مراحم سلطانی بود روزی شاهجهان ویرا بروپیه وزن فرمود شش هزار و پانصد روپیه که هم پلهٔ قاضی شده بود بدو بخشید قاضی علاوه علوفهٔ قضا جاگیر ده هزار روپیه سالانه از بارگاه سلطانی می یافت و بسال شصت و یکم صدی یازدهم هجری بلاهور وفات یافت پسرش محمد زاهد صاحب زوائد ثلاثه است

محمد اسمعیل محدث لاهوری از سادات عظام بخاراست در عهد سلطان مسعود غزنوی باواخر سال سه صد و نود و پنج هجری بلاهور آمده متوطن شد ماهر علوم فقه و حدیث و تفسیر و جامع ظاهر و باطن بود وی اول واعظان اسلام است که در لاهور به تذکیر و موعظت لب کشاده و از تاثیر وعظ وی هزارها کفار مشرف باسلام شدند در سال چهار صد و چهل و هشت هجری وفات یافت
بیرون بلدهٔ لاهور جانب جنوب مدفون گشت

مولوی محمد اسمعیل دهلوی ابن مولوی عبدالغنی بن مولانا شاه ولی الله در دیانت و رسائی فکر یگانهٔ روزگار و مشار الیه علمای کبار بود بهمراه سید احمد مجاهد ساکن رای بریلی رحمة الله علیه زمام غزا فی سبیل الله بدست گرفته مساعی جمیله بظهور آورده بتاریخ بست و چهارم ذیقعده سال دوازده صد و چهل و شش هجری متصل بالاکوت ملک پنجاب شربت شهادت چشیده بریاض رضوان خرامید رسالهٔ اصول فقه و رسالهٔ توحید و صراط مستقیم و تنویر العینین و تقویة الایمان از مصنفات مشهور
اوست طاب الله ثراه

مولوی محمد اسمعیل لندنی ساکن قدیم مرادآباد از چندی سکونت لکهنؤ اختیار کرده مردی ذهین و ذکی الطبع بود خصوصا در علم ادب استعداد کامل داشت مولوی تراب علی لکهنوی از تلامذهٔ اوست وجه شهرتش بلندنی اینست که نصیر الدین حیدر فرمان روای لکهنؤ بهم سفارت او را بپیشگاه شاه لندن فرستاده بود و در لندن با زنی عیسائی که آنرا مس وت می گفتند نکاح کرده بلکهنؤ باز آمد چونکه طبع آزاد داشت هرگاه بعدن رسیدند و چون عیسائیش گفت بزیارت بیت الله که ازینجا قریب است چرا نمی روی بجوابش گفت مرا بدیوارهای سنگین اعتقادی نیست اعوذ بالله من سوء الاعتقاد منجمله تصانیفش حاشیهٔ شرح تهذیب یزدی و حاشیهٔ میبذی مشهور است هیجدهم
ربیع الاول سن دوازده صد و پنجاه و سه هجری فوت شد تجاوز الله عنه

ملا محمد اشرف شتو کشمیری خلف خواجه محمد طیب از احفاد خواجه حیدر کشمیری ذهین و ذکی بود اولا از بزرگان خود اکتساب کمالات نموده بخدمت ملا محمد محسن فقه و غیره تعلیم کرده دانشمند تبحر گشت تصانیف رائقه در علم قرائت و رد شیعه و دیگر فنون ازو یادگار ماند کتاب جواهر الحکم
منجمله آن شهرت دارد بسال یازده صد و بست و سه هجری وفات یافت

مولانا محمد اشرف لکهنوی ابن قاضی نعمت الله خوشنویس ولد محمد معظم ولد احمد علی
صدیقی بزرگی از اسلافش از لاهور آمده مقیم لکهنؤ شده وے رحمة الله شاگرد مولوے
نور الحق لکهنوی فرنگی محلی و مولوی سید مخدوم لکهنوی و مرید سید احمد مجاهد بریلوی بود بتدریس و
تصنیف عمر عزیزش بسر برده در تالیف تاج اللغات که بحکم والی لکهنؤ مؤلف شده او هم شرکتے
داشت اصول راسخه و شرحش و روح شاعره و قسطاس الحرف و تفسیر قرآن مجید عربی و تاریخ علماء و
مشائخ و سلاطین هند ناتمام که مسودهٔ آن بخط شریفش بنظر مؤلف کتاب هذا گذشته از تصانیف او
هستند مولانا ثابت علی مرحوم ساکن موضع بهکا ضلع الهٰ آباد از تلامذهٔ او و از اساتذه جامع الاوراق
اند صاحب الترجمه بتاریخ هفتدهم صفر سن دوازده صد و چهل و چهار هجری بمرض هیضه رحلت فرموده
در حجرهٔ مسجد خود واقع جهوائی ٹوله محلات لکهنؤ مدفون گردید شرفه الله بتشریف الغفران

مولوی محمد اصغر فرنگی محلی ابن مفتی احمد ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب عالم و حافظ قرآن و
بتدریس طلبه اشتغال داشت و بمنصب افتای عدالت دیوانی شهر لکهنؤ سرفراز بود بتاریخ نوزدهم
رجب بسال دوازده صد و پنجاه و پنج هجری وفات فرمود

مولوی محمد اعلم سندیلی قاضی زاده قصبهٔ سندیله از اولاد عمر فاروق رض شاگرد ملا کمال الدین
سهالوی بود فاتحه فراغ بخدمت مولوی محمد الله سندیلی خواند و بتدریس و تصنیف مشغول گشت
از مشاهیر تلامذهٔ او مولوی سید عبد الواحد خیرآبادی همشیره زادش و مولوی محمد مستعان کاکوروی اند
حاشیهٔ دایر شرح منار و سه حاشیه بر صدرا صغیر و کبیر و اکبر و رساله تشکیک از تصانیف او مشهور هستند
باواخر صدی دوازدهم رحلت فرموده بمحلهٔ ملکانه محلات قصبهٔ سندیله مدفون گشت

خواجه محمد اعظم دیده مری ابن خیر الزمان کشمیری مجددی از علمای نامدار و مشائخ کبار کشمیر بود از
ملا عبد الله شیله و مراد بیگ کامل بیگ میر هاشم وغیرهم کسب علوم کرده دست ارادت بدست
شیخ محمد مراد مجددی داده در شعرگوئی و تاریخ نویسی مهارت کامل داشت تاریخ اعظمی معروف بتواریخ
دیده مری در حالات بادشاهان و مشائخ و علما و شعرا کشمیر بسال یازده صد و چهل و هشت هجرے
تالیف نمود واقعات کشمیر نام تاریخی آن کتاب است و نیز کتاب فیض مراد در حالات و مقالات
پیر خود و فوائد المشائخ در بیان فقر و رساله اثبات الجزء و تجربة الطالبین و اشجار الخلد و ثمرات الاشجار

وشرح کبریت احمر ازو یادگار ماند در سن یازده صد و ہشتاد و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی محمد اعظم عباسی ابن مولوی نجم الدین عباسی چریاکوٹی ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و شصت و شش ہجری بظہور پیوستہ اکثر کتب درسیہ رسمیہ از عم خود مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی و نیز از مولوی علی عباس عباسی خوانده و بقیہ از مقامات مختلفہ باتمام رسانیده الکنون بخدمتی معتد بہا بحیدرآباد دکن ماموراست سلمہ اللہ و رقاه الی ما یتمناه

مولانا شیخ افضل جونپوری افضل الفضلای عصر و اعلم العلمای دہر جامع علوم عقلیہ و نقلیہ متشرع و متقی خوش خلق سلیم المزاج بود اوقات عزیزش را بجا در خدمت علم صرف میکرد چون ملا محمود جونپوری که ارشد تلامذهٔ او بود رحلت عالم بقا کرد مولانا را از مرگش حزنی عظیم داد و ہی بحد دامنگیر شد که تا چہل روز با آن غم تبسم نفرمود و بعد چہل روز بہمان رنج و الم در سال ہزار و شصت و دو ہجری جان بجان آفرین سپرد انا للہ و انا الیہ راجعون

شیخ محمد افضل الہ آبادی ولادت او شب دہم ربیع الاول سال سی و ششم از صدی یازدہم بوطن اصلش قصبہ سید پور توابع غازیپور زمانیہ بظہور پیوستہ در اوایل حال بجونپور آمده و از ملا نورالدین تحصیل علوم متعارفہ را بانجام رسانیده تا شش ماه بدرس و تدریس علوم اشتغال داشت دفعةً جذبہ عشق الہی برو غالب آمد ترک آن وادی نموده بکالپی رفت و بخدمت میر سید محمد قدس سرہ مشرف شده شرف بیعت و اجازت سلسلہ چشتیہ و قادریہ و سہروردیہ و مداریہ و نقشبندیہ یافتہ با اینہمہ ہمچو شیخ خود تمام عمر متبع سنت نبویہ علی صاحبہا التحیہ و پیرو طریق نقشبندیہ ماند حسب ایمای مرشد خود رحل اقامت بالہ آباد انداختہ بکمال توکل بر مسند ہدایت و ارشاد نشستہ مرجع انام گشت در سال ہزار و ہشتاد ہجری مسجدی بالہ آباد تعمیر فرموده تاریخ آن بقعہ افضل یافتہ اند و تاریخ بنا بہ خانقاہش که در سن ہزار و نود و دو بنا نہاده مقام افضل است با وجود مشاغل ہدایت و ارشاد بسیارے از تصانیف عمده بعبارت عربی و فارسی وارد از انجملہ شرح گلستان۔ شرح بوستان۔ شرح زلیخا۔ تذکیر ولیدیہ۔ شرح فصوص الحکم مسمی بشرح الفصوص علی وفق النصوص۔ فتح الاغلاق۔ رسالہ عربیہ و فارسیہ در بحث ایمان فرعون۔ شرح قصاید خاقانی۔ سیر منظوم شرح مثنوی معنوی وغیرہا اند که از پنجاه مجلد ہفتاد و نباشد وی رحمۃ اللہ علیہ بعمر ہشتاد و ہفت یا نود و دو سالگی پانزدہم ذیحجہ روز جمعہ

سال یازده صد و بست و چهار هجری جان بمشاهدهٔ جانان تسلیم نموده این جهان بی بنیان را پدرود فرمود سال وفاتش ارکان دین شیخ قطب می آید مدفنش باله آباد است یزار و یتبرک بعدش شیخ محمد یحیی عرف شاه خوب الله برادرزادهٔ او زینت بخش وسادهٔ ارشاد گردید

شیخ محمد آفاق لکهنوی عارف مجرد و محقق بلند همت و بفضیلت علوم ظاهر و باطن آراسته و در طریقت و مجاهدات صادق دم و راسخ قدم بود وی از اکابر زادگان صوبه بهار ساکن موضع تلاده مضاف پټنه بود در اوائل کتب متداوله بخدمت شیخ وجیه الدین گوپاموی گذرانید و بعد از ان قدم بکوی فقر و فنا نهاده اسم و رسم سود و زیان بباد فنا بر باد داده و بصحبت شریف شیخ پیر محمد لکهنوی مشرف شده دست ارادت بدست وی داده بسیاری از مشائخ وقت را دریافته و از خدمت شاه مجاهر پوری نیز استفادهٔ علوم طریقت نموده و رساله مصباح الطالبین شیخ عبد الرسول کهندوی که خلیفه شاه مجاهد بود بحکم پیر خود تعریب نموده و دران رساله جمیع اذکار و افکار مشرب علیه قلندریه مندرج است همه را شیخ محمد آفاق بعمل آورده بود الغرض بعد وفات شیخ پیر محمد قدس سره چند سال جانشین او بوده و از تکلفات رسم و عادات مبرا بود و از تعلق تزویج معرا قبرش در لکهنؤ پائین پیر خود است یزار و یتبرک به

حاجی محمد افضل سهرندی ابن شیخ محمد معصوم بن شیخ احمد مجدد سهرندی دانشمند متبحر و محدث بود بعد تحصیل علوم ظاهر مرید شیخ حجة الله نقشبندی شد و از ان بعد از شیخ عبد الاحد خلیفه شیخ احمد سعید مستفید گشت و بزیارت حرمین شریفین مستفیض شده از انجا با فیوضات و برکات بی شمار واپس آمده بتدریس علوم دینی و تلقین اسرار باطنی می پرداخت مولانا شاه ولی الله دهلوی سند حدیث از وی یافته هرچه از فتوحات بوی میرسید از ان کتب هر فن خریده وقف می نمود وفاتش سال یازده صد و چهل و شش هجری بظهور پیوسته

مولوی محمد اکبر کشمیری از اکابر علمای وقت بود تا سی سال در مدرسه محمدیه متعلق جامع مسجد بمبئی درس میداد بسیار از تلامذهٔ وی بملک کوکن هنوز موجود اند از انجمله مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی و مولوی سید عماد الدین مفتی عبد اللطیف نامی و گرامی هستند در سال دوازده صد و هفتاد و دو هجری رحلت فرموده به بندر بمبئی مدفون شد

ملا محمد امین کشمیری دانشمند متبحر کثیر الدرس و التصنیف بود ملا عنایت الله شال و ملا محسن و غیره علمای کشمیر از تلامذهٔ وی اند بر شرح تهذیب و غیره کتب متداوله حواشی و شروح دارد بماه رمضان

بروز لیلة القدر سال نہم از صدی دوازدہم وفات یافت نور اللہ مرقدہ

مولوی محمد امجد قنوجی از اکابر فضلا و اعظم علمای قنوج شاگرد رشید مولوی علی اصغر قنوجی کثیر الدرس والتالیف بود حاشیہ صدرا در علم حکمت از تالیف شہرۂ اوست تاریخ وفاتش معلوم نہ شد

محمد بیرم خان خانخانان از اولاد مرزا جہان شاہ است بوفور دانش و سخا و صدق و حسن نطق و نیاز و انکسار گوی سبقت از ہمگنان بردہ در ابتدای حال بخدمت بابر شاہ و در وسط بملازمت ہمایون شاہ نشو و نما یافتہ بخطاب خانخانانی سرفرازی یافت و در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ بایام سلطنت خورد سالی اتالیقش فرمودی بنفسہ درویش دوست علم و صاحب حال و نیک اندیش بود و ہمین سعی جلادت و حسن تدبیرش ہندوستان در مرتبہ ثانی مفتوح شد و فضلای جہان از اطراف و اکناف رو بدرگاہ او آوردہ از کف بحر نوالش شاداب می رفتند و بارگاہ آسمان جاہش قبلۂ ارباب فضل و کمال زمانہ را بوجود شریفش تفاخر بود لاکن ارباب نفاق مزاج بادشاہ از و متغیر ساختہ بودند ناچار وے بقصد زیارت حرمین شریفین با توابع از راہ ناگور روانہ گجرات گردید براہی کہ دران انبوہی از درخت مغیلان بود میگذشت ناگاہ گوشۂ دستارش بخاری بند شدہ از سر افتاد چون این را شگون بد مے شمارند خانخانان را فی الجملہ تغیری در بشرہ رو نمود حاجی محمد خان دہ بیدی خواند ؎ در بیابان چون ز شوق کعبہ خواہی زد قدم ٭ سرزنشہا گر کند خار مغیلان غم مخور ٭ آن قبض بہ بسط مبدل گشت چون بپٹن گجرات رسید روزی در حوض سہس لنگ در کشتی نشستہ سیر میکرد ناگاہ مبارک خان افغان نامی کہ در ابتدای فتح ہندوستان خانخانان حکم بقتل پدر او فرمودہ بود موقع انتقام خیال کردہ بوقت نماز شام کہ خانخانان از کشتی فرود می آمد با جمعی از اوباش بہ بہانہ ملاقات آمدہ بیک ضربت خنجر آبدار شربت شہادتش چشانید این واقعہ در سال نہصد و شصت و ہشت ہجری بظہور پیوست عظام او را حسب وصیتش بمشہد بردند تاریخش چنین یافتہ اند **رباعی** بیرم بطواف کعبہ چون بست احرام ٭ در راہ شہید گشت نایافتہ کام ٭ تاریخ شہادتش ز دل پرسیدم ٭ گفتا کہ شہید شد محمد بیرام ٭ خانخانان رقیق القلب و بسخنان اکابر مشایخ رضی اللہ عنہم معتقد بود و ہمیشہ در مجلس شریفش سخن از قال اللہ و قال الرسول می راندند روزے در سیکرے بدیدن درویشی گوشہ نشین رفت و از معنی آیۂ کریمہ تعز من تشاء و تذل من تشاء پرسید چون درویش تفسیر ناخواندہ بود جواب نداد خانخانان خود گفت تعز من تشاء بالقناعة

وتذل من تشاء بالسوال نماز جمعه وجماعت از خانخانان فوت نمی شد لیکن به تفضیل مائل بود بجا فقط محمد امین خطیب میگفت که در القاب حضرت امیر کرم الله وجهه کلمهٔ چند بیشتر از دیگر اصحاب بیفزاے لطیفه ــ شبی همایون شاه مخاطبه با بیرم خان داشت و او بالظاهر غنودگی دست داد بادشاه او را متنبه فرمودند که هان بیرم با تو میگویم وی گفت بلی بادشاهم حاضرم اما چون شنیده ام که بملازمت بادشاهان محافظت چشم و پیش درویشان نگاهداشت دل و نزد عالمان حفظ زبان باید کرد بنابران درین فکر بودم که چون حضرت هم بادشاه و هم درویش و هم عالمند کدام را نگاه خواهم داشت بادشاه را این ادا از و خوش آمد و تحسین فرمود و یرا دیوان اشعار بزبان فارسی و ترکیست در منقبت حضرت امیر کرم الله وجهه قصیده گفته که مطلعش اینست ــه شهی که بگذرد از نه سپهر افسر او * اگر غلام علی نیست

خاک بر سر او * محبت شه مردان مجو ز بی پدری * که دست غیر گرفتست پای مادر او *

مولوی محمد جعفر سندیلی ابن شاه ولی الله بن شاه غلام علاء الدین بن سید سبحان الله مخدوم زاده سندیله بخدمت مولوی اظهر علی سندیلی و مولوی وارث علی سندیلی و مولوی فقیه الله سندیلی و مولوی افهام الله سندیلی و مولوی تراب علی لکهنوی تلمذ نموده به نوبت تدریس و تصنیف برسیده تاریخ سیزدهم رمضان سن دوازده صد و شصت و یک هجری در لکهنو رحلت فرمود نعشش را بقصبه سندیله

آورده در کریم باغ دفن کردند

مولوی محمد جونپوری خلف اکبر مولوی سخاوت علی عمری جونپوری مهاجر و مقیم مکه معظمه بآبیاری تعلیم پدر خود سرو علمش بالیدگی و تازگی یافته در علم و فضل و زهد و تقوی و ورع و وعظ و افتا و بدیهه گوئی و حاضر جوابی و تحریر دلپذیر و تقریر پر تاثیر یگانهٔ آوان و ممتاز بین الامثال والاقران بود تحریریکه در تعریف بیع املا نموده یادگار از قابلیتش میدهد در عین شباب ازین عالم اسباب بحیات پدر سابق الالقاب تاریخ دوم شوال سال دوازده صد و هفتاد و سه هجری رخت هستی بسوی روضهٔ

رضوان کشید اللهم اغفرله ولوالدیه

مولوی حکیم محمد جنید جونپوری خلف دوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری همراه والد بزرگوار بممالک حجاز تشریف فرما شده و تا حیات پدر از فیضان علمی و عملی وی مستفیض بود و بعد رحلت پدر بجونپور آمده بخدمت مولوی عبدالحلیم فرنگی محلی که مدرس مدرسه حاجی امام بخش جونپوری بود

بعض کتب درسیه خوانده بخدمت مفتی محمد یوسف فرنگی محلی فراغ علمی حاصل نموده متوجه بتحصیل فن طبابت گشت و پیش حکیم اولاد علی کاهش مطب کرده دران فن مهارتی و حذاقتی اکتساب نمود و هنوز بدرس و تدریس و امداد طلبه و افتاء و تداوی مرضی مشغول می بود در عین جوانی این جهان فانی بسال دوازده صد و هشتاد و یک هجری بعالم جاودانی شتافت خلفی بنام مولوی محمد معروف گذاشت وی بخدمت مولوی عبد الله ساکن چهپرا کتب درسیه گذرانیده فارغ است سلمه ربه

قاضی محمد جمیل پنهاپوری عالم کامل و فاضل باجمل مدرس مدرسه حیدرآباد دکن بود در سال جمیل
دوازده صد و هفتاد و چهار هجری وفات یافته غفر الله له

مولوی محمد حامد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد در ماه رجب سال دوازده صد و هشتاد و سه هجری رحلت فرموده بجایش مولوی لمعان الحق پسر مولوی برهان الحق سجاده نشین گردید

شیخ محمد حسن جونپوری بن شیخ حسن بن طاهر جونپوری از عرفای روزگار جامع بود میان حال و قال و بمظاهر صوریه نیز تعلقی داشت اصل نسبتش منجانب پدر بسلسله چشتیه بود لیکن رشد او بسلسله علیه قادریه بیشتر غالب آمده سالها در حرم مدینه منوره علی صاحبها الصلوة والتحیة مجاورت کرده از مشایخ قادریین بیعت و اجازت یافته از خوارق او مشهور است که چون از خلوت می برآمد هندو و مسلمان هر کرا نظر بر روی او فتادی بیساخته صدای تکبیر بر آوردی و تعجب کردی از مکتوبات و رسائل مریدان بسیار اند ولادتش بجونپور وفاتش باگره بود بتاریخ بیست و پنجم رجب سال نهصد و چهل و چهار هجری وفات یافته در دهلی نزدیک منڈل برابر مرقد والد ماجد خود مدفون گشت قدس سره

ملا محمد حسن بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد خلف اکبر ملا قطب الدین الشهید السهالوی تلمیذ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شهید در ذهن و ذکا بر برادران خود سبقت برده در تحقیقات معقول و منقول نظیر و مثیل خود نداشت کثیر الدرس والتصانیف بود شرح مسلم الثبوت تا مبادی الاحکام و معارج العلوم در منطق و هدایة العلوم و طبعی و حاشیه بر شرح هدایة الحکمة صدر الدین شیرازی و حاشیه شمس بازغه و حواشی زواهد ثلثه و شرح سلم العلوم از تصانیف انیقه وی مشهور اند بعد مراجعت از دهلی بفرنگی محل استقامت ورزیده تدریس علوم میکرد مگر بوجه بعضی عوارض که منعه عظیم بود از قیام وطن مالوف مناسب ندانسته جانب روهیل کهند رخت غربت بست در عهد نواب فیض الله خان

برام پور رفته در محله موسومه مدرسه اقامت گزید و در انجا نکاح ثانی بزنی غیر کفو کرده از بطن او مولوی عبد الله و عبد الرزاق بوجود آمدند چنانچه اولاد شان از زوجه ثانیه برام پور موجود اند زوجه سوم دختر صفی پور بود ازو پسری موسوم غلام دوست محمد متولد شده که پسرانش مولوی غلام یحیی و مولوی غلام محمد و مولوی غلام زکریا مقیم بنارس بسرکار انگریزی بر عهده های جلیله ممتاز بودند بالجمله ملا حسن در رام پور وفات یافته همانجا مدفون است تاریخ وفاتش بدریافت نرسیده از شاگردانش مولوی محمد مبین لکهنوی و مولوی عماد الدین لبکنی مشهور اند۔

مولوی محمد حیدر لکهنوی بن ملا محمد مبین بن ملا محب الله فرنگی محلی تحصیل علم بخدمت پدر بزرگوار خود نموده بتدریس مشغول بود و بتذکیر و هدایت خلق اشتغال ورزیده و از شاه نجابت الله مرحوم بیعت نموده همچو والد خود مقبول خلایق بود از سرکار نواب سعادت علیخان سه روپیه یومیه کفاف می یافت بعزم حج بیت الله روانه شده بعد قطع تکالیف سفر بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازده صد و چهل هجری بمکه معظمه رسیده از سید یوسف بطاح یمنی و شیخ عمر مکی تحصیل صحیحین کرده بماه جمادی الثانی سوی مدینه طیبه رخت سفر بسته در انجا از علمای وقت سند حدیث حاصل نموده در آخر ماه شعبان باز بمکه آمد و قرآن شریف که در اثنای راه حفظ نموده بود بماه رمضان در بیت الله خواند و بعد ادای ارکان حج بتاریخ بست و هفتم ذی الحجه سن مذکور از مکه معظمه روانه شده بهزار خرابی بعد نوزده روز به بمبئی رسیده قصد وطن نمود چون بحیدر آباد بتقریبی داخل شد هزار روپیه ماهوار از سرکار نواب نظام برای وی مقرر شده احفادا و مولوی ظهور حسن و مولوی افضل حسن هنوز در حیدر آباد دکن موجود بودند و جاگیر چهار هزار روپیه سالانه از سرکار نظام می یابند کذا فی الاغصان الاربعه

شیخ محمد حیات سندهی از علمای ربانیین و عظمای محدثین عالم با عمل بود نام پدرش ملا فلاریه از قبیله چاچر ساکن اطراف عادل پور محروسه ملک سنده شیخ محمد حیات از وطن خود بحرمین شریفین در عنفوان شباب رفته مناسک بیت حرام دریافت و بمدینه طیبه رخت اقامت انداخت و سوای توکل اسباب معیشت ذخیره نساخت و بهمان حالت موجوده به تحصیل علوم پرداخت و بشاگردی مولانا ابو الحسن سندهی مقیم مدینه سکینه بر داشت و علم علوم درسیه بمیامن او برافراخت و اجازت حدیث از مولانا عبد الله بن سالم بصری یافت و تمام سرمایه عمر خود بدرس حدیث نبوی در باخت

بروز چهارشنبه تاریخ بست و ششم صفر سال یکهزار و یکصد و شصت و سه هجری رخت هستی از دار فنا بدار بقا برداشت و طائر روحش جسد پاکش را بجنة البقیع سپرده بروضهٔ رضوان نشیمن ساخت اعطاه الله الحسنات - فلاریه بفای مفتوحه اسم سندهی است چاچر بدو جیم فارسی مفتوح درمیان آن الف و در آخر رای مهمله قوییست در ملک سنده عادل پور شهریست خرد از توابع بهکهر

مولوی محمد رضا لکهنوی خلف اصغر مولوی عبد القادر لکهنوی در اوایل حال بخدمت شیخ پیر محمد لکهنوی و نیز برادر کلان خود قاضی محمد وارث تلمذ کرده و بعد فراغ از تحصیل علم ضروری بتصفیه قلب مشغول شد و بریاضتهای شاقه از اربعین نشینی و اسفار بعیده بخود گوارا فرموده از مشائخ و فقرای وقت مستفید بیشد در صحراها و بیابانها بعبادت مولی پرداختی و آخر بقدم تجرد و تفرد براه خشکی بزیارت حرمین شریفین مشرف شده در بلده مصر بست و دوم رمضان سن یازده صد و هفت هجری رحلت نموده همانجا مدفون گردید -

ملا محمد رضا سهالوی پسر چهارم ملا قطب الدین الشهید بعد والد خود بخدمت ملا نظام الدین برادر کلان خود تعلیم و تربیت یافته فراغ حاصل نموده در حسب براد خود تدریس طلبه میکرد از حضرت سید شاه عبد الرزاق بانسوی بیعت کرده روانه مدینه منوره گشت و بعد زیارت روضه شریفه حج بیت الله مشرف شده ببغداد آمد و هم در انجا جان بجان آفرین سپرد

شیخ محمد رفیق کشمیری ابن مصطفی بن معین الدین رفیقی کنیت وی ابو الرضا بود بسال هزار و یکصد و پنجاه و چهارم هجری متولد شده فقیه و محدث و مفسر صوفی مشرب بود علوم معقول و منقول از پدر و مادر خود مقیم السنة توپیگر و خال خود علامه نور الهدی توپیگر اخذ نمود و حدیث از عم و پدر بزرگوار خود شنیده و کتاب عوارف به پیش نعمت الله بن رضا توپیگر گذرانیده و بسی مردمان بخدمتش مستفید شدند در تصوف رسائل متعدد از و یادگار اند بروز چهارشنبه شانزدهم جمادی الاخری سال بست و ششم از صدی سیزدهم وفات یافت

میر محمد زاهد هروی ابن قاضی محمد اسلم هروی کابلی در هند متولد شده تربیت یافته از پدر خود و دیگر علمای هندوستان اکتساب علوم کرده ذهن ثاقب و فکر صائب داشت و تحقیق و تدقیق گوی سبقت از سابقین ربوده و در حاضرین و لاحقین متفرد بود شاهجهان بادشاه او را به منصب

وقائع نگارے کابل منصوب فرمود در عہد عالمگیر بادشاه محتسب اردوی معلی شد زمان بعد عالمگیر بادشاه حسب خواهش او مشار الیه را بصدارت کابل مامور گردانید و در انجا علاوه منصب خود افاده علوم مید اد تصانیف غرا دارد از انجمله شرح مواقف و حاشیه شرح تهذیب علامه دوانی و حاشیه رساله تصور و تصدیق مصنفه ملا قطب الدین رازی و حاشیه شرح الہیاکل اند بشهور سال یازده صد و یک ہجری بکابل وفات یافت

مولوی محمد باقر مدراسی متخلص بآگاه حلقش از بیجاپور است بسال پنجاه و هشتم از صدے دوازدهم هجریت در ویلور متولد شده بمدراس نشو و نما یافت پیش مولانا سید ابو الحسن قربی علوم ظاهر اکتساب نموده عالم علوم عجیبه ماهر فنون غریبه گشت در شعر گوئی و ادب عرب ید طولی داشت گویند شافعی المذهب بود ممالک مدراس و کرناٹک بفیوض ظاهر و باطن او پرست بست و چهارم ذیحجه سال دوازده صد و بست هجری رحلت فرموده بجاے مدراس مدفون گشت **تصانیفش** الانهر تنویر البصیر نفایس النکات القول المبین الدر النفیس دیوان اشعار عربی النفحة العنبریه کشف الغطا اتحاف السالک جلاء البصایر تبیین الانصاف النقول البدیعة التحفة البدیعه ریاض الجنان روضة الاسلام وغیرها

مولوی محمد زمان خان شاهجهان پوری جامع الفضائل و الکمالات عامل الاحادیث و الآیات محی السنن و الحسنات ماحی الشرک و البدعات ابو رجا محمد زمان خان تغمده الله بالرحمة و الغفران مدرس مدرسه حیدرآباد و اوستاد سید محبوب علیخان نظام الملک رئیس حال بود با فرقه مهدویه عصوبتی داشت فرقه مهدویه پیروی سید محمد جونپوری مدعی مهدویت میکنند و بممالک دکھن و اطراف گجرات و حیدرآباد دکن اکثری ازین فرقه ضاله سکونت ورزیده بفرق دیگر اسلام تعصب دارند تا اینکه مرتکب خونریزیهای مسلمانان شدند القصه مسمی سید عیسی عرف عالم میان مهدوی حیدرآبادی سرگروه آن فرقه رساله کشف الحجب و دلیل متین و ثلاثیه سه رسائل مؤلفه خود بسال دوازده صد و هشتاد و دو هجری و رساله رد شبهات الفتاوی و رد فتوی ابن حجر مکی وغیره ائمه مذاهب اربعه و رساله معارضة الروایات بعد از یکسال طبع کنانیده باطراف و اقطار هندوستان شهرت و نشر کرده بر آنهم قانع نماند رسائل مذکوره و رساله دیگر متضمن معتقدات و معمولات خود تالیف نموده

مع رقعه بخدمت قاضی ولاور علی حاکم دار القضای حیدرآباد از دست خود پیش کرده مضمون رقعه
اینست که ما رسائل مذکوره محض بنابر دریافت حق باطراف بلاد منتشر کردیم و بخدمت علمای آفاق
رسانیدیم و مدتی انتظار کشیدیم لیکن هنوز علمای وقت از جواب ساکت اند لهذا بخدمت سامی پیش
نموده اگر خطای بنظر آید حسبة لله ما را مطلع باید فرمود که مایان رجوع بحق نمائیم ورنه اعانت ما و امداد و تصدیق
و اقرار مایان نمایند فقط قاضی موصوف رقعه و رسائل مذکوره بمعیت عالم میان مسطور پیش مولوی
محمد زمان خان فرستاد هرچند که وی علیه الرحمة والغفران از هیچو منازعات و مناقشات کناره کشی
میکرد تاهم نظر بحمیت اسلامی و غیرت ایمانی اشهب قلم حقیقت رقم را در میدان رد و قدح رسائل
مذکوره جولان داد و نیز از اقوال مسلمه آن فرقه دعاوی باطله اوشان را مردود و مسطور فرمود که مجتهدان
آن فرقه بجوابش سر بزانوی سکوت نهاده غریق لجه ندامت شدند نام آن رساله هدیه مهدویه است
هرگاه رساله مذکوره بعالم میان مجتهد مهدویه و مصنف رسائل مردوده رسید بچاریان خود گفته هر کسیکه
مولوی محمد زمان خان را قتل خواهد کرد او را دو مکان مروارید و چهار درخت خرما در بهشت خواهم داد
بشنیدن کلام ابله فریب جوانی بست و دو ساله از آن فرقه منتظر موقع بود هرگاه نواب مختار الملک بنابر
تقریب ملاقات پرنس آف ویلز روانه کلکته شد بعد آن بی مغز شهر حیدرآباد را از حاکم بیدار مغز هیچو باغ
خود خالی یافته هرگاه وقت شام روز سه شنبه ششم ذی الحجه سال دوازده صد و نود و دو هجری
مولوی صدر الذکر حسب معمول خود بمسجد تشریف آورده و بعد ادای نماز مغرب دوزانو نشسته
آغاز تلاوت قرآن مجید کردند آن شقی ممدوح الذکر را سلام کرده از پس پشت بضربه کتاره مجروح
ساخت که آن مرحوم سر بمصحف مجید نهاده شربت شهادت چشید و خون آن جانباز راه خدا
برآیه کریمه فانظر کیف کان عاقبة المفسدین چکید هرچند تجسس نمودند سراغ قاتل نرسید سرخیل مهدویان
بکوشک سفارت انگریزی خزید و بر جنازه آن مرحوم انبوهی کثیر از مسلمانان و جم غفیر از دینداران
گرد آمدند که چهارده جماعت متفرق نماز جنازه ادا کرده بصحن مدرسه او بحیدرآباد مدفون کردند شعرای
وقت قطعات تواریخ این واقعه بنظم آوردند از آن جمله قطعه تاریخ نوک ریز خامه یکے
محمد عبد الرحمن خان شاکر تخلص و مالک مطبع نظامی زیب رقم می یابد و هو هذا محمد زمان خان
زحکم قضا ٭ بجرم شهادت چو شد آشنا ٭ همین مصرعه سال شاکر نوشت ٭ عبای شهادت زحق شد عطا ٭

ایضاً لہٗ ؎ چون علی شد بمسجد شہید: از منشی عنایت حسین برون رفت از جسم چون جان جان شہ
عنایت بگو شد چو عثمان شہید

سرہندی شیخ محمد سعید سرہندی ابن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی ابن عبد الاحد سرہندی لقب وی خازن الرحمۃ دانشمند متبحر فقیہ و محدث بود علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود آموختہ حاشیہ بر مشکوٰۃ المصابیح نوشتہ در یکہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمود

ملا محمد سعید سہالوی پسر دوم ملا قطب الدین شہید بعد شہادت پدر خود با محضر مظلومی جہت استغاثہ و دادرسی بحضور محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بملک دکن رفتہ از بارگاہ شاہ موصوف فرمان معافی فرنگی محل کہ از امکنہ مشہورہ بلدۂ لکھنؤ بود حاصل نمودہ مراجعت بوطن کرد و بذریعۂ اہالیان نزول تعمیل فرمان مذکور بر فرنگی محل قبضہ نمودہ ہمہ فرزندان ملای شہید را در آنجا مقیم ساخت بعد چندی مرۃً بعد اولی بغرض استحکام فرمان معافی فرنگی محل وغیرہ بخدمت بادشاہ روانہ شدہ بحصول اسناد دیگر کامیاب شدہ آنرا روانہ وطن کردہ بمکہ معظمہ رفتہ بلحوق عوارض جسمانی ازین عالم فانی بملک جاودانی خرامیدہ نزول امکنہ لاوارث و منضبطہ را بہ محاورہ اہل دفتر لکھنؤ گویند

مولانا محمد سعید بدایونی ابن محمد شریف بن محمد شفیع بدایونی وی از اجلہ علمای وقت و اکابر اولیای بدایون بود بیعت بخدمت شاہ کلیم اللہ جہان آبادی کہ مزار پرانوارش در دہلی است داشت و از فیض ظاہر و باطن وی عالمی کامیاب بود چہارم ذیقعدہ سن یازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری رحلت فرمود از وی خلف الصدق مولوی محمد لبیب و مولوی عبد الحمید عقب باندند قدس اللہ سرہ السامی

حکیم محمد سرور ساکن احمد آباد نارہ تخلص سرور ابن حکیم حضور احمد طبع سلیم و ذہن مستقیم داشت تعلیم رسمی پیش مؤلف اوراق یافتہ اکثر اشعار نعتیہ میگفت قصہ اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ منظوم ازو یادگار ہست فتوح الشام را بہ بحر متقارب می نوشت کہ پیغام اجلش در رسید و بعنفوان شباب بسال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری ازین جہان درگذشت چند اشعار نعتیہ تضمین کلام سعدی کہ خاتمہ منظومات اوست بطور یادگار حوالہ قلم میشوند حقیقت نام و نشان خود بجز عشق نبوی صلعم دیگر نگذاشت

وہو ہذا

ای نور خدا عجب حسینی | رحمت زبرا سے عالمینی
محبوب زمان وہم زینی | اللہ اللہ چہ مہ جبینی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

آگہ ز علوم اولینی | واقف ز رموز آخرینی
کحل از پئے دیدۂ یقینی | اے نعمت مکی و مدینی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

واللیل زگیسوے تو تعبیر | والشمس ز روی تست تفسیر
نون از پئے ابروی تو تقریر | ای مہر سپہر عز و توقیر

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای باعث خلقت دو عالم | وی موجب فخر نوح و آدم
منظور نگاہ رب اکرم | ہستی پے ریش سینہ مرہم

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای سرمۂ دیدۂ تو لاشا | ای غازہ چہرۂ تمنا شا
بر روے تو دیدۂ تماشا | باز است تو نیز دیدہ بکشا

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای حجلہ نشین محمل نور | ای شمع ضیاے شعلۂ طور
از نور تو عالم است معمور | ای مردمک دو دیدۂ حور

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلفت پی عاشقان جانباز
بیشست ہمہ دلبران طناز

زنجیر بلاست اے ہمہ ناز
ہستند برین ترانہ دمساز

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلف تو بلاے جان سرور
عشقت نام و نشان سرور

درد تو دواے جان سرور
تا است درد زبان سرور

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

اوستادی مولانا محمد شکور مچھلی شہری ابن شیخ امانت علی جعفری در علوم عقلیہ و ادبیہ شاگرد مولانا رشید الدین خان دہلوی و در حدیث و تفسیر مستفید خدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بودند ہموارہ بمناصب جلیلہ از سرکار انگریزی امتیاز داشتند ہنگامیکہ بفتح پور ہنسوہ رونق افروز عہدۂ صدر الصدور بودند مؤلف ہیچمدان بنعال برداری تلامذۂ مولانا کامیاب حاصل کرد بسال شصتم از صدی سیزدہم مولانای ممدوح حق تقاعد قبول فرمودہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند این حقیر نیز ہمراہ رکاب بمچھلی شہر رفتہ کتب متوسط درسیہ بخدمت فیضدرجت می گذرانید مولانا ممدوح تمام عمر شریف بدرس علوم صرف فرمودند کتب درسیہ بلا معائنہ کتابی بحالت چہل قدمی درس میدادند بتالیف و تصنیف توجہ نداشتند دو مرتبہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ بست و یکم ذیحجہ یوم سہ شنبہ سال سیزدہ صد ہجری از دار فنا بدار بقا شتافتند انا للہ و انا الیہ راجعون ولادت ممدوح بسال دوازدہ صد و یازدہ ہجری بلفظ ہیبت اللہ تاریخ سال ولادت برمی آید ازین حساب عمر شریف بہ نود و نہ سال رسیدہ باشد

غفر اللہ لہ مچھلی شہر قصبہ ایست از توابع جونپور

مولوی محمد شبلی اعظم گڈھی مصنف رسالہ اسکات المعتدی فی انصات المقتدی

وحل النجاشم وغیره است جمله کتب درسیه متداوله پیش مولوی محمد فاروق عباسی چڑیاکوٹی گذرانیده
اکنون بمدرسة العلوم علیگڈھ بمنصب مدرس اول قیام دارد سلمه الله تعالی تصانیفه المامون
تاریخ زمانه مامون الرشید خلیفه عباسیه بغداد الجزیه در بیان حقیقت جزیه گذشته تعلیم در اظهار
کیفیت تدوین علوم مسلمانان سلف و اسامی مدارس قدیمه شان صبح امید در بیان حالت موجوده
اسلام سیرة النعمان تواریخ عمری امام ابوحنیفه قصاید و غزلیات عربی فارسی

مولوی محمد شبلی جونپوری خلف سوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری بست و نهم شعبان
سال دوازده صد و شصت و سه هجری تولد یافته هنگام هجرت فرمودن پدر بزرگوار خود نهایت
صغیر السن بود بدینوجه از رفتن بمکه معظمه قاصر ماند پیش جد مادری خود قاضی ضیاء الله صدر الصدور
مرحوم بنارس و بعد تعلیم و تربیت یافته بمقام جونپور از حافظ نعمت الله ساکن سرای میر حفظ قرآن مجید
نموده کتب درسیه فارسیه از بعض اعیان جونپور خوانده تحصیل علوم عربیه عنان عزیمت تافته مختصر
صرف و نحو وغیره از تلامذه مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تحصیل کرده باندک زمانے بخدمت
مفتی موصوف الذکر تمامی کتب درسیه متداوله خاندان نظامیه بتحقیق و تدقیق تمام کرده سند
فضیلت مفتی محمد یوسف از دست خاص بوی عطا فرموده و علم باطن بخدمت مولوی سید
خواجه احمد نصیر آبادی که از تلامذه پدر بزرگوار وی بود آموخته و اجازت کتب احادیث از مولوی
سید نذیر حسین تلمیذ مولانا محمد اسحاق دهلوی یافته بحصول سند ممتاز گشت و بسال دوازده صد و
هشتاد و شش هجری بمعیت جد مادری خود قاضی ضیاء الله از زیارت حرمین شریفین
مشرف گشته بوطن مالوف معاودت فرموده جانشین پدر خود است و بواسطه مدرسه قرآنیه جامع جونپور
و تذکیر خلائق می پردازند سلمه الله و ابقاه و اوصله الی ما یتمناه۔

مولوی محمد شفیع بدایونی از اجله علمای عهد سلطنت محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه است
سلسله نسبش بامیر المؤمنین سیدنا عثمان ابن عفان رضی الله عنه منتهی میشود و هو مولوی محمد شفیع
ابن شیخ مصطفی بن عبد الغفور بن شیخ حبیب الله بن کریم الدین بن قاضی محمد بن شیخ معروف بن شیخ
داود بن عبد الشکور بن محمد یحیی بن قاضی سعد الدین بن قاضی القضاة قاضی رکن الدین ملقب
به شمس الحق بن قاضی دانیال ابن شیخ شهید بن شیخ ابراهیم بن شیخ اسحاق ابن عبد الکریم بن

شیخ شریف بن نور الله بن عبد الحی بن شیخ محمد فردوس بن شیخ انیس بن شیخ رافع بن شیخ عبد الکریم
بن عبد الرحیم بن عبد الرحمن بن ابان بن سیدنا عثمان بن عفان الاموی القرشی رضوان الله علی
من اتبع الهدی منهم قاضی دانیال از عراق بهند قدوم آورده بقضای بداون مباهات یافته بهد انجا
سکونت پذیرفته از اولاد امجادش شیخ مصطفی است که در علم تصوف یگانهٔ روزگار خصوصاً در حل
غویصات کتب شیخ محی الدین عربی مشار الیه علمای کرام بود پسرش مولوی محمد شفیع از ارشد تلامذه
وی است که عمر گرانمایه خود بدرس و تدریس بسر برده بعمر هفتاد و نه سالگی روز جمعه بست و دوم شوال
اواخر صدی یازدهم یا اوائل صدی دوازدهم هجری رحلت فرمود و دو خلف الصدق عقب خود
گذاشت یکے مولوی محمد شریف دوم خطیب عبد اللطیف

محمد صدیق لاهوری ابن محمد حنیف بن محمد لطیف فقیه و محدث و ادیب بود والد ماجد وی از
کابل بلاهور آمده امامت مسجد وزیرخان بیکرد صاحب ترجمه بروز دوشنبه تاریخ بست و نهم محرم
سال یازده صد و بست و هشت هجری در لاهور متولد شد چون پنج سالگی رسید مولانا محمد عابد
صاحب تعلیقات تفسیر بیضاوی رسم تسمیه خوانی وی ادا کرد و بعد حفظ قرآن مجید بخدمت مولانا
محمد عابد و مرزا مهر اسعد و ملا حفیظ الله اسعد و مولوی علی اسعد و ملا ظهور اسعد و ملا شهریار و غیرهم علوم متداوله
تحصیل کرده و سند حدیث از شیخ یحیی ابن صالح مکی مدرس مسجد الحرام و شیخ ابو الحسن سندی مدنی
مدرس مدینه منوره بسال یازده صد و هفتاد یافته تصانیف بسیار دارد و در یازده صد و نود و دو
هجری رحلت نمود. تصانیفش سلک الدرر بصنعت اهمال در سیرت نبویه علیه الصلاة
والتحیة - مدار الاسلام فی علم الکلام - شروط الایمان - القول الحق فی بیان ترک الشعر والحلق -
درر التصوف - رجم الطاغوت فی قصة هاروت و ماروت - صدقة الثقلین فی شمائل النعلین -
شرح النفحات الباهرة فی جواز القول بالخمسة الطاهرة - اثالة السعادات فی شرح مناقب السادات
تبیین الرق فی تعیین الحق - جامع الوظائف - نقط الخطب - مزیل الاحزان - زبدة الفرح -
جامع طب احمدی - ترجمهٔ فقه محمدی - هدیة الانام وغیره

محمد صدیق برهانپوری اعظامی کنیتش ابوبکر لقب محی الدین بن حبیب الله
الحسینی البرهانپوری است از تصانیفش رسالهٔ مقامات است که دران یک تنبیه و دوازده فصل

و خاتمه ترتیب داده مسائل احتضار و تجهیز و تکفین و غیره متعلقات میت بیان کرده دیده شد که خالی
از زوائد نیست زمانهٔ وفاتش بدریافت نرسید

شیخ محمد طاهر پٹنی نامش جمال الدین محمد ابن طاهر است و به محمد طاهر شهرت دارد بسال نهصد و
چهارده هجری در بلدهٔ نهرواله گجرات متولد شده اولاً از مولانا مته و مولانا شیخ ناگوری و مولانا برهان الدین
سمهوی و مولانا یدالله سوهی اکتساب علوم کرده فارغ التحصیل شد من بعد در سن نهصد و چهل و چهار
هجری بسوی حجاز رخت سفر بست و بشرف زیارت حرمین شریفین زادهما الله تشریفاً و تعظیماً مباهات
اندوخته در آن دیار پر انوار از شیخ عبدالله زبیدی و سید عبدالله عدنی و شیخ عبدالله حضرمی و شیخ
جار الله مکی و شیخ ابن حجر مصری ثم المکی صاحب صواعق محرقه و شیخ علی مدنی و شیخ بدهو داره سندهی
و شیخ علی بن حسام الدین المتقی و شیخ ابوالحسن بکری مکی و غیره تحقیقات و استناد فن حدیث نموده
دست ارادت بدست شیخ علی متقی داده در فضل و کمال کامل و مکمل گشت و از آنجا بگجرات بوطن
مالوف باز آمده بافاده و تدریس مرجع طلبه علوم شد چون ذات شریفش آمر بالمعروف و ناهی عن المنکر
بود در قلع و قمع بیخ بدعت و منکرات عموماً بغایت می کوشید خصوصاً در ازاله بدعات هم قوم خود که
هم بوهره بودند و مذهب مهدویه اسمٰعیلیه داشتند همه تن مستعد بود و نیز عهد کرده تا وقتیکه نقش
بدعت و ضلالت از قوم خود زائل نگرداند عمامه بر سر خود نه نهد و حسب وصیت مرشد خود
شیخ علی متقی مداد از دست خود حل کرده با مداد کتب نویسی طلبه را میداد و بحالت درس نیز دستش
از حل نمودن سیاهی باتمی ماند چون جلال الدین محمد اکبر بادشاه بسال نهصد و هشتاد هجری مرز و بوم
گجرات را ضمیمه سرادقات خود ساخت شیخ هم بشمول علمای وقت ببارگاه شاهی تقرب یافت
بادشاه سبب ترک عمامه بستن پرسید وی رحمة الله علیه سبب آنچنانکه گذشت بیان نمود اکبر بادشاه
از دست خاص عمامه بر سرش بست و فرمود که نصرت دین متین بذمهٔ من است شما در ازاله بدعت
کوشید خان اعظم مرزا عزیز کوکه برادر رضاعی اکبرشاه که حاکم گجرات بود تا ایام حکومت خود
همه تن مددگار شیخ بود هرگاه مرزا عزیز کوکه معزول شده بجایش عبدالرحیم خان خانان شیعی منصوب
گردید فرقه بواهیر اسمٰعیلیه که مجانست بمذهب اهل تشیع دارند قوی بازو شدند شیخ مایوس شده
عمامه از سر خود جدا کرده جهت عرض حال بپیشگاه بادشاه جانب آگره روانه شد که بی از بواهیر

اسمٰعیلیه در پی او روان شدند هرگاه شیخ بنواح اوجین بمنزلی که مابین اوجین و سارنگ پور واقع است
رسید گروه اشقیا فرصت یافته او را شهید کردند این سانحه بسال نهصد و هشتاد و شش هجری وقوع
یافته همراهیان شیخ نعش وی را به پٹن آورده در مقابر بزرگانش بخاک سپردند شکر الله سعیه و جزاه الله
جزاء شیخ علیه الرحمة در فن حدیث تالیف مفیده دارد از انجمله کتاب مجمع بحار الانوار است در لغت
حدیث که فی الحقیقة بجای خود شرح صحاح ستة می تواند شد دیگر مغنی در تصحیح اسماء الرجال بلا تعرض بیان
احوال بغایة مختصر نوشته و تذکرة الموضوعات در بیان احادیث موضوعه و قانون الموضوعات فی
ذکر الضعفاء و الوضاعین نیز از تصانیف وی اند بوهره بروزن جوهره لفظ هندی بمعنی تاجر مشتق از
بیوهار ببای موحده مکسوره و یای مثناة تحتانی مجهوله ساکن مخلوط بواو و های هوز و الف و رای مهمله
بمعنی تجارت قومی است در دکن که همه تجارت پیشه اند با خود پاس رابطه معاضدت و اتحاد دارند و اغنیای
شان فقرای خود را اعانت کنند رئیس شان در بمبئی فی زماننا ملا نجم الدین است که شفقت پدرانه
به شیخ بواهیر مرعی دارد و این گروه مهدویه اسمٰعیلیه اند و خود را پیرو محمد بن المهدی بن عبد الله ابن احمد
بن محمد بن اسمٰعیل بن جعفر صادق می دانند و محمد بن عبد الله را مهدی آخر الزمان گویند و بغایت تعصب
مذهبی دارند و اسمٰعیلیه چند فرقه هستند داؤدیه و اسحاقیه که سوای دکن هندوستان در ممالک
یمن و الموت و مغرب و ایران و قهستان یافته می شوند مگر بواهیر اسمٰعیلیه بالخصوص به دکن هند
سکونت دارند فرقه مهدویه که خود را پیرو محمد جونپوری گویند اکثر اهل این مذهب بممالک
حیدرآباد دکن قیام پذیر اند و فرق در میان مهدویه اسمٰعیلیه و مهدویه جونپوریه اینست که مهدویه
اسمٰعیلیه میلان به تشیع دارند و مهدویه جونپوریه مائل بمذهب اند نهرواله معروف انهلواره
نام سابق شهر پٹن است پٹن بفتح بای فارسی و تای هندی مفتوح مشدد و در آخر نون یکی
گجرات دکن شهریست که بزبان باستان مقر حکومت راجگان هنود بود

مولوی محمد ظاهر بن سید غلام جیلانی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید محمد آیت الله
بن سید شاه محمد علم الله حسنی الحسینی القطبی النقشبندی از اولاد امام همام حسن المثنی بن سبط الاکبر امام الانام
حسن بن علی ابن ابی طالب عم رسول الله صلی الله علیه و علی آله وسلم اصل آبای کرامش از مدینه طیبه
مولد و مسکنش تکیه شاه علم الله از محلات رای بریلی ملک اوده است ولادت با سعادت بسال یازدهم

صد و نود و ہشت ہجری واقع شدہ وی رحمۃ اللہ علیہ کتب درسیہ از عم بزرگوار خود مولوی سید
قطب الہدی تلمیذ رشید مولانا شاہ عبد العزیز محدث دہلوی خواندہ تکمیل علوم بخدمت مولوی
عبد الجامع سید نپوری نمودہ جامع کمالات گشت وبیعت طریقہ بر دست سید احمد مجاہد کردکہ ذکرش
پیش ازین ثبت اوراق شدہ ونیز باستحصال خرقہ خلافت طریقہ چشتیہ وقادریہ ونقشبندیہ مجددیہ
ومحمدیہ مستفیض گردید واز ہدایت وارشاد وتعلیم طریقہ وتصنیف وتالیف عالمے را منور فرمود
تصانیف شریف او در تصوف وعقائد ومحاکمات سنت وبدعت مثل خیر المسالک وتحریم الحرام
وقاطع البدعۃ ورسالہ دربیان وحدت وجود ووحدت شہود وکتابی دربیان فتوحات شام
وغیر ذلک بزبان فارسی دارد بکمال متانت وسلالت نافع ومفید بہ ترتیب احسن واقع شدہ اند
حضرت ایشان باوجود مشغلہ تصنیف وتالیف وافتا وتدریس ووعظ وہدایت ومواظبت و
ظائف گاہ گاہ بہ نظم نیز می پرداختند شعر ایشان در ہر زبان فارسی واردو وہندی خیلی خوب و
ذوقی مرغوب دارد ہنگامیکہ صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بنا بہ تعلیم پسران پانڈی دین بندہ بہادر
دیوان ریاست ریوان بمقام ریوان رونق افروز بود مسودہ اوراق اکثر اوقات بشرف
قدمبوسیش می یافت درحقیقت حضرت ایشان یادگار سلف صالحین بودند چندی از سکنہ
ریوان دست ارادت بداماں بیعتش دادہ اند وبرخی از شعری وہولی طبع زادش بالیت بعض
سرود سرایان ریوان محفوظ است مولوی سید فخر الدین احمد سلمہ ربہ ابن البنت حضرت
ایشان درکتاب مہر جہانتاب اکثری ازان نقل فرمودہ وباقی حالات شان مولوی سید محمد عبد الحی
خلف الصدق مولوی سید فخر الدین احمد صدر الذکر در نزہۃ الناظر مشرحاً تحریر فرمودہ مولوی
ولی الدین نصیرآبادی مرید ایشان بودند ومولوی محمد صادق غازی پوری ومولوی لطف اللہ
مناظر صاحب تفسیر مظہر العجائب ومولوی فخر الدین احمد ابن البنت حضرت ایشان از ایشان
اخذ علوم کردہ اند وفات شریفش درسن دوازدہ صد وہفتاد وہشت ہجری بعارضۂ فالج
در رای بریلی وقوع یافتہ آہ سید محمد ظاہر مادہ تاریخ وفاتش یافتہ اند رضوان اللہ علیہ وعلی اسلافہ
محمد جونپوری مدعی مہدویت در سیادت وشیختش ارباب تواریخ اختلاف کردہ اند مؤلف
سیر المتاخرین ناقل است کہ سید محمد جونپوری ابن سید مبدہ اویسی از فرادان روحانیت

فیض برگرفته و بر صوری و معنوی علوم حاوی بود از شوریدگی دعوی مهدویت کرد بسیاری مردم
برو گرویدند و بسا خارق اند برگزارند انتهی مولوی محمد زمان شاهجهان پوری در هدیه مهدویه از
مطلع الولایت و شواهد الولایت و پنج فضائل و تذکرة الصالحین وغیره کتب معتبره فرقه مهدویه نقل
کرده شیخ جونپور که وی را مهدویان میران سید محمد مهدی موعود میگویند ابتدائیش چنین است که در بلده
جونپور شخصی سید خان نام داشت از وی دو فرزند بوجود آمدند یکی احمد دوم محمد همان شیخ جونپور است
که بسال هشتصد و چهل و هفت هجری متولد شده نام مادرش بی بی آغا ملک بود مهدویان بجهت
ادعای مهدویت نام والدین او را میان عبد الله و بی بی آمنه مقرر کردند چون عمرش بچهار سال و چهار
ماه و چهار روز رسید سید خان پدرش اشراف و اعیان جونپور را به تکلف تمام ضیافت کرده از
زبان شیخ دانیال جونپوری که از مشائخ وقت بود رسم تسمیه خوانی ادا کنانیده وی را جهت تعلیم بشیخ دانیال
مرقوم سپرد شیخ جونپور و برادر کلانش احمد بخدمت شیخ دانیال حاضر بوده باکتساب علوم می پرداختند
چون شیخ جونپور طبع بلند و ذهن دل پسند داشت بعمر هفت سالگی از حفظ قرآن مجید و بدوازده سالگی
از علوم درسیه فراغ حاصل کرده و از آنجا که در موشگافی دقائق علمیه دلیر و در مباحثه بحد شیر بود شیخ
دانیال جونپوری و علمای دانا پور وی را بلقب اسد العلما یاد میکردند شیخ جونپور اولاً بسلسله چشتیه دست
ارادت بشیخ دانیال داده هنگام شباب قدم در ساحت فقر نهاد مردم زمانه باعتقاد تمام بوی
گرویدند سلطان حسین حاکم دانا پور که باج گزار دلیپ رای مرزبان گوڑ بود برابطه اعتقاد بوی پیوسته
و در مهمی دیرا بخود می برد بالجمله شیخ جونپور سلطان حسین را از اطاعت دلیپ رای باز
داشته مستعد جنگ و جدال گردانید سلطان حسین بجمعیت سی هزار سوار جنگی مع شیخ جونپور روانه
جانب گوڑ شد و یکهزار و پانصد سواران مجرد که بفوج بیراگیان نامزد بودند در رکاب شیخ داشته
دلیپ رای مجرد شنیدن خبر خروج بسلطان حسین مقابل گشت سلطان حسین بوجه کمی فوج خود
منهزم شده پس پا گردید لیکن شیخ جونپور قدم استقلال از انجا نجنبانید و بپانزده صد سواران بیراگیان
بر دلیپ رای حمله آورده بیک تیغ او را دوپاره کرد دلش از تنوره بدن برافتاد میگویند که بر دلش
صورت بتی که او را دلیپ رای می پرستید منقوش بود این واقعه موجب ازدیاد جذبه شیخ گشت
که هرگاه معبود باطل را چنین اثر است معبود حق را چه خواهد بود شیخ جونپور تا دوازده سال دران

شہر

جذبه بیهوش ماند چون از آن افاقه یافت ترک وطن کرده مع زن و فرزند و مریدان چند از راه نیستان
دانا پور بجهان گردی رو نهاد درین سفر بی بی الدینی زوجه شیخ و سید محمود فرزندش و شیخ بهیکه
و میان دلاور نومسلم همشیرزاده ولیپ رای مقتول همراه شیخ بودند همدران نیستان الامامت
مهدویت خود مرتبه اول ظاهر کرده که رفقایش تصدیق آن کردند رفته رفته بشهر چندیری رسید
در انجا مردم آن مرز بوم بتذکیر و بیانش هجوم آوردند و مشایخ آن دیار بر وحسد بردند و جبراً از انجا
اورا بدر کردند شیخ با تبعه خود بشهر مندو دار السلطنت مالوه آمده غلغله وعظ او گوش زد عالمیان گشت
سلطان غیاث الدین بادشاه مالوه که دران هنگام بحکم پسر خود سلطان نصیر الدین بجولانه زرین
مقید بود شیخ را بعطای انعام کثیر مرفه الحال ساخت و یکی از امرای سلطان غیاث الدین الهداد
نام که بفضیلت علمی و شعرگوئی شهرت داشت ترک دنیا کرده همراه شیخ گشت مهدویان اورا
خلیفه ششم میدانند مرثیه شیخ جونپوری و دیوان مهمل و رساله بارامانت و رساله ثبوت مهدویت
از تصانیف اوست و صاحب دیوان مهری ابن خواجه طرشا گرد همین الهداد است بالجمله شیخ
جونپوری از مندو و تختگاه مالوه بشهر چاپانیر عاصمه گجرات دکن آمده بمسجد جامع فرود آمد شهره وعظ و ترک
و تجردش آفاق را برگرفت سلطان محمود بیگڈهه ببای موحده بکسره یای تحتانی مجهول و کاف
فارسی و دال هندی مخلوط بها لقب سلطان محمود گجراتی است و در تلقیب سلطان مذکور بدین
لقب دو وجه بیان کرده اند یکی آنکه بروتهای سلطان مانند دو شاخ گاو سطبر و پیچدار بودند و
بزبان گجراتی این چنین گاو را بیگڈهه گویند دوم بی بزبان گجرات عدد دو را گویند و گڈه قلعه را چون
فتح قلعه جوناگڈهه و چانپانیر بدست سلطان روی نمود بنابران ویرا بیگڈهه می گفتند مرات احمدی
مرزبان گجرات خواست که حاضر مجلس شیخ شود مگر بممانعت علمای وقت از ان اراده باز ماند
میان نظام که بمسجد اسلام خان طالب علمی بود بحلقه مریدانش آمده همراهش گردید همانجا بی بی الدینی
زوجه کلان شیخ مذکور وفات یافته زیر قلعه مدفون گشت شیخ جونپوری از انجا براه برهانپور و دولت آباد
بشهر احمدنگر مطمح سفر خود نشاند احمد نظام الملک بادشاه آن دیار باعتقاد تمام پیش آمده از ان بعد
بزمانه شاهی ملک برید بشهر بیدر رسید شیخ مومن و ملا ضیاء و قاضی علاء الدین دست ارادت
بدو دادند شیخ جونپوری از انجا بگلبرگه رسیده بعد زیارت سید گیسو دراز قدس سره براه رای باگ

بہ سی وا پہول رسید و بسواری مرکب تری عازم بیت اللہ شد ہر گاہ بحرم محترم رسید بیادش آمد کہ در میان رکن و مقام ابراہیم خلائق بر دست مہدی موعود بیعت خواہد کرد زبان خود را بکلمۂ من اتبعنی مومن گویا ساخت میان نظام و قاضی علاء الدین آمنّا گفتہ دست بدستش دادہ گفتند کہ دو گواہ بر این واقعہ بسال نہصد و یک ہجری بظہور پیوست و بعد معاودت از مکۂ معظمہ بمسجد تاج خان سالار واقع احمد آباد گجرات رخت اقامت انداخت بتذکر و دعوت پرداخت ملک برہان الدین و ملک گوہر داخل جرگہ مریدانش شدند و ہمدرین مسجد بسال نہصد و سہ ہجری مجمع عام دعوے مہدویت کردہ این دعوی دوم ہست علما و مشایخ گجرات بسلطان محمود گفتند کہ شیخ جونپوری بوعظ خود حقایق و معارف خلاف شرع شریف بیان می نماید سلطان حکم اخراجش صادر فرمود شیخ ازانجا بدیہہ سولا سا پنج منزل گزین گشت میان نعمت کہ رہزنی سفاک بود بجرم قتل یکے جبشی گریختہ بدو پیوستہ دست ارادت بدست شیخ دادہ بجرگہ رفقایش در آمد بالجملہ شیخ جونپور از سولا سا پنج بشہر نہروالہ گجرات کہ آنرا پٹن ہم گویند برلب حوض خان سرور فرود آمدہ میان خوندمیر و اقربایش در آن مقام بسلک ارادت منسلک شدند درانجا نیز ہمان آس بکاسہ پیش آمد یعنی فرمان ثانی از بارگاہ سلطانی جہت اخراج او صدور یافتہ شیخ مع توابعین بقصبہ بدلی کہ از پٹن سہ کروہی فاصلہ داشت رخت اقامت انداخت میان خوندمیر کہ وزیر امباز الملک بوجہ بد عقیدگی محبوس شدہ بود از محبس گریختہ بشیخ پیوست بمقام بدلی مذکور جملہ مریدانش دست استبداد بدامنش زدند کہ باز دعوی مہدیت کند شیخ زبان خود بدین کلمہ گویا ساخت انا مہدی بیبن مراد اللہ و پیوست جسم خود بدو انگشت گرفتہ گفت ہر کہ از مہدویت این ذات منکر شود کافر ہست و من از خدا بیواسطہ احکام میگیرم خدا میفرماید کہ علم اولین و آخرین و بیان معنی قرآن و کلید خزاین ایمان بتو دادم پذیرندہ تو مومن و منکر تو کافر ہست خوندمیر و تمامی یارانش کہ سہ صد و شصت بودند صداے آمنّا و صدّقنا در دادند این دعوے سوم ہست کہ در سال نہصد و پنج ہجری از بطون رو بہ بیرون آوردہ و تا دم مرگ ہمان دعوے قائم ماند این دعوی را مہدویان دعوی مؤکدی نامند بشنیدن این دعوی تنی چند از علماے شہر نہروالہ بقصبہ بدلی آمدہ مباحثا بدو پیوستند مگر شیخ الخیالات خود باز نیامد علمای وقت سلطان گجرات را مطلع کردند سلطان

حکم اخراج وی صادر فرمود شیخ با مریدان خود بسوی ملک سنده نهضت نمود و از راه جالور و ناگور و نهیر نواح
بشهر ٹهٹه دار الحکومت سنده فرود آمد و در انجا هم چند کسان مصدق مهدویت او پیدا شدند چون
اهل اسلام سنده بر عقاید شیخ آگاه شدند شاه سنده حکم قتل شیخ مع مریدانش صادر فرمود
دربانیان مصاحب شاه سنده بسعی تمام حکم قتل ملتوی کنانیده از محروسه سنده وی را بدر کرد
شیخ با مریدان خود که هشت صد مردم بودند بخراسان شتافت منجمله مردم همراهی شیخ سه صد و شصت
نفر ملقب باصحاب و مهاجرین بودند چون بقندهار رسید حاکم قندهار مرزا شاه بیگ بعد آگاهی
بر حالات شیخ فرمود که بروز جمعه مهدی را بمسجد جامع پیش علماے اسلام حاضر آرند ملازمان بامتثال
امر حاکم شیخ را گرفتار کرده پیش علمای اسلام بمسجد جامع حاضر آوردند علمای وقت بسختی کلام بدو پیش
آمدند شیخ تحمل بکار برده وعظ قرآنی آغاز نمود مرزا شاه بیگ که نوجوان بود بسحر بیانش فریفته شد
که آن گرمی بسردی مبدل گشت شیخ از ان مهلکه نجات یافته بعد طے منازل بشهر فراه رسید ناگاه
یکے از عهده داران آن شهر آمده اسلحه شیخ و رفقایش گرفته همگان را از گوشه کمان خود شمار کرد و گفت
فردا همه بزندان خواهید رفت بعده امیر ذو النون حاکم فراه بنا بر دریافت ما جرا بذات خاص
نزد شیخ جونپوری رسیده گرویده او شد و علمای وقت را فرمود تا امتحانش در مهدویت بگیرند علما
باب مباحثه و مناظره وا نمودند امیر ذو النون صورت حال بپیشگاه مرزا حسین بادشاه خراسان
معروض داشت بانتظار جواب تا نه ماه بشهر فراه قیام ورزید بعمر شصت و سه سال در سن
نهصد و ده هجری یوم پنجشنبه داعی اجل را لبیک اجابت گفته سفر آخرت اختیار کرد و درمیان فراه
و زیر خون گشت آلهداد بن جنید که ذکرش گذشت مرثیه شیخ بر قبرش خواند از جمله اشعار مرثیه
اینست ؎ فضلش که بر جمیع پیمبر شد از خدا ٭ بادا بروز حشر شفاعت گر از خدا ٭
اعوذ بالله من سوء الاعتقاد

مولانا محمد عابد لاهوری از اولاد ابوبکر صدیق رضی الله عنه فقیه مفسر از دودمان علم
کثیر العبادة بود در حلقه مجلس وی روزانه قریب دو صد علما و صلحای نشستند از لاهور پیاده
بحرمین شریفین رفته و بعد ادای مناسک حج و زیارت روضه منوره بلاهور مراجعت فرموده
بتاریخ هیزدهم رمضان سال یازده صد و شصت هجری ازین جهان رحلت فرمود

تصانیفہ حاشیہ تفسیر بیضاوی تا تمام۔ شرح خلاصہ کیدانی بزبان فارسی شرح قصیدہ بانت سعاد رسالہ وجوہ اعجاز قرآن۔ رسالہ فی الاربعۃ الاحتیاطیۃ بعد صلوۃ الجمعۃ۔ البشرۃ المبشرۃ فی فضائل الامۃ المرحومۃ

شیخ محمد عابد سندھی ابن احمد علی بن یعقوب سندھی فقیہ و محدث جامع علوم عقلیہ و نقلیہ حامی مذہب حنفیہ بود در شہر سیون کہ متصل شہر بوبک برکنارہ شمالی نہر حیدرآباد سندہ واقع است متولد شدہ وی در زبید ملک یمن از علمای وقت مستفید شدہ واز انجا بصنعای یمن رسیدہ بمنصب وزیر گشت و منجانب امام صنعاء بطور سفیر بمصر رفتہ واز انجا بوطن مالوف معاودت کردہ بقصبہ نواحی کہ بملک سندہ قریب کراچی بندر ہست رخت اقامت انداخت باز بمدینہ طیبہ آمدہ والی مصروی را رئیس العلمای مدینہ منورہ مقرر فرمود کتاب مواہب اللطیفہ علی مسند الامام ابی حنیفہ وطوالع الانوار علی الدر المختار و فرح تیسیر الوصول الی احادیث الرسول و شرح بلوغ المرام از تصانیف وی مشہور اند بروز دوشنبہ ماہ ربیع الاول سال دوازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری وفات یافتہ در بقیع مدفون گشت۔

میر محمد عسکری جونپوری از سادات عظام بلدہ جونپور شیعی مذہب بود ہر چند تحصیل کتب متداولہ چنانکہ معمول علمای ہندوستان ہست نکردہ مگر بذکای طبعی و زور کتب بینی بجمیع فنون معقول و منقول و فروع و اصول تبحر تام داشت و در حسن بیانی و طلاقت لسانی مشار الیہ اقران بود تا مدتے افادہ علوم می داد و بقلیل معاش قانع ماند مؤلف سیر المتاخرین می نویسد کہ بر شیخ صدر جہان عرف انگنون سیان کہ سنی المذہب از فضلاے وقت بود بمسئلہ فضیلت ابوبکر صدیق و علی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہما چیرہ دست آمد واللہ اعلم بالصواب و سے بعمر ہفتاد سالگی بسال یازدہ صد و نود رحلت فرمود

حافظ محمد عظیم پشاوری میگویند کہ وی در اوائل نہایت غبی بود بدعای خضر علیہ السلام ذہین گشت و در اندک زمانی علوم عقلیہ و نقلیہ فرا گرفتہ عالم نبیل و فاضل جلیل و واعظ بے عدیل گشت وعظ وی نہایت پرتاثیر و بامذاق بود بزبان عربی و فارسی و پشتو و پنجابی ماہر و مقرر بود یعنی طالب العلم یا سامع وعظ ہر زبانے کہ از زبانہای مذکور می فہمید آنرا ہمان زبان تعلیم مے داد۔

وموعظت میکرد گو بصارت ظاهرش مفقود شده بود مگر بسبب نور باطن وی را احتیاج بینائی ظاهر نبود در دوازده صد و هفتاد و پنج ہجری وفات یافته

مولوی سید محمد علی دوکوہی عرف امام علی بن سید غلام محی الدین ساکن دوکوہہ ضلع جالندهر بخدمت مولوی لطف الله ساکن علی گڈھ و مولوی حافظ محمد شوکت علی سندیلی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی محمد احسن پنجابی مدرس کانپور و مولوی عبد الحمید عظیم آبادی تحصیل علوم متعارفه کرده بالفعل بمقام عظیم آباد مطب میکند سلمه الله تعالی

مولوی محمد علی بدایونی بن خطیب محمد لطیف بن خطیب عبد اللطیف بن ملا محمد شفیع عثمانی جدش شاه عبد اللطیف خطیب مسجد جامع بداون بود که آنرا سلطان شمس الدین التمش در سن ششصد و بست ہجری تعمیر کرده ولادت مولوی محمد علی در سال سی و چهارم صدے دوازدهم ہجری بظهور پیوسته از بدو سن شعور شوق تحصیل کمال ظاهر و باطن در سرش افتاد خدمت کملاے عهد که مشهور اکناف عالم بودند دریافته مستفیض می شد لیکن اکثر علوم متعارفه پیش قاضی مبارک گوپاموی و قاضی مستعد خان دهلوی تحصیل و تکمیل فرموده و دست ارادت بدامان ہدایت مہر عبد الله دهلوی بسلسله علیه قادریه زده مریدش گشت شرح کمالاتش نه چندانست که درین مختصر نگنجد بالآخر بعمر شصت و سه سالگی تاریخ بست و پنجم ربیع الثانی سال یازده صد و نود و هفت ہجری مولوی شمس الدین را عقب خود گذاشته رحلت فرمود شاعری تاریخ وفاتش چنین یافته ؎ از وفات مولوی معنوی بگشت تیره بچشم شب و روز جهان ؛ از خرد جستم چو تاریخش بگفت

کرد رحلت زین جهان قطب زمان

مولوی محمد علی صدر پوری ابن شیخ رمضان علی متوطن موضع صدر پور پرگنه بلیح آباد مضاف شهر لکهنو عالم ربانی شاعر حقانی متخلص به محمد در اوائل عشره ثانیه صدی سیزدهم از ہجرت متولد شده پیش مرزا حسن علی محدث لکهنوی شافعی المذهب کتب تفسیر و حدیث سماعة و قراءة گذرانید و بخدمت مولوی شاه بشارت الله بہرائچی مجددی شرف بیعت طریقه نقشبندیه مجددیه یافته مستفیض گشت در اشاعت سنت و اضاعت بدعت بغایت می کوشید و خود هم شعار دثار تقوی می پوشید اکثر مصنفاتش از قصاید و مثنویات مشتمل بر مواعظ و نصایح اند در نعت

نیز چند تصانیف بطرز نصاب دارد بسال دوازده صد و پنجاه و هشت هجری به ٹونک قدوم آورده بجرگه ملازمان وزیرالدوله امیرالملک نواب وزیر محمد خان بهادر نصرت جنگ منسلک گردیده بمصاحبت و مجالست فرزندان رئیس موصوف مخصوص گشت و تا عمر اخیر بملازمت یمین الدوله وزیرالملک نواب محمد علی خان بهادر صولت جنگ خلف نواب سابق الالقاب بسر برده بتاریخ پانزدهم رجب سال دوازده صد و هشتاد و نه هجری هنگام نیم شب پنجشنبه از عالم فانی بملک جاودانی روان گردید مولوی محمد حسن تاریخ رحلتش صوری و معنوی این چنین گفته ؎ دریغا که آن عالم حق پرست ٭ محمد علی فضل و دانش نفیس ٭ ز عیش جهان دل بپرداخته ٭ بگردید با ملأ اعلیٰ جلیس ٭ محمد حسن صوری و معنوی ٭ رقم کرد تاریخ طرز نفیس ٭ بفردوس رفت آن معلی جناب ٭ ز ماه رجب نصف لیل الخمیس ٭ **تصانیفه** آثار محشر در احوال قیامت - دلبر و عظین - تسر الناظرین در نکاح بیوگان - بینظیر در قصص بزرگان - هدیة الاخیار قصه عاد اولی و عاد اخری - وقائع احمدیه در حالات سید احمد مجاهد رای بریلی - ترجمه حقیقة الاسلام مصنفه قاضی ثناء الله پانی پتی - نصاب گوهر منظوم - نصاب سلک گهر - نصاب مصدر الفیوض - نصاب مفتاح الخزائن - نصاب درج جواهر - نصاب عناقید الاثمار - نصاب کنز المصادر - مثنوی تحفة الاخیار - مثنوی تحفة الاحباب - قصائد در حمد و نعت - رکاز الهدایت در فقه - مثنوی عبرت افزا قصه زن دیندار عابده

مولوی شاه محمد علی ساکن بهیرا ابن شاه عبد العلیم ابن شاه ابو الغوث گرم دیوان ساکن موضع بهیرا ضلع اعظم گڈهه و برادرزاده حافظ شاه ابو اسحاق قدس سره بشوق تحصیل علوم پای ارادت در جادهٔ غربت نهاده بعد طے منازل و قطع مراحل در مدراس بخدمت ابو العیاش ملا عبد العلی بحر العلوم فرنگی محلی پیوسته و دران مرزبوم مدتے قیام ورزیده از تحصیل علوم درسیه متداوله نقد فراغ بدست آورده بدیار عرب رو آورده و تا سه سال بمدینه طیبه علی صاحبها الصلوٰة والتحیة رخت اقامت انداخته علم حدیث و اسماء الرجال و اسانید را به تکمیل رسانید و بعد مرور بست و سه سال بوطن مالوف مراجعت فرمود و بوظیفه دولت مدراس که با و میرسید قانع

بوده روزے که چند بوطن بسر برده جهان فانی را پدرود فرمود انا لله و انا الیه راجعون

ملا محمد عمران رام پوری ابن ملا محمد غفران رام پوری شاگرد والد ماجد خود و نیز بخدمت مولوی حیدر علی رام پوری مستفید شده در فقاهت مشار الیه اقران خود بود و تمام عمر شریفش در افاده تعلیم طلبهٔ علوم بسر برده رسالهٔ تجهیز و تکفین میت از مصنفاتش مشهور و مطبوع است هنگامیکه بمعیت والد خود بسمت کلکته تشریف می برد بمقام فتح پور هسوه فقیر حقیر خدمت هر دو بزرگوار دریافته پدر و پسر نهایت مسن بودند که شخص ناواقف هر دو را برادر یکدیگر می شمرد بعمر هفتاد و دو ساله بسال هفتاد و یکم از صدی سیزدهم داعی اجل را لبیک اجابت گفته بریاض رضوان پیوست

مولوی محمد عمر رام پوری دانشمند متبحر جامع معقول و منقول ذکی الطبع مناظر غالب شاعر فصیح واعظ طلیق اللسان تخلص صولت میکرد حاشیه عینی شرح هدایه و رساله طنطنه صولت درباب سماع ازو یادگار اند سوالات عشره که مولوی محمد حسین لاهوری سرخیل غیر مقلدین مشتهر کرده بود بجواب هر یک سوال اجوبه متعدده تحریر فرموده نامش عشره بشره نهاد آن رساله نیز از تصانیف شریفش شهرتی دارد وی رحمة الله علیه بعمر بیست و شش سالگی واقع سیزدهم رمضان المبارک سال دوازده صد و نود و پنج هجری رحلت فرمود

شیخ محمد عیسی جونپوری ابن شیخ احمد عیسی دهلوی در فترتیکه از آمدن امیر تیمور بصوب دهلی افتاد اکثری اناکابر بجونپور رفتند شیخ احمد عیسی نیز دران میان بود محمد عیسی دران زمان هفت یا هشت ساله بود و هم در صغر سن بمقتضای سعادت ازلی و استعداد جبلی مرید شیخ فتح الله اودهی شد و باشارت پیر بدتی پیش ملک العلما قاضی شهاب الدین دولت آبادی تلمذ کرده شرح اصول بزدوی که قاضی موصوف تا بحث امر دارد بتقریب وی نوشته است وی بعد فراغ از تحصیل علم ظاهر در خدمت شیخ فتح الله بتصفیهٔ باطن مشغول شد تا آنکه از کبار مشائخ جونپور شهرت پذیرفت و هم در انجا مدفون است

ملا محمد غفران رام پوری ابن ملا تائب آخون ابن حافظ سعد الله خان رامپوری از افاغنه ترا هی خیل مرید و تلمیذ ملا فقیر آخون ولایتی بود و نیز بخدمت بعض علمای وقت مستفید شده فتاوای فقه در صد جزو نوشته که بجنگ موسوم و بکتب خانه رئیس رامپور موجود است علمای نامور از سایه دامن تربیت و تعلیم او برخاسته اند بعمر صد ساله بسال ششتم از صدی سیزدهم هجری

رحلت فرمود مصنف ابجد العلوم وی را بلقب روایت کش یاد کرده العلم عند الله تائب بروزن
صائب بادل تای شاه فوقانیه بعدش الف بعدش همزه مبدله مکسوره و در آخر بای موحده
یعنی توبه کننده آخون بالف ممدوده و خای معجمه مضمومه و واو معدوله و نون ساکن بمعنی استاد و
معلم جنگ بجیم تازی مضموم و سکون نون و کاف فارسی بیاض بزرگ را گویند

شیخ محمد غوث گوالیاری بسلسله شطاریه مرید حاجی حمید ست در ابتدای حال تا دوازده سال
در دامن کوه چنار ریاضت شاقه کشیده در غارها مسکن و از برگ اشجار غذا میداشت در علم دعوت
یکتا و مقتدا و صاحب تصرف بود همایون بادشاه با وعقیدتے کامل داشت بعد انهزام همایون از شیر
شاه افغان دسپے آزار شیخ گردید شیخ سفر دکن اختیار کرد سلاطین آن دیار بحلقۂ اعتقادش
در آمدند شیخ وجیه الدین گجراتی که عالم ربانی و فاضل متبحر بود مطیع و منقادش گشت بسال نهصد و
شصت و شش هجری شیخ از گجرات باگره آمده اکبر بادشاه را در سلک ارادت خود کشیده مگر بادشاه
زود منحرف شد و نیز صحبتش به بیرم خان و شیخ گدائی راست نیامد رنجیده بگوالیار رفت و خانقاهی
تعمیر کرد یک کرور تنگه معاش داشت و نهایت منکسر مزاج بود هر کرا میدید تعظیما قیام مے نمود
رساله معراج نامه در عروج حال خود و جواهر خمسه و اوراد غوثیه و بحر الحیات از تصانیف او یادگار اند
هرگز لفظ من بزبان او نگذشتی همواره تعبیر از خود بفقیر کردی تا اینکه وقت تقسیم غله میگفت که اینقدر
سیم و نون غله بفلان بدهید بعمر هشتاد سالگی در سال نهصد و هفتاد هجری رحلت فرموده رحمة الله علیه

شاه محمد فاخر اله آبادی زائر تخلص بن شاه خوب الله اله آبادی جامع علوم ظاهر و باطن بود
اکتساب علوم ظاهر بخدمت برادر کلان خود شیخ محمد ظاهر کرده حق سبحانه تعالی شانه او را شانے
عظیم داده بود بعمر بست و یک سالگی بجاے پدر بزرگوار و ساده آرای خلافت شده بعمر بیست
و هشت ساله بزیارت بیت الله مشرف گشت و بمدینه طیبه سند حدیث از شیخ محمد حیات سندهی
مدنی حاصل نمود چون مرتبه سوم عزم حج کرده در برهانپور داعی اجل را لبیک گفته بتاریخ یازدهم ذیحجه
روز یکشنبه سال یازده صد و شصت و چهار هجری جان بجان آفرین سپرد تاریخ ولادتش
خورشید و تاریخ فوتش زوال خورشید یافته اند مزارش در برهانپور به پهلوی شاه عبد اللطیف
برهانپوری است مزارے متبرک و مشہور التصانیف بسیار است از انجمله قرة العینین فی رفع الیدین و

نور السنة ودرة التحقیق وغیرہ مشہور ومستند شکر اللہ سعیہ

مولوی محمد فاروق چریاکوٹی فرزند خرد قاضی علی اکبر ابن قاضی عطا رسول عباسی است که بفضل و کمال در اقران و امثال گوی سبقت ربوده و ساحت علوم عقلیه و نقلیه را بگام تحقیق و تدقیق فرسوده کتب درسیه فارسیه و صرف نحو عربیه و علوم عقلیه و نقلیه از مهین برادر خود مولوی عنایت رسول اکتساب نموده و علم هیات از مولوی رحمت اللہ فرنگی محلی و هدایه و اصول فقه از مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و حاشیه زاهدیه بر شرح ملا جلال از مولوی ابو الحسن منطقی آموخته بالجمله هر دانه کمال از خرمن اساتذه نامی اندوخته مطیه سفر بممالک حجاز کشید و بزیارت حرمین شریفین بهره اندوز گردید و بدیدار علماے اسلام و اکتساب فیوض از فقرای اهل اسلام بمدعا دلی رسید در علوم ادبیه فارسیه و عربیه ید طولی دارد و بتعلیم طلبه علوم می پردازد وی را رسایل بعلوم مختلفه و اشعار عرب و مکاتیب و خطب اندازا بجمله اند که از بسیار و مشتی از خروار می نگارم از قصائد فارسی داور اگوهر شناسا اینکم در بزم تو ؛ بحر معنی در دل و گنج سخن در آستین ؛ اطلس افلاک را دانم چو نقش بوریا ؛ جامهٔ عریانیم رو دارد از دیباے چین ؛ هستم از گنج قناعت مایه دار خرمی ؛ نیستم دریوزه گردی بر در تاش و نگین ؛ مثنوی که بمدح استاد خود مفتی محمد یوسف فرنگی محلی در سال دوازده صد و هشتاد و شش هجری بسلک نظم کشید و بسمع قبول ممدوح رسید نبذی از آن اینست ـ ه دلم در شوق زلفش ناله ساز است ؛ چه می نالم غم زلفش دراز است ؛ بدل چون دیگ منعم گرم جوشم ؛ بصورت صورت نقش خموشم ؛ دلی دارم مشعبد شیشه بازی ؛ زبانی جادوی افسون طرازی ؛ حدیث من فسون جان گداز یست ؛ دو چشم صورت خون نابه ساز یست ؛ نوای من صفیر هر نشیمن ؛ حدیثم قصهٔ هر کوی و برزن ؛ بسے این خامه سحر اوزر رفت ؛ برآرد جادوییها از ته حرف ؛ گهی شب آورد گه روز بیرون ؛ گهی قائم نماید گاه اکسون ؛ گهی این خامه در لبهای ناشاد ؛ با فسون خنده جوش طرب زاد ؛ گهی از دیدهٔ دلهای خرم ؛ برآرد چشمهای اشک ماتم ؛ صفا شمعی است در بزم خیالم ؛ سخن یک نغمه ساز کمالم ؛ نمی بینی که طرف بلبلم من ؛ کزین اعجوبه هر محفلم من ؛ بهر میدان نمودم ترکتازی ؛ بخواندم نامه ترکی و تازی ؛ گهی از لوح رازی خوانده ام حرف ؛ گهی از حرف تازی بسته ام طرف ؛ گهے اندر مقام لحن شیراز ؛ شدم با اهل سعدی هم آواز ؛ گهی در بزمگاه نغمه سازی ؛

سخن راندم بآہنگ حجازی ٭ حسود آن فروزان گوہر من ٭ کہ شمع من بہر بزمے ست روشن ٭
قلم چون در لغات و حروف راندم ٭ سخن بر کرسی اعلی نشاندم ٭ بہ نحو و ہم بلاغت خامۂ من ٭ بسے
شمع معانی کرد روشن ٭ ز موجودات عالم جستم اسرار ٭ بخواندم دفتر اعداد و مقدار ٭ بسی خار عنا در
پا شکستم ٭ ز راز چرخ و انجم طرف بستم ٭ چو کردم راز سر ہیچ ظاہر ٭ سخن راندم ز اعراض و جواہر ٭ ز بحث
معلول و علت وا نمودم ٭ گرہ از وحدت و کثرت کشودم ٭ باحکام عقول و بحث ارواح ٭ بد بدعت
شرع احمد کردم اصلاح ٭ ز طاب نور آن مہر دل افروز ٭ بسے شبہای ظلمت کردہ ام روز ٭
سوی آبای علوی یافتم راہ ٭ شدم از امہات سفلی آگاہ ٭ بنور دیدۂ اہل بصائر ٭ نظر کردم بگلزار
عناصر ٭ بسے بگماشتم ناظور دل را ٭ تماشای بہار آب و گل را ٭ فنا را دست در ہر صورتی دید ٭
ز ہر یک لاجرم رخ باز پیچید ٭ ز فکر این و آن خود را تہی کرد ٭ بسوی ملت بیچون رخ آورد ٭ خیالم
رفت از مہ تا بماہی ٭ پے اسرار آیات الٰہی ٭ بسا جہد طلب آورد در کار ٭ ربودم از شریعت
گنج اسرار ٭ چو گردیدم ز راز شرع آگاہ ٭ ندیدم در میان جز نقش اللہ ٭ بمدح ممدوح
می پردازد ۔ چو بر اوج کمال خود رسیدم ٭ ز سنگ آستانی بوسہ چیدم ٭ چہ سنگی سنگ ایوان
شہ دین ٭ کہ دارد از شریعت ملک و آئین ٭ جناب اوستاد کعبہ جاہ ٭ دلیل راہ مردان حق آگاہ ٭
سحاب ساکب جود النوال ٭ ہمام صائد جود الکمال ٭ کمی فی الوغا لیث الاعادی ٭ کریم فی الندی
غیث الایادی ٭ کہ کلکی یوسف مصر معانی ٭ غزال مرتع فضلش غزالی ٭ چہ یوسف مصر معنی را عزیزی ٭
نیز زو ملک جم پیشش بہ چیزی ٭ بصورت شمع بزم یوسف آمد ٭ بمعنی غیرت بو یوسف آمد ٭
بگیتی در کمال ہمسرش نیست ٭ جبینی خالی از خاک درش نیست ٭ بشوق مکتب درسش
فلاطون ٭ ولی دارد چو جام بادہ پر خون ٭ ادب گیرد بہ بستانش ارسطو ٭ بہ پیشش بو علی تہ کردہ زانو ٭
الی آخرہ بقیہ اشعار آبدارش بحیز تحریر نیاوردم کہ بحر زخار را بکوزہ آوردن کارے دارد وی را
ماسوای تصانیف مذکورہ خطبہ ادبیہ بزبان عربیہ اند کہ داد فصاحت میدہند و بر کمال بلاغتش
دلیلے اند لامع یکے عنوان خطب جمعہ کہ کتابیست مشتمل بر خطب منظومہ و منثورہ صورتہا
الحمد للہ القاسم الالآء ٭ الجاسم اللاواء ٭ المعلی الاسماء ٭ والصلوٰۃ والسلام علی سید الانبیاء ٭
محمد منقذ الاسراء ٭ المخصوص بلا الاسراء و علی آلہ الطاہرین بالباساء ٭ و اصحابہ القاہرین للاعداء ٭

اما بعد فیقول العبد الخاطی الناسی ؛ محمد فاروق الحنفی العباسی ؛ جعل اللہ من حماۃ ذمار دینہ ؛ واعطی
کتابہ بیمینہ ؛ انہ قد سالنی بعض من یحیی واجبہ ؛ واستعید فی ودہ وتیمنی حبہ ؛ ان انشی خطبا ادبیہ ؛
واجلی للعیون عربا عربیہ ؛ ومع ذلک استسقی زلالا ؛ ممزوجا بالعسل الفکری ؛ من کاس ادارہا
ابن بناتۃ المصری ؛ لکن لم یسعنی الاجابہ ؛ لما عن لی ہموم ناصبہ ؛ وکان لی ید عن الاعمال خائبہ ؛
ورجل للبلاد جسائبہ ؛ ونفس من معاقرۃ العنا رغائبہ ؛ لا کذوب کئب ادرکہ اللاظ ؛ اوولف طال
بہ الجواظ ؛ اوید وسمہ اشواظ ؛ حتی علمت ان الارض منزل کل ہول وعنا ؛ ومصب کل زعزع و
نکبار ؛ ورائیت العلم قد نضب الیوم بائہ ؛ وخن بالاسکار لوائہ ؛ وخفیت من النواظر اضوائہ ؛
ولنیت من الضمائر سمائہ ؛ والجہل قد طلے للناس انائہ ؛ ورفع فی العراض لوائہ ؛ واروے
الجسوم اردائہ ؛ وعفی الرسوم نکبائہ ؛ حتی غدا کمالک ذاویہ ؛ ومنازلہ علی عروشہا خاویہ ؛
فالناس ینکرون مالم یسع اذہانہم ؛ ویکرہون مالم یسمع آذانہم ؛ فمن صمت فقد ربح فی ہذہ البلاد ؛
ومن نطق وقع مسائلہ فی الکساد ؛ ثم بعد ما مضی من الایام واللیال ؛ الح لدی فی السوال ؛
وکثر الحاحہ وطال ؛ حتی لم یسعنی الا النجاح ؛ فاجبت دعوتہ متوکلا علی المولی المناح ؛ و وہم
خطبہ نکاح مسٹر محمود جج ہائیکورٹ ممالک مغربی وشمالی خلف الصدق سر سید احمد خان نجم الدولہ
بصنعت اہمال زیب ترقیم فرمودہ وہی ہذہ الحمد للہ الصمد الودود ؛ الحکم العدل المحمود ؛ مالک
العہد الموعود ؛ موسع العطاء الممدود ؛ ومرسل ہود ؛ وامر آل داؤد ؛ ولا عدد عالو عطاءہ ؛ ولا
احد حاد لآلائہ ؛ لا الہ الا اللہ ولا الہ للامم سواہ ؛ اللہم صل سلاما ؛ وکلما دوام الرسول لکما
محمد اکرم الرسل ؛ مکمل الملل مآل الامل ؛ موصل الرمل والارمل ؛ وہو سماک اللواء ؛ وساعد
الاسراء ؛ وصعد السماء ؛ وساد الرسل الکرام ؛ واعلی محل آدم وحوا ؛ وارحم اللہم آلہ الصلحاء ؛
داودائہ الرحماء ؛ ماہر السماء ؛ واولہم المارء ؛ اعملوا اہل الاسلام ؛ رحمکم اللہ السلام ؛ عمل
الکرام ؛ اعلموا الامر امامہ الحمام ؛ ومآلہ اعدام ؛ وآمالہ احلام ؛ مراحلہ آسام ؛ وردوا احلہ الاسم ؛ و
صراط لحد الحسام ؛ صلوا للہ ؛ داوموا الرعود ؛ واعدوا العدد الامر المعہود ؛ اصلحوا امور الاہل والآل
وداعوا اعمال العرس المولود ؛ کما امرکم رسولکم المکرم المسعود ؛ وہو رسول اللہ ؛ اسعد الاداہ ؛
کما احکم امور المعاد ؛ ودعہم امر اصلاح الاہل والاولاد ؛ وحکم و للہ دراہ رضا امر الاحرار ؛

وداصل لاطمارہ ؂ ووادکرام المولد ولاحم اہل الکرم واسوودہ ؂ وسلک مسلک رسوکم محمد کما عملہ المولی العادل محمود ؂ ولدالحلاحل الکامل احمد وہما کلواحد ہما علی الکرام روساد ؂ وسرور ودہما السرور والرساد ؂ سمار الکرم ؂ ودامار الہم اسار الکلوم ؂ وآس المکلوم ؂ اللہم اعط المحمود عمر اطال عہدا ؂ ومالا ماحصر عدا ؂ واولہ دعوسہ کل واحد وحدا ؂ واکرمہما مالا وولدا ؂ وسرہما سرورا ما احصاہ احد امدا ؂ بجواب آن سید محمود مکتوبی بزبان اردو باظہار خرسندی طبع نوشتہ ودران نامہ نگارش نمود کہ اگر مین ہنسی سے کہون کہ خوب ہے نقط سنائی تو کچھ مضائقہ نہین ؂

شیخ محمد فاضل بٹالوی قادری مجددی از علمای نامدار پنجاب در شریعت وطریقت راسخ قدم بود تمام عمر باشتغال تدریس وتعلیم طلبہ علوم بسر بردہ بسے مردم باکمال از دامن تربیت او برخاستند بسال یازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری وفات یافتہ در بٹالہ مدفون گشت

مولوی محمد قاسم نانوتوی ابن شیخ اسد علی بن غلام شاہ بن محمد بخش بن علاء الدین بن محمد فتح بن محمد مفتی بن عبد السمیع بن مولوی ہاشم نانوتوی بہ دوازدہ صد وچہل وہشت ہجری ولادت یافتہ نام تاریخی وی خورشید حسین است بحدت طبع وجودت ذہن مجبول شدہ ابتدا از شیخ نہال احمد نانوتوی ومولوی محمد نواز سہارنپوری کتب عربیہ وفارسیہ خواندہ بسال دوازدہ صد وشصت ہجری بدہلی آمدہ کتب درسیہ متعارفہ پیش مولانا مملوک علی نانوتوی مدرس اول مدرسہ دہلی گذرانیدہ واستناد حدیث بخدمت شاہ عبد الغنی محدث دہلوی کردہ بعد فراغ از تحصیل علوم چندی بمدرسہ انگریزی واقع دہلی تعلق گرفتہ وبعد ترک آن تعلق در مطبع احمدی تصحیح کتب مقرر شد ودر سن دوازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شدہ دست ارادت بدست ہدایت جناب مولوی وشیخ شیخی حضرت حاجی امداد اللہ تھانوی مہاجر ونزیل مکہ معظمہ بسلسلہ چشتیہ صابریہ دادہ مراجعت فرمودہ سرپرستی مدرسہ اسلامیہ بذمہ خود گرفت زان بعد در سال دوازدہ صد وہشتاد وپنج ہجری ثانیاً بزیارت بیت اللہ الحرام مباہات اندوختہ بوطن مالوف باز آمدہ در دہلی بتدریس وتنشیر علوم پرداخت ۔ پادری تارا چند را در مباحثہ مذہبی ساکت نمود در سال دوازدہ صد ونود وسہ ہجری بمقام چاندپور ضلع شاہجہانپور مجمعے بنام میلہ خداشناسی فراہم شدہ علمای ہر مذہب دران مجمع بہم آمدہ بودند صاحب ترجمہ

علیه الرحمة علی رؤس الاشهاد ابطال تثلیث و شرک و اثبات توحید بنوعی بیان فرموده که حاضرین جلسه چه موافق و چه مخالف همه مهر سکوت بر دهان خود ها ثبت کردند و بسال دوازده صد و نود و چهار هجری با پندت دیانند سرستی مباحثه وجود و توحید و با عیسایان گفتگوی تحریف کرده پندت مذکور سر بجیب سکوت فرو برد و پادریان عیسائی کتب خود گذاشته فرار را بر قرار ترجیح دادند رسالهٔ حجة الاسلام در ینباب مشهور است و همدرین سال کرت ثالث بزیارت بیت الله الحرام شرف اندوز شده مراجعت فرمود بمرض تپ مبتلا گشت و در عین بیماری پندت دیانند مذکور در باب استقبال قبله بر مسلمانان اعتراض کرده بجوابش رساله قبله نما تحریر فرمودند و بروز پنجشنبه وقت ظهر چهارم جمادی الاولی سال دوازده صد و نود و هفت هجری بمرض تپ و عرض ذات الجنب رحلت فرموده بقصبه نانوته مدفون گردید از تلامذه وے مولوی محمود حسن دیوبندی و مولوی فخر الحسن گنگوهی و مولوی احمد حسن امروهوی مشهور اند و از تصانیف شریفه او کتب ذیل مطبوع شده شایع اند۔ مجموعه رسایل قاسم العلوم۔ مصابیح التراویح۔ آب حیات تقریر دلپذیر۔ مباحثه شاهجهان پور۔ هدیة الشیعه۔ قبله نما دیوبند و نانوته دو قصبه شاهجهان پور اند

مولوی محمد لبیب بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی علوم متداوله از پدر بزرگوار خود تحصیل و تکمیل نموده جامع العلوم بود خصوصاً در فقه و فرایض مهارت کامل داشت بعمر هفتاد و چهار سالگی بماه محرم سال دوازده صد و پنج هجری رحلت فرموده بدار الجنان پیوست

رحمة الله علیه و علی اسلافه

مولانا محمد مبین لکهنوی ابن ملا محب الله ابن ملا احمد عبد الحق ابن ملا محمد سعید پسر دوم ملا قطب الدین شهید سهالوی شاگرد رشید ملا حسن شارح سلم العلوم عالم علوم عقلی و نقلی و واقف رموز خفی و جلی و بجودت ذهن و ذکا و طلاقت معروف بود تصانیف لطیفه دارد از انجمله شرح سلم و شرح مسلم الثبوت و حاشیه میرزاهد رساله و حاشیه میرزاهد ملا جلال و حاشیه میرزاهد شرح مواقف و وسیلة النجاة در حالات اهل بیت نبوی صلعم و ترجمه حکایات الصالحین و شرح اسمای حسنی و شرح تبصره در تصوف و زبدة الفوائد در بیان سحر رمضان و کنز الحسنات فی ایتاء الزکوة و غیر ذلک اند بیست و دوم ربیع الثانی سال هزار و دو صد و بست و پنج هجری

رحلتش سوی روضۂ رضوان وقوع یافته در باغ مولانا احمد انوار الحق واقع بلده لکھنؤ مدفون گشت
علیه الرحمة والغفران مصرعه ماه برج علوم پنہان گشت ؛ ماده تاریخ فوت اوست

ملا محمد محسن کشمیری از علمای کبار خطه کشمیر شاگرد ملا محمد امین کانی کشمیری بود در علوم عقلیه دستگاهی کامل داشت از متعلمانش کسی بی بهره نماند بر هدایه و مطول حواشی و تعلیقات نوشته و ملا نازک دست ارادت داده بسال یازده صد و نوزده هجری وفات یافته بمقبره سید محمد
کرمانی واقع تاشون مدفون شد

حافظ محمد محسن دهلوی مجددی نقشبندی از احفاد شیخ عبدالحق محدث دهلوی و خلفای شیخ محمد معصوم مجددی است جامع علوم عقلیه و نقلیه بود بسال یازده صد و چهل و هفت هجری وفات یافته

خواجه محمد معصوم سرهندی حضرت عروة الوثقی خواجه مجدالدین محمد معصوم خلف الصدق و خلیفه اعظم حضرت قیوم ربانی محبوب صمدانی شیخ احمد فاروقی سرهندی مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنهما ولادت آن جناب در سن هزار و ده هجری واقع شده بعمر شانزده سالگی بحضور پدر بزرگوار فارغ التحصیل گشت آنحضرت جامع علوم عقلی و نقلی و مخزن کمالات صوری و معنوی بودند به بشارت مقام قطبیت و منصب قیومیت از پدر بزرگوار خود مشرف شدند نسبت طریقه احمدیه مجددیه بتوجهات ایشان در اطراف عالم شایع گردید و عالمی باحوال بلند و مقامات ارجمند رسیده کشف مقامات الٰهیه آنچنان بود که از ولایات بعیده منتسبان خود را اعلام میفرمودند که فلانی بولایت موسویه رسیده و فلانی بولایت محمدیه مشرف گردیده ۹ صد هزار کس بر دست ایشان مرید شدند و هفت هزار کس را آنجناب خلافت داده اند در خدمت ایشان طالب یک هفته بمرتبه فنا و بیک ماه بکمال ولایت میرسید و بعضی را در یک توجه بجمیع مقامات میرسانیدند و همچنین فرزندان آنجناب اقطاب وقت بودند و هفت اقلیم را منور ساختند
نهم ربیع الاول سال هفتاد از صدی یازدهم هجرت بریاض رضوان پیوستند

سید معصوم نقشبندی بالاپوری زبدهٔ اماثل و اقران عمده مشائخ دوران بقصبه بالاپور مضاف صوبه برار سکونت پذیرد هر چند دیه معاف عطیه نظام حیدرآباد قابض بود شیوع علوم ظاهره در ان ممالک بتوفیق ویست و اکثری از اسلاف او علمای کرام و فضلا —

ذوی الاحترام گذشته اند و وفاتش در سال نوزدہم صدی سیزدہم ہجری بظہور پیوسته در قصبه
بالاپور مدفون گشت

مولوی محمد معظم ساکن پٹنه ابن احمد صدیقی جد امجد مولوی محمد اشرف لکھنوی در پٹنه تولد یافته از والد خود و ملا عبدالحکیم سیالکوٹی اخذ علوم کرده و قرآن مجید مع تفسیر بیضاوی حفظ گرفته در علوم دینیه فائق اقران گشت بہادر شاہ بن عالمگیر بادشاہ عہدہ قضای پٹنه بدو ارزانی فرموده چند دیہه بجاگیرش داد مولوی مرقوم بقضا و تدریس مشغول بود از تصانیف او تفسیر قرآن بود که در استیلای سکھان سوخته شد و نیز شرح مثنوی مولانا روم از وست در سن یکہزار و یکصد و پنجاه
و ہشت ہجری وفات یافته در پٹنه مدفون شد

مولانا محمد مفتی از اکابر علمای عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاه صاحب کمالات منجمله مدرسین بلده لاہور بعہده افتا سربلندی داشت و ہرباری که ختم صحیح بخاری و مشکوة المصابیح میکرد مجلسی عظیم ترتیب دادی و طبخ بغرا و حلویات میفرمود و بعلمای و صلحا خورانیدی غرض منزل وی مجمع اعیان افاضل زمان بود چون بنود سالگی رسیده و منحنی و ضعیف گشته از درس باز ماند
پسرانش ہمه صاحب کمالات و فضائل مثل پدر بودند رحمہم الله

مولوی محمد مکی جونپوری خلف چہارم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری کنیت وے ابوالخیر ہست در بست و نہم جمادی الثانی سال دوازده صد و ہفتاد و چہار ہجری بمکه معظمه ولادت یافته زیر دامن پرورش والده خود یعنی صبیه قاضی ضیاء الله مرحوم بہمراہی برادر علاتی خود مولوی محمد جنید بوطن واپس آمدند و باندک مدتے از حفظ قرآن مجید فراغ یافته بعد تحصیل کتب رسمیه فارسیه اکتساب علوم عربیه بخدمت برادر خود مولوی محمد شبلی آغاز نموده بخدمت مولوے عبدالله ساکن موضع کوپا ضلع چھپرا تلمیذ مولوی مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و نیز بخدمت مولوے سعادت حسین عظیم آبادی و مولوی علی اکرم آروی و مولوی محمد عبدالحی فرنگی محلی تکمیل نموده بدرس و تذکیر طلبه و عامهٔ خلائق و انتظام مدرسه ربانیه قرآنیه جامع جونپور که قائم
کردهٔ والد ماجد شان است بسر می برند سلمه الله و رقاه الی ما یتمناه

شیخ محمد مودود لاری مرید بابا نظام ابدال نزد مولانا عبدالغفور لاہوری تحقیق رسمی دانش اندوخت

وازفراوان دریوزه گری نموده مراتب عیانی وبیانی نیکو میدانست وبرغرائب علوم چون لیمیا وغیره آگاهی داشت شاه نعمت الله ولی وشاه قاسم انوار را دریافته بالجمله از ماهران علم توحید ومتبعان مشرب تجرید وتفرید بود در سال نهصد هجری بهندوستان قدوم آورده شیخ امان پانی پتی پیش وی استفاده علم توحید وتحقیق کتاب فصوص الحکم وغیره میکرد وی در حق شیخ امان گفتی جوهری قابل یافتم لیکن حیف که یک چشم دارد در مخاطبات نیز او را بلفظ کورک بخواندی در تهادر گره اقامت داشت بعد ازان بعلاقه محبت شیخ امان ورابطه خدمت او در پانی پت سکونت اختیار نموده همانجا ماه رمضان سنین نهصد وهفت هجری والبیین خوابش در گرفت خوابگاه او هم پهلوی شیخ امان است

شیخ محمد احمد آبادی بشیخ حسن محمد چشتی احمد آبادی گجراتی شهرت دارد وکنیتش ابوصالح فرزند ارجمند شیخ احمد المعروف بشیخ میانجی ابن شیخ نصیر الدین در علوم ظاهر وباطن یگانه روزگار بود در صغر سن اکتساب کمالات نموده بحضور پدر شهره آفاق گشت دولت وثروت ظاهری هم داشت خرج اعراس بزرگان وطعام درویشان بروجه استیفا میکرد مسجدی کلان اندرون شهر احمد آباد یک لک روپیه صرف نموده بنا فرموده که بنای شیخ تاریخ آنست تفسیر محمدی وحاشیه تفسیر بیضاوی وغیره از و یادگار اند چهل ویک سال بر مسند ارشاد متمکن بود بعمر پنجاه ونه سال بتاریخ بست وهشتم ذی قعده یوم شنبه سال نهصد وهشتاد ودو هجری رحلت فرموده

سید محمد جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید جلال مقصود عالم قدس سرهما دوازدهم شعبان سال هزار وبست وسه متولد شده ارادت وخلافت از پدر بزرگوار خود دارند در علوم ظاهر وباطن باکمال خصوصاً در حدیث وتفسیر فائق الاقران بودند از ایشان مصنفات کثیر یادگار اند از انجمله روضات شاهی که مشتمل بر بست وچهار مجلد است متضمن احوال بزرگان ودر احادیث وتفسیر وغیره دیگر مصنفات بسیار اند نهم ذیحجه سال هزار وهشتاد وپنج هجری رحلت فرموده در احمد آباد پهلوی پدر خود مدفون اند

سید محمد ابوالمجد محبوب عالم ابن سید جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی دوم ربیع الاول سال هزار وچهل وهفت هجری متولد شده از مبدء فطرت در جبلت جاذبه خدا طلبی ومادهٔ اکتساب علمی

درس واشت از مشائخ و علمای صوفیہ احمد آباد گجرات است تصانیف کثیرہ دارد و از انجملہ دو تفسیر یکی فارسی بروایت اہلبیت دوم عربی بطور جلالین و در حدیث زینۃ النکاۃ فی شرح المشکوٰۃ بہ بیان تمسک ہر مذہب یادگار روید علاوہ تدریس و مطالعہ کتب علمیہ بسی ریاضتہا و عبادتہا میکرد نوزدہم جمادی الاخری سال ہزار و یکصد و یازدہ ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد مدفون گشت

سید محمد پٹنی گجراتی عرف سید خدا بخش بن سید حسین از ملتان بہ پٹن قدوم آوردہ واکتساب علوم صوری و معنوی از خدمت والد بزرگوار کردہ فقیہ کامل و محدث عامل و ارادت خانوادہ چشتیہ بخدمت برہان الدین قطب العالم داشت بتاریخ پنجم جمادی الثانی سال ہشتصد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمود قبرش در پٹن یزار و یتبرک بہ

شیخ محمد صالح احمد آبادی گجراتی عرف پیر بابا ابن شیخ نور الدین بن شیخ محمد گجراتی صالح مادرزاد و صاحب علم و حلم و تقوی و سخا مرید و شاگرد و جانشین والد ماجد خود بود از ابتدا تا انتہا بیش پدر خود تحصیل علوم ظاہری و باطنی نمود در عمر ہفت سالگی تمام قرآن مجید با تجوید یاد گرفتہ محمد اعظم شاہ ہنگام صوبہ داری گجرات ویرا بحضور خود طلبیدہ سورۂ الرحمن شنیدہ خلعت و نقد و مبلغ تا جیور عملہ پرگنہ بیرم گام از جاگیر خود مرحمت فرمود و فرمان از حضور اورنگ زیب طلبیدہ داد در عہد فرخ سیر و محمد شاہ بادشاہ بدہلی مطلوب شدہ رفتہ از ہر یک شاہ دو ہزار روپیہ زادراہ یافتہ و اعزاز و اکرام و ملازمت با اختیار حاصل کردہ مورد عنایات شاہانہ گردیدہ نقد و خلعت و فیل یافتہ اکثر امرا و فضلای گجرات و دکن بر فضیلت و قابلیت شان مقر و معترف بودند و بر امثال و اقران مقدم میداشتند بالجملہ بتاریخ شانزدہم جمادی الثانی سال یکہزار و یکصد و چہل و ہفت ہجری در شاہجہان آباد بحیات پدر بزرگوار سفر آخرت اختیار کردہ نعش او از شاہجہان آباد آوردہ در مقبرہ جد بزرگوارش مدفون کردند تاریخ وفات او از مراد بخش بر می آید

میر سید محمد قنوجی ہموارہ بدرس علوم دینی و نشر معارف یقینی اشتغال داشت شاہجہان بادشاہ در آخر ایام سلطنت بخواہش و اعزاز تمام طلبیدہ بقربت خویش اختصاص داد بعدش عالمگیر بکمال نیاز از اکبر آباد طلبیدہ بشرف تخصیص اعزاز مختص فرمود مصنفات حجۃ الاسلام غزالی خصوص احیاء العلوم بیش وے دیدہ در ہفتہ سہ روز بمذاکرہ علوم در خدمت

شاہی مجلس افادہ گرم داشتی و در تالیف فتاواے عالمگیری مساعی جمیلہ بکار برد۔

حاجی محمد قائم سندھی عالم اکمل و فاضل افضل مجموعہ علم معقول و منقول مہبط فیوض مکتسبی و وہبی شاگرد مخدوم رحمۃ اللہ سندھی قرین حاجی ہاشم بود و بیرا با علما در مباحث علمی صحبتہا واقع شدہ بجودت ذہن بر اکثر اقران خود فائق برآمدہ ہر روز وقت عصر بیان حدیث نبوی علیہ السلام کردی و بسا اہل توفیق را بسبیل ہدایت سلوک دادی یکبار بحج رفتہ مراجعت نمود کرت ثانی مع اہل و عیال رفتہ آنجا متوطن شد و بدرس حدیث دران مکان میمون مشار الیہ سائر علما گردیدہ بسال ہزار و صد و پنجاہ و ہفت ہجری درگذشت از تلامذہ وی ملا محمد باقر واعظ و مخدوم نور محمد مشہور وقت بودند۔

سید جلال مقصود عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید محمد مقبول عالم قدس سرہما شب شنبہ پانزدہم شہر جمادی الثانی سال ہزار و سہ ہجری ولادت یافتہ کلمہ وارث رسول تاریخ ولادتش یافتہ اند در یازدہ سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ بہ تحصیل علوم مشغول گشت و ابتداے تحصیلش پیش مولانا حسین سیستانی بود و اتمام آن نزد شیخ عبد العزیز مرید و شاگرد پدر خود کردہ و تحصیل علوم باطن از خدمت پدر بزرگوار نمودہ منصب شش ہزاری و خدمت صدارت از حضور شاہجہان بادشاہ داشت باینہمہ در خلوت بریاضت و مجاہدہ میکوشید و تمام شب بہ بیداری و مناجات می بود ہشتم ربیع الثانی سال ہزار و پنجاہ و نہ ہجری در لاہور رحلت فرمود نعش وی باحمد آباد آوردہ در مقبرہ پدرش مدفون کردند

سید محمد مقبول عالم احمد آبادی گجراتی بن سید جلال الدین ابو محمد ماہ عالم قدس سرہما از مشایخ و علماے صوفیہ گجرات دکن است چہاردہم رجب سال نہصد و ہشتاد و نہ ہجری متولد شدہ جامع کمالات صوری و معنوی حاوی علوم ظاہری و باطنی بود خرقہ خلافت سلسلہ مقربیہ از پدر بزرگوار خود یافتہ بارشاد و ہدایت عالم را منور فرمود تالیف و تصانیف بسیار دارد از انجملہ جمعات شاہی مشتمل بر اوراد شبانہ روزے مشہور است دوازدہم رجب سال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمودہ مرقدش در احمد آباد زیارتگاہ

مخدوم محمد معین سندھی ولد مخدوم محمد امین ولد مخدوم طالب اللہ سندھی شاگرد مخدوم

عنایت اللہ جامع جمیع فنون حاوی معقول ومنقول نحریر عصر علامہ دہر بود باوجود کمالات علمی
آشنا بحر معرفت شدہ بصحبت بسیاری از بزرگان دین رسیدہ بخدمت میان ابوالقاسم
نقشبندی ارادت اتم یافت ودر اواخر ایام بخدمت سید عبد اللطیف تارک ارادتمندانہ اخلاص
پیدا کرد میان وی وحاجی محمد ہاشم ہموارہ مواد قال بمقال میرفت تصانیف کثیرہ دارد حکام وقت
بدیدنش بکمال تعظیم میرسیدند وی نیز بایشان ملاقاتہا نیکو کردی چون سماع دوست بود در عین سماع
رحلت فرمود اشعار محققانہ گفتی در فارسی تسلیم و در ہندی بیراگی تخلص کردی بسال ہزار وصد
وشصت ویک ہجری بحالت سماع رحلت فرمود۔

میرک محمود سبزواری ثم ٹھٹوی بزید فضیلت وتقوی وتجاوزہ موصوف بود سالہا بلوازم منصب
جلیل شیخ الاسلامی علم نیکنامی برافراختہ بسیاری از طلبہ علوم را فیض وافی بخشیدہ در خط نستعلیق
ید بیضا نمودی وفاتش در محرم سن نہصد وشصت ودو ہجری وقوع یافتہ رفت میرک آہ آہ
تاریخ رحلتش یافتہ اند پسرش میرک عبد الباقی درجمیع علوم کامل بود بتخصیص علم ہیئت وحکمت
چنانچہ عبد الخالق گیلانی را کہ قرین مرزاجان وعدیل شاہ فتح اللہ بود بعض دقائق علمی از وحل
شدی در اقلیدس دستگاہی پیدا کردہ اکثر اشکال از خود ایجاد نمودہ کہ پسند طبائع افتاد

میرک محمد ٹھٹوی پسر میرک محمود بفضائل انسانی منصب در سال نہصد وہفتاد ہجری
درگذشت فتاوای ترانی ازو یادگار است۔

مخدوم میران ٹھٹوی ابن مولانا یعقوب جامع علوم معقول ومنقول بود مرزا شاہ حسن را
چندگاہ درس وافادہ دادہ واکثر طلبہ علوم اقتباس انوار علم از مشکوۃ طبع منیرش میکردند فوتش
در سال نہصد وچہل وشش ہجری وقوع یافتہ علامہ وارث الانبیا تاریخ وفاتش یافتہ اند
نعشش کوہ ہنگی است

شاہ محمد ناصر الہ آبادی پسر دوم شاہ خوب اللہ الہ آبادی مرید شاہ محمد فضل الہ آبادی
تلقین یافتہ بپدر خود او ہم مثل پدر وجد خود علم ظاہر از برادر کلان محمد طاہر وملا کمال الدین خال خود
تحصیل نمودہ از تصانیف اوست منتخب الاعمال وجواہر نفیسہ واذکار عشرہ مشہور اند تاریخ
بست ویکم جمادی الاولی وقت مغرب روز پنجشنبہ سال یکہزار ویکصد وشصت وسہ ہجری

از عالم فنا بعالم بقا رخت رحلت بربست فقره آه آله آباد ویرانه شد تاریخ وفات اوست

مولوی محمد نافع فرنگی محلی خلف اوسط مولانا عبد العلی بحر العلوم کتب مختصرات بخدمت والد خود بشاهجهانپور استفاده نمود رنجشی در پدر و پسر پیدا شده بلکهنو آمده بقیه کتب بخدمت مولوی محمد ولی و مولوی محمد یعقوب تحصیل کرده ذهن رسا داشت لیکن بوجه ناموافقت پدر بی معاشی داشت نوبت تدریس نرسیده همواره بتلاش معاش دوادوش نمودی بجانب ٹونک بلشکرگاه نواب امیرخان رفت از ناموافقت آب و هوا در انجا باستسقا مبتلا شده بقئ الدم منجر گردید بیست و هشتم شعبان سال دوازده صد و بیست و دو هجری رحلت نمود شاعری تاریخ فوتش گفته

مولوی نافع آنکه لیل و نهار ٭ بود مشغول طاعت یزدان ٭ با حبیب خودش چو شد واصل ٭ بدزمه بیست و هشتم شعبان ٭ با دل چاک سال رحلت گفت ٭ محو ذات اله هاتف از آن

مولوی محمد نعیم فرنگی محلی پسر خورد مولوی عبد الحلیم بن مولوی عبد الرب بن مولوی عبد العلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید کتب درسیه بخدمت والد ماجد خود تحصیل فرموده بطریق آبا و اجداد خود درس و تدریس میکند و نامی برآورده و بزیارت حرمین شریفین مشرف شده عابد و زاهد صاحب تصنیف است راقم حروف وی را بحالت تحصیل پیش والد وی دیده بود دران عمرهم از حسن اخلاق و شائستگی خالی نبود در تالیف کتاب هذا امدادے که از وی بمن رسید شکر گزارم سلمه الله تعالی و ابقاه

مولانا محمد وارث رسول نما بنارسی وطن قدیم وی غازیپور است ولادتش در سال یکهزار و هشتاد و هفت هجری واقع شد ماده تاریخ آن خلیفه رسول الله است پدرش در عهد عالمگیر بادشاه خدمت قضای بنارس داشت اکثر اتفاق اقامت او باپدر بزرگوار در بنارس رو می نمودی از سید رفیع الدین ید خود بیعت بسلسله قادریه داشت و بعلوم ظاهری تلمیذ ملا ابراهیم شاگرد مولوی محمد علی تلمیذ میرزاهد بود و در دو سال از کتب علوم فقه و اصول و تفسیر و حدیث و منطق و حکمت و هندسه و دیگر علوم مروجه فراغ حاصل ساخت و در بنارس بلباس علما بسر می برد و طلبه علوم را درس میداد و بهدایت و تلقین باطن می کوشید تصانیف رائقه دارد بالجمله ذات پاکش منبع افاده ظاهر و باطن بود تاریخ یازدهم ربیع الثانی سال یکهزار و یک صد و

شصت و شش ہجری رحلت فرموده به محله تیلیانالہ محلات بنارس مدفون گردید

ملا محمد ولی فرنگی محلی ابن قاضی غلام مصطفی ابن ملا محمد اسعد برادر خرد ملا محمد حسن مرحوم شاگرد ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین سہالوی بمنصب قضای پرگنہ ملاوان مضاف لکھنو ممتاز بود از آن منصب مستعفی شده پای استقامت بخانہ خود نهاده بتدریس علوم تا آخر عمر اوقات بسر برده عالمی بخدمت وی تعلیم یافته بدرجه تکمیل رسیدند شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ از تصانیف او متداول و معروف اند سال وفاتش بدریافت نرسید

سید محمد ہمدانی فرزند ارجمند امیر کبیر سید علی ہمدانی بوفور علم و زہد و تقوی موصوف بود بعمر بست و دو سالگی با ششصد کس از رفقا و خدمه در عہد سلطان سکندر بت شکن بکشمیر قدوم آورده سلطان بی تراشیده و تر و دست ارادت بدامن ارشادش رسانیده بحلقه مریدانش در آمد و مسمی بسنت ہندی که وزیر و سپه سالار سلطان بود با جمعی از خاص و عام مشرف باسلام شده بملک سیف الدین ملقب گشت و دختر خود بحباله نکاح سید موصوف داد وی رحمة الله علیه تا دوازده سال بکشمیر رخت اقامت انداخته برفع بدعات و ترویج سنن اسلامی کوشید رساله در علم تصوف و شرح شمسیه در منطق از تصانیف او ست سید محمد حصاری معاصر و معارض او بود سلطان سکندر بت شکن برای سید محمد ہمدانی خانقاہی عالی در سن ہشتصد و نود و ہشت ہجری بنا نهاده که در نود و نه با تمام رسیده و دیہات بنا بر مصارف خانقاه مذکور مقرر فرمود سید موصوف بعد اتمام خانقاه بقصد ادای مناسک حج سفر حجاز اختیار فرموده بعد ادای حج بکولاب معاودت نموده رحلت فرموده بجوار سید علی ہمدانی بر آسود -

ملا محمد ہروی از ارشد تلامذه ملا مرزا جان در علوم عقلیه ممتاز اقران بود علم تواریخ نیکو دانستی در سن نهصد و ہشتاد و چہار ہجری بہند آمده مورد مراحم و عنایات جلال الدین محمد اکبر بادشاه گشت و بسال نهصد و نود ہجری رخت سفر بآخرت برد

سید محمد یوسف بلگرامی ابن سید محمد اشرف الحسینی الواسطی بلگرامی دختر زاده سید عبد الجلیل بلگرامی و برادر خاله زاد حسان الہند میر غلام علی آزاد جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فروع و اصول بود بست و یکم شوال یوم الاثنین سال شانزدہم از صدی دوازدہم ولادتش بظهور پیوسته

کتب درسیه پیش سید طفیل محمد بلگرامی اترولوی گذرانیده و لغت و سیر نبویه صلی الله علیه وسلم
از جد مادری خود سید عبد الجلیل و علوم ریاضیه بخدمت بعض اساتذه دهلی خوانده کامل و مکمل
گشت و عقد بیعت بدست سید لطف الله بلگرامی بست طبع موزون داشت اشعار عربی
و فارسی میگفت کتاب الفرع النابت من الاصل الثابت در اثبات توحید شهودی از
تصانیف رائقه اوست که بسال شصت و دوم صدی دوازدهم تصنیف فرموده سید
غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخ آن چنین گفته ــه میر یوسف عزیز مصر کمال ✣ از خم معرفت کشید
رحیق ✣ کرد در وحدت شهود رقم ✣ نسخهٔ تازهٔ بفکر عمیق ✣ از احادیث و از کلام الله ✣ کرد اثبات
حق زهی توفیق ✣ هست این نسخه دلنشین الحق ✣ یادگاری ز شاه توفیق ✣ سال تاریخ این کتاب
خرد ✣ گفت شمع مجالس تحقیق ✣ و نیز تاریخی طویل در عربی نظم کرده و اینجا صرف بماده تاریخ اکتفا
میرود و هو مطوق من ریاض القدس الهنی ✣ مورخا بوفرع مظهر مهدی ✣ سید موصوف الترجمه
تاریخ دوم جمادی الآخره یوم الخمیس سال هفتاد و دوم از صدی دوازدهم در بلگرام رحلت نموده
بباغ محمود زیر زمین آسوده میر اولاد محمد تخلص ذکا تاریخ رحلتش یافته قطعه طرازان چراغ
دودهٔ حیدر ✣ محیط علم و عقل و نقل صاحب فطرت دوران ✣ ذکا تاریخ فوت او عزیزی گفت
در گوشم ✣ ز قید هستی موهوم آمد یوسفی بیرون ✣ حسان الهند آزاد بلگرامی تاریخ فوتش در عربی
انشا فرموده و هو مات خیر الزمان یوسفنا ✣ ولد راته دریجان ✣ از نقاضت عام رحلته ✣ قال
قلبی علیه رضوان ✣

مفتی محمد یعقوب فرنگی محلی بن ملا عبد العزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین شهید
سهالوی وی تحصیل کتب درسیه بخدمت ملا نظام الدین و ملا محمد حسن نموده بپایه تدریس
علوم رسیده بر سجاده اسلاف خود قیام کرده درس علوم دینی میداد و هدایت و امانت تامه
بر آورد تا آنکه خدمت افتای شهر لکهنؤ از نواب الممالک صفدر جنگ ابو المنصور خان باو دادند
بعمر شصت و سه سالگی بعارضه استسقا ازین عالم درگذشت

مفتی محمد یوسف فرنگی محلی ابن مفتی محمد اصغر ابن مفتی احمد ابو الرحیم فاضل اجل و مدرس
اکمل شب و روز بتعلیم طلبه علوم مشغول بود بعد وفات والد خود بعهدهٔ افتای عدالت

دیوانی شهر لکهنؤ مامور گردید و بکمال امانت و دیانت انجام عهده مفوضه خود تا انقراض سلطنت
لکهنؤ بسر برد و تقوی و زهد بحدی داشت بعده بمدرسه جونپور بمدرسی مقرر گشت و چند سال در آنجا
بدرس اشتغال داشت درین اثنا ولوله شوق زیارت حرمین شریفین در دلش پیدا شده عازم
بیت الله شد و بزیارت روضه منوره بمدینه طیبه رفت و در آنجا علیل شده بتاریخ نوزدهم
ذیقعده سال دوازده صد و هشتاد و شش هجری مسافر ملک بقا گردید و بجوار قبه امام حسن رضی الله
عنه مدفون گشت آثار رشد تلامذه او مولوی محمد فاروق چریاکوٹی است

ملا محمود جونپوری ابن شیخ محمد بن شاه محمد فاروقی در علوم حکمیه و ادبیه پایه بلند داشت اگر
بوجودش سرزمین جونپور بر زمین شیراز تفاخر جوید سزا بودی ملا ابتدا از جد خود مولانا شاه محمد
افضل علوم کرده بعده بخدمت مولانا محمد افضل جونپوری بعمر هفده سالگی تکمیل درس نموده
از جونپور باکبرآباد رفته از آصف خان وزیر شاهجهان ملاقی شده بجونپور مراجعت فرموده بافاده
و درس علوم پرداخت تاریخ نهم ربیع الاول سال یکهزار و شصت و دو هجری بحیات استاد خود
مولانا محمد افضل وفات یافت استادش ازین سانحه بحدی اندوهگین شده که تا چهل روز تبسم نکرد
بعد چهل روز او هم رحلت فرمود رحمهما الله کتاب شمس بازغه در حکمت و فرائد فی شرح الفوائد
در معانی و بیان که سال تصنیف آن از لفظ بلیغ بر می آید مع حاشیه آن و رساله مختصر چهار ورقی
بزبان فارسی در بیان اقسام زمان از تصانیف او مشهور اند

قاضی محی الدین کاشانی از مریدان شیخ نظام الدین اولیا قدس سره است بوفور علم و زهد و
تقوی موصوف و از دودمان علم و کرامت و استاد شهر دهلی مشهور بود و با بتدای ارادت از
تعلقات دنیاوی دست بر داشت و فقر و مجاهده پیش گرفت شیخ کاغذی بدست خود نوشت
که مضمون آن اینست می باید که تارک دنیا باشی بسوی دنیا و ارباب دنیا مایل نشوی و ده قبول
نکنی و صله پادشاهان نگیری و اگر مسافران برسند و هیچ چیزی نباشد این را نعمتی شمری از
نعمتهای الهی فان فعلت ما امرتک فظنی بک ان تفعل ذلک فانت خلیفتی و ان لم تفعل فالله
خلیفتی چون شدت فقر و فاقه بروی در ابتدا عشق کثیر بود غلبه کرد این معنی بیکی از آشنایان
او بدرگاه سلطان علاء الدین شاه دهلی رسانید سلطان قضای اوده که موروث وی بود

بدو مفوض داشت قاضی بخدمت شیخ آمد وعرض کرد کہ این معنی بغیر خواست چنین واقع شد اکنون
حکم مخدوم چہ باشد شیخ فرمود البتہ مثل این معنی بخاطر تو گذشتہ است آنگاہ ہمین معنی برای تو پیش آوردہ اند
قاضی را بدین سبب تشویشی ہیش آمد شیخ آن کاغذ نوشتہ خود از قاضی باز طلبید و تا سالی مزاج شیخ
برو متغیر ماند بعد از ان قاضی تجدید ارادت مشرف شدہ وہم در حیات شیخ در سال ہفتصد و
نوزدہ ہجری رحلت کرد رحمۃ اللہ علیہ

مولوی محی الدین بدایونی فرزند اکبر مولوی شاہ فضل رسول بن مولوی عبد المجید بدایونی
ولادتش در سال دوازدہ صد و چہل دسہ ہجری بظہور پیوستہ و مظہر محمود تاریخ میلادش یافتہ اند
کتب متداولہ رسمی از معقول و منقول بخدمت پدر بزرگوار خود تحصیل نمودہ فائق الاقران
گشت و بیعت ارادت بحضرت جد امجد خود کرد و تصانیف لطیفہ دارد از انجملہ حاشیہ میرزاہد
رسالہ و حاشیہ کلیات قانون بو علی سینا و رسالہ شمس الایمان در رد وہابیہ وغیرہ رسائل
مشہور اند بشتم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و ہفتاد ہجری در بلدہ سہارنپور رہنورد عالم قدس گردید

سید شاہ محی الدین ویلوری در سال دوازدہ صد و ہفت ہجری متولد شدہ عارف
بزرگ و عالم سترگ حافظ قرآن بود در فقہ و حدیث و تفسیر مہارت تامہ داشت در دیلور
مدرسہ تعمیر نمودہ مدام بتدریس و تعلیم طلبہ علوم مشغول بودی الحال کہ بملک مدراس نور علم
ساطع و لامع است پرتو فیض عام اوست تصانیف کثیرہ رائقہ دارد از انجملہ جواہر الحقائق و
فصل الخطاب و جواہر السلوک وغیرہ مشہور و متعارف اند سوم محرم الحرام سن دوازدہ صد و
ہشتاد و نہ ہجری بمدینہ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ رحلت فرمودہ فرزند اکبر وے
مولوی سید رکن الدین سلمہ اللہ تعالی جانشین اوست

مخدوم مشو ٹھٹھوی نامش رکن الدین است از خلفای مخدوم بلال ساکن تلہٹی ممالک سند
ہموارہ ہمت بلند برادای وظائف طاعات و عبادات می گماشت و در علم حدیث غایت
مہارت داشت شرح اربعین و شرح گیلانی و رسائل دیگر از مصنفات او مشہور اند بسال
نہصد و چہل و نہ ہجری بہ ٹھٹھہ در گذشت مدفنش بہ کوہ مکلی است

مخدوم اشرف بساوری از افاضل روزگار و جد مادری ملا عبد القادر بدایونی بود بتاریخ

بستم رمضان سال نهصد و هفتاد هجری وفات یافته ملای موصوف فاضل جهان تاریخ فوتش یافته

مولوی مخدوم لکهنوی ابن حافظ محمد نواز بن مولوی عبد السمیع بن سید محی الدین المشهدی جدش از مشهد مقدس بدهلی آمد و ازانجا به لکهنؤ رخت اقامت انداخت تلمذ بخدمت ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین السهالوی دارد ملا عبد العلی بحر العلوم ودی سماعةً و قراءةً هر دو همتاش بودند و نیز بحضرت شاه ولی الله محدث دهلوی مستفید شده مدام بدرس و تدریس طلبه علوم صارف الاوقات بوده که بسی مردمان ازو فیضیاب شدند در عمر اخیر که فقدان بصارت بوی رو نموده ترک تدریس معقولات کرده با فادهٔ کتب دینی میپرداخت کتاب گلستان و بوستان را تصحیح نموده در سن دوازده صد و بست و نه هجری بمقام لکهنؤ رحلت فرمود شیخ امام بخش ناسخ تاریخ وفاتش چنین گفته — سید مخدوم ازجهان رفت ؛ گفتند بزرگ و خرد صد حیف ؛

تاریخ وفات گفت ناسخ ؛ مخدوم زمانه مرد صد حیف ؛

مولوی مخصوص الله ابن مولانا رفیع الدین دهلوی بعد وفات [۱۲۲۹] والد خود در وعظ مولانا عبد العزیز عم خود مقری بود در سال دوازده صد و هفتاد و سه هجری وفات یافته خصصه الله بلطفه

مولوی مراد الله تهانیسری فاروقی نسبا والمجددی المظهری مشربا خلیفه و جانشین مولوی نعم الله بهرایچی بودند در بلدهٔ لکهنؤ تا بیاز چهل سال ترویج طریقه مجددیه مظهریه فرموده عالمی را از ظلمات شرک و بدعت نجات بخشیده بترک و تجرید و اتباع سنت سنیه و تزکیه نفس و تهذیب باطن رهنمونی فرمود که عرفای زمان و صلحای وقت بجلالت منزلت شان متفق بودند بعمر هشتاد و دو سالگی در دوازده صد و چهل و هشت هجری ازین سرای فانی رحلت فرمود از اجل خلفای

شان مولوی ابو الحسن نصیر آبادی بودند قدس اسرارهم

میر مرتضی شریفی شیرازی نبیرهٔ میر سید شریف جرجانی است فاضل افضل تشیع طبع شعر دوست و در اشعار تخلص شریفی میکرد و در علوم ریاضی و حکمت و منطق و کلام فائق بر اقران بود از شیراز بمکه معظمه رفته علم حدیث پیش ابن حجر مکی اخذ کرده اجازت تدریس یافت و ازانجا بدکن و از دکن در سال نهصد و هفتاد و دو هجری باکبرآباد آمده دربارگاه جلال الدین محمد اکبرشاه بر اکثری از علما و فضلای سابق و لاحق تقدم یافت و بتدریس علوم حکمیه اشتغال داشت تا در سن

نهصد و هفتاد و چهار هجری وفات یافته اولاً در بیانه دهلی بجوار مرقد امیر خسرو علیه الرحمة مدفون کردند و ثانیاً چون صدر و قاضی و شیخ الاسلام بعرض رسانیدند که امیر خسرو هندی سنی است و میر مرتضی عراقی است و شیعه در میانه روح هر دو از صحبت یکدیگر متاذی باشند لائق نیست که روح را صحبت ناجنس عذاب الیم بخشد بموجب حکم عالی نعش او را ازانجا کشیده به مشهد بردند میر محسن رضوی تاریخ فوتش چنین گفته قطعه رفت تا میر مرتضی از دهر علم گویا ز نسل آدم رفت بهر تاریخ رحلتش محسن گفت علامه ز عالم رفت ۹۷۴

سید مرتضی حسینی زبیدی قادری حنفی نامش سید عبد الرزاق و لقب وی محی الدین و کنیت او ابو الفیض است محدث و فقیه و لغوی و ادیب جامع علوم عقلیه و نقلیه بود در یازده صد و چهل و پنج هجری بقصبه بلگرام متولد گشته و در اوایل عمر بزیارت حرمین شریفین مشرف شده و هم دران دیار بعزم تحصیل علوم کمر همت بست از مشائخ و علمای زبید و مصر و حجاز و غیره کسب کمالات ظاهر و باطن کرده چنانچه شیخ احمد علوی و عبد الخالق زبیدی و ابو العباس احمد بن علی تمیمی دمشقی حنفی و جمال محمد بن احمد حنبلی و ابو عبد الله محمد ابن احمد عربانی و عبد الغنی بن محمد حرانی نزیل مکه و محمد بن زین باسمیط علوی حضرمی و محمد ابن ابراهیم طرابلسی نزیل حلب و عبد القادر بن احمد شکاوی و عمر بن عبد الله بن عمر قاضی و عیسی ابن رزیق و سید عبد القادر بن احمد حسینی و غیرهم وی را اجازت حدیث و فقه و غیره علوم دادند چونکه وی بعد تحصیل علوم تا مدتی در زبید مقیم بود بزبیدی شهرت یافت تا اینکه او را کسی هندی نمی دانست و از زبید بمصر قدوم آورده افاضه و افادهٔ علوم میداد علاوه دیگر مستفیدان عبد الحمید خان سلطان روم و محمد پاشا صدر اعظم وزارت ازو اجازت حدیث یافته بالجمله بوفور علم و نشر علوم بتوسط کثرت تلامذه و تصانیف کتب کثیره آوازهٔ صیت وی آفاق عالم را در گرفته اکثری او را مجدد صدی سیزدهم گویند روایت است که هرگاه شهرتش بنهایت رسید و از اقطار بلاد و امصار مردمان کثیر بهجوم آوردند وی بگوشهٔ عزلت نشسته باب ملاقات یاران مسدود کرد و بماه شعبان بسال دوازده صد و پنج هجری بمرض طاعون وفات یافته بدرجه شهادت فائز گشت و بمزار سیده رقیه رضی الله عنها مدفون گردید تصانیفش عقود الجواهر المنیفه فی ادلة

امام ابی حنیفہ الآزہار المتناثرہ فی الاحادیث المتواترہ ورد الضرع فی حدیث ام زرع لقطۃ القریب فی مصطلح آثار الحبیب تخریج حدیث شیبتنی ہود المواہب الجلیلہ فیما یتعلق بحدیث الاولیہ المرقاۃ العلیہ فی شرح الحدیث المسلسل بالاولیہ العروس المجلیہ فی طرق حدیث الاولیہ القول الصحیح فی مراتب التعدیل والتجریح التحبیر فی الحدیث المسلسل بالتکبیر رسالہ اصول حدیث مناقب اہل الحدیث تاج العروس فی شرح القاموس تکملۃ القاموس تخریج حدیث نعم الادام الخل حدیقۃ الصفا فی والدی المصطفی الانتصار لوالدی النبی المختار الفیہ السند امالی حنیفہ مجالس الشیخونیہ ایضاح المدارک فی الافصاح عن العواتک عقد الجمان فی بیان شعب الایمان القول المسموع فی الفرق بین الکوع والکرسوع النفحۃ القدسیہ بواسطۃ البضعۃ العیدروسیہ العقد الثمین فی طرق الالباس والتلقین حکمۃ الاشراق الی کتاب الآفاق شرح الصدر فی شرح اسماء اہل بدر التفتیش فی معنی لفظ درویش رفع نقاب الخفا عمن انتمی الی وفا وابی الوفا زہر الاکمام المنشق عن جیوب الالہام بشرح صیغۃ سیدی عبد السلام رشفۃ المدام المختوم البکری من صفوۃ زلال صیغ القطب البکری رشف سلاف الرحیق فی نسب حضرۃ الصدیق تنسیق قلائد المنن فی تحقیق کلام المتن النوافح المسکیہ علی الفوائح الکشکیہ ہدیۃ الاخوان فی حکم شرب الدخان منح الفیوضات الوافیہ فیما فی سورۃ الرحمن من اسرار الآیہ ارجوزۃ فی الفقہ طبقات الحفاظ اسعاف الاشراف اتحاف السادۃ المتقین فی احیاء علوم الدین رفع الکلل عن العلل شرح حزب الکبیر المسمی تنبیہ العارف البصیر علی اسرار الحزب الکبیر امالی المنی فی سر الکنی القول المثبوت فی تحقیق لفظ التابوت حسن المحاضرہ فی آداب البحث والمناظرہ رسالہ فی اصول المہمات کشف الغطا عن الصلوۃ الوسطی الاحتفال بصوم الست من شوال اتراف البنین بذکر من نسب الی الحسن والحسین الابتہاج بذکر الخارج التعریف بضروریات علم التصریف اتحاف الاصفیا بسلاسل الاولیا اتحاف بنی الزمن فی حکم قہوۃ الیمن المعاقد العقدیہ فی المشاہد النقشبندیہ الہدیۃ المضیہ فی الوصیۃ المرضیہ ارشاد الاخوان الی الاخلاق الحسان شرح الفیۃ السند شرح صیغۃ ابن مشیش شرح صیغۃ السید البدوی شرح ثلاث صیغ لابی الحسن البکری شرح سبع صیغ المسمی بدلائل القرب تحفۃ القماعیل تفسیر سورہ یونس لقطۃ العجلان

فیما لیس فی الامکان ابداع مما کان المنح العلیہ فی الطریقۃ النقشبندیہ کشف اللثام عن آداب الایمان والاسلام

مسعود بیگ از اقربای سلطان فیروز نام اصلی وی شیر خان است از علمای صوفیہ کرام بوده نی در لباس اغنیا و اہل دول بسر میبرد تا گاه جذبہ حق گریبان گیر حالش گشت وی مرید شیخ رکن الدین بن شیخ شہاب الدین شد بغایت حالت سکر داشت در علم تصوف و توحید تصنیفات بسیار دارد از انجملہ کتاب تمہیدات است کہ بطرز تمہیدات عین القضاۃ ہمدانی بسیاری از حقائق و دقائق در ان نوشتہ و دیوان اشعارش قصائد و غزل و سائر اقسام سخن را شامل است و اکثر اشعار و قصائد بجواب امیر خسرو علیہ الرحمۃ گفتہ اگرچہ در بعض مقامات طریق شاعری نامرعی مانده و نیز تصنیفی دارد مسمی بہ مراۃ العارفین در بیان حقائق و معارف قبرش در مقبرۂ پیر او ست قریب مقام خواجہ قطب الدین در دہلی قدس اللہ سرہ

مولانا مسعود لاہوری بن سعد بن سلیمان لاہوری اصل او از ہمدان است پدرش سعد ابن سلیمان از ہمدان در عہد سلاطین غزنویہ بلاہور آمده سکونت اختیار کرده ملازم سلطان ابراہیم شده رفتہ رفتہ بمرتبہ عالی فائز گشت پسرش مولانا مسعود از علمای وقت باکتساب علوم فائق و لائق شد طبع موزون داشت اشعار آبدار میگفت و ہمنشین سیف الدین محمود ابن ابراہیم بوده تا سال پانصد و پانزده ہجری زنده بود او صاحب دیوان عربی و فارسی و ہندی است دیوان فارسی در ہند و ایران یافتہ می شود مگر دیوان عربی و ہندی نایاب گردید

شیخ مصطفی رفیقی ابن طیب بن احمد بن مصطفی رفیقی کشمیری کنیت او ابو احمد است در دوازده صد و بست و شش ہجری پیدا شده عالم عامل فاضل کامل فقیہ و محدث حسن المحاضرہ بلیغ العبارت شاعر و مورخ بود صحاح ستہ و کتب تصوف از والد ماجد خود خوانده علوم دیگر عقلی و نقلی از علمای وقت استفاده کرده و مدام بطاعت الٰہی مشتغل می بود شیخ بہاء الدین و شیخ احمد و شیخ احسن و شیخ عبد الشکور رفیقی از اشہر تلامذه وی اند بروز جمعہ چہاردہم ربیع الاول سنہ دوازده صد و نود و چہار ہجری وفات یافت

مولانا میرزا مظہر جانجانان شمس الدین لقب علوی نسب حنفی مذہب مجددی مشرب المعروف

به مرزا مظهر جانجانان ابن مرزا جان نسب شان بنوزده واسطه بتوسط محمد بن حنفیه بجناب
ولایت مآب علی رضی الله تعالی عنه می پیوندد والد ماجد وی مرزا جان از منصبداران محی الدین محمد
اورنگ زیب عالمگیر بود لیکن ترک منصب نموده متوجه اکبرآباد شد در اثنای راه بمنزل کالاباغ
حدود مالوه شب جمعه یازدهم رمضان سال یازده صد و یازده حضرت مولانا بوجود آمد چون این خبر
بعالمگیر رسید فرمود که پسر جان پدر می باشد ازین وجه نامش جان جانان مقرر کردیم بدین تقریب
وی رحمة الله علیه باین اسم موسوم گشت و مظهر تخلص وی است دانشمند متبحر جامع فضائل
صوری و معنوی بود اکتساب علوم از علمای وقت نموده و حدیث از حاجی محمد افضل سیالکوتی
اخذ کرده و شرف ارادت و خلافت از حضرت سید نور محمد بدایونی مرید و خلیفه شیخ سیف الدین
مرید و خلیفه شیخ محمد معصوم عروة الوثقی مرید و خلیفه شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی یافته قدس الله سرهندی
اسرارهم اشعار بدیعه و مکاتیب نافعه ازو یادگار ماند این مختصر گنجائش تفصیل اوصاف حمیده
او ندارد هفتم محرم الحرام سال یازده صد و نود و پنج هجری از دست یکی شقی زخم بندقه طپنچه بر سینه
مبارکش رسید شام شب دهم محرم سال مذکور شربت شهادت چشید در مصرع عاش حمیداً
مات شهیداً تاریخ رحلتش بر می آید

مولانا سید معز الدین خلف اکبر سید شاه خیر العلی چشتی کاکوری متوطن احمدآباد ونارہ بخدمت
علمای لکهنؤ اکتساب علوم فرموده فراغ حاصل نمود ذهن ثاقب و فهم کامل داشت در عین
جوانی سال دوازده صد و پنجاه و پنج هجری ازین جهان فانی بعالم جاودانی رحلت فرموده عقبی
بجز اعمال حسنه نگذاشت مرقد شریفش در احمدآباد ونارہ بمقابر بزرگانش زیارد و بتبرک شاعری
در تاریخ فوت او قطعه ذیل گفته **قطعه** شفقی مولوی معز الدین * کرد رحلت چنین جهان بجنان *
سال فوتش چنین رقم کردم * آه او بود بی لطف جهان *

مولوی معشوق علی جونپوری دانشمند مستعد از تلامذه مولوی فتح علی جونپوری بود تصانیف
ایشان و رشیقه نظماً و نثراً ازو یادگار ماند عمر شریفش با وجود تعلق عهده مفتی بدرس و تدریس گذرانیده
بسال دوازده صد و شصت و هشت هجری بمقام باندا رحلت فرمود شاگرد رشیدش شیخ خادم علی
سندیلی مؤلف تاریخ جدولیه تاریخ فوت او چنین یافته * وه زهی عاشق الله معشوق علی * ذکر حق

هر خط نقل محفلش ٭ شد ازین دار فنا بیزار و بست ٭ مهر سیه ملک عقبی محملش ٭ از دوی بگذشت و
گم شد در یکی ٭ بود وحدت بسکه در آب و گلش ٭ زین سبب هاتف یکی کم کرد و گفت ٭
جنت الفردوس بادا منزلش ٭

مولانا محمد معین لکھنوی ابن مولانا محمد مبین لکھنوی اکتساب علوم درسیه از مولوی محمد حمید برادر کلان خود و مولوی ولی الله و مولانا ظهور الله لکھنوی کرده و سند حدیث از مولانا عبد الحفیظ مکی حنفی علیه الرحمة حاصل نموده اشتغال بآن داشت تصنیفات انیقه دارد از انجمله غایة البیان فیما یتعلق بالحیوان و شرح رساله امام نووی و غایة الکلام فی القراءة خلف الامام و ابراز الکنوز فی احوال ارباب الرموز در بیان حالات اصحاب رموز کتاب حصن حصین ناتمام و حاشیه صدرا تا بحث هیولی و نیز بر اکثر کتب درسیه تعلیقات نوشته بتاریخ دوم جمادی الثانی سال هزار و دو صد و پنجاه و هشت هجری از کتب دار فانی بمدرسه ملک جاودانی شتافته و در باغ مولانا احمد انوار الحق مرحوم واقع لکھنو بجا کش سپردند و خلد امد بحبوحة الجنان

شیخ معین پسر مولانا معین واعظ صاحب معارج النبوة است ملکی بود بصورت بشری چندی حسب فرمان اکبر بادشاه بامر قضای بلده لاهور اشتغال داشت و دران مدت هرگز حکم بالزام خصمی نکرده مدعیان را بالحاح تمام هدایت بمصالحه میکرد و می گفت که شما هر دو دانا یید و تنها من نادان را با دو دانا کار افتاده ببین مرا شرمنده درگاه خداے تعالی می سازید و همواره کتب نفیسه قیمتی می نویسانید و آنرا مقابله نموده و مجلد ساخته بطالب علمان مے بخشید و مدت عمرش درین کار بسر شده هزارها مجلد ازین قبیل بردم بخشیده در سن نهصد و نود و پنج هجری
از سرای محنت آباد دنیا بروضه عقبی خرامید نور الله مرقده

مولانا معین الدین عمرانی دهلوی در عهد سلطان محمد بن تغلق شاه دانشمندی عظیم مدرس شهر دهلی بود حواشی کنز و حسامی و مفتاح از تصانیف اوست میگویند وی را محمد ابن تغلق شاه دهلی بطلب قاضی عضد بشیراز فرستاده بود چون بادشاه شیراز از ناچرا او واقف گشت بجهای قاضی راضی نشد بلکه از جمیع املاک سلطنت بر آمده بخدمت قاضی آمده التماس نمود که شما بر تخت سلطنت نشینید من خدمت شما کنم جز منکوحه خود هر چه دارم از آن شماست قاضی

بجواب

چون این همه مروت وهمت ازوی بدید فسخ عزیمت دیار هند نمود مولانا والیس هندوستان آمد مولانا خواجگی مرید وخلیفه شیخ نصیر الدین محمود از تلامذه مولانا هست وانکار مولانا شیخ نصیر الدین محمود قدس سرهٗ وزوال سرفه مولانا از خوردن برنج وجغرات حسب فرمودهٔ شیخ وتبدل انکار مولانا باعتقاد شیخ در اخبار الاخیار مذکور هست

خواجه معین الدین کشمیری ابن خواجه محمود نقشبندی کشمیری از علمای کبار ومشائخ نامدار خطه کشمیر متبع شریعت ومروج سنت وقامع البدعت بود ودر زهد وتقوی وورع بی نظیر مقبول علمای وصلحای وقت بود هیچ ملا محمد طاهر خلف ملا حیدر وملا ابوالفتح کلو وملا یوسف مدرس ومفتی محمد طاهر ومولانا عبد الغنی ومفتی شیخ احمد وغیرهم علمای کشمیر بدو گرویدگی داشتند فتاوی نقشبندیه وکنز السعادت در علم شریعت وطریقت ورساله رضوانیه در خوارق والد بزرگوارش از تصانیف وی یادگار اند در سال هزار وهشتاد وپنج هجری رحلت فرمود

مولانا سید معین الدین خلف اوسط سید شاه خیرات علی مشهدی کڑوی متوطن وسجاده نشین احمد آباد ناره کنیت شریفش ابوالخیر هست تحصیل علوم متعارفه بخدمت میرزا حسن علی محدث لکھنوی ومولوی ظهور الله فرنگی محلی ودیگر علماے وقت نموده جامع علوم عقلیه ونقلیه خصوصًا در فن ریاضی شهره آفاق بود تمام عمر شریفش به تدریس وافاده بسر برد وبسیاری علمای نامدار از زیر دامن تعلیمش برخاستند بواسطهٔ عمر خود باوجود کثرت درس حفظ قرآن مجید کرده وبه زیارت حرمین شریفین مشرف شده سند کتب احادیث از علماے آن دیار یافته ومسود اوراق را اجازت دلائل الخیرات وحصن حصین از آن جناب حاصل هست سوم ربیع الاول سال سیزده صد وچهار هجری باحمد آباد ناره رحلت فرموده همدران جا بمقابر بزرگان خود مدفون گشت روح الله روحه شاعری تاریخ رحلتش چنین یافته ؎ معین جهان کرد چون انتقال٭ فلک در غمش گریبان درید٭ فرشته خصال وحید الزمان٭ چنین عالمی کس ندید وشنید٭ بصیر این بگو مصرعه سال فوت٭ به بروحش بود رحمت حق پدید٭ از وی دو فرزند بوجود آمد یکے مولوی سید شاه قیام الدین که بعد فراغ تحصیل بحضور پدر رحلت فرمود دوم مولوی وسیم سید شاه صمد سالدین فارغ العلم موجود اند سلمه الله تعالی از مولانای موصوف الرحمه تصانیف

ذیل مشہور اند تبیان فی شرب الدخان۔ ہدایۃ المومنین الی سلسلۃ الصالحین۔ آداب معینہ۔ مرقاۃ الاذہان فی علم المیزان۔ ہدایۃ الکونین فی شہادۃ الحسنین۔ رموز القرآن۔ تشناۃ بالتکریر۔ حاشیہ صدرا۔ رسالہ علم باری تعالیٰ۔ رسالہ علم ہیئت۔ قرابادین۔ طب مفردات۔ طب۔ رسالہ طہر متخلل۔

مرزا مفلس اوزبک از شاگردان ملا احمد جُنید ملای مستعد و مستحضر در علوم جدل و مناظره بود اما تقریر فصیح نداشت و در اثنای درس ادای مضحک از و سر میزد مردی بدقیافہ و کوسہ بود صلاح و تقوی داشت از ما وراء النہر بہند آمده در آگره بمسجد جامع خواجہ معین الدین فرنخودی درس میگفت و توفیق زیارت حرمین شریفین یافتہ در مکہ معظمہ بعمر ہفتاد سالگی رحلت نمود۔

مولوی مقیم الدین ساکن ٹانک ابن سلطان محمد ڈبال نئی سوبہ خیل بن احمد ابن گل محمد ساکن علاقہ ٹانک یعنی موضع کوٹ مربیزا ابتداءً از مولوی دین محمد ساکن ٹانک از میزان الصرف تا بیبدی خوانده پس از ان بخدمت علمای وقت اعنی مولوی محمد مظہر نانوتوی و مولوی عبد الحق شمس العلما خیرآبادی و مولوی احمد حسن پنجابی مدرس مدرسہ دار العلوم کانپور تکمیل بکرده رسیده نموده بالفعل کہ عمر شریفش سی سال رسیده مدرس عربی درجہ اول بمدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ مقرر اند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملوک شاه بداؤنی از فاضل وقت مرید شیخ بیچو سنبھلی بود تاریخ بست و ہفتم رجب سال نہصد و شصت و نہ ہجری بعارضہ اسہال کبدی وفات یافتہ در قصبہ بساور مدفون گردید پسرش ملا عبد القادر مؤلف منتخب التواریخ تاریخ وفاتش چنین یافتہ **قطعہ** سر دفتر افاضل دوران ملوک شاه ✿ آن بحر علم و معدن احسان و کان فضل ✿ چون بود در زمانہ جہانی ز فضل آن ✿ تاریخ سال فوت وی آمد جہان فضل ✿

مولانا میر کلان محدث اکبرآبادی نبیرۂ خواجہ کوہی خراسانی حاج الحرمین الشریفین مرید شیخ جلال الدین ہروی صاحب کمالات ظاہر و باطن و دانشمند متبحر بود خصوصاً در علم حدیث کہ اجازت آن از سید میرک شاه شیرازی داشت و میرک شاه از والد خود سید جمال الدین محدث مصنف روضۃ الاحباب و او از عم خود سید اصیل الدین شیرازی مجاز بود بالجملہ صلاحیت میر کلان نادر زاد و دانش مظہر اسمای حسنی بود جلال الدین محمد اکبر بادشاه

اوراتعلیم شاہزادہ نورالدین محمد جہانگیر مقرر فرمودہ بتعظیم وتوقیر تمام پیش می آمد میر موصوف بعمر
صد سالہ در سال نہصد وہشتاد وسہ ہجری باکبرآباد رحلت فرمودہ ہمدرانجا مدفون گشت یکی
از شاگردانش ملا علی قاریست کہ از مصنفاتش اکثر طلبہ علم ہندوستان مستفید می شوند پس
خواستم کہ این کتاب از ترجمہ شریفش بی بہرہ نباشد ملا علی قاری بن سلطان محمد ہروی حنفی در
ہرات متولد شدہ علوم رسمیہ از علماے وقت وبعض احادیث مشکوٰۃ از مولانا میر کلان
محدث اکبرآبادی خواندہ بمکہ معظمہ رسید وہمانجا اقامت گزید واز ابوالحسن بکری وسید زکریا
حسینی وشہاب احمد بن حجر ہیتمی وشیخ عبداللہ سندی وقطب الدین مکی وغیرہم علماے آندیار
اخذ علوم نمودہ جامع علوم عقلیہ ونقلیہ متبع سنت نبویہ یکتای زمانہ گشت در سال چہاردہم
از صدی یازدہم بمکہ معظمہ رحلت فرمودہ کتب ذیل مصنفہ او ازو یادگار اند تفسیر قرآن مجید۔
مرقاۃ شرح مشکوٰۃ۔ شرح الشفا۔ شرح الشمائل۔ شرح النخبہ۔ شرح الشاطبیہ۔ شرح الجزریہ۔
ناموس ملخص قاموس۔ الاثمار الجنیہ فی اسماء الحنفیہ۔ شرح ثلاثیات بخاری۔ نزہۃ الخاطر الفاتر الفاتر
فی ترجمۃ الشیخ عبدالقادر۔ شرح فقہ اکبر۔ ضوء المعالی۔ شرح قصیدہ امالی۔ تخریج احادیث
شرح عقائد نسفی۔ رسالہ تکفیر فرعون۔ رسالہ در بیان احوال والدین رسول الثقلین صلعم۔
المنہاج العلوی فی المعراج النبوی۔ الاہتدا فی الاقتدا۔ شرح قصیدہ بردہ۔ نور القاری
شرح صحیح بخاری۔ شرح صحیح مسلم۔ حاشیہ تفسیر جلالین مسمی بجمالین۔ شرح شفای قاضی عیاض۔
جمع الرسائل۔ شرح شمائل۔ شرح جامع صغیر۔ حرز الثمین شرح حصن حصین۔ شرح اربعین نووی۔
شرح الوترية والجزرية۔ شرح الشرح علی نخبۃ الفکر۔ شرح موطای امام محمد۔ سند الانام فی شرح
مسند الامام۔ شرح مناسک الحج۔ تزئین العبارۃ لتحسین الاشارۃ۔ الحظ الاوفر فی الحج الاکبر۔ رسالہ
عمامہ۔ رسالہ فی حت التربۃ۔ رسالہ عصا۔ اربعین حدیث در نکاح۔ چہل حدیث فضائل القرآن
رسالہ ترکیب لا الہ الا اللہ۔ رسالہ قراۃ بسملہ اول سورۃ البراۃ۔ المصنوع فی معرفۃ الموضوع
کشف الخدر عن امر الخضر۔ معدن العدنی فی فضائل اویس القرنی۔ رسالہ در احکام سب الشیخین
سم العوارض فی ذم الروافض۔ فتح باب العنایۃ فی شرح النقایۃ۔ الاحادیث القدسیہ
والکلمات الانسیہ۔ اعراب القاری۔ تذکرۃ الموضوعات۔ تبعید العلماء عن تقریب الامراء۔

حزب الاعظم. حاشیه مواهب لدنیه. شرح عین العلم وغیرہا

میان مخدوم احمد آبادی نامش مولانا شیخ احمد بن شیخ برہان بن ابو محمد بن ابراہیم بن محمد خان غوری ہست محمد خان از اولاد سلطان معز الدین محمد المشہور بسلطان شهاب الدین محمد غوری بود بحکومت ناگور اتینیا زداشت مولانا احمد بدعای مستجاب شیخ احمد کهٹو احمد آبادی متولد شده بایمای شیخ موصوف بنام احمد موسوم گشت وی از علمای صوفیه دیار گجرات است علوم ظاهر از مولانا صدر جهان گجراتی اکتساب نموده در دوازده سالگی به شرف ارادت حضرت سراج الدین ابو البرکات سید محمد المشہور بشاه عالم قدس سره مشرف گشته و دوازده سال در خدمت ایشان صرف نمود و دوازده سال دیگر با مور ظاهر و باطن مشغول بوده بتاریخ بست و دوم ربیع الثانی سال ہشتصد و ہشتاد ہجری بعد طی نمودن شصت و چہار مرحله زندگانی بعالم جاودانی انتقال فرموده و به محله تاج پور محلات احمد آباد گجرات مدفون شد در لفظ آخر الاولیا تاریخ رحلتش یافته اند

حرف النون

مولوی سید ناصر الدین محمد ابو المنصور دہلوی امام فن مناظره اہل کتاب ابن سید محمد علی ابن سید فاروق علی از علمای اعلام ہندوستان در فن مناظره مذہبی دستگاهی کامل دارد و برامامتش در فن مناظره علمای وقت متفق اند که تصدیق این بیان از رساله عین الیقین شدن می تواند با قسیسان نصاری بارها در مناظره غالب آمده وی از اولاد سید عبد الغفور قاضی سکت پور که وطن قدیمش قصبه سید آباد عرف وای پور مضاف قنوج است پدرش سید محمد علی میر منشی رزیڈنٹی ناگپور بود همدران جا سید ناصر الدین محمد ابو المنصور متولد شده اکتساب علوم از والد ماجد و جد امجد خود نموده توراة و انجیل با تفسیر عربی و یونانی از علمای اہل کتاب خوانده بسیاری کتب بجواب علمای اہل کتاب تالیف فرموده گاهی ملازمت کسی نکرده اگرچندی بمصاحبت نواب جهانگیر محمد خان رئیس بھوپال امتیازی داشت اکنون عمر شریفش شصت و چهار سال رسیده تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی می نویسد و تفسیر آیهٔ کریمه با حادیث صحیحه مطابق می نماید و شهادتش از توراة و انجیل سے آرد در حقیقت

کاریست اہم اللہم تمہ سید موصوف الالقاب بدختر مولوی محمد مہدی نزیل کانپور کہ بعلم وفضل خود
شہرۂ آفاق بود کدخدا شدہ دو فرزند نامی وگرامی دارد یکے مولوی سید نصرت علی دوم سید
ناصر علی و بالفعل باہل وعیال در دہلی قیام پذیرست سلمہ واولادہ **تصانیفہ العالیہ**
نوید جاوید بجواب سوالات مختلفہ عیسائیان دولت فاروقی در تاریخ بیت المقدس عقوبۃ الضالین
جواب ہدایۃ المسلمین مصنفہ پادری عماد الدین استیصال جواب رسالہ مسیح الدجال مصنفہ
ماسٹر رام چندر رتیمۃ الوداد جواب نیاز نامہ پادری صفدر علی لحن داودی جواب نغمہ
طنبوری عماد الدین پادری الزام عام جواب آئینہ اسلام ساخت پادری یونس افحام الخصام
جواب تفتیش الاسلام مصنفہ پادری راجرس تصحیح التاویل جواب تفسیر مکاشفات پادری عماد الدین
اعزاز قرآن جواب اعجاز قرآن مصنفہ ماسٹر رام چندر میزان المیزان جواب میزان الحق پادری فنڈر
مجموعہ وعظ یادداشت شلاق فی رد تہذیب الاخلاق حرز جان جواب رسالہ اصلیت
قرآن مصنفہ عبد اللہ اتہم عیسائی بنیان بجواب سوالات دوازدہ گانہ نصاری مصباح الابرار
فی رد مفتاح الاسرار مصنفہ پادری فنڈر تادیب نمونہ تحریف تشویش القسیس محاکمہ
عقوبۃ الضالین وہدایۃ المسلمین تصحیح التاویل تنقیح البیان در جواب تفسیر القرآن مصنفہ
سید احمد خان رسالہ الحق مرتجیل التنزیل تفسیر قرآن زیر تالیف تنزیہ الکاملین انکشاف تریاق

مولوی شاہ نقص غازیپوری نامش شاہ محمود ابن مولانا شاہ حسام الدین مانکپوری
جامع علوم ظاہر و باطن بود بعد وفات والد ماجد خود در سال ہشت صد و پنجاہ و سہ ہجری
بطور سیاحت از مانکپور بغازیپور زمانیہ قدوم آورد نصیر خان لوحانی حاکم غازیپور بمعائنہ
کمالات ظاہر و باطن وی معتقد شدہ دست ارادت بدامن بیعتش زدہ و از بارگاہ دہلی ویرا
بعہدہ میر عدل غازیپور مامور کنانید تمامی عمرش بغازیپور بسر گشت و در سال نہصد و پنج ہجری
رحلت فرمودہ بغازیپور مدفون گردید اولادش بمحلہ قاضی ٹولہ منجملات غازیپور موجود اند۔

مولوی نجم الدین خان کاکوروی ابن مولوی حمید الدین از خاندان ملکزادگان علویہ قصبہ
کاکوریست عالم یگانہ جامع فضائل چہارگانہ بمنصب قضی القضاۃ کلکتہ ممتاز بود معہذا بتدریس و
افادہ طلبہ علوم بغایت می کوشید تصانیف و تالیف جلیلہ از دیادگار ما نمونجی از سرمایہ

علی اوسط کروی رحمہ اللہ تاریخی بدیع در وفات شاہ غلام قطب الدین الٰہ آبادی از آیۂ کریمہ ومن
یخرج من بیتہ الآیۃ بہ تعمیہ و تخرجہ برآوردہ خالی از لطافت نیست تقریرش بلفظہ بعبارت عربی
تفویض قلم سوانح نگار میشود کما نقلہ المولوی رضا حسن خان الکاکوروی فی رسالہ مطارح الاذکیاء وہو
حامدًا و مصلیًا و مسلمًا توفی الادیب المحقق والاریب المدقق وحید دہرہ و فرید عصرہ سند الشعراء وابلغ
الفصحاء صائغًا صوغ التبر الاحمر انشائہ الفائق المنیع ۞ وناظمًا نظم الدرر والجواہر شعرہ الرائق البدیع
ناثرًا لمن یجیرہ فی النوادی ۞ لآلی اشعارہ باللسان الفارسی والضادی ۞ الشیخ غلام قطب الدین
العباسی الالٰہ آبادی ۞ سلخ ذیقعدۃ المسلکۃ فی شہور السنۃ السابعۃ والثمانین الواقعۃ فی المائۃ
الثانیۃ من الالف الثانی من الہجرۃ النبویۃ علی صاحبہا الآف الصلوٰۃ والتحیۃ بعد ما خرج من
وطنہ المالوف مریدًا لادراک حج بیت اللہ وزیارۃ قبر نبیہ ومصطفاہ فی رفقۃ صلحاء وتبعتہ انقیاد
وطی مراحل البر الی ان قعد غارب مرکب البحر فلما وصل الی بلاد الحجاز نزل من ظہر ذلک الجماز
ولم یکن حینئذٍ آوان الحج واراد نسک الحج والعمرۃ فی المکۃ المعظمۃ لیعتمر فاقام فیہ شہورًا ثم سار فی الطیبۃ الطیبۃ
زادہا اللہ تعالی بہاء ونورًا لیتشرف بتقبیل عتبۃ النبی علیہ الصلوٰۃ والسلام وزیارۃ قبور بعض
صحابتہ واہل بیتہ المدفونین فی ذلک المقام فاذا قرب الموسم فرجع معاودًا الی ام القری فلحقہ
فی بعض منازلہا المرض الوبیل وضرب علیہ طبل الرحیل الی ان اماتہ اللہ فی تلک البقعۃ المبارکۃ
ودفن ہناک اللہم ارض عنہ نفسی کریک ورضاک وسددہ وعلیہ سبحانہ اجرہ حیث وقعت الآیۃ الکریمۃ
ومن یخرج من بیتہ مہاجرًا الی اللہ ورسولہ ثم یدرکہ الموت فقد وقع اجرہ علی اللہ وکان اللہ غفورًا
رحیمًا التی نزلت فی جندب ابن حمزۃ حملہ بنوہ علی سریرہ متوجہًا الی المدینۃ فلما بلغ التنعیم اشرف علی الموت
فصفق بیمینہ علی شمالہ فقال اللہم ہذہ لک وہذہ لرسولک ابایعک علی ما بایع علیہ رسولک فمات حمیدًا
کما ذکر فی البیضاوی وغیرہ من کتب التفاسیر مناسبۃ لشان ذلک العالم الہمام والحبر
القمقام بل یخرج منہا تاریخ عام وفاتہ بصنعۃ غریبۃ معجبۃ الافہام وطریقہ ان یقال فی معنی قولہ
تعالی ومن یخرج من بیتہ ان لفظ من باعتبار عددہ الذی ہو تسعون ویخرج من عدد لفظ بیتہ
اربع مائۃ وسبعۃ عشر فبقی ثلثمائۃ وسبعۃ وعشرون مہاجرًا الی اللہ ورسولہ والحال انہ مہاجر مجموع
ذلک الی اللہ ورسولہ من جہۃ اعدادہ التی ہی اربعمائۃ واربعۃ عشر الی تلک الاعداد الباقیۃ

بعد الاخراج فتصیر سبعمائة وواحداً واربعین ثم یدرکه الموت ای یصل عدد لفظ الموت وهو اربعمائة و
ستة واربعون[۴۴۶] فالمجموع الف ومائة وسبعة وثمانون[۱۱۸۷] الذی هی سنة ارتحال ذلک العالم الی
دار السلام ولیعلم ان ذلک تقدیر العزیز العلیم حیث ودع رکازه هذا البدیع فی زوایا کلمات القدیم
لیستخرجه المعتصم بحبله المتین عبده محمد نجم الدین غفر الله له ولابویه واحسن الیهما والیه انتهی نجم الدین
خان قاضی القضاة بروز سه شنبه سیزدهم ربیع الثانی سال یکهزار ودوصد وبست ونه هجری
مولوی حکیم الدین صدر الصدور ومولوی علیم الدین صدر الصدور ومولوی خلیل الدین سفیر
شاه اوده سه اعقاب سمو الالقاب گذاشته رحلت فرمود مولوی قمر علی جونپوری چند قطعه
تاریخ فوتش بسلک نظم کشیده از انجمله اینست **قطعه** بحکمت شمس ملت نجم دین قاضی قضاة
چونکه در باغ جهان با حور عین همدوش گشت * سرفرو بردم پی تاریخ و در گوشم رسید * علم وفضل
ودرس وزهد ودین باهمه روپوش گشت

میر نجم الدین بهکری ابن میر محمد رفیع رضوان شاگرد وهمشیره زاده قدوة محمد معین جامع
فضائل وکمالات بوده درحیات استاد بر مسند علمی بخوشایستگی نشسته جمعی طلبه را بکمال رسانیده
تصانیف غریبه دارد منجمله آن در تتبع رساله منطقیه موسومه بکبری رساله بر اندود بر گذشته علما
نوشته ودیگر و تصنیف کرده ودر فارسی طوطی نامه را بعبارت مقفی بقید نثر کشیده اشعار نیکو
می گفت وعزلت تخلص میکرد درسال یکهزار وصد وشصت درگذشت

مولوی نجم الدین چریاکوتی ابن مولوی احمد علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد الله
عباسی چریاکوتی تمام کتب درسیه را باستعداد کاملی ومهارت تام از پدر بزرگوار آموخت ودر
تکمیل تحصیل ویادداشت مضامین کتب وتوسیع دائره بحث مسائل واقامت حجج ودلائل نظیر
نبود در ابتدا شغل تعلیم داشت کنون بدان وادی توجهی نماند والیشان نظم ونثر فارسی را
بطبع والایش رجحانی روداده چنانچه بنثر یگانه وبنظم نادر زمانه است از تصانیف انیقه
وی رساله هفت اقسام حسینی در صرف واعراب اربعه در نحو متداول ومتعارف آن دیار
است مثنوی فیض الٰهی هم پله نیرنگ عشق ومثنوی چهار ضرب بحالات مختلفه وکتابی
در عروض وقافیه وفسانه سیلاب تاریخ طغیان آب که بسال هشتاد وهشتم صدی

سیزدهم هجرت بمقام اعظم گڈھ از جوش دریای ٹونس پدید آمده بود و خمسه محمدیه در بیان میلاد رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم نیز از طبع زاد وی بند مطلع مثنوی فیض الهی اینست ؎ خداوندا بجولان معانی ٭ کمیت خامه ام ناده روانی ٭ هم دران مثنوی بتوصیف قصبه چریاکوٹ گفته ؎ چریاکوٹ خوانندش عوامش ٭ ولیکن یوسف آباد است نامش ٭ فلک تا طرح این آباد بنهاد ٭ ز خاک پاک جنت کرد بنیاد ٭ چراغ آسمان روشن ز دودش ٭ ز جنت میرسد هر دم درودش ٭ [illegible] از مثنوی چهار ضرب ؎ مئی حمد ریزم بکام قلم ٭ بگردش در آورده جام قلم وله جهان تنگ شد [illegible] رزمگاه ٭ که از دیده بیرون نمی شد نگاه وله زجا جنبیده در گردش است قبله نما ٭ بجاے [illegible] غریبیم در وطن بی تو وله اگر ز نام من بی نشان جویی برسی ٭ همین بس است که آواره خانمان هستم ٭ سلمه الله

مولوی نجف علی جهجری سلمه الله المخاطب به تاج العلما محمد نجف علی خان ابن محمد عظیم الدین قاضی جهجر از اکابر فضلای روزگار ببارگاه نواب یمین الدوله وزیر الملک محمد علی خان بهادر صولت جنگ فرمانروای محمد آباد ٹونک بسلک ملازمان منسلک در قابلیت و استعداد علمی مشار الیه اقران است ذهن وقاد و طبع شاعرانه و تصانیف کثیره دارد از انجمله کافل الاسعاد در شرح قصیدهٔ بانت سعاد و تکمله صولت فاروقی زاید از پنجاه هزار شعر به بحر متقارب و سحر الکلام شرح مقامات حریری بزبان عربی بصنعت اهمال و تفسیر غریب و شرح دیوان متنبی و شرح حماسه و حاشیه مطول و نیز از شرح و سائر پاژندی زبان و سفرنگ شرح دیگر دساتیر دری زبان و علاوه ازین پنجاه رسائل بالسنهٔ خمسه که دری و پاژندی و عربی و فارسی و اردو و عبارت از آن است مصنفات مکلمه وی هستند بسال دوازده صد و نود و پنج هجری از بارگاه آقاے نامدار مامور شده است که قصائد ثلاثه یعنی بانت سعاد و قصیده برده و قصیده امالی بین الطول والاختصار هر قصیده را سه شرح بزبان عربی و فارسی و اردو به نگارد تا عموم افاده را ضمین و کفیل باشد اللهم یسر ولا تعسر

مولوی نجف علی سندیلی ابن روشن علی بن چودهری نصرت الله شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی بود مذهب شیعی و پیشه نوکری داشت کتابی در تاریخ خاندان شاهی و قول پور تصنیف

نموده بتاریخ بست و ہشتم ذیحجہ سال دوازده صد و پنجاه و پنج ہجری بمرض فالج وفات یافته

مولوی نصر اللہ خان ساکن خورجہ از قبیلہ افاغنہ خویشگی نامش عبد الحلیم بود بخدمت مولوی احمد علی چریاکوٹی وغیره علمای عصر اکتساب علوم متداولہ رسمیہ کرده استعداد کامل حاصل نمود ومدام بمزاولت علمی می پرداخت در سرکار انگریزی بعہدۂ ڈپٹی کلکٹری معزز بوده بعد استحصال حق تقاعد از ان سرکار بسرکار نظام حیدرآباد بمنصب صدر تعلقہ دار سرفرازی یافته کتاب ارشاد البلید فی اثبات التقلید وشرح رباعیات یوسفی در طب وشرح خلاصہ کیدانی در فقہ وغیره رسائل از تالیفات وی است بسال دوازده صد و نود و نہ ہجری وفات یافته

مولوی نصرت علی خان دہلوی قیصر تخلص ابن مولوی ناصر الدین محمد ابو المنصور امام فن مناظره اہل کتاب بن سید محمد علی ہفتدہم شوال سال دوازده صد و شصت و چہار ہجری متولد شده علوم رسمی با ستعداد حاصل نمود ماہر زبان فارسی و عربی و ترکی و انگریزی و ہندیست مطبعی بنام نصرت المطابع اجرا فرمود که از ان نصرت الاخبار و ناصر الاسلام و مہر درخشان جرائد ہندیہ و عربیہ و فارسیہ شائع می شوند بالجملہ صاحب ترجمہ بلیاقت ذاتی خود شہرتے تمام در ممالک ہند و ایران و روم و مصر و فرنگستان پیدا کرده و از بارگاه سلطان روم بعطاے تمغای مجیدیہ فی زماننا بین الاقران ممتاز ہست تصانیفہم الشہیره مفید عام در تعلیم زبان اردو و فارسی و عربی و انگریزی نصرت اللغات در لغات اردو و فارسی و عربی و انگریزی مرآت السلاطین در بیان حالات تاریخی سلاطین روی زمین مع تصویر ہر یک نقشہ عمارات مشہوره جواہر بی بہا رسالہ خوشنویسی مشتمل بر خط نسخ و نستعلیق و تعلیق و کوفی و شکست و شفیعہ و جبنی و طغرا و گلزار و غیره سراب عالم اسباب در ذکر بی ثبات بودن دنیا و ما فیہا قیصریہ تاریخ سلطنت روم جواہر زواہر مشتمل بر قطعات مختلفہ بخطہ قلم خوشنویسان نامور احسن الدلیل فی معلومات التوراة والانجیل بطور فرہنگ ہر دو گلدستہ شاداب در مناظره اہل کتاب کلمۃ الحق قصہ حضرت منصور بہ تطابق حالات عیسی علیہ السلام رحمت عظیم در ذکر اولیاے کرام گلدستہ رؤسا در حالات تاریخی نوابان و راجگان وغیره حسنات مشتمل بر غزلیات شعرای عربی و فارسی و اردو در مدح سرور انبیا علیہم السلام تاریخ انگلستان صلاح فلاح در ترغیب نکاح ایامی تاریخ

منوره و مکه معظمه تا لیق در تعلیم زبان ترکی اردو فارسی عربی انگریزی انشا نصرت بزبان ... اردو و عربی تعلیم بلا معلم معلم جمیل زبان تحریف الخیل ضیاء النورین خطبه معیار ذخیره نصرت نصرت العلوم والفنون۔

قاضی نصیر الدین گنبدی دانشمند متبحر و درویش کامل بود و چیزی از دنیا نداشت و بار دنیا التفاتی نمی کرد گویند که طلبه علوم ایشان زنجیر در خانقاه گرفته می ایستادند تا بسبب ضعف فاتحه ... نیفتند منقول است وقتیکه قاضی شهاب الدین حاشیه کافیه نوشته بخدمت او فرستاده ... التماس نمود که ایشان این حاشیه را درس گویند تا قبول دیگر یابد وی بجهة غلبه اشغال باطن ما ... برای صد باب بحث و نزاع نظر اجمالی بران انداخت و گفت خوب نوشته اند احتیاج درس گفتن نانیست قبرش در جونپور است

مولانا نصیر الدین محمود اودهی ابن یحیی بن عبد اللطیف یزدی در خطه اوده ولادت یافته اول پیش مولانا عبد الکریم شروانی که از دانشمندان وقت بود تا هدایه و بزدوی تحصیل نموده بعد ازان پیش مولانا افتخار الدین محمد گیلانی از هر علمی نصیبی بحصول آورده در بست و پنج سالگی ترک دنیا نموده تجرید اختیار کرده بریاضت و عبادت پرداخت و بعمر چهل سالگی از دیار اوده بدهلی آمد بسعادت ارادت حضرت شیخ نظام الدین اولیا مشرف شده اشهر و اعظم خلفای حضرت موصوف و صاحب ولایت دهلی گشت چنانچه حالات شگرف وی در اخبار الاخیار و تذکرة الاصفیا تفصیلاً مذکور اند تاریخ هژدهم رمضان سن هفتصد و پنجاه و هفت هجری رحلت فرمود رحمة الله علیه

قاضی نصیر الدین برهانپوری خلف قاضی سراج الدین از مشاهیر فضلای عصر است در هیژده سالگی شکر الله خان مخاطب بافضل خان شیرازی را ملازم کرد و شیخ علم الله که اعلم علمای آن وقت و نیز خسرش بود با و بر نیامدی چون قاضی هر قسم حدیث را ترجیح میداد و انکار قیاس می نمود و حدیث علمای امتی کانبیاء بنی اسرائیل را موضوع میگفت شیخ علم الله با وجود نسبت دامادیش فتوی بسوختن و کشتنش داده محضری نوشت غیر از شیخ محمد فضل الله و شیخ عیسی که از اعاظم مشایخ آنجا بودند همه علما بران مهر کردند چون خان خانان محمد قاضی بود و آن دو عالم

مہ نکردند مضر کیش نرسیده پس وقتیکه جهانگیر بادشاه بر خانخانان اعتراض فرموده ومدعیان آن ماجرا بعرض رسانیدند فرمان بطلب قاضی نصیر الدین و شیخ علم الله در رسید شیخ نزد ابراهیم عادل شاه به بیجاپور رفت و قاضی بر بستان شتافته بطوف حرمین و زیارت امکنهٔ شریفه فائض شده بعد پنج سال عزم وطن نمود جهاز بدست فرنگیان رفت فرنگیان کمالات قاضی شنیده نزد بادشاه خود بردند آداب یکه می بایست بجا نیاورد گفتندش چرا خدمت سلطان نکردی گفت آدابیکه شما بجا می آرید از من نمی آید از انجا رهائی یافته به بیجاپور رسیده ابراهیم عادل شاه دوسه کرده استقبالش کرده باخود برد جهانگیر بادشاه این ماجرا شنیده فرمان طلب فرستاد و حکیم خوشحال پسر حکیم همام را تاکید فرمود که وی را روانه آرد و کند طوعاً و کرهاً از انجا روانه شده به برهانپور وطن خود رسیده عزم بالجزم کرد که از خانه بیرون نیاید در خلال این حال شاهجهان از طرف والد خود بعد بگی کن سرفراز گشته وارد برهانپور شده قاضی را طلب فرمود قاضی از ان ابا نمود آخر بحیله حواله نزد شاهزاده شاهجهان آمد و آداب بجا نیاورد شاهزاده آزرده خاطر نسنجیده فرموده قاضی مشتاق تو بودیم گفت بچه جهت فرمود کمالات ترا شنیده قاضی گفت آن حالت در من نمانده بالجمله صحبت بملال کشید قاضی را جبراً روانه درگاه نمودند چون بمستقر الخلافه آگره رسیده در راه که سواری بادشاه از باغ سوی دولتخانه میرفت ملازمت نمود اراده تسلیم کرد بادشاه دستش گرفته باغوشش کشید پس از چند روز رخصت برهانپور یافته

بقیه عمر در مرضیات الٰهی بسر برده در سن هزار و سی و یک هجری درگذشت

مولوی سید نصیر الدین برهانپوری الملقب بعبید الله علیه رحمة الله جامع کمالات دینی و دنیوی ماهر علوم صوری و معنوی فاضل افضل و محدث اجل و فقیه اکمل خلف و تلمیذ سید جلال الدین عرف الله والی صاحب برهانپوریست و سید جلال الدین از اکابر عرفای عهد و اعاظم زهاد و شاگرد رشید مولانا شاه عبد العزیز دهلوی بود سید نصیر الدین فقه و حدیث و تفسیر از والد ماجد خود اخذ کرده کامل و مکمل گشت تصانیف کثیره دارد از انجمله کتب ذیل مشهور اند۔ ذریعة الاستشفاع فی سید المطاع۔ مستوفی الحقوق فی ذم العقوق۔ روضة الریحان فی فضائل رمضان۔ صاعقة الرحمٰن علی الفرقة الوهابیة الکذابیة۔ ایضاح الارتداد۔ ساطع الانوار من کلام سید الابرار۔ تیسیر فی مهمات التفسیر۔ برهان الهدی فی تفسیر الرحمٰن علی العرش استوی۔ لباب النقائح۔ براهین ساطعه

تنبیه الاغبیا، کشف المعضلات، غالیه، مقامتین، وغیرها وفاتش بسال دوازده صد و نود و دو هجری در برهانپور وقوع یافته رحمة الله علیه

مولانا نظام الدین محمد بدایونی قدس سره نام نامیش محمد بن احمد بن علی البخاری و لقب او سلطان المشائخ و نظام الدین اولیاست وی خلیفه شیخ فریدالدین گنج شکر از محبوبان و مقربان درگاه الٰهی بود اوصاف حمیده او بعد وفاتش گنجایش ندارد جد او علی بخاری و جد مادریش خواجه عرب هر دو از بخارا آمده مدتی بلاهور بودند بعده در بدایون سکونت اختیار کردند پدرش خواجه احمد در صغر سن از سرش رفت مولانا چون بزرگ شد والده ماجده او را در مکتب سپرد کلام الله خوانده دیگر کتب خواندن آغاز کرد در صغر سن که عمرش به دوازده سال رسیده بود کتب لغت می خواند بعد ازان بقصد تعلیم بدهلی آمد و تحصیل علم کرد و پیش شمس الملک که صدر ولایت بود تلمذ کرده علم ادب و حدیث خواند طلبه علوم وی را نظام الدین بحاث می گفتند ازان بعد بشوق ارادت شیخ فریدالدین گنج شکر باجودهن رفت و وی دران زمان بست ساله بود شش سیپاره قرآن مجید پیش شیخ فریدالدین تجوید کرد و شش باب از عوارف نیز سند کرد و تمهید ابوشکور سالمی و بعض کتب دیگر نیز پیش شیخ خواند بعده بانعمت خلافت مشرف شده بدهلی آمد و قبولیتی که وی را دست داد اظهر من الشمس است از تفضل آن کتب سیر اولیا و ملفوظات و مکتوبات مشائخ کرام مملو اند بتاریخ هژدهم ربیع الآخر سن هفتصد و بست و پنج هجری رحلت فرموده بدهلی مدفون گشت یزار و یتبرک

شیخ نظام الدین امیٹھوی در ابتدای حال تحصیل علوم کتبیه مروجه بخدمت شیخ معروف چشتی جونپوری نموده که مرید مولانا اله داد شارح کافیه وغیره بود چونکه فطرت عالی داشت همواره چشم بر ورق بسته و دل بحق پیوسته بود سلوک و جذبه درو بهم پیوسته از ملازمت ذکر و شغل باطن غافل نبود آخر مرید و خلیفه شیخ معروف موصوف گشت و از شیخ رخصت ارشاد و تکمیل یافته بقصبه امیٹھی پا بدامن قناعت کشید جز بمسجد جامع بجای نرفتی مگر گاه گاهی بخیرآباد بنابر زیارت مزار قدوة شیخ سعد و ملاقات شیخ الله دیا خیرآبادی یا به گوپامو بتقریب آشنائی قاضی مبارک گوپاموی قدم رنجه فرمودی وی از سماع پرهیز کردی و مریدان را نیز ازان منع نمودی و فرمودی که در اختلاف چرا باید افتاد اگر تقلید کنند باید که تقلید اوائل و

کلان تران کنند مدار وی در عبادات و معاملات بر کتاب احیاء العلوم و عوارف و رساله مکیه و
آداب المریدین و امثال آن بود و پیش از نماز جمعه نماز ظهر را بجماعت میگذارد و بعد از ان
نماز جمعه خواندی و در خطبه اصلا مدح پادشاهان نبودی مرید هم بسبیل ندرت گرفتی و شغل نگفتی
و تلقین نکردی ملا عبد القادر بدایونی رحلت وی در سن نهصد و هفتاد و نه و شیخ عبد الحق محدث
دهلوی وفاتش در سنه احدی و ثمانین و تسعمائه نوشته با آنکه هر دو معاصر اند والله اعلم بالصواب

شیخ نظام الدین تهانیسری بن شیخ عبد الشکور عمری تهانیسری جامع علوم ظاهری و باطنی
حاوی کمالات صوری و معنوی واقف رموز شریعت و طریقت و معرفت و حقیقت مرید و
خلیفه شیخ جلال الدین تهانیسری بود غرائب علوم همچو کیمیا و غیره می دانست چونکه مصارف
او از آمدنی زاید بود بسعایت حاسدان اکبر شاه وی را دو باره هند جلای وطن کرده در اخراج اول
بحرمین شریفین رفته بعد شرف زیارت بهند واپس آمد چون به برهانپور رسید شیخ عیسی سندهی
مع اعیان خود با بهیت استقبال او کرده از و مستفید و مستفیض گشت و در اخراج دوم به بلخ رفته والی
آنجا مرید او شد شرح سوانح امام غزالی و شرح لمعات و تفسیر نظامی و رساله حقیقت و رساله بلخیه و غیره
از تصانیف وی یادگار اند بسال هزار و بست و چهار هجری رحلت فرموده مرقدش در بلخ است

ملا نظام الدین سهالوی فرزند سوم ملا قطب الدین شهید سهالوی است تحصیل علوم متعارفه
بعد شهادت والد ماجد خود از حافظ امان الله بنارسی و مولوی قطب الدین شمس آبادی نموده
فاتحه فراغ پیش مولوی غلام نقشبند لکهنوی خواند بالجمله وی در فرزندان مولانای شهید وحید عصر
و فرید دهر جامع علوم ظاهر و باطن بود که بمقابله تدریس او گرمی تدریس همه مدرسین و فضلای دیار
فرو نشست مردمان اقطار و امصار بعیده الاطراف و جوانب مشارق و مغارب بر وی آمده بتعلیمش
مستفید و بهره اندوز شدند تا اینکه در تمام هندوستان کسی باشد که از احاطه تلمذ وی و فرزندانش و
شاگردانش بیرون افتد در معقولات و منقولات کتب مبسوط تصنیف فرموده و بخدمت سید
شاه عبد الرزاق بانسوی قدس سره شرف بیعت حاصل کرده استفاده کامل نمود حضرت
سید قدس سره وی را یکی از افراد الذین آمنوا و عملوا الصالحات می شمرد و عالمی را از علوم و معارف
باطن خود مستفید گردانید و خلقی کثیر بحلقه بیعت او در آمدند و جمعی غفیر از علما و فضلاے نامدار

از دامن تربیت و تعلیم وی برخاستند سعداوی رحمه الله تعالی بنفس نفیس و بی نفسی نظیری نداشت
وخود را ناچیز محض می انگاشت و شب و روز بعبادت و ریاضت می پرداخت نهم جمادی الاولی
سال شصت و یکم بعد صدی یازدهم ازین جهان فانی بعالم جاودانی شتافت اکرمه الله بنعیم الجنات
تصانیفه الرائقات حاشیه شرح هدایة الحکمة مصنفه علامه صدر الدین شیرازی. شرح مسلم الثبوت
صبح صادق شرح منار شرح مبارزیه - حاشیه شمس بازغه - حاشیه شرح عقاید دوانی ملفوظات
شاه عبد الرزاق بانسوی قدس سره

قاضی نظام الدین احمد آبادی گجراتی ابن مولانا نور الدین بن شیخ محمد حافظ قرآن و فاضل
محقق و مدقق در فن ریاضی دست رسا داشته بهمه وجوه لائق در افتا و شعر از همه فائق بود و بصحبت
سلاطین و امرا رسیده از حصول خلاع فاخره و فیل مباهی شده در سال یکهزار و یکصد و پنجاه و یک
هجری بمنصب قضای احمد آباد و از پیشگاه شاه دهلی سرفرازی یافته باز بوطن گردیده در اجرای
احکام شریعه بذل جهد نموده در سن هزار و یکصد و شصت و سه هجری بتخانه کفار که اندرون شهر
بمحله شاه پور متصل مسجد احداث کرده بودند و هنگام نماز و اذان ناقوس می نواختند و مسلمانان را
اذیت می رسانیدند با وجود غلبه کفار بلا اعانت صوبه دار با جماعت مسلمین بران بتخانه تاخته
مسمار ساخت از استماع این خبر احمد شاه بادشاه دهلی خوش گردیده خلعت خاصه و فیل ماده
فرستاد و دوازدهم ذیقعده سال یکهزار و یکصد و شصت و پنج هجری از عالم فانی بسرای جاودانی
رحلت فرموده در پهلوی پدر طرف شرقی مدفون شد رساله تفضیلت عالم و رساله میزان الساعة
و تفصیل الفصول و رساله قهوه و رسائل دیگر از ایشان یادگار مانده

شیخ نظام برهانپوری تلمیذ قاضی نصیر الدین برهانپوری بمرتبه اعلی که عالمگیر بنظم صوبه دکن
بعالم شهزادگی متعین بود شیخ را با خود ملازم گرفته شیخ قریب چهل سال بخدمتش ماند و بمنصب هزار و
پانصدی سرفرازی یافته در فتاوی عالمگیری سعی فراوان نمود از کورنش و دیگر تکالیف معفو بود
با آنکه سنین عمرش از ثمانین تجاوز کرده در قوی تفاوت نداشت

قاضی نظام بدخشی اصلش از بدخشانست شاگرد ملا عصام الدین و نیز از ملا سعید مستفید شده
اعلم علمای بدخشان و ماوراء النهر بود در تصوف بهره وافی داشت و بخدمت شیخ حسین خوارزمی

بیعت نمودہ نہم جمادی الثانی سال نہصد و ہشتاد و دو ہجری بمقام خان پور مضاف جونپور بملازمت
جلال الدین محمد اکبر بادشاہ باریاب شدہ رعایت بی اندازہ یافت و یلا ولا قاضی خان وثانیاً
غازی خان خطاب داد فصیح زبان و خوش بیان بود تصانیف معتبرہ دارد از انجملہ رسالہ در علم
کلام و بیان ایمان تحقیقی و تصدیقی است و بر شرح عقائد حاشیہ نوشتہ و در تصوف رسائل متعددہ
تصنیف و تالیف کردہ وی اول کسی است کہ سجدۂ تحیت پیش بادشاہ در فتح پور ادا نمود اعوذ
باللہ من شرور انفسنا و بسن ہفتاد سالگی سال نہصد و نود و دو ہجری در اودھ وفات یافت

مولوی نعمت اللہ فرنگی محلی بن ملا نور اللہ بن ملا محمد ولی بعدہ قاضی غلام مصطفیٰ تحصیل
علوم رسمیہ بخدمت والد ماجد و عم خود ملا ظہور اللہ نمودہ در ابنای جنس سر بر آوردہ بفنون عقلی و
نقلی خصوصاً در حل ریاضیات ید طولی داشت وی از بس نحیف الجثہ و نازک دماغ بود با آہستگی
تمام تکلمی فرمود کہ جلیس فرنیش سخن او بدقت می فہمید ابتدا بعہد شاہی منصب عدالت فیض آباد
داشت بعدہ برای چندی بمقتضای اتحاد حکیم کاظم علی خان سرہانی و نیز باستدعای رئیس سمت
بروده ملک گجرات تشریف بردہ در سن ہزار و دو صد و نود ہجری جہان بے بود را پدرود فرمود
رضوان اللہ علیہ

مولوی نعیم اللہ بہرائچی علوی نسباً حنفی مذہباً مجددی مشرباً بعد تکمیل علوم ظاہری بقصد اکتساب
طریق باطن کمر ہمت بستہ بر آستانہ فیض آشیانہ حضرت مرزا مظہر جان جاناں قدس سرہ جبین
نیاز سودہ در مدت چہار سال اکتساب برکات طریقۂ علیہ مظہریہ نمودند و بمرتبۂ کمال رسیدہ
اجازت مطلقہ یافتہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند و ورع و توکل و قناعت شعار شان بود در
بلدۂ لکھنؤ بمحلہ بنگالی ٹولہ برخی از ایام اقامت فرمودند و مسجدی بنا کردند و بہدایت طالبان حق
می پرداختند از تالیفات اوشان کتاب معمولات مظہریہ مشہور است وفات شان در بلدۂ بہرائچ
بسال دوازدہ صد و ہژدہ ہجری اتفاق افتادہ ہمانجا مدفون شدند رحمۃ اللہ علیہ

مولوی نعیم اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر خرد مولوی
ولی اللہ تحصیل کتب درسیہ بہ تکمیل رسانیدہ بعہدۂ منشی اسبر بردہ در علم حساب و فرائض مہارتی
کامل داشت شانزدہم شوال شب شنبہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری داعی اجل را

لبیک اجابت گفتہ بخلد برین شتافت مولوی لطف اللہ مادۂ تاریخ وفاتش چنین یافتہ

مصرعہ بقصر جنت الماوایش دیدم

حاجی نعمت اللہ نوشہری از اولاد ملا مہدی علی کروی است شاگرد شیخ الاسلام امان اللہ شہید صاحب ورع و تقوی بود بسال یازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافت

مولوی نقی علیخان بریلوی ابن مولوی رضا علیخان ساکن بریلی روہیل کھنڈ غرۂ رجب سال چہل و ششم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت والد ماجد خود تعلیم و تربیت یافتہ از استفادہ علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ ذہن ثاقب و رای صائب و ہشت خالق تعالی ویرا بعقل معاش و معاد ممتاز اقران آفریدہ بود علاوہ شجاعت جبلی بصفت سخاوت و تواضع و استغنا موصوف بود و عمر گرانمایہ خود باشاعت سنت و ازالۂ بدعت بسر بردہ اعلان مناظرۂ دینی مسمی بنام تاریخی اصلاح ذات بین ۱۲۹۳ بتاریخ بست و ششم شعبان سال دوازدہ صد و نود و سہ ہجری شائع فرمود و در مسئلۂ امتناع مماثلت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سعی موفورہ بکار بردہ کہ رسالۂ تنبیہ الجہال بآن خبر سید ہد و بسال نود و چہارم صدی سیزدہم بخدمت سید آل رسول مارہروی بیعت نمودہ مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل جدیدہ و قدیمہ و سند حدیث حاصل کرد و بسال نود و پنجم صدی سیزدہم بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شدہ از سید احمد زین دحلان وغیرہ علمای مکۂ معظمہ مکرراً علم حدیث را استناد کردہ سلخ ذیقعدہ سال نود و ہفتم صدی سیزدہم ہجرت داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بروضۂ رضوان پیوست روح اللہ روحہ و نور ضریحہ تصانیفہ الفائقۃ الکلام الاوضح فی تفسیر الم نشرح مجلد یست ضخیم وسیلۃ النجاۃ در سیر سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سرور القلوب فی ذکر المحبوب خلاصہ وسیلۃ النجاتست جواہر البیان فی اسرار الارکان در بیان صوم و صلوۃ وغیرہ ارکان دین اصول الرشاد لقمع مبانی الفساد در ابطال بدعت نجدی ہدایۃ البریۃ الی الشریعۃ الاحمدیۃ در رد فرق متعددہ کہ درین زمان بفساد انگریزی انگشت نما اند اذاقۃ الآثام لمانعی عمل المولد والقیام ازالۃ الاوہام بر فرقۂ نجدیہ تزکیۃ الایقان فی رد تقویۃ الایمان فضل العلم والعلماء الکواکب الزہراء فی فضائل العلم و آداب العلماء الروایۃ الرویۃ فی الاخلاق النبویۃ النقادۃ النقویۃ فی الخصائص النبویۃ لمعۃ النبراس فی آداب الاکل و

اللباس [15] التمکین فی تحقیق مسائل التزئین [16] احسن الدعا لآداب الدعا [17] خیر المخاطبه فی المحاسبة والمراقبة [18] هدایة المشارق الی سیر الانفس والآفاق [19] ارشاد الاحباب الی آداب الاحتساب [20] اجمل الفکر فی مباحث الذکر [21] عین المشاهده لحسن المجاهده [22] تشوق الاواه الی طرق محبة الله [23] نهایة السعادة فی تحقیق الهمة والاراده [24] اقوی الذریعه الی تحقیق الطریقه [25] ترویح الارواح فی تفسیر سورة الانشراح

قاضی نور الله شوستری شیعی مذهب بصفت عدالت و نیک نفسی و حیا و تقوی و حلم و عفاف موصوف و بعلم و جودت فهم و حدت طبع و صفای قریحه معروف بود صاحب تصانیف لائقه از انجمله کتاب مجالس المؤمنین ست توفیقی بر تفسیر مهمل شیخ فیضی نوشته که از حیز تعریف و توصیف بیرون است طبع نظمی داشت بوسیلهٔ حکیم ابو الفتح بملازمت اکبر بادشاه پیوست شیخ معین قاضی لاهور که بوجه ضعف پیرانه سالی معزول شده بجایش قاضی نور الله بعهدهٔ قضای لاهور از حضور اکبری منصوب گردید و انصرام آن عهده بدیانت و امانت کرده در سن هزار و نوزده هجری وفات یافت

اخوند نور الهدی کشمیری ابن اخوند عبد الله مقیم السنة ملقب بعلامة الوری در یازده صد و بست و نه هجری ولادت یافته از والد خود و ملا سعد الدین صادق و شیخ رحمة الله تحصیل علوم کرده بمرتبهٔ افادت رسیده و مدام بنشر علوم و افادهٔ طلاب بسر می برد ملا مقصود و میر نظام الدین و بابا اسد الله و ملا محمد ولی و شیخ الاسلام مولوی قوام الدین محمد وغیره علمای کشمیر از تلامذه و مریدان وی رحمه الله ملا عبد الله و ملا محمد انور اکبر دو صاحب علم و فضیلت بودند عقب خود گذاشته بماه جمادی الثانی سال یازده صد و نود و نه هجری رحلت کرد

مولوی نور احمد بدایونی ابن مولوی محمد شفیع ابن مولوی عبد المجید بدایونی از اکابر علماء صلحای بدایون ست بسال سی و دوم صدی سیزدهم هجرت متولد شده تحصیل و تکمیل علوم عقلیه و نقلیه بخدمت مولوی فیض احمد بدایونی نموده مرید شاه عبد المجید بدایونی بود غیر از تدریس و تعلیم طلبه کاری دیگر نداشت شمار تلامذه وی بالوف رسیده باشد وی صاحب برکت بود کسیکه سبقی از وی گرفته از علم محروم نماند امروز در بدایون و اطراف کسی کم یافته می شود که از سلسله تلمذ وی بیرون رود بماه جمادی الاول سال دوم صدی چهاردهم هجرت بخلد برین شتافت

ادخله الله بحبوحة الجنان۔

میر نور الہدی اورنگ آبادی ابن سید قمر الدین اورنگ آبادی تاریخ ہفتدہم ربیع الاول سال یکہزار ویکصد و پنجاہ و سہ ہجری در اورنگ آباد متولد شدہ شاگرد و مرید پدر خود بعمر شانزدہ سالگی از تحصیل علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ قرآن مجید حفظ نمود و ہمراہ پدر بزرگوار بزیارت حرمین شریفین کامیاب شدہ بوطن مالوف واپس آمد عمر گرانمایہ بافادہ و تدریس گذرانیدہ و بر کتاب مظہر النور مصنفہ والد خود شرحی نوشتہ سال وفاتش معلوم نیست احسن الله الیہ والی والدیہ

مولانا نور الحق دہلوی ابن مولانا الشیخ عبد الحق محدث دہلوی شاگرد والد خود و مرید خواجہ محمد معصوم مجددی است در عہد شاہجہان بادشاہ رونق بخش منصب قضای اکبر آباد بودوے را تصانیف بسیار اند از انجملہ تیسیر القاری فی شرح صحیح البخاری و شرح صحیح مسلم مشہور اند بعمر نود سالگی درسن ہزار و ہفتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ انا لله وانا الیہ راجعون

ملا نور الحق فرنگی محلی خلف اکبر ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق عالم ظاہر و باطن خلیفہ خاص والد ماجد خود بود بتدریس علوم و یاد الٰہی مشغول می ماند و بیاسداری خاطر بندگان خدا وانکسار نفس شہرتی داشت بست و سوم ربیع الاول شب یکشنبہ سال دوازدہ صد و سی و ہشت ہجری رحلت فرمودہ شعرای وقت تاریخ فوتش بسلک نظم کشیدند ازان جملہ بسمل گفتہ **قطعہ** پے تاریخ رحیلش چو بسمل ٭ دو سہ معنی بہ کلک فکر می سفت ٭ سروش غیب ناگہ بادل زار ٭ بسوی حق برفتہ نور حق گفت ٭ دیگری اینچنین گفتہ **قطعہ** آن نور کہ بود نور انوار ٭ در نور چو آن ظہور پیوست ٭ دل کرد خبر ز نور پاکش ٭ در جلوۂ نور نور پیوست ٭ شاعرے دیگر گفت **قطعہ** علامۂ عصر مولوی نور الحق ٭ چون از اجل سپرد ہیہات ایوای ٭ تاریخ وفات او نمودم مرقوم ٭ نور الانوار مرد ہیہات ایوای ٭

نور الدین محمد ترخان سفید دونی نوری تخلص جامع اقسام ہندسہ و ریاضی و نجوم و حکمت و کلام از جملہ مصاحبان ہمراز نصیر الدین محمد ہمایون شاہ بود بذل وجود و نثار و ایثار و خوش صحبتی داشت بنابران بخطاب ترخان مفاخرت یافت در اشعار دیوانی ترتیب دادہ چونکہ جاگیردار پرگنہ سفیدون از توابع سرہند بود لہذا وی را سفید دونی می گفتند در اوائل عہد

جلال الدین محمد اکبر شاه سال نهصد و هفتاد و شش هجری جوی آبی از دریای جمن کنده از کندا پنجاب کرده بجانب کرنال برده که مردم ازان آب زراعت کردند و باعث رفاه عامه رعایا گردید چون آن نهر بقرب همان ایام که شاهزاده سلیم بخانه شیخ سلیم چشتی تولد یافته باتمام رسیده و اکبر شاه شاهزاده سلیم را شیخو بابا میگفت آن نهر را باسم شیخونی موسوم کردند که ازان سال اتمامش نیز می آید و نی بکسر نون و یای شناة تحتانی معروف بزبان هندی جوی را گویند زمانیکه اکبر شاه بر سر حکیم مرزا در سن نهصد و هشتاد و نه هجری لشکر کشید خان مذکور تخلف نموده از پنجاب بازگشته بجاگیر خود رفت این معنی موجب بدگمانی بر وشد بعد از مراجعت بفتح پور رسیده وی را بپای حساب و کتاب کشیده چند سال آزارش کردند آخر شکستگی تمام از روزگار نادرست بحال و راه یافته چون اکبر شاه بسال نهصد و نود و چهار هجری جانب اٹک تشریف فرما شد وی را بتولیت مقبره همایون نامزد فرمود همانجا بهمان سال وفات یافت

مولانا شیخ نور الدین احمد آبادی گجراتی ابن حاج الحرمین الشریفین شیخ محمد قدس سرهما

ولادت ایشان دهم جمادی الاولی سال یکهزار و شصت و سه هجری وقوع یافته از بدو فطرت و اصل جبلت داعیهٔ خداطلبی و طلب علمی در سر داشته چنانچه کتاب گلستان سعدی علیه الرحمة در صغر سن بامعانی پیش والده ماجده خود در هفت روز خوانده بود و تحصیل اکثر علوم ظاهری از اخوند مولانا احمد بن اخوند مولانا سلیمان نموده و علم باطنی و قرأت و حدیث در خدمت سید محمد ابوالمجد محبوب عالم باتمام رسانیده خلافت و ارادت سلسلهٔ سهروردیه و جمیع سلاسل از آنجناب داشتند و در علم عربیت یگانهٔ آفاق بودند شهرهٔ علم مولانا در تمام اطراف و اکناف عالم رسیده مردمان دور و نزدیک از اطراف رسیده در مدرسهٔ موسومهٔ هدایت بخش سکونت ورزیده تحصیل علم از مولانا مے نمودند و فراخور خود موظف مے بودند هزارها مردم از صحبت کثیر البرکت ایشان بمرتبهٔ کمال رسیدند بالجمله ذات شریفش نمونهٔ بزرگان پیشین بود علاوه اوراد و وظائف مقرره روزانه یک ختم قرآن مجید میکردند و هر شب دو بار صلوٰة اللیل میگذاردند و هر بار که پهلو میگردانیدند هزار بار درود شریف مے خواندند و از عمر پانزده سالگی تا آخر اربعین اعتکاف فوت نشده در هزار و چهل و سه هجری بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفًا

وتعظیماً مشرف شده بوطن خود مراجعت نمود و چون عمر گرامی بنود و یک سال کامل رسیده
بنصف النهار یوم سه شنبه نهم شعبان سال هزار و یکصد و پنجاه و پنج هجری بوصال ذو الجلال
پیوستند و بخانقاه خود متصل مدرسهٔ هدایت بخش زیر زمین آسوده‌اند اعظم الاقطاب تاریخ وفاتش
یافته‌اند نور الله مرقده تصانیف و تالیف در هر علم دارند که شمارش یکصد و هفتاد و چند کتب
رسیده از انجمله تفسیر مختصر کلام الله و التفسیر النورانی للسبع المثانی دوازده هزار بیت و تفسیر
سورهٔ بقره مسمی به تفسیر ربانی سی هزار بیت و حاشیه بر اوایل تفسیر بیضاوی و نور القاری شرح صحیح
بخاری و حاشیه قومیه بر حاشیه قدیمه و حاشیه شرح مواقف و حل المعاقد لحاشیه شرح المقاصد و
حاشیه شرح مطالع و حاشیه تلویح و حاشیه عضدی و منقول حاشیه مطول و حاشیه شرح وقایه
و حاشیه شرح ملای جامی بر کافیه و حاشیه منهل و حاشیه شمسیه در منطق و حاشیه تهذیب المنطق
و طریق الامم شرح فصوص الحکم لابن العربی مدرسه هدایت بخش محمد اکرم الدین مخاطب
شیخ الاسلام خان صدر صوبهٔ احمدآباد که مرید و شاگرد مولانا بود بصرف یک لک و چند هزار روپیه
برای مولانا موصوف در سن یکهزار و یکصد و ده هجری بنا نهاده و در سال یکهزار و یکصد و [illegible] هجری تمام رسید

شیخ نور الدین رفیقی کشمیری ابن عبد الله بن مصطفی رفیقی کشمیری بسال دوازده صد و بیست
و پنج هجری متولد شده و از عم نامدار خود شیخ طیب بن احمد بن مصطفی علوم معارف اخذ کرده و
اکتساب دیگر علوم متعارفه بخدمت مولوی محمد حسن بن نظام الدین نموده و باکثر بلاد سیر و
سیاحت کرده بصحبت مشایخ وقت رسیده مستفید گشت و تمام عمر مجرد ماند و طبع موزون
داشت اشعار لطیفه و ابیات نغیفه ازو یادگار اند نهم رجب سال دوازده صد و هفتاد
و هشت هجری رحلت کرد

ملا نور محمد کشمیری المشهور به بابا پتلو شاگرد ملا عبد الستار کشمیری بود و در دهلی از مولوی
حسام الدین محمد و قاضی مستعد خان و قاضی مبارک تحصیل علوم کرده بکشمیر آمده بافاده و افاضهٔ
طلبه علوم بسر می برد بر مطول و خیالی تعلیقات نوشته چهارم ربیع الاول سال یازده صد و
نود و پنج هجری رحلت فرموده در مقبرهٔ داتل گنج بخش واقع کشمیر مدفون گشت

حرف الواوٗ

مولوی وارث علی سندیلی ابن شاہ امین اللہ بن شاہ وصف اللہ بن مولوی فضل اللہ بن شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ بسال دوازدہ صد و چہار ہجری متولد شدہ ابتدائی از مولوی احمد بخش سندیلی تعلیم نمودہ زان بعد بخدمت مولوی نور الحق لکھنوی و مولوی سراج الحق لکھنوی و مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈی و مولوی مظہر علی سوداگر لکھنوی و حکیم فرزند حسین فرخ آبادی تلمذ کردہ بہرہ وافی برداشت و بتدریس طلبہ و مطب مرضی کوشش بلیغ داشت مرید و خلیفہ جد خود و سجادہ نشین درگاہ مخدوم صاحب بود دہم رمضان سال دوازدہ صد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمودہ اندرون احاطہ درگاہ مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ بخاک سپردند

شیخ وجیہ الدین علوی گجراتی بماہ محرم نہصد و یازدہ ہجری در چاپانیر مضاف گجرات متولد شدہ اکتساب علوم ظاہری بخدمت ملا عماد طارمی کردہ بحلقہ ارادت شیخ قاضی در آمدہ جامع کمالات ظاہر و باطن گردید حق سبحانہ و تعالیٰ ویرا مظہر اسم شافی گردانیدہ بود ہر روز جمعی کثیر و جمی غفیر مرضی باستانۂ او آمدہ التماس دعا می نمودند و اثر آن زودی یافتند با لجملہ خلائق را پیوستہ از انفاس متبرکہ او فیض میرسید و منزل او مقصد اقصی اکابر و اخیار روزگار بود با این ہمہ مداومت تدریس و شغل زمام تصنیف از دست نمی داد و در وضع و لباس امتیاز از احاد الناس نداشتہ بجامہ درشت اکتفا میکرد و ہرچہ از فتوحات بدو میرسید بذل و ایثار می نمود چون بعہد سلطان محمود گجراتی شیخ محمد غوث گوالیاری مصنف جواہر خمسہ بگجرات وارد شدہ شیخ علی متقی کہ از مشائخ کبار و علمای بزرگوار آن دیار بود فتوی بقتل شیخ محمد غوث نوشت سلطان محمود گجراتی نفاذ آن موقوف بر امضای شیخ وجیہ الدین فرمودہ شیخ وجیہ الدین گفت تا کہ او را نہ بینم در باب این فتوی حرفی نزنم ہر گاہ شیخ وجیہ الدین با شیخ محمد غوث دوچار شدہ فریفتہ شیفتہ جمال کمالش گردید و استفتا را پارہ پارہ کرد و شیخ محمد غوث از ان مہلکہ نجات یافتہ مرجع انام و معتقد علیہ حکام آن دیار گشت شیخ وجیہ الدین تاریخ بست و نہم صفر روز یکشنبہ سن نہصد و نود و ہشت ہجری رحلت فرمودہ باحمد آباد گجرات مدفون گردید در آیہ کریمہ ولہم جنات الفردوس نزلا تاریخ فوتش یافتہ تصانیفہ العالیہ حاشیہ تفسیر بیضاوی شرح نخبہ در اصول

حدیث۔ شرح عضدی۔ حاشیہ تلویح۔ حاشیہ بزدوی۔ حاشیہ ہدایت الفقہ۔ حاشیہ شرح وقایہ
حاشیہ مطول۔ حاشیہ مختصر۔ حاشیہ تجرید۔ حاشیہ اصفہانی۔ حاشیہ شرح عقاید تفتازانی۔ حاشیہ بر حاشیہ
قدیمہ محقق دوانی۔ حاشیہ شرح مواقف۔ حاشیہ شرح چغمینی۔ شرح تحفہ شاہیہ۔ شرح رسالہ
ملا علی قوشجی۔ حاشیہ فواید ضیائیہ۔ شرح ارشاد قاضی شهاب الدین دولت آبادی۔ شرح
ابیات منهل۔ شرح جام جہان نما در تصوف۔ شرح کلید مخازن۔ رسالہ حقیقۃ محمدیہ صلعم۔ جاپانیر
بفتحہ جیم معجمہ عربی و بای فارسی مفتوحہ بین الفین و کسر نون و یای تحتانی مجهول و در آخر رای مهملہ
شہریست از بلاد گجرات دکن۔

مولانا وجیہ الدین پاملی دانشمند متبحر و استاد وقت در زہد و ورع ممتاز بود و در آخر مرید
شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ شد و کمال اعتقاد باو داشت قبرش بر سر حوض شمسی در دہلی
است بحظیرہ قاضی کمال الدین حیدر خان و قتلغ خان کہ نسبت تلمذ بمولانا داشتند رحمۃ اللہ علیہ

مولوی وزیر علی سندیلی ابن مولوی انور علی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی
بمقام کلکتہ تحصیل علوم خصوصاً ادب عربی را کما حقہ بتکمیل رسانیدہ دستگاہی پیدا کرد و چند دیوان
اشعار عربی دارد بمدرسہ کلکتہ دو صد و پنجاہ روپیہ مشاہرہ مے یافت و مدرس بود بزمانیکہ نصیر الدین
حیدر فرمان روای لکھنو بود بکلکتہ رحلت نمود

سید شاہ ولی کٹھوی ابن سید ابوالقاسم متصف بصفات بزرگی در فضیلت و حالت
نیک شاگرد مخدوم رحمت اللہ کٹھوی بود و را املا و انشا و شعر طبع صافی و کافی داشت از نتایج
طبع وقادش نسخہ جامع تحفۃ المجالس متضمن چند علوم یادگار ست در ہزار و یک صد و پنجاہ
ہجری بموضع جگت پور در گذشت

مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی نام نامیش و لقب گرامیش ولی اللہ بن عبد الرحیم العمری الحنفی
النقشبندی المحدث الدہلوی بروز چہار شنبہ وقت طلوع آفتاب تاریخ چہارم شوال سال
یازدہ صد و چہاردہ ہجری متولد شدہ اسم تاریخی وی عظیم الدین قرار دادہ اند لاکن اعدادش
یازدہ صد و پانزدہ می شوند بہ پنج سالگی بمکتب نشین شدہ بہفت سالگی قرآن شریف ختم نمود
بہمین سال والد ماجدش ویرا بنماز ایستادہ کرد و بصوم رمضان امر فرمود و با لجملہ کتب فارسیہ

ومختصرات عربیہ خواند وبعمرده سالگی شرح جامی آغاز کرده ودرچهارده سالگی متزوج شده وبہ پانزده سالگی شرف بیعت بسلسلۂ نقشبندیہ وخرقۂ صوفیہ صافیہ وفراغ علمی از خدمت والد ماجد یافتہ مجاز درس گردید والد ماجدش بدین تقریب سامان ضیافت ہرخاص وعام اہل اسلام نموده طعام بسیر چشمی تمام خورانید وبہفده سالگی وی والد بزرگوارش ازین جہان رحلت فرمود بعد وفاتش سالی چند بدرس وارشاد بسر برد کہ فضائل ظاہر وباطن ویرا دست داد وطریق فقہای محدثین اختیار فرموده ودرسن یازده صد وچہل وسہ ہجری بزیارت حرمین شریفین مشرف شده زمانی دران دیار فیض آثار رخت اقامت انداختہ از تلمذ شیخ ابوطاہر مدنی وغیره علما ومشائخ حرمین شریفین حظی وافر برداشتہ ودرسال یازده صد وچہل وپنج ہجری بعد ادای مناسک حج از خیر البلدان بہندوستان مراجعت فرمود وبہدایت وارشاد خلائق شبا روزی خود صرف می نمود کہ درسال یازده صد وہفتاد وشش ہجری چار فرزند ارجمند کہ ہریکی اولد سرابیہ بودند عقب خود گذاشتہ رحلت فرمود رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

اولاده العظام مولانا شاہ عبد العزیز مولانا رفیع الدین مولانا عبد القادر مولانا عبد الغنی قدس اللہ اسرارہم **تصانیفہ الشریفہ** فتح الرحمن ترجمہ فارسی قرآن۔ الفوز الکبیر فی اصول التفسیر المسوی شرح الموطا عربی۔ المصفی شرح الموطا فارسی۔ القول الجمیل فیوض الحرمین۔ انسان العین فی مشائخ الحرمین۔ عقد الجید فی احکام الاجتہاد والتقلید۔ ہمعات۔ الطاف القدس۔ مقالہ رضیہ فی النصیحۃ والوصیۃ۔ الانصاف فی بیان سبب الاختلاف۔ لمعات۔ سطعات۔ المقدمۃ السنیہ فی انتصار الفرقۃ السنیہ۔ انفاس العارفین۔ شفاء القلوب۔ قرۃ العینین فی تفضیل الشیخین۔ البدور البازغہ۔ زہراوین۔ الخیر الکثیر۔ الانتباہ۔ الدر الثمین۔ حجۃ اللہ البالغہ ازالۃ الخفا عن خلافۃ الخلفا۔ تفہیمات۔ الجزء اللطیف فی ترجمۃ العبد الضعیف۔ وصیت نامہ۔ رسالہ دانشمندی۔ الفتح الخبیر فیما لا بد من حفظہ فی علم التفسیر۔ سرور المحزون۔ مکتوبات المعارف الاعتقاد الصحیح وغیرہا۔ وی رحمۃ اللہ علیہ در رسالہ دانشمندی استناد علم خود باین عبارت تحریر فرمود اما بعد فقیر ولی اللہ ابن عبد الرحیم فن دانشمندی از والد خود کسب نموده واایشان از میر محمد زاہد بن قاضی اسلم ہروی واایشان از ملا محمد فاضل واایشان از میرزا جان واایشان از

ملا محمود مشہور یوسف کوسج شیرازی وایشان از ملا جلال الدین دوانی وایشان از والد خود ملا اسعد بن عبد الرحیم واز ملا مظہر الدین گازرونی وایشان ہر دو از ملا سعد الدین تفتازانی واز سید شریف جرجانی وایشان از قطب الدین رازی وایشان وملا سعد الدین تفتازانی ہر دو از قاضی عضد وایشان از ملا زین الدین وایشان از قاضی بیضاوی وایشان را سند بسیت تا ابو الحسن اشعری در کتب تواریخ مشہور و معروف انتہی بلفظہ

مولوی ولی اللہ برہانپوری ابن مولوی غلام محمد ابتدار اکتساب علوم متعارفہ از والد ماجد خود کردہ واستناد کتب احادیث بمکہ معظمہ از شیخ ابو الحسن آفندی محدث نمود و باز بوطن خود برہانپور معاودت نمودہ تا حیات والد ہمدرانجا بتدریس وافادہ طلاب مشغول بودہ بعد وفات پدر بہ بندر سورت قدم رنجہ فرمودہ متوطن گشت و بافادہ طالبین عمر گرانمایہ صرف کردہ در سن دوازدہ صد وہفت ہجری رحلت فرمودہ بمحلہ سید پور محلات بلدہ سورت صورت تدفین یافت

مولوی ولی اللہ فرخ آبادی ابن سید احمد علی عالم باعمل و فاضل اجل تفسیر نظم الجواہر در سال دوازدہ صد وسی وشش ہجری تصنیف فرمودہ فی الحقیقۃ نظم جواہرست واز نامش تاریخ تصنیف مفہوم می شود بسال چہل ونہم صدی سیزدہم رحلت فرمود بردا اللہ مضجعہ

مولوی ولی اللہ لکھنوی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی مختصرات مستحدہ از والد ماجد خودش واز متوسطات تا مسلم الثبوت از عم بزرگوار ملا محمد مبین تحصیل نمودہ بعد فراغ از تحصیل تکمیل وتحقیق سعی بلیغ بکار بردہ عمر گرانمایہ بتدریس طلبہ علوم بسر بردہ کہ عالمے ازو فیضیاب شدہ می جامع علوم عقلی ونقلی وحاوی فنون فرعی واصلی بود تصانیف کثیرہ لائقہ از و یادگار اند وہم صفر سال دوازدہ صد وہفتاد ہجری از دار فانی بعالم جاودانی بعمر ہشتاد وہشت سالگی رحلت فرمود حکیم ظہیر الدین تخلص جواد فتحپوری تاریخ وفاتش چنین گفتہ

کز وفاتش شد عدیم سر و پا ؁ ورع وشرع وفضل وعلم وعمل

تصانیفہ نفائس الملکوت شرح مسلم الثبوت تفسیر معدن الجواہر حاشیہ ہدایۃ الفقہ بر عبادات ومعاملات حاشیہ بر حاشیہ کمالیہ شرح عقاید جلالیہ حواشی زواہد ثلثہ حاشیہ صدرا شرح غایۃ العلوم وعلاج العلوم

تذکرة المیزان ـ تکملہ شرح سلم ملا احمد عبدالحق ـ تکملہ شرح سلم ملا حسن ـ رسالہ تشکیک کشف الاسرار فی خصائص سید الابرار ـ مرآة المومنین وتنبیہ الغافلین فی مناقب آل سید المرسلین آداب السلاطین ـ رسالہ عمدة الوسائل ـ رسالہ اغصان اربعہ

حافظ ولی اللہ لاہوری دانشمند متبحر فقیہ ومناظر واعظ معتبر در رد عقاید نصاری ید طولی داشت علوم متداولہ از مولوی غلام رسول قلعہ والا ومولوی نور احمد ساکن کہاں کوٹلی ومولوی احمد الدین بگوی حاصل کردہ مرجع مستفتیان لاہور بود در جامع مسجد لاہور ہر آدینہ وعظ میگفت مباحثہ دینی وصیانة الانسان من وسوسة الشیطان وابحاث ضروری از تصانیف وی یادگار اند بروز جمعہ وقت ظہر بست وچہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد ونود وشش ہجری بمرض اسہال رحلت فرمود

حرف الہاء

ہمایون شاہ نامش نصیر الدین محمد بن بابر پادشاہ موسس بنیان سلطنة تیموریہ در ہندوستان بادشاہی بود بہ ملکی ملکات پیراستہ وبجمیع فضائل وکمالات صوری ومعنوی آراستہ ودر علوم ہیأت ونجوم وسائر علوم عربیہ بی نظیر ومربی اہل فضل وکمال ومرجع اہل تقوی وصلاح یکدم بی وضو نبودی ونام خدا ورسول صلعم بی طہارت بر زبان نراندی وفحش ودشنام بر زبانش نگذشتی وبحالت نہایت خشم معتوب را گفتن ای سفیہ کفایت کردی در خانہ ومسجد ہرگزبہ نہادن پای چپ سبقت نکردی حیا ومروت تمام داشت الغرض تاریخ ہفتم ربیع الاول سال نہصد وشصت وسہ ہجری شاہ دین پناہ بالای بام کتب خانہ برآمد ودر عین فرود آمدن موذن بانگ نماز برزد بجہت تعظیم اذان بادشاہ بنشست وبوقت برخاستن عصا خطا کردہ پائش بلغزید واز چند زینہ باغلطیدہ بزمین افتاد وبیازدہم ماہ مذکور این عالم بیوفا را پدرود فرمود مولانا قاسم کاہی تاریخ رحلتش چنین گفتہ **قطعہ** ہمایون بادشاہی ملک معنی ٭ ندارد کس چو او شاہنشہی یاد ٭ ز بام قصر خود افتاد ناگہ ٭ وزان عمر عزیزش رفت بر باد ٭ پی تاریخ او کاہی رقم زد ٭ ہمایون بادشاہ از بام افتاد ٭ سنین عمرش پنجاہ ویک سال ومدت سلطنت بست وپنج سال وکسری بود

انار اللہ مرقدہ ٭

حاجی ہاشم سندھی ولد عبدالغفور شاگرد مخدوم ضیاء الدین اقدم واشہر علما برآمدہ بر اکثر علما

باقبال ونسق فائق گردیده هرچند لعلمای عصر مثل مخدوم محمد معین وغیره در مخالفت میر دامادر تقویت دین سنت وجماعت واحیای سنن نادره زمان بود کارهای قوی که موجب پشتی دین مبین باشد در زمانش بسعی جسته لله بانجاح میر سید بر مشرکین ومعاندین عملش خوب جریانی داشت بزبانش صدها مردم از گروه ذمیان بشرف ایمان رسیدند وبا سلاطین وقت مثل نادر شاه واحمد شاه راه رسل ورسائل مفتوح داشته احکام تقویت دین باستدعائش حسب دلخواه میر سید ند وحسن نفاذی یافتند بالجمله ذاتش از مغتنمات بود ودر هر علوم تصانیف کثیره دارد

بسال هزار وصد وهفتاد وچهار هجری جهان فانی را پدرود فرمود

مولوی هادیعلی لکهنوی ابن شیخ حسین علی ولد شیخ حبیب الدین خلف شیخ غلام قادر از شیوخ لکهنو که به بجنوریان شهرت دارند ذهنی بغایت ذهین وذکی فارغ التحصیل بود وبکار تصحیح کتب در مطابع لکهنؤ امتیازی وافر داشت نسخه گهر منظوم که اسم تاریخی است در بیان خواص ابواب صرفیه ودیگر رسائل از تالیف اوست در سال شصت وچهارم صدی سیزدهم هجری جامع الاوراق بخدمتش رسیده رساله فوائد جلالیه منظومه خود پیش کرد مستحسن افتاد

حرف الیاء التحتانیه

سید یاسین گجراتی از بنی اعمام سید شاه میر اکثر کتب متداوله در گجرات بخدمت میان وجیه الدین خوانده مرید شان گشت وبزیارت حج اسلام مشرف گردید وعلم حدیث در انجا حاصل کرد واجازت یافت وباز گشته بهندوستان آمد وچندگاه در لاهور مانده بس لبسر هند درلباس مشیخت گذرانیده شادمان کبود پوش خود را تربیت میکرد وباز بجانب بنگاله رفته

مولانا یعقوب شافعی سنجری جامع معقول ومنقول صاحب تصانیف بود از ولایت سنجر همراه الف خان سنجر در نهرواله گجرات تشریف آورده متوطن شد تفصیل این اجمال آنکه چون سلطان سنجر الف خان سنجر را با هفتاد هزار سوار وپیاده برای تسخیر پتن نهرواله در زمان حکومت راجه بیردهول باگهیله فرستاد تا مدت پنج سال ویازده ماه مقابله ومحاصره با او ماند الف خان درین مدت مقابل قلعه ارک مسجد سنگین ساخت هنوز کار با تمام نرسیده بود که خبر وفات سلطان سنجر رسید الف خان از راجه مبلغها گرفته بولایت خویش مراجعت نمود ۲۱۹

مولانا یعقوب کہ ہمراہ الف خان تشریف آوردہ بودند ہمیشہ درین مسجد درس مے فرمودند الف خان وقت رخصت دہ ہزار تنگہ بخدمت مولانا گذرانید و این مسجد نیف درسال ششصد و پنجاہ و پنج ہجری بماہ ذیقعدہ اتمام یافت

مولانا یعقوب پٹنی بن خواجگی علوی مرید و خلیفہ قاضی زین الدین دولت آبادی چشتی بود کسب علوم ظاہر و باطن نمودہ و از برکت شیخ رجب فیض حاصل کردہ بتاریخ سیزدہم جمادی الثانی سال ہشتصد ہجری رحلت فرمود۔

قاضی یعقوب مانک پوری خویش قاضی فضیلت علم فقہ و اصول فقہ را خوب میدانست خوش طبع و شگفتہ بود اشعار عربی در ہجو ہندی میگفت کہ خالی از مضحکہ نبود در عہد محمد اکبر بادشاہ قاضی القضاۃ ہند بود بعدہ علی سبیل التنزل بمنصب قضای بنگالہ مامور شدہ در مخالفت با معصوم کابلی شریک بودہ بدین وجہ اورا از بنگالہ طلبیدہ حکم حبس قلعہ گوالیار صادر شد در اثنای راہ گوالیار فوت گردید۔

شیخ یعقوب صرفی تخلص کشمیری خلف شیخ حسن گنای عاصمی از اکابر کشمیر بود درسن نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری ولادت یافتہ در حداثت سن آثار فطانت و تیزفہمی و بزرگی از پیشانی او ظاہر بود در ہفت سالگی فضیلت حفظ قرآن مجید دریافتہ علوم متعارفہ بخدمت مولانا محمد شاہ آبی تلمیذ مولانا عبدالرحمٰن جامی و نیز بخدمت ملا نصیر اکتساب نمودہ و بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شدہ از شیخ حسین خوارزمی تعلیم باطن و سند حدیث از شیخ ابن حجر مکی گرفتہ و در لباس سیاحت سفرہا کردہ و اکثری از عظمای مشائخ عرب و عجم را ملازمت نمودہ فوائد کثیر اندوختہ رخصت ارشاد و ہدایت یافت مریدان وی بسیار بودند شب پنجشنبہ دوازدہم ذیقعدہ سال یکہزار و سہ ہجری رحلت فرمود **تصانیفہ** تفسیر قرآن مجید ناتمام۔ مسلک الاخیار۔ مثنوی وامق و عذرا۔ مثنوی لیلی مجنون۔ مغازی النبوت۔ مقامات مرشد۔ این ہر پنج کتب مقابل خمسہ مولانا جامی گفتہ۔ مناسک حج۔ شرح صحیح بخاری۔ حاشیہ توضیح تلویح۔ حاشیہ روایح۔ حاشیہ رباعیات۔ رسالہ اذکار وغیرہا

مفتی یعقوب علی ساکن راجمندری ابن مولوی فضل علی خان درسن دوازدہ

صد و ہفت ہجری متولد شدہ بخدمت قاضی ارتضا علی خان و مولوی تراب علی خیرآبادی علوم معقول و منقول اخذ کردہ چندی بعہدہ افتا از سرکار انگلشیہ نامور بود بعدہ ترک ملازمت نمودہ بشہر راجمندری محروسہ مدراس متوطن شدہ بافادہ طلبہ علوم می پرداخت اکثری از طلبہ مدراس بفیوض وی مستفیض شدند بستم رمضان سن دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری وفات یافتہ ببلدہ راجمندری مدفون گردید۔

شیخ یوسف دہلوی خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی عالم ربانی و ماہر حدیث و تفسیر قرآنی بود کتابے موسوم بہ تحفۃ النصائح مشتمل بر احکام فرائض و سنن و آداب نظم کردہ کہ حرف روی او رای مہملہ ہست بسال ہفتصد و ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ غریق رحمت گشت

سید یوسف ملتانی ابن سید جمال حسینی جامع معقول و منقول شاگرد مولانا جلال الدین رومی بلی از اجداد وی از مشہد بملتان آمدہ متوطن شد وی در عہد سلطان فیروز بلباس سپاہیانہ از ملتان بدہلی قدوم آوردہ سلطان مذکور قابلیت و استعداد او ملاحظہ کردہ وی را مدرس مدرسہ خود کہ بر حوض تعمیر کردہ بود مقرر ساخت وی تا چند سال بر مسند درس و افادہ متمکن بودہ عوام و خواص را مستفید گردانید و بر لب الالباب فی علم الاعراب مصنفۂ قاضی ناصر الدین بیضاوی کہ متنی ہست بس متین در نحو شرحی بسیط بنام یوسفی نوشتہ و توجیہ الکلام شرح منار در علم اصول ہم از تصانیف وی ست بسال ہفتصد و نود ہجری وفات یافتہ بر حوض مذکور مدفون گشت

شیخ یوسف بدہ ایرجی آبای کرام وی از خوارزم بوسائط بعض حوادث روزگار بممالک ہندوستان آمدہ در خطہ ایرج متوطن شدند وی شاگرد و مرید و خلیفہ خواجہ اختیار الدین ہست و از خدمت سید جلال بخاری و شیخ راجو قتال نیز بہ نعمت خلافت و اجازت مشرف گشتہ وی تالیفات انیقہ مثل ترجمہ منہاج العابدین مؤلفہ غزالی و اشعار نیز دارد صاحب تاریخ محمدی کہ از مریدان اوست می نویسد کہ روزی در خانقاہ خود سماع می کرد ہم در ان حالت جان بحق تسلیم نمود این واقعہ در سن ہشتصد و سی و چہار ہجری بوقوع پیوستہ در صحن خانقاہ خود مدفون گشت سلطان علاء الدین مندوی گنبدی عالی بر مرقدش

تعمیر کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مفتی یوسف چچک کشمیری در نقاہت بی ہمتا بود کہ ملا فاضل و ملا عبد الرزاق کشاہ بکمال و سے مقر بودند وی اکثر بخدمت خواجہ محمود کشمیری حاضر آمدہ دقایق فقہ و تفسیر حل می کرد

خاتمۃ الکتاب

در اسماے کتب ماخذ کتاب ہذا و اسمای معاونین شکر اللہ سعیہم و احوال مؤلف

الکتب المأخوذ

سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان مصنفہ حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی منتخب التواریخ ملا عبد القادر بدایونی اخبار الاخیار شیخ عبد الحق محدث دہلوی تاریخ جدولیہ منشی خادم علی سندیلی مفتاح التواریخ مسٹر بیل انگریز حدیقۃ الاقالیم اللہ یار عثمانی بلگرامی طبقات اکبری ملا نظام الدین احمد ہروی تاریخ فرشتہ محمد قاسم ہندو شاہ خزانہ عامرہ غلام علی آزاد بلگرامی طرب الاماثل سے فی تراجم الافاضل مولوی عبد الحی لکھنوی الاغصان الاربعۃ مولوی ولی اللہ لکھنوی آمد نامہ مولوی فضل امام خیر آبادی خزینۃ الاصفیا مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ الاولیا مولوی سید اشرف علی عرف مفتی عبد الفتاح ساکن گلشن آباد ناسک سفینۃ الاولیا سلطان دارا شکوہ گورگانی گنج تاریخ مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ فیروز شاہی خواجہ ضیاء الدین برنی مسودہ مولوی محمد اشرف لکھنوی از کتب خانہ حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ ابجد العلوم مولوی سید صدیق حسن خان قنوجی بھوپالی تذکرۃ الکرام ابو الحسنات پھلواروی بحر زخار مولوی وجیہ الدین لکھنوی تذکرۃ الاصفیا شیخ رحمت اللہ عرف شیخ بری لکھنوی القول الجلی فی تذکرۃ المولوی سخاوت علی مؤلفہ مولوی محمد محفوظ ساکن بلیا حسرت العالم فی وفات مرجع العالم مؤلفہ مولوی عبد الحی لکھنوی کنز البرکات لمولنا ابی الحسنات مؤلفہ مولوی حفیظ اللہ اعظم گڈھی سیر المتاخرین غلام حسین طباطبائی حسنی حدائق الحنفیہ مولوی فقیر محمد جہلمی لاہوری واقعات کشمیر المعروف بتاریخ اعظمی مؤلفہ خواجہ محمد اعظم ابن خیر الزمان انوار الصفی مولوی حسین علی ردولوی آئینۂ اودھ مؤلفہ سید شاہ ابو الحسن مانک پوری ہدیہ مہدویہ مؤلفہ مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری نجوم السماء فی تراجم العلماء ازاہل تشیع انموذج الکمال و مطالع الاذکیا مصنفہ مولوی تفضل حسین خان

کاکوروی عماد السعادت الجزء اللطیف فی ترجمۃ العبد الضعیف مصنفۂ شاہ ولی اللہ دہلوی
القول الجلی بذکر آثار الولی مؤلفہ شیخ محمد عاشق بارہوی مرآت احمدی تاریخ گجرات تحفۃ الکرام تاریخ سندھ

اسمای گرامی کسانیکہ حین تالیف کتاب بذریعہ تحریر مراسلات تحفۂ افادہ و امداد فرمودند شکر اللہ سعیہم

مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس اعظم قصبہ سندیلہ ضلع ہردوئی۔ مفتی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی ساکن گلشن آباد ناسک۔ مولوی محمد ادریس نگرامی۔ مولوی شاہ عبد القادر بن شاہ فضل رسول بدایونی۔ مولوی محمد نعیم ابن مولانا عبد الحکیم فرنگی محلی۔ مولوی عبد الباقی فرنگی محلی۔ مولوی محمد شبلی ابن مولانا سخاوت علی جونپوری۔ سید شاہ ابو البرکات چشتی بہاری۔ مولوی حافظ عبد الکافی احمد آبادی۔ مولوی سید شاہ صدر الدین کاظمی کرٹری احمد آبادی۔ مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی۔ مولوی سید محمد عبد الحی ابن مولوی سید فخر الدین احمد ساکن تکیہ رای بریلی
مولوی شاہ محمد عادل شاگرد و جانشین مولانا محمد سلامت اللہ

احوال مؤلف

احب الصالحین ولست منہم | لعل اللہ یرزقنی صلاحا

فقیر حقیر را چہ یارا کہ از صف نعال ارباب علم تجاوز کردہ بہ پہلوی علما و فضلا نشیند و خود را در جرگۂ مؤلفین و مصنفین برگزیند لیکن باِمتثال اما بنعمۃ ربک فحدث تحریک قلم ژولیدہ نگار لازم آمد پس مخفی مباد کہ مؤلف اوراق محمد عبد الشکور عرف رحمان علی تجاوز اللہ عنہ ذنبہ الخفی والجلی بن حکیم الحکما حکیم شیر علی غفر اللہ لہ بروز جمعہ دوم ذیحجہ سال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت از کتم عدم بعرصۂ وجود قدم نہادہ و بکنار رافت والد غفران مآب پرورش یافتہ بعد رسم تسمیہ خوانی کہ معمول مسلمانان ہندوستان است قرآن مجید ناظرانہ خواندہ کتب ابتدائے فارسے آغاز کردہ تا نصاب ابو النصر فراہی رسیدہ بود کہ سایۂ پدری از سرش رفت حکیم احسان علی خان کہ از برادران اعیانی کلان تر بودند بہ تربیت و تادیب من ہیچکارہ آمادہ شدہ بفتح پور مقر خود بردند در آنجا از ضروریات فارسی فارغ گشتہ بخدمت مولانا محمد شکور مچھلی شہرے صدر الصدور ضلع فتحپور و مولانا ثابت علی بہکوی و مولوی سید حسین علی فتحپوری و مولانا عبد اللہ زید پوری و مولانا شاہ محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری و مولانا قاری عبد الرحمن پانی پتی استفادہ

کتب درسیه نموده تاریخ هجدهم ربیع الثانی سال دوازده صد و شصت و هفت هجری بدستگیری
برادر کلان خود مولوی حکیم امان علی خان مرحوم بریاست ریوان رسیدم چون بدربار بابو رگھوراج سنگھ
خاقان الصدق و ولی عهد مهاراجه بشناتهه سنگه والی ریوان آمدم معزی الیه مستفسر نامم شدند
عرض کردم عبدالشکور فرمودند این لفظ بزبان ما ثقیل می آید نام شما رحمان علی هموزن نام برادر
شما بهتر است تسلیمات بجا آوردم ازان روز بهمین نام مشهور شدم و درین ریاست بکار
سفارت جی پور و منصرمی فوج تعینه تادیب باغیان که شاهراه دکن را مسدود کرده بودند
پیشی دیوان ریاست و منظمی پرمٹ و ڈپٹی مجسٹریٹی و سول ججی و مجسٹریٹی درجه اول وقتاً فوقتاً
مامور بودم در سال هیژده صد و هشتاد و چهار عیسوی ممبر کونسل ریاست باختیارات سکرٹری
مقرر شده بهمان عهده ممتاز ام شانزدهم فروری سال هیژده صد و هشتاد و هفت عیسوی بتقریب
جوبلی قیصر هند خطاب خان بهادر از بارگاه گورنمنٹ هند عطا شده میجر ڈی ڈبلیو کی بار صاحب
بهادر پولٹیکل اجنٹ و ریزیڈنٹ ریاست بمقام ریوان بتاریخ بست و دوم اپریل ۱۸۸۷ع
دربار عام منعقد فرموده بعد خواندن اسپیچ سند خطاب مهری گورنر جنرل بهادر هند از طرف
گورنمنٹ هند و عصاے نقره مع چوبدار و خلعت از ریاست ریوان خاص عنایت فرمودند
درین قبل بسال دوازده صد و هفتاد و هشت هجری مسجدی بمقام ریوان از سنگ بنا کردم که
مصارف آن از معاینه مسجد ظاهر است و یک معافی دوامی که از ریاست یافته بودم بنا بر صرف
مسجد مذکور وقف کردم از آمدنی آن موضع تنخواه موذن و پیش امام و صرفه مرمت و جا نماز
وغیره متعلقه مسجد می شود چند قطعات تواریخ بنای این مسجد که جناب مولانا ابوالخیر سید عین الدین
کاظمی منظومه شعراے لکھنو فرستاده بودند بنا بر ملاحظه ناظرین زیب ترقیم مے یابند وهو هذا

قطعه تاریخ

حبذا مسجد که صحنش چون رخ حور از نور	هر ستونش ساق عرش کبریا یا ساق حور
بهر تاریخ بنائش منشی فکر رسا	گو رقم مسجد بنای قبله عبدالشکور ۱۲۷۸ھ

دیگر در عربی

اسس العبد مسجد الفرق	جزاه المهیمن المطلق

ارخ الفکر ذاک مصراعًا	ذلک المسجد الحرام بحق ؕ

دبر صدر دروازہ مسجد این آیہ کریمہ کندہ ہست کہ ازان تاریخ بنائش می برآید لیعبدوا اللہ مخلصین لہ الدین حنفاء و اجازت بیعت و خلافت ہر چہار خاندان بسلسلہ چشتیہ صابریہ از حضرت مولائی و شیخی مولانا حافظ حاجی محمد حسین عمری محب اللہی الہ آبادی یافتم تالیفات خود را مطمح انظار اہل علم نمودن اتحاف مورہ و زنبیل ہست بپیش خاقان بقول ؎ نم چشم قلم را شرم دارم ؛ کہ سوی چشمہ حیوان فرستم ؛ تاہم انچہ از بضاعت مزجات باخود دارم ؎ نگارم

کتب مطبوعہ

فوائد جلالیہ منظومہ فارسی در اصول نحویہ ہموزن وقافیہ مائۃ عامل مطبوعہ دہلی تحفہ مقبول در فضائل رسول صلعم بزبان اردو مطبوعہ مطبع نظامی ۔ طریقہ محسنہ درابیات مولد و قیام بزبان اردو مطبوعہ لکھنؤ ۔ آداب احمدی دربیان سنن زوائد بعبارت اردو مطبوعہ بنارس ۔ ریاض اللمرا تاریخ امیران اندرونی و بیرونی ہند کہ از گورنمنٹ ہند سلامی اتواپ می یابند اردو مطبوعہ لکھنؤ تحفۃ البحرین دربیان حفظ صحت مشتمل بر قواعد مسلمہ اطبای یونان و ہندوستان اردو مطبوعہ لکھنؤ ابنیۃ الاسلام عبارت عربی دربیان ابنیۂ خمسہ اسلام بطور شرح حدیث بنی الاسلام علی خمس الحدیث کہ بدار الخلافہ قسطنطنیہ مطبوع شدہ بحرمین شریفین و بغداد و مصر و بصرہ و شام و تونس وغیرہ تقسیم گشت ۔ طب رحمانی بعبارت فارسی مشتمل بر معالجات قلیل الاجزا مطبوعہ آگرہ ۔ صحت جسمانی بعبارت اردو مشتمل بربیان فصول سگانہ و خواص ماکول و مشروب مطبوعہ نظامی ۔ ہر ہفت دربیان اشیای ہفتگانہ عبارت اردو مطبوعہ دیوان ۔ کفارۃ الذنوب دربیان ادای کفارہ روزہ و نماز میت و طریق اسقاط فدیہ مطبوعہ آگرہ ۔ عجالہ نافعہ متضمن اقوال نصیحت آمیز بعبارت اردو مطبوعہ دہلی ۔ تحفہ خان بہادر دربیان کرسی نامہ قوم بگیل مطبوعہ الہ آباد

کتب غیر مطبوعہ

نیۃ اللبیب فیما لیسر الادیب نثر عربی ۔ دریاے لطافت لطائف و ظرائف اردو ۔ آفتاب حکمت اقوال حکمای سلف اردو ۔ تواریخ بگیل کھنڈ اردو

کتب زیر تالیف اللہم تممہا

تاریخ التواریخ - میزان الموازین - جغرافیہ عرب - تعلیم رحمانے - ندیم الاطبا

تکملۃ الکتاب

آنگاہ جلوہ ظہور پذیرد کہ تراجم کامل اعیان افاضل ذیل بخیز تحریر درآیند اسمای شریفہ آنہا بجمعی دیگر کہ بعدازین قدم بروز در ساحت وجود نہند حوالہ نمودہ مے آید تا کسی موافق بہ تکمیل آن گردد وباللہ التوفیق وبیدہ ازمۃ التحقیق = قاضی ابراہیم سندی ساکن دربیلہ مضاف سوستان ملک سند از اکابر علما بود = قاضی ابراہیم ٹھٹوی نبیرۂ مخدوم فیروز جامع کمالات صوری ومعنوی برآمدہ در عہد شاہجہان بادشاہ انتای شاہجہان آباد وقضاے عسکر داشت = میر ابو البقا صاحب تصانیف کثیرہ معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ = ابو جعفر عمر لاہوری ابن اسحاق لاہوری بفضل ودانش طاق ودر زہد وتقوی شہرۂ آفاق بود = مولوی ابو الحسن ساکن کاندہلہ = ملا ابو الحسن کشمیری معروف بشاہم بابا معاصر شہاب الدین محمد شاہجہان بادشاہ بود = قاضی ابو الخیر بھکری = محمد ابو الخیر ٹھٹوی در فتاوای عالمگیری شریک استنباط مسائل بود = قاضی ابو سعید بھکری ولد قاضی زین الدین بوفور فضیلت وحضور فرحیت از ممتازان روزگار بود = ابو الفتح ولد شیخ الہدایہ خیرآبادی معاصر سلیم شاہ ابن شیر شاہ سور = قاضی ابو القاسم بن ملا جمال الدین سیالکوٹی معاصر نور الدین محمد جہانگیر شاہ = امیر ابو المعالی برادر امیر علاء الملک تفسیر سورۂ اخلاص ورسالۂ عدالت والموزج العلم از مصنفات اوست در سال ہزار وچہل وشش ہجری بملک بنگالہ وفات یافتہ = ملا احمد پٹنی گجراتی = ملا احمد ٹھٹوی شاگرد شاہ فتح اللہ در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بود = مولوی احمد حسن مصنف صراط الاہتدا وغیرہ = مولوی احمد گل نائب مفتی بھوپال = مولوی احمد شاہ سندی = مولوی احمد کبیر ساکن قصبہ پھلواری = مولوی سید ارشاد حسین ساکن پٹنہ = مولوی ارشاد حسین رامپوری = ملا اسحاق رامپوری ولد ملا احمد ولایتی = ملا اسحاق بھکری = مولوی اسد اللہ ساکن پٹنہ = قاضی اسمعیل اصفہانی گجراتی معاصر سلطان محمود بیگڑہ = قاضی اشرف حسین ساکن موہان مضاف لکھنؤ = مولوی اعز الدین سندیلی ابن سید غلام اولیا مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی برادر حقیقی مولوی جعفر

سال دوازده صد و پنجاه و شش ہجری فوت شد = مولانا افتخار الدین ہرفی معاصر علاء الدین خلجی
مولانا افتخار الدین گیلانی معاصر غیاث الدین تغلق = ملا افضل ٹٹو کشمیری بن ملا حیدر چرخے
در عہد محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود = مولوی اکبر علی پشاوری = مولوی آل محمد
ساکن قصبہ پھلواری ضلع پٹنہ = مولوی آل حسن موہانی مصنف رسالہ استفسار در رد عقاید
نصاری = مولوی الفت حسین شفیع مصنف معجزہ فرقان وغیرہ = ملا الہداد سرہندی معاصر
بہلول لودی = مولوی الہداد ساکن کلکتہ = مولوی الٰہی بخش فیض آبادی مصنف عمدۃ المرام
فی تحقیق الجملۃ والکلام = الیاس منجم اردبیلی استاد ہمایون بادشاہ جاگیردار پرگنہ موہان مضاف
لکھنؤ = ملا امام الدین دہلوی در اصل لاہوری ہست ریاضی دان بود کہ بدہلی توطن گرفتہ شرحی
مختصر بر تشریح الافلاک مصنفہ بہاء الدین آملی در سال یازدہ صد و سہ ہجری نوشتہ کہ بنام التصریح
فی شرح التشریح شہرت دارد = مولوی امام الدین ساکن ٹونک = سید امان قنوجی معاصر
بہلول لودی = مولوی امین اللہ ساکن پھلواری = مولوی امین اللہ مدرس کلکتہ کہ قصیدہ
غرا در نعت رسول کریم صلعم از و مشہور ہست = مولوی امین احمد بہاری = سید امیر احمد نقوی
سہسوانی = مولوی امیر حسن سہسوانی = مولوی امیر الدین ساکن کاری ضلع گیا = مولوی
انوار الحق بنگلوری = مولوی انور علی لکھنوی مصنف انوار الحواشی = بابا خواجہ قاضی اوجین در
در عہد اکبر شاہ بود = مولوی باب اللہ جونپوری = ملا باقر صباغ کشمیری شاگرد ملا باقر داماد =
ملا باقر لال کشمیری شاگرد ملا باقر صباغ = شیخ بایزید بالن پوری عالم متورع و فاضل متشرع بود
خرقہ خلافت از شیخ محمد معصوم سرہندی قدس سرہ داشت = مولانا بایزید مفتی لاہور در عہد
اکبر شاہ بود = مولوی بدر الدین ساکن قصبہ پھلواری = مولانا بدر الدین واعظ در عہد علاء الدین
خلجی از اوده بدہلی آمدی و تذکیر گفتی زاہد و متقی بود در تذکیر او جمعیت بسیار شدی و وعظ او در
دلہا کار کردی و از بکا وقت تذکیر او گرم شدی = بدر الدین بن شیخ ابراہیم سرہندی شارح
خلاصۂ کیدانی = بدر [illegible] ہروی [illegible] شیخ بدھ ساکن لکھنؤ کہ آنرا [illegible] باہم گویند معاصر
بہلول لودی = مولوی برکت اللہ آبادی = مولانا برہان الدین بھکری در عہد علاء الدین خلجی بود
مولانا برہان الدین بزاز معاصر سلطان غیاث الدین بلبن بود = مولوی بشارت حسین [illegible]

مدرسه رام پور = مولوی بشیر الدین قنوجی = مولوی بشیر الدین دہلوی = حکیم بقاء الله خان سنبلی
شاگرد حکیم بهر علیخان موہانی ہفتدہم شوال سال دوازده صد و شصت و چهار ہجری وفات یافت
طبیب حاذق و نباض صادق بود = مخدوم بلال سندھی ساکن تلهی از مضافات سوستان
ملک سند در علم ظاهر شانی عظیم داشت = سید بندگی حسن بلگرامی از سادات ترمذی بلگرام ست
در عربی و فارسی و ہندی استعداد کلی داشت ایمان تخلص میکرد شاگرد میر عظمت الله بیخبر بود =
ملا بدھن ابیٹھوی برادر ملا جیون = قاضی بیاره ساکن لکھنوتی معاصر بہلول لودی = ملک
تاج الدین گرامی در عهد جلال الدین خلجی بود = تاج الدین کلاہی و سید تاج الدین قاضی اوده
در عهد جلال الدین خلجی بودند = شیخ تاج الدین دہلوی در عهد اکبر شاه بود = ملا تقیا از فضلای عصر بود
در تاریخ مهارتی کامل داشت کتابی در ہیئت از مصنفات اوست اولا ملازم عبد الرحیم خانخانان
بود بعد ازان منظور نظر اکبر بادشاه شده در عهد جهانگیر ترقی نموده بصدارت رسید و مورخ خان
خطاب یافت در سال ہزار و بست ہجری درگذشت = تقی الدین واعظ معاصر فیروز شاه بود =
میر جان محمد بلگرامی عالم و فاضل و حافظ و قاری بی نظیر صاحب فکر رنگین بود بسال ہزار و یکصد و
چهل بزیارت حرمین شریفین و عتبات عالیه شتافت = مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈے ناظم
نظم الفرائض = مولوی جعفر علی رام پوری = ملا جلال الدین معاصر سلطان شمس الدین التمش =
قاضی جلال الدین کاشانی ولد قاضی قطب معاصر سلطان غیاث الدین بلبن = خواجه جلال الدین
امیر چپه و نائب وزیر و مولانا جلال الدین بهکری در عهد جلال الدین خلجی بودند = مولانا جلال حسام
درویش واعظ عهد علاء الدین خلجی تذکرش ممزوج خوف و خشیه بودی و هم سخنهای ظریف گفتی =
قاضی جلال الدین ولوالجی در عهد علاء الدین خلجی قاضی ممالک بود = مولوی جلال الدین رام پوری
مولانا جمال الدین ساطبی از علمای قرات در عهد علاء الدین خلجی بود = مولوی جمال الدین مونگیری
مولوی جمال الدین مدراسی = ملا جمال ملتانی دانشمند مستعد معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه =
ملا جمال لاہوری لبسی مردم نیک در شاگردی وی بکمال رسیدند = مولوی جمال شاه صرفی رامپوری
مولوی جمیل احمد سہسوانی = مولوی جمیل احمد بلگرامی = ملا حاجی باندی کشمیری شاگرد یعقوب صرفی
در عهد نور الدین محمد جهانگیر شاه بود = ملا حاجی گنائی کشمیری عرف ملا رضوی و اکثر علوم درس میداد

چون بایام شاہزادگی عالمگیر قصد خروج بر شاہجہان نمود فتوای آن از علمای آن دیار معلی خواست
ہمہ تصدیق خروج کردند مگر ملا حاجی مذکور کنارہ کشی نمودہ گفت ہر چند فسق و فجور از سلطان بظہور آید
خروج کہ باعث فتنہ است خاصۃً بمقابلہ پدر جائز نیست۔ ملا حامد جونپوری اکثر کتب متداولہ از میر
محمد زاہد دیدہ و بعض علم در خدمت دانشمند خان استفادہ نمودہ در عہد شاہجہان بسلک
روز ینہ داران منسلک بود و در عہد عالمگیر داخل مؤلفین فتاوای شدہ بتعلیم شاہزادہ محمد اکبر سرفرازی یافت
ملا حبیب در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ مدرس بود۔ ملا حبیب کشمیری در عہد نور الدین محمد جہانگیر شاہ
میر عدل بود۔ مولانا حجت ملتانی معاصر علاء الدین خلجی۔ ملا حسام الدین سرخ لاہوری معاصر
جلال الدین محمد اکبر شاہ۔ مولانا حسام الدین اندرپتی معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا حسام الدین
سرخ و مولانا حسام الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی بودند۔ مولانا حسام الدین متقی ملتانی
از اجلۂ روزگار و کملۂ آن دیار در پاس آداب شرع نہایت اہتمام می ورزید اکثر اوقاتش در عبادات
و افادہ طلبہ مصروف بود مرقدش بقریہ حسام پور مضاف ملتان واقع است۔ مولوی حسن جان
سندیلی پیش علمای سندیلہ و نیز بخدمت حافظ محمد شوکت علی مختصرات و مطولات گذرانیدہ
قریب الفراغ است اللہم بلغہ الی ماموله۔ شیخ حسین تبریزی در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ مدرس
دہلی بود۔ مولانا حمید الدین مخلص و مولانا حمید مقری از علمای قرأت معاصر علاء الدین خلجی بودند۔
مولانا حمید مفسر سنبھلی معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ شیخ حمید احمد آبادی معاصر جلال الدین محمد
اکبر شاہ۔ شیخ حمید سندی برادر شیخ رحمت اللہ ولد قاضی عبداللہ بن قاضی ابراہیم ساکن دربیلہ
بحامد والا موصوف و در علوم عقلی و نقلی حظ وافی و در حدیث و تفسیر ید طولی داشت ہمراہ خان اعظم کوکہ
بمکۂ معظمہ رفتہ مقتدای اہل حدیث شد۔ قاضی حماد عباسی ٹھٹوی در فضیلت و کمال اتم
و در تقوی و تورع اکرم بود۔ حمید الدین مسعود لاہوری ابن سعد لاہوری حمید دہر و فرید عصر بود
مولوی خادم حسین سندیلی عرف بوعلی ابن حکیم بقاء اللہ خان سندیلی بتاریخ نہم ذیقعدہ سال
دوازدہ صد و شصت و پنج ہجری بمقام بھوپال رحلت کرد۔ مولوی خدا بخش پنجابی۔ مولوی
خلیل الرحمٰن رامپوری محشی دائر الاصول۔ خواجہ علی دانشمند از ماوراء النہر در عہد جلال الدین محمد
اکبر شاہ بہ ہندوستان قدم آوردہ مورد مراحم خسروانہ شد۔ مولوی سید خواجہ احمد نصیر آبادی

از تلامذہ مولوی سخاوت علی در صورت و سیرت یادگار صلحای سلف بود — ملا در باندا دیدم رحمۃ اللہ علیہما — خواند میر مورخ مصنف تاریخ حبیب السیر و خلاصۃ الاخبار و دستور الوزرا در عہد ظہیر الدین محمد بابر شاہ بود — مخدوم خیر الدین برہانپوری — مولوی خیر الدین مدراسی — ملا داود سوستانی صاحب فضل و علم بود — ملا داود مشکوتی کشمیری شاگرد خواجہ حیدر چرخی معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود — ملا دانیال چوراسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوہ بود — شیخ دانیال جونپوری — ملا درار پشاوری — قاضی ونا سوستانی ولد قاضی شرف الدین المشہور مخدوم راہو از علمای نامدار و قاضی القضاۃ بود بصحبت بسیاری از علمای باطن رسیدہ نظر فیض یافتہ و در مدنی بحدیث پیر کسب فضائل شدہ علم حدیث از مخدوم بلال آموختہ و اکثر علوم از خدمت مخدوم محمود فخر بہرہ و مخدوم عبد العزیز ہروی یافتہ بشرح تفسیر قرآن مجید بمطالعہ آوردہ معانی و دقائق آن مستحضر ساختہ و از علم جفر وغیرہ علوم غریبہ نصیبی کامل اندوختہ حافظہ چندان داشت کہ اکثر کتب را ظہر الغیب خواندی مرزا حسن شاہ از وی تلقینہا یافتہ و مخدوم عثمان وی را استاد لقب داد بعد وفات بقریہ باغبان مدفون گشت — سوستان از توابع سند است — ملا دوست محمد کابلی ابن ملا محمد امیر مولف رسالہ عین الاصابۃ فی رفع السبابۃ — مولوی ذوالفقار علی ساکن دیوہ — مولوی ذوالفقار علی ساکن کلکتہ — مولوی ذوالفقار احمد ساکن بھوپال — ملا جیب گنائی کشمیری در عہد محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود — شیخ رحمۃ اللہ سندی ولد قاضی عبد اللہ ولد قاضی ابراہیم ساکن دربیلہ بفنون فضل و کمال آراستہ بی نظیر وقت بود رسالۃ المناسک حج از وی یادگار ماند — مولوی رحمت اللہ کرانوی مناظر پادریان مصنف ازالۃ الاوہام و اعجاز عیسوی و اظہار الحق وغیرہ نزیل مکہ معظمہ زادہا اللہ شرفا و تعظیما — مولوی رستم علی رامپوری بخشی میرزا بہ رسالہ مولوی رشید احمد گنگوہی — مولوی رضی الدین الہ آبادی ابن مولوی برکت — رضی الدین احمد ساکن پھلواری — مولانا رفیع الدین گازرونی معاصر سلطان غیاث الدین بلبن — قاضی رکن الدین ساماتہ معاصر سلطان غیاث الدین بلبن — مولانا رکن الدین سنامی معاصر علاء الدین خلجی — سید رکن الدین قاضی کڑا در عہد سلطان علاء الدین خلجی بود — مخدوم روح اللہ بھکری — ملا سعود لاہوری از علمای اعلام وقت خود گذشتہ — مولوی ریاضت حسین مولف

الف تا میم

الف تا میم

ردیف الراء

حرف السین

ریاض العرفان = شیخ زین الدین حوالی معاصر ظہیر الدین محمد بابر شاہ = مولوی زین العابدین قاضی
بھوپال = مولانا سراج الدین سنجری معاصر غیاث الدین بلبن = مولوی سراج الدین الہ آبادی
شارح زبدة الصرف = قاضی سراج الدین علی خان اقضی القضاة کلکتہ بسال دوازده صد و
بست ہجری کتاب جامع التعزیرات بزبان عربی تالیف کرده باز بہ ترجمہ آن بزبان فارسی
پرداختہ نامش جواہر زواہر نہاد = مولوے سراج احمد سہارنپوری شارح ترمذے =
مولوی سراج احمد سہسوانی = قاضی سدید الدین معاصر غیاث الدین بلبن = مولوے
سدید الدین دہلوی = مولوی سعادتعلی سہارنپوری = مولوی سعادتعلی بہاری = ملا سعد اللہ
لاہوری باوجود فضیلت موفوره روش ملامتیہ داشت = ملا سعد سندی در فضیلت اتم
و در کمالات مرجع امم بود = ملک سعد الدین منطقی در عہد علاء الدین خلجی صاحب طبل و
نقاره بود = ملا سلطان از مشاہیر مدرسین عہد اکبر شاه بادشاه بود = شیخ سلیمان بلگرامی از
علماے عہد اکبر بادشاه صاحب استعداد بود = میران سید اخی قنوجی عالم مستعد معاصر بہلول
لودی = سید محمد بن سعید خان دہلوی دانشمند مستعد معاصر بہلول لودی = مولوی سید محمد
کالپوی مدرس سیہور محروسہ بھوپال = مولوی سید میان ساکن سورت از اساتذه مولوی
سید عبد الفتاح گلشن آبادی بود = مولوی سیف الدین مدرس مدرسہ رامپور = ملا

حرف الشین

شاه محمد شاه آبادی ماہر ریاضی و نجوم معاصر اکبر شاه = مولوی شاه محمد خان رامپوری = شاه امیر
از علمای صوفیہ آگره معاصر اکبر شاه بود = قاضی شاہندہ سوستانی از اجلۂ علما و اتقیاے
روزگار بود شریعت را با طریقت و طریقت را توامان حقیقت داشتہ خلعت ارشادش
شیخ میر محمد المشہور بہ میان میر لاہوری است کہ بسال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرموده =
مولانا شرف الدین ولوالجی معاصر غیاث الدین بلبن = قاضی شرف الدین سرباہی معاصر
علاء الدین خلجی = مولانا شہاب الدین خلیل در عہد علاء الدین خلجی بود و در تذکیر طریقۂ خوف
و خشیہ را مراعات کردی و نظم خواندی و بیشتر تفسیر قرآن مجید بیان فرمودی و قصص و حکایات
سلوک و مآثر علمای آخرت گفتی و در تذکراو جمعیت بسیار شدی و سامعان را رقتی تمام بودی
مولانا شہاب الدین ملتانی معاصر علاء الدین خلجی = مولوی شہاب الدین احمد ساکن نسسہ

ضلع پٹنہ ۔ خواجہ شمس الدین خوارزمی اوستاد مولانا نظام الدین اولیا قدس سرہ معاصر غیاث الدین
بلبن ۔ مولوی شمس الدین بدایونی بن مولوی محمد علی عثمانی بدایونی محشی شرح وقایہ ۔ قاضی
شمس الدین مراجی عالم متبحر معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولانا شمس الدین ترک معاصر علاء الدین
خلجی ۔ قاضی شمس الدین گازرونی معاصر علاء الدین خلجی ۔ شیخ شمس الدین جونپوری برادر خرد
شیخ محمد ماہ جونپوری در عہد عالمگیر بدرس علوم و سلوک در جونپور اشتغال داشت ۔ مولانا
شمس الدین باخرزی معاصر سلطان فیروزشاہ ۔ شمس خان لاہوری ملای صاحب استعداد
معاصر اکبر شاہ ۔ مولوی شمس الاسلام بدایونی عالم مستعد بود ۔ ملا شیری لاہوری ابن قاضی
عبدالحی ساکن قصبہ کوکوال من اعمال پنجاب فاضل مستعد بود ۔ ملا صالح سرہندی در عہد
سلطان بہلول لودی بود ۔ خواجہ صادق کشمیری معاصر جہانگیر بادشاہ ۔ مولانا صدر جہان از
اجلہ علماے گجرات است بورع و تقوی متصف ہموارہ بطلبہ علوم درس میداد مولانا شیخ احمد
بن شیخ برہان از تلامذہ وییست و بحضرت سید محمد المشہور بشاہ عالم گجراتی انکاری داشت
کہ آخرش مبدل باعتقاد گشت ۔ صدر جہان قنوجی از سادات رفیع الشان بامر فتوے
در عہد عالمگیر ممتاز بود ۔ مولانا صدر الدین گندہک معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولانا صدر الدین
تاری معاصر علاء الدین خلجی ۔ قاضی صدر الدین عارف در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود ۔ شیخ صدر الدین
ٹھٹوی اجل علما و افضل اتقیا معاصر نظام الدین شاہ سند بود جامعیت علوم بدان غایت داشت کہ ہزار ہا
شاگرد را بمرتبۂ کمال علمی رسانیدہ و آگاہ بود و سید محمد جونپوری مدعی مہدویت بمخاصمتش پیش آمدہ آخر
بدین سید محمد داخل زمرۂ مریدان راسخ گردیدہ ۔ سید صدر الدین قنوجی از اعاظم علمای بلدہ قنوج
بعہد سلطان سکندر لودی در سال شش صد و چہار ہجری بودہ مدام ملازم رکاب سلطان می بود
قاضی صدر الدین لاہوری در علوم عقلیہ و نقلیہ مہارت کامل داشت ۔ سید صفای بھکری
صاحب علم و عمل سر آمد فضلای اجل و شیخ الاسلام بھکر بود در سال نہصد و نود و یک ہجری
در گذشت ۔ بھکر شہریست از مضافات سند ۔ مولانا صلاح الدین ستری معاصر علاء الدین
خلجی از مدرسین نامور بود ۔ قاضی صوفی در عہد اکبر شاہ قاضی لاہور بود ۔ مولانا ضیاء الدین بیانہ
در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود ۔ قاضی ضیاء الدین المخاطب بقاضی خان معاصر

قطب الدین مبارک شاه بود = خواجه ضیاء الدین واعظ مصنف مناقب ابرار وغیره = قاضی
ظهیر الدین معاصر سلطان غیاث الدین بلبن = مولانا ظهیر الدین لنگ = مولانا ظهیر الدین
بهکری معاصر علاء الدین خلجی بودند = ملا عالم بهکری عالم علوم ظاهر و باطن بود = قاضی عباس
برهانپوری ولد قاضی نصیر الدین دانشمند متبحر بود شاهجهان بادشاه بفراوان اعزازش طلبیده و
بعنایات شاهی مباهی شده بوطن مراجعت نموده درگذشت = شیخ عبد الله متقی ابن مولانا سعد الله
ساکن دیبل ممالک سند در علم تفسیر و حدیث بی نظیر وقت بود در سال نهصد و چهل و هفت هجری
بگجرات رفته از انجا برفاقت قاضی عبد الله ساکن دیبل بحرمین شریفین رفته اوقات خود بآخر
رسانیده در همه علوم تصانیف و رسایل خوب دارد = خواجه عبد الله غازی کشمیری = ملا عبد الله
ملالی کشمیری در عهد شاه جهان از علمای نامی بودند = بابا عبد الله بن مسعود کشمیری معاصر
جهانگیر بادشاه بود = مولوی عبد الله مصنف تحفة الهند = قاضی عبد الله سندی ولد قاضی ابراهیم
ساکن دیبل فضایل از خدمت مخدوم عبد العزیز ابهری آموخته تقوی کامل و ورع شامل داشت
بعد فتح شاه بیگ اند سیله با افغان نقل نموده در سن نهصد و سی و چهار هجری بگجرات دکن آمده
و از انجا بمدینه طیبه رفت و سکونت دوام اختیار فرموده درگذشت = ملا عبد الله سیالکوتی ابن ملا
عبد الحکیم که در علوم از پدر فائق برآمده = مولوی عبد الله ساکن موضع بهکر از سواد بنون ممالک
پنجاب مصنف رساله کشف الحال عن التصریح بالمال = مولوی عبد الله ثبتی = مولوی عبد الله
دهلوی = مولوی عبد الله رامپوری = مولوی عبد الله سهارنپوری = مولوی عبد الله محمد آبادی
مصنف عرفان العرفان = مولوی عبید الله رامپوری = مولوی عبید الله مدرس جامع مسجد دهلی
مولوی عبد الباری مصنف اعلام الاخبار وغیره = مولوی عبد الباری ساکن کلکته = مولوی
عبد الباری ساکن بردوان = ملا عبد الباقی بنگالی شاگرد ملا محمود جونپوری که بیمن صحبتش دانشمند
برآمد بعد رحلتش در جونپور ماند در اکثر علوم خصوصا در معقولات یگانه بود از علمای آنجا گوی
سبقت می ربود بدرگاه عالمگیر رسیده موضعی بجمع نهصد روپیه سیورغال یافته مراجعت نموده
در انجا بدرس طلبه علوم عمر عزیزش بسر نموده = ملا عبد الجلیل پسر عبد اکبر شاه مفتی لاهور بود = مخدوم
عبد الجلیل چشتی در فقهیات اشهر ایام استادش ازخانه لاهوری است در عهد شاهجهان بود

پسرانش ابوالفتح و محمد شریف و محمد شفیع هریک در فضیلت و قابلیت نامور بودند = مولوی عبدالحق
کانپوری شمس العلماء = مولوی عبدالحق پنجابی = مولوی عبدالحق سهارنپوری = ملا عبدالحکیم بن ملا عبدالکریم
کشمیری در عهد عالمگیری بود = مولوی عبدالحکیم واعظ مصنف عشره کامله وغیره = مولوی عبدالحلیم
سهارنپوری = مولوی عبدالحمید رامپوری = شیخ عبدالحی ولد شیخ جمال کنبوه دهلوی معاصر سلطان
سلیم بود = میر عبدالحی خراسانی در عهد اکبر شاه صدر الافاضل بود = مولوی عبدالخالق دیوبندی =
ملا عبدالرحمن ساکن بنگری معاصر بهلول لودی = مولانا عبدالرحمن ططوی در علوم عقلیه و نقلیه
بی نظیر بود بافاده دینی می پرداخت معاصر مرزا عیسی و مرزا باقی = ملا عبدالرحمن بوهره احمد آبادی
و ملا عبدالرحمن لاهوری معاصر اکبر شاه بودند = قاضی عبدالرحمن سندی از اجل علماء و افضل فضلا
از عهد شاهجهان تا عهد عالمگیر متولی نذور حرمین شریفین بوده جاگیر مشروط الخدمت داشت
بمدینه طیبه رحلت فرموده در قبر محمد حیات سندی مدفون گردیده = مولوی عبدالرحمن ساکن پهلواری =
مولانا قاری عبدالرحمن پانی پتی = ملا عبدالرحیم کشمیری در عهد عالمگیر بود = مولوی عبدالرحیم رامپوری =
مولوی عبدالرحیم جونپوری = ملا عبدالرزاق پانڈی کشمیری و ملا عبدالرزاق محشی تجرید
و مصنف رد محاکمات در عهد شاهجهان از علمای نامدار کشمیر بودند = ملا عبدالرزاق کشمیری شاگرد
خواجه حیدر چرخی در عهد عالمگیر بود = مولوی عبدالرسول سهارنپوری مصنف متن متین در نحو =
ملا عبدالرشید زرگر کشمیری شاگرد محمد افضل چرخی در عهد عالمگیر بوده = مخدوم عبدالرشید ساکن
بالکندی ممالک سنده از اجل علماء اکمل اتقیا بود جمع کلان از وی باستفاده کمال علمی و عملی رشید روزگار
شدند = مولوی عبدالسبحان پشاوری = ملا عبدالسلام ساکن دیوه شارح تهذیب المنطق و منار الاصول
شاگرد ملا عبدالسلام لاهوری بود = مولوی عبدالسلام آروی = مولوی عبدالسلام پانی پتی =
ملا عبدالشکور لاهوری در عهد اکبر شاه قاضی جونپور بود = مولوی عبدالشکور فیض آبادی = مولوی
عبدالصمد پشاوری = مولوی عبدالصمد سهسوانی = مخدوم عبدالعزیز کاپانی ساکن کاهان مضافات
سوستان ممالک سنده محدث ماهر فقیه متبحر و مدقق و برگزیده کشور تحقیق بادو پسر والا گهر بسر
علم سراج الحق و مولانا اثیر الدین و مولانا یار محمد برادران جام فیروز به سبب خروج شاه اسمعیل ماضی
از هرات بوقت فتح کاهان قدوم آورده آن سرزمین را بنشر علوم منور ساختند همدران جا رحل اقامت

اندافتند وہمانجا چشم از مطالعہ نسخہ حیات پوشیدند تصانیف عربیہ چون شرح مشکوٰۃ وحواشے اکثر کتب متداولہ ازانہا یادگار اند ۔ مولوی عبد العزیز دریابادی ۔ مولوی عبد العزیز لکھنوی مؤلف پیغام محمدی وغیرہ ۔ حافظ عبد العلی رام پوری بن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران در سال دوازدہ صد ونود وہفت ہجری وفات یافتہ ۔ مولوی عبد العلی بن مولوی فضل الرحمن رامپوری مولوی عبد العلی ساکن ڈومری ضلع پٹنہ ۔ مولوی عبد العلی ساکن جایس ۔ سید عبد الفتاح گجراتی معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر ۔ ملا عبد القادر اخوند معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ۔ مولوی عبد القادر سنبلی از اولاد امجاد مولوی حمد اللہ شارح سلم نوزدہم ذیحجہ سال دوازدہ صد وہفتاد ودو ہجری رحلت کرد ۔ مولوی عبد القادر رامپوری ۔ مولوی عبد القادر باعسکظہ ساکن بمبئی ۔ مولوی عبد القادر ساکن تھانہ ضلع بمبئی ۔ مولوی عبد القادر ساکن ہوگلی عالم باعمل صاحب تصانیف دہم ذیقعدہ سال سیزدہ صد وہفت ہجری عبد الطاہر را عقب خود گذاشتہ رحلت کرد ۔ مولوی عبد القدوس بنگلوری ۔ میر عبد القدوس ٹھٹوی ابن سید عابد دانشمند کامل نحریر وقت صاحب شان ومستغنی دراہلے جنس برآمدہ در ہزار وصد وچہل وشش ہجری وفات یافتہ آیۂ کریمہ مکرمون فی جنات النعیم مطابق واقعہ است ملا عبد القوی احمد آبادی برہانپوری عالمگیر ویرا مخاطب باعتماد خان کرد واکثری را بلفظ اخوند خواندے مولانا عبد الکریم شروانی معاصر غیاث الدین تغلق ۔ سید عبد الکریم قنوجی ابن سید محمد قنوجی در عہد عالمگیر مشغول بدرس متداولات بود ۔ قاضی عبد الکریم کشمیری شاگرد ملا ابو الفتح در عہد عالمگیر بود ۔ مولوی عبد الکریم ساکن ٹونک ناظم رسالہ سبیل الرسول فی الناسخ والمنسوخ ۔ مولوی عبد الکریم رامپوری ۔ ملا عبد اللطیف ساکن دربیلہ عالم ستودہ عالم بلیغ بود حاشیہ بر شرح ملا جامی دارد ودر بحث الکلام یا تضمن کلمتین حقیقۃ او حکما ای یکون کل واحدۃ منہا فی ضمنہ فالمتضمن اسم فاعل ہو المجموع والمتضمن اسم مفعول کل واحد من الکلمتین فلا یلزم اتحادہما درین دو بیت درج کردہ

تا نہ پیوست مجموع بشد اسم فاعل بالتضمن ہمی شمر ٭ ور بخواہی اسم مفعولی از دو پیوست افزا پیش

اکثر افاضل ۔ شیخ عبد اللطیف برہان پوری معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود ۔ مولوی عبد اللطیف دہلوی ۔ مولوی عبد اللطیف فقیہ رامپوری ۔ مولوی عبد المجید برہان پوری ۔

ملا عبد النبی کشمیری در عہد عالمگیر بود ــ مولوی عبد الوہاب ساکن سواست نبیرۂ قاضی عبد الوہاب
دکنی ساکن قصبہ مونگی کہ در علم فقہ و اصول مہارت کامل داشتہ در عہد عالمگیر قاضی عسکر بود ــ ملا
عثمان گجراتی از علمای قرأت و ملا عثمان سامانہ و ملا عثمان بنگالی سنبھلی از علمای نامور در عہد اکبر شاہ
بودند ــ خواجہ عزیز الدین صوفی مؤلف تحفۃ الابرار فی کرامۃ الاخیار معاصر غیاث الدین تغلق بود ــ
عزیز الدین خالد خانی مؤلف دلائل فیروزی در علم نجوم معاصر سلطان فیروز بود ــ ملا عصام الدین
معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ــ علاؤ الدین تاجر و علاؤ الدین کرک و علاؤ الدین صدر الشریعۃ و
علاؤ الدین مقری علمای نامدار در عہد علاؤ الدین خلجی بودند ــ مولانا علاؤ الدین اصولی بداؤنے
سید علاؤ الدین اودہی ــ امیر علاء الملک مرعشی در عہد شاہزادہ شجاع بود کتاب مہذب در منطق
و انوار الہدی در الٰہیات و صراط الوسیط در اثبات واجب از تصانیف وے یادگار اند ــ
مولانا علم الدین نبیرۂ شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی در عہد علاء الدین خلجی بود ــ مولوی علی اعظم
ساکن پھلواری ــ مولوی علی اکبر الہ آبادی مصنف فصول اکبری و اصول اکبری ــ ملا علی الیاس
کشمیری شاگرد ملا جوہر ناتھ در عہد شاہجہان بود ــ علی بن احمد غوری ساکن کرّاکہ متصل مانک پور است
از مریدان شیخ رکن الدین قدس سرہٗ بود و از تصانیف اوست کنز العباد فی شرح الاوراد مصنفۂ
بہاء الدین قدس سرہٗ ــ خواجہ علی پنو کشمیری شاگرد ملا شمس پال در عہد جہانگیر شاہ بود ــ ملا علی لیتاک
کشمیری معقولی میانہ قد بود جہانگیر شاہ او را لیتاک میگفت ہمان شہرت یافت چنانچہ سال نو فوتش
ہم در مصرع وای لیست دہلی ہمت کوہ یافتہ اند ــ مولوی علی حبیب سجادہ نشین پھلواری ــ
مولانا علی شاہ جاندار از اکابر علمای وقت و مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہٗ بود کتاب
خلاصۃ اللطائف در تصوف از تصانیف اوست ــ ملا علی قاری تھٹوی در فضیلت افضل و
در قرأت اکمل بعہد مرزا جانی بود ــ ملا علی گردملای مستعد معاصر اکبر شاہ بود ــ ملا عماد الدین معاصر
شمس الدین التمش بود ــ مولانا عماد دانشمند تبحر در زمان سلطان محمد تغلق شاہ دہلی مردی
بزرگ و راست گو و حق شناس بود میگویند کہ محمد تغلق در ایام غرور سلطنت خود گفتہ بود کہ فیض خدا
منقطع نیست چرا باید کہ فیض نبوت منقطع شود اگر کسی حالا دعوی پیغمبری کند معجزہ نماید تصدیق میکنیم
یا نہ مولانا عماد بر فور گفت کہ گہ خورد چہ میگوئی محمد تغلق حکم کرد کہ او را ذبح کنند و زبانش برآرند رحمۃ اللہ علیہ

مولانا عمادالدین حسام در عہد علاء الدین خلجی تا بیست سال تذکیر گفته در تذکیر او معتبران و دانشمندان
و کاملان و فاضلان و شاعران حاضر می شدند ـ مولانا عمادالدین محمد طارمی طارم در حوالی شیراز است
از انجا بگجرات آمده بخدمت ملک قطب الدین که خلیفۂ خاص حضرت سید محمد المشهور بشاه عالم بودند
مرید گشت چنانچه در علوم ظاهری نظیر آفاق بود در علم باطن هم طاق گردیده بارشاد و هدایت خلق
مشغول شد میان وجیه الدین گجراتی از ارشد تلامذه وی بود ـ سید عنایت الله مهدوی بالاپوری
عامل کامل و فاضل لاثانی مشهور و معروف وقت خود بود در سال یازده صد و هفده هجری
رحلت فرموده ـ مولوی عنایت احمد ساکن پٹنه ـ مولوی عنایت الله ساکن بردوان ـ مولوی
عنایت حسین ساکن مونگیر ـ قاضی غضنفر قندی در عهد جلال الدین محمد اکبرشاه بهندوستان

حرف الغین

قدوم آورده منصب اقضی القضاة ولایت گجرات یافته انصرام مهمات خود بدیانت میکرد در
علوم متعارفه یگانه بود ـ سید غضنفر ابن سید جعفر نهروالی منسوب بنهرواله گجرات ـ مولوی غلام
اکبر خان مصنف هدایة المنکرین وغیره ـ غلام علی کورانا اجله افاضل عهد اکبرشاه بود ـ مولوی
غلام حسین بنگالی ـ مولوی غلام سبحان قاضی القضاة کلکته ـ مولوی غلام نبی شاهجهانپوری
محشی میر زاهد رساله ـ مولوی غلام علی ساکن مهری احاطۂ بمبئی ـ مولوی غلام احمد نصیرآبادی ـ مولوی
غلام محمد هوشیارپوری ـ ملا غوثی گجراتی ـ مولانا غیاث بهروچی ـ سید فاضل معاصر اکبرشاه بادشاه

حرف الفاء

بود ـ حکیم فتح الله گیلانی از اطبای عهد جلال الدین محمد اکبرشاه بادشاه بود کتب طبیه بتحقیقات تمام
خوانده و در هیئت نیز ماهر بود و شرح قانون شیخ الرئیس بفارسی نوشته ـ قاضی فتح علی قنوجی شاگرد
مولوی علی اصغر قنوجی در همه علوم متداوله مناسبتی داشت حاشیۂ شرح تهذیب جلالی و شرح مقامات حریری
از تالیفات اینجناب اوست ـ مولوی فتح علی بردوانی ـ مولوی فتح علی جونپوری عالم مستعد
عم مولوی معشوق علی جونپوری طبع موزون داشت خصوصا در بدیهه گوئی تاریخ شهرۂ آفاق بود ـ
قاضی فخر الدین در عهد جلال الدین خلجی علامۂ عصر بود ـ مولانا فخر الدین هانسوی و مولانا فخر الدین
مقاتل معاصر علاء الدین خلجی بودند ـ مولوی فخر الدین لکهنوی ـ مولوی فخر الدین علی خان
شافعی المذهب قاضی چیناپٹن ـ مولوی فدا حسین ساکن ضلع پٹنه ـ فرید بنگالی دانشمند متبحر
و محدث معاصر جلال الدین محمد اکبرشاه بود ـ ملا فاضلی ملتانی از اکابر علماے عصر خود بود ـ مخدوم

فضل اللہ ٹھٹوی نحریر وقت جامع فضائل قدسیہ حاوی معارف انسیہ محلی بحلیہ ورع و تقوی
ہموارہ بدرس علوم اشتغال داشت معاصر مرزا عیسی و مرزا باقی ۔ مولوی فضل اللہ لکھنوی ۔
مولوی سید فضیلت حسین ساکن ضلع پٹنہ ۔ مولوی فضل اللہ ننگاوری ۔ مولوی فصیح الدین
از علمای کاملین بلدۂ قنوج بود عمر شریفش بدرس و عبادت بسر برد ۔ مولوی فیض الحسن لاہوری
کہ بتدریس علم ادب یگانۂ روزگار بود بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال یکہزار و سہ صد و چہار
ہجری ازینجہان رحلت فرمود ۔ مولوی فیض اللہ پنجابی ۔ مولوی فیض الحسن سہارنپوری مصنف
تحفۂ صدیقہ در شرح حدیث ام زرع ۔ میان قادن پسر شیخ جو لودا دانشمند مشہور در عہد بہلول لودی
بود ۔ سید قادری بلگرامی ابن حافظ ضیاء الدین بلگرامی حاج الحرمین الشریفین فاضل و حافظ
و قاری قرآن بود در وطن گوشہ گرفتہ بعبادت معبود حقیقی اشتغال داشت بسال ہزار و
یکصد و چہل و چہار ہجری درگذشت ۔ قاسم ترمذی کشمیری در عہد عالمگیر از علمای نامدار وقت
ملا قاسم واحد العین قندھاری در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ از عمدہ ترین مدرسین علوم عقلیہ
و نقلیہ بود ۔ مولوی قاسم علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شاگرد پدر خود مردی فاضل و کامل
کثیر الدرس بود و بزیارت بیت الحرام مشرف گشتہ ۔ مولوی قدرت اللہ سہارنپوری ۔ مولانا
قطب الدین نافلہ معاصر غیاث الدین بلبن ۔ ملک قطب الدین سہرندی در عہد بہلول لودی
بود ۔ شیخ قطب برہان پوری ۔ قاضی متورع حافظ جید تیرانداز مقری بود اشعار عرب بسیار بخاطر داشت
و خوب می خواند و باوجود وفور فضائل غربت و مسکنت مفرط داشت بماہ رمضان بپیش امامی
عالمگیر بادشاہ معزز می بود و نیز بتعلیم شاہزادہ معظم مفتخر بود و پنجم سال جلوس عالمگیر بدار الخلافہ
شاہجہان آباد برحمت حق پیوست ۔ مولوی سید کاظم علی دریابادی بن سید قاسم علی چہاردہم
ربیع الاول سال سیزدہ صد و پنج ہجری رحلت کرد ۔ ملا کبیر الدین مورخ در عہد علاء الدین خلجی بود ۔
مولوی کبیر خان قاضی محمد پورا حاطہ بمبئی ۔ شیخ کبیر ناگوری از اولاد شیخ فرید بن عبد العزیز بن شیخ
حمید الدین صوفی ناگوری است بزرگ صاحب مقامات جامع علم ظاہر و باطن کتاب ذہن کہ حاشیہ
شرح مصباح است از تصانیف وی ست بجہت تفرقہ کہ در ناگور افتادہ است کفار آن دیار واقع
شدہ بود بجانب گجرات رفت و ہمانجا توطن پذیرفت رحمۃ اللہ علیہ شیخ کبیر والد ملا منور و جعفر سن

بکمال رسیده و از پیران دیگر نیز اکثری کتب متداوله در ملازمت پدر و خسر بزرگوار خویش که سعد الله
بنی اسرائیل بود تحصیل نموده طریق صحبت و اختلاط را نیکو ورزیده بحکم جلال الدین محمد اکبر شاه
بهرایچ پدر در پرگنه بجواره و دامن کوه شمالی رفته بضبط و ربط آن نواحی مشغول بود ۔ مولانا کریم الدین
در عهد علاء الدین خلجی تذکیر گفتی و در آن تحمید و نعت نظم جدید و مناسب آوردی چونکه آواز خوش نداشت
سخنهای او در عوام نیفتادی و جمعیت کثیر هم نبودی ۔ مولانا کریم الدین ٹھٹوی جامع فضائل و کمالات
قامع رذایل معضلات بزهد و تقوی نامور معاصر ملا عبد الرحمن ٹھٹوی بود ۔ مولانا کریم الدین جوهری
در عهد علاء الدین خلجی بود ۔ ملا کمال رامپوری بس نامور زیست ۔ مولانا کمال الدین کولی در عهد
علاء الدین خلجی بود ۔ مولانا کمال الدین اودهی و کمال الدین سامانه در عهد فیروز شاه از علمای نامور
بودند ۔ قاضی گهاسی اله آبادی شاگرد و خلیفه شیخ محب الله اله آبادی ۔ شاه گدای کشمیری در عهد
جهانگیر شاه از علمای نامور بود ۔ مولوی گلزار علی پھلواری را بس موزون است ۔ مولوی لطف حق
ساکن چھاپور گجرات ۔ مولوی لطف علی ساکن ضلع پٹنه ۔ مولانا لطیف مقری از علمای قرات
در عصر علاء الدین خلجی بود ۔ مولانا میران ماریکلی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مبارز خان سلطانپوری
معاصر ملا نظام الدین سهالوی رساله مبارزیه در علم کلام از مولفات اوقتی است بس متین ۔
ملا مجنون کشمیری معاصر شاهجهان بود ۔ شیخ محمد اشرف شطاری لاهوری بصلاح و فضیلت نامور
معاصر عالمگیر بود ۔ مولوی محمد ادریس سلهٹی محشی جمع الجوامع سیوطی ۔ مولوی محمد اسرائیل سلهٹی محشی تفسیر
بیضاوی و صدرا ۔ مولوی محمد علی ساکن تھانه مولف کشاف اصطلاحات الفنون ۔
قاضی محمد افضل بهکری ۔ ملا محمد افضل کشمیری معاصر جهانگیر شاه بود ۔ ملا محمد اکرم لاهوری متداولات
را بارها درس گفته بحلم و بردباری و صلاح و پرهیزگاری موصوف معلم شاهزاده کام بخش بود ۔
قاضی محمد احمد آبادی مرید حضرت قطب العالم احمد آبادی قدس سره بود وی را سه پسر اند یکی قاضی حمید
که بقاضی چاپاپلنده شهرت دارد پدر قاضی محمود دریایی دوم قاضی العالم شاه حماد سوم قاضی حامد
هر سه برادران مرید و خلیفه حضرت شاه عالم احمد آبادی قدس سره بودند ۔ قاضی العالم شاه حماد
دوازده سال در طلب علم پیش مولانا میانجی گجراتی صرف کردند و دوازده سال بجهاد کفره در لباس
سپاهیان بسر بردند و دوازده سال ترک همه کرده بخدا مشغول شدند و اکل حلال و صدق

سؤال لازم حال خیر مآل شان بود تا اینکه تقوی شان در مرکب شان هم اثر کرده بود هرگز کاه و دانه
حرام نمی خورد و شب خواب کمتر میکردند از بس که مظهر جلال بودند کسی را مجال نبود که به منظر شان بیاید
اغلب اوقات در پرده جا داشتند خادم طومار حاجات ارباب احتیاج از پس پرده میخواند ایشان
در جواب بعضی میفرمودند که میدهم و برای بعضی نمیدهم فرمودند لهذا علمای وقت فتوی بقتلش دادند
حاجی محمد افضل سیالکوٹی ۔ خواجه محمد امین ولی اللّهی ۔ ملا محمد امین کشمیری معاصر عالمگیر بود ۔ ملا محمد باقر
کشمیری معاصر شاهجهان بود ۔ شیخ محمد بهروچی ۔ ملا خواجه محمد توبیگ کشمیری معاصر عالمگیر بود ۔
مولوی محمد جیلانی رامپوری مصنف جنگنامه ۔ قاضی محمد حسین جونپوری از علم و فضل نصیبی وافر داشت
در عهد شاه جهان قاضی جونپور بود و در اوائل عهد عالمگیر بقضای اله آباد ممتاز شده در سن هفتم
جلوس عالمگیر بحضور آمده باضافه منصب و احتساب لشکر سرفراز گردید و در تالیف فتاوی
عالمگیری سعی نموده ۔ مولوی محمد حسین مصنف اشاعة السنة وغیره ۔ مولوی محمد حسین مصنف
تیغ فقیر و حربه فقیر وغیره ۔ مولوی محمد حسن امروهوی مؤلف تفسیر معالات الاسرار فی مکاشفات
الاخبار معروف بتفسیر حضرت شاهی ۔ مولوی محمد حسن اسرائیلی سنبهلی ۔ ملا محمد دانشی ٹھٹوی
در عهد شاهزادگی پیش امام شاهجهان بادشاه بود ۔ شیخ محمد سعید سرهندی ابن حضرت شیخ احمد
مجدد الف ثانی خلیفه پدر خود بود فاضل متشرع و عالم متورع پیوسته بارشاد طالبان خدا
و درس علوم اشتغال داشته حاشیه بر حاشیه خیالی نوشته بصحبت عالمگیر رسیده رعایت کلی یافته
مولوی محمد شاه مصنف مدار الحق ۔ ملا محمد صادق ٹھٹوی ۔ ملا محمد صالح معاصر جهانگیر شاه بود ۔
ملا محمد صالح گجراتی ۔ مولوی محمد صدیق اصولی پشاوری ۔ مولانا محمد صدیقی ملتانی گجراتی ۔ مولوی
محمد عادل از ابتدا تا انتها کتب درسیه بخدمت مولانا محمد سلامت الله گذرانیده الحال جانشین
مولانا موصوف بکار تدریس و هدایت و ارشاد خلائق صارف الاوقات است سلمه الله تعالی ۔
شاه محمد عاشق پهلتی ۔ بابا محمد عثمان کشمیری ابن شیخ محمد فاروق از تلامذۂ ملا سعد الدین صادق وغیره
علمای کشمیر بود و نیز بخدمت مولانا شاه ولی الله دهلوی رسیده اجازت حدیث و فقه یافته
مولوی محمد عمر دهلوی ابن مولوی کریم الله دهلوی در دوازده صد و شصت و هشت هجری
متولد شده و پیش والد ماجد خود تربیت و تعلیم علوم رسمی یافته بدرس و تدریس اشتغال دارد

سلمہ اللہ تعالیٰ ۔ مولوی محمد علی ابن مفتی یار محمد دکنی مؤلف کواکب العرفان فی تحقیق السبحان ۔ مولوی
محمد علی نصیرآبادی مؤلف جلاء العیون نظم سرور المحزون ۔ مولوی محمد فصیح غازیپوری واعظ فصیح قامع
رسم تبیح ۔ ملا محمد قاسم استرآبادی بلقب ہندوشاہ شہرت داشت گلزار ابراہیمی مشہور بتاریخ فرشتہ
از تالیف وی است ۔ ملا محمد لاہوری از اکابر علمای لاہور است ۔ مرزا محمد صادق مؤلف صبح صادق
نسبت تلمذ باو دارد و در عہد شاہجہان قضای بنگالہ داشت ۔ شیخ محمد لاہوری ابن عبد الملک
از فضلای نامور پیش علمای حجاز تفسیر و حدیث و فقہ آموختہ بوطن مراجعت نمود و بتدریس روزگار
گذرانید ۔ محمد لبیب کشمیری معاصر جہانگیر شاہ ۔ شیخ محمد راہ جونپوری بعلم صوری و معنوی آراستہ بود
مولوی محمد مصطفیٰ پنجابی ۔ مولوی محمد موسیٰ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی ۔ شیخ محمد واعظ لاہوری
از مشاہیر واعظین لاہور بود ۔ مولوی محمد وجیہ ساکن پھلواری ۔ شیخ محمد یحییٰ سرہندی ابن حضرت
شیخ احمد مجدد الف ثانی قدس سرہ بصلاح و تقویٰ موصوف اکثر اوقات خود بدرس علوم متداولہ
صرف میکرد و مشمول عواطف عالمگیر پادشاہ بود ۔ ملا محمد یزدی قاضی القضاۃ جونپور بجرم افتاے
خروج بر اکبر شاہ بادشاہ از اوج منصب خود بغرقاب فنا رسیدہ ۔ مولوی محمد یعقوب دہلوی
ابن کریم اللہ دہلوی برادر کلان مولوی محمد اسحٰق پیش پدر خود اکتساب علوم کردہ بافادۂ طلبہ اشتغال
دارد سلمہ اللہ تعالیٰ ۔ ملا محمود ثانی جونپوری تلمیذ دانشمند خان در اواخر عہد شاہجہان
درگذشت ۔ شیخ محمود بھکری از اجلہ علماے روزگار بود ۔ قاضی محمود علامہ عباسی ٹھٹھوی معاصر
مرزا عیسیٰ و مرزا جانی حکام سند در حقیقت و کمال از نوادر و در جامعیت علوم بغرائب اظہر
صاحب تصانیف کثیرہ بود منجملہ آن تذکرۃ الاولیا و حواشی متین بر کتب متداولہ است ۔
قاضی محمود دریائی ولد قاضی حمید بلندہ بزرگی و خوارق الشان عالم را فرو گرفت و خدمت
عالم آب ہم بایشان تعلق داشت اکثر در تباہی کشتیہا که یاد ایشان می نمودند بساحل مراد
می رسیدند ازین سبب دریائی لقب خاص مقرر گشت چون بہ شصت و ہفت سال رسید
بتاریخ سیزدہم شہر ربیع الثانی سال نہصد و چہل یک جان بحق تسلیم نمود و مرقدش در بہیرپور
مضافات گجرات واقع است ۔ قاضی محی الدین کاشانی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مخدوم جہان
سندی در عہد اکبر شاہ از علمای نامور بود ۔ سید مرتضیٰ بلگرامی عالم عارف بود خلائق از و منتفع

می شد نہ ہزار و یکصد و ہفتدہ ہجری وفات یافت ۔ سید مرتضی سوستانی در فضیلت اتم شاگرد
حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی بود ۔ مولوی مرتضی حسن ساکن پھلواری ۔ ملا مظہر ساکن کڑا
معاصر فیروز شاہ ۔ قاضی عماد الدین در عصر غیاث الدین تغلق بعہدۂ قضاے دہلی سر بلند بود ۔
قاضی معروف بھکری معروف و مشہور زمان قاضی شہر بھکر بود بوفور علم و فضیلت و صلاح و تقوی
و لطف طبع و طیب مزاج اتصاف داشت بسمع جام سجر مرزبان سند رسانیدند کہ قاضی از مدعی
و مدعا علیہ اخذ اجر میکند جام او را طلبیدہ پرسید قاضی گفت بلی اکثر بخاطر میگذرد کہ از گواہان ہم چیزے
گرفتہ شود اما پیش از انفصال دعوی بخانہ خود میروند جام ازین حرف بغایت منبسط شد چون جام را
خوش یافت گفت تمام روز بانفصال دعاوی می پردازم و توابع کثیر من بفاقہ میگذرانند این
حال کی روا باشد جام برای او ادراری لائق مقرر فرمود ۔ مولانا معز الدین اندپتی معاصر علاء الدین
خلجی ۔ مولانا معین الدین لونی معاصر علاء الدین خلجی ۔ قاضی مغیث الدین بیانہ ۔ سید مغیث الدین
ساکن کیتھل در عہد علاء الدین خلجی بودند ۔ مولوی مقبول احمد گوپاموی مؤلف رسالہ تنبیہ الانسان
در بیان حلت و حرمت حیوان ۔ ملا مقیم در عہد اکبر شاہ مدرس دہلی بود ۔ سید منتخب الدین ساکن
کیتھل برادر سید مغیث الدین معاصر علاء الدین ۔ شیخ منصور لاہوری از شاگردان شیخ اسحاق
کاکو است و بیشتر تحصیل علوم در ملازمت ملا سعد اللہ نمودہ مصاہرت با او داشت دانشمند
متبحر بود و در ہمہ علوم عقلی کہ در ہندوستان متعارف اند استحضاری تام و جمعیت انام داشت
از عہد اکبر شاہ چندگاہ قاضی القضاۃ ملک مالوہ بود بعدہ بخدمت ضبط و ربط پرگنہ بجور و حدود
دامن کوہ مامور شد ۔ ملا منور تلمیذ شیخ اسحاق کاکو در عہد اکبر شاہ بود ۔ مولانا منہاج الدین جرجانی
در عہد غیاث الدین بلبن بود ۔ مولانا منہاج الدین تلبنی معاصر علاء الدین خلجی ۔ ملا موسے
احمد آبادی در عصر اکبر شاہ بود ۔ ملا مومن جبل کشمیری معاصر عالمگیر بود ۔ ملک موید جاجرمی در عصر
جلال الدین خلجی بود ۔ شاہ مہدی عطا ابن شاہ حسین عطا ابن شاہ بناہ عطا سلونی کہ می اشرفے
اوحدی از اولاد امجاد شیخ اوحد جونپوری قدس سرہ بسال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری
ولادت یافتہ علوم باطن از جد و پدر خود آموختہ خرقہ چشتیہ در بر کشید و در علوم ظاہر شاگرد مولوی نور احمد
پنجابی بغایت علم دوست و شاغل تدریس طلبہ و لوح بخش سجادہ سلون اند سلمہ اللہ تعالی ۔ مطالعہ

حرف النون

کشمیری معاصر عالمگیر بود۔ ملا ناصر در عہد اکبر شاہ قاضی آگرہ بود۔ مولوی ناصر علی غیاثپوری مؤلف
مناصر الحسنات وعناصر البرکات وغیرہ۔ ملا نازک کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی نجف حسین
سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری بمقام اجمیر رحلت کرد۔ مولانا نجم الدین
دمشقی شاگرد مولانا فخر الدین رازی معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا نجم الدین انتشار معاصر
علاء الدین خلجی۔ مولانا نجیب الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولوی نذیر حسین محدث
مصنف معیار الحق وغیرہ۔ ملا نسیم منطقی رامپوری۔ مولانا نصیر الدین غنی و مولانا نصیر الدین
ساکن کڑا و مولانا نصیر الدین صابونی در عہد علاء الدین خلجی علمای نامور بودند۔ سید نظام الدین تھٹھوی
در فقہ ادق انام و در علوم اعظم کرام بر آمدہ بجذبۂ طبع گرائیدہ سوی شاہجہان آباد شتافت و در تالیف
فتاوے عالمگیری بسی مشکلات حل کردہ تھٹہ شہریست از توابع سندھ۔ مولانا نظام الدین کلاہی
معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا نظام الدین علی معاصر بابر بادشاہ۔ ملا نظام الدین ہروی مصنف
طبقات اکبری۔ شیخ نظام تھانیسری ابن شیخ عبد الشکور باوجودیکہ تتبع متداولات نمودہ و از کتب
صوفیہ مطالعہ نکردہ بود نسخہ در تصوف تصنیف فرمودہ کہ جملہ پسند عارفان است و نیز تفسیری
املا کردہ کہ معنی آن ہمہ در قالب تصوف ریختہ۔ قاضی نعمت اللہ عباسی تھٹوی نسبش بآل عباس
رضی اللہ عنہ منتہی می شود وی از احفاد واماندگان عہد گماشتگان خلفاے عباسیہ در عہد جام
صلاح الدین بن جام تماجی بادشاہ سندھ اقدم علما و اکرم اتقیا بود۔ مولوی نعیم الدین ابن مولوی
فصیح الدین قنوجی تلمیذ مولوی عبد الباسط قنوجی شرح تصدیقات سلم العلوم و حاشیہ صدرا از تصانیف
اوست۔ شیخ نور الدین کنبوہ لاہوری ملا مستعد در عہد اکبر شاہ بود۔ مولوی نور کریم دریابادی

حرف الواو

ملا نور محمد بھکری۔ مولوی واجد علی مؤلف رسالہ معروف العرفان۔ مولانا وجیہ الدین ملہو و مولانا
وجیہ الدین پائلی و مولانا وجیہ الدین رازی علمای عہد جلال الدین خلجی اند۔ مولوی وحید الحق بہاری
بست و چہارم صفر سال ہزار و دو صد ہجری وفات یافت کتاب زاد الآخرت و شرح کلمہ طیبہ
ذکر الصلاۃ و قرۃ العاشقین فی حلیۃ سید المرسلین و رسالہ تحقیق الایمان از وی یادگار اند رحمۃ اللہ علیہ

حرف الہاء

مولوی وحید الزمان بن مولوی مسیح الزمان لکھنوی مؤلف نور الہدایہ ترجمہ شرح وقایہ۔ مولوی
وکیل احمد مؤلف رسالہ حمد العرفان۔ قاضی ولی اللہ خان ساکن بڑودہ۔ ملا ہاشم کنبوہ معاصر

جلال الدین محمد اکبر شاه ـ میر ہاشم منور آبادی شاگرد ملا جیہ کشمیری معاصر عالمگیر ـ مولوی سید یاد علی مشہدی کرڑوی فقیه وقت بود ـ مولوی سید یار علی مصنف ہادی المضلین ـ مفتی یار محمد بلیبانی دکنی محشی شرح تہذیب یزدی ـ ملا یار محمد سبکری مشہور بملا یاری ـ شیخ یاسین قنوجی از اعیان فضلای بلده قنوج کامل مکمل بود خلق کثیر فیضان تلمذ او یافتهای فضائل سید ند از انجمله سید مبارک بلگرامی و ملا فیضی امروہی از مشاہیر فضلا ہستند ـ مولوی یعقوب علیخان رامپوری ـ ملا یوسف کادسو کشمیری و ملا یوسف چچک کشمیری در عهد شاہجہان نامی بودند ـ مولوی یوسف علی سندیلی الاصل گوپاموی مولدًا لکھنوی وطنًا شارح نظم الفرائض ـ

بعد ختم کتاب محبی محمد ابراہیم خان رساله دار سنٹرل انڈیا ہارس که هر وقت در پی تحصیل الاسلام والمسلمین اند ترجمه مولوی شاه محمد رمضان شہید بغرض اندراج کتاب بمن رسانیدند چونکه صاحب ترجمه بس نامور عالم باعمل بود و بحالت اشاعت دین متین شرف شہادت یافته ذکرش درین کتاب خالی از زین و برکت نخواهد بود هو هذا

مولوی شاه محمد رمضان مہمی

از شیوخ قصبه مہیم عالم عامل واعظ کامل فخر سرزمین ہریانه بخصایل حمیده و شمایل جیده شہرت عام کالبدر التام دارد کافه راجپوتان مسلم که بنام رانگر در ملک ہریانه مشہور اند از ذات با برکات آیا تش براه راست قدم اتباع شریعت نهاده مشار الیه متبعان سنت و جماعت ہستند تذکیرش عجیب اثری داشت که سامعین بهزار جان مطیع و منقاد می شدند و عبده اصنام تار زنار را ہیچ بار دوش افگنده حلقه بگوش باسلام میگردیدند با مجاہدی رحمة الله تعالی بعد زیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفًا و تعظیمًا براه بندر بمبئی مراجعت وطن فرموده بهر مقامی که میرسید حسب عادت خود لب وعظ و تذکیر می کشود و ہدایت اتباع شریعت با ہالی آن مقام می نمود تا اینکه بمقام مندسور رونق افروز شده به مسجد آن بلده محفل وعظ گرم کرد قوم بوہره که خلاف مذہب اہل سنت اند دین گرمی تذکیر بسر کردن بنادق بر وحمله آورده تا بضربت بندقه آن فرقه ضاله برتبه شہادت فائز گشت این واقعه در سال دوازده صد و چہل ہجری بظهور پیوسته رفقای آن مبرور نعش مغفور را همدران جا بزمین سپردند بعد از شش ماه برادر عینی وے تابوتش بقصبه مہیم آورده مدفون نمود شاعری تاریخ شہادتش چنین یافته

قطعه تاریخ

جناب شاه رمضان قطب آفاق	سراپا معرفت عرفان مآبے
ظهور از بهر تاریخ شهادت	خرد گفته خسوف آفتابے ۱۲۴۷

دیگرے گفته

در خلد چو رفت شاه رمضان	وے شیخ شهید گفت رضوان ۱۲۴۷

تصانیفه المفیده آخرگت. بلبل باغ عقاید عظیم. رتنگیلے. مندسور بمیم مفتوح ونون ساکن ودال مهمله موقوف وسین مفتوح واو مجهول ورای مهمله شهریست بسرزمین مالوا مهیم بمیم مفتوح وهای هوز مکسوره بعدش یای تحتانی مجهوله ومیم موقوف قصبه ایست بمرزبوم هریانه متعلقه ضلع رهتک

مولوی امام الدین کالوڈی

ولد مراد خان عالم باعمل بورع وتقوی موصوف بود جم غفیر از خلائق بهدایت وارشادش براستی پیوستند وی رحمة الله علیه بسال دوازده صد وسی وهفت هجری ولادت یافته در سال سیزده صد هجری چهار عقب گذاشته رحلت فرمود از ان جمله حافظ غریب الله را دیده ام بدیانت وتقوی مصداق الولد سر لابیه است کالوڈ قصبه ایست محروسه ریاست پٹیاله که فی الحال بعلم هند رگذ شهرت دارد

اعجوبة الزمان

مولوی ببر دهلوی ومولوی دهومن سهارنپوری

هر دو حرف نشناس بوجه دانش ملازم صحبت مولانا شاه عبد العزیز دهلوی قدس سره بودند قوت حافظه چندان داشتند که آنچه از مولانا می شنیدند بلفظه یاد میگرفتند بکرات ومرات وعظ قرآن مجید از زبان مولانا موصوف از ذکر شنیده بودند هرگاه کسی میگفت چیزے بفرمایند میگفتند آیتی از قرآن بخوان اگر قاری غلط خواندی اناله غلط نموده ترجمه وتفسیر آن ماله وماعلیه شرح ومفصل بیان میکردند مفتی محمد اسد الله آله آبادی مرحوم میفرمودند باری بدهلی رفتم ودران زمان مولوی ببر زنده بود بشنیدن آوازهٔ اوصافش مشتاق لقاے او شدم ونماز جمعه بمسجد شاهجهانی گذاردم بعد نماز مجلس تذکیر منعقد گشت بعض مردم گفتند همین مولوی ببر اند که وعظ میگویند بتوجه تمام بیان شان اصغا کردم آنانچه شنیده بودم زائد یافتم

بعد فراغ از وعظ با مولوی بہر سلام گفتہ مصافحہ کردم و آیۂ کریمہ و زینا السماء الدنیا بزینۃ ن الکواکب خواندہ
پرسیدم با سوای سبعہ سیارہ جملہ کواکب بر فلک الافلاک ثبت اند کہ ثبوت آن از احادیث نبویہ میشود
پس تزئین سماء دنیا بہ کواکب چہ معنی دارد مولوی بہر جوابم گفت شنیدہ باشید مردمان می گویند
کہ فلان مکان از شیشہ آلات وغیرہ چہ خوش آراستہ است حال آنکہ شیشہ آلات بسقف و حیطان
آن مکان چسپان و آویزان می باشند و ازان در حقیقت تزئین مکان مقصود است ہمچنین کواکب گو
بفلک الافلاک منوط و مربوط اند لاکن در حقیقت ازان کواکب سماء دنیا را زینت و روشنی حاصل است
بدین وجہ و زینا السماء الدنیا فرمودہ اند ع صحبت صالح ترا صالح کند

خاتمۃ الطبع از جانب کارپردازان مطبع

بعد حمد و نعت بر سالکان مسالک تحقیق و رہروان منازل تدقیق مخفی و محتجب مباد کہ از بدو آفرینش عالم
تا این دم دقتی از اوقات زمانہ از وجود باجود انبیاء مرسلین و اوصیاء کاملین و علماء شرع متین و حامیان
دین مبین خالی نماندہ تا گمرہان بوادی ضلالت از بدرقہ ہدایت و ارشاد آنہا بمنزل مقصود رسند و تشنگان
سراب غوایت از سرچشمۂ مواعظ شان زلال چشند ہمچنین ہر یکی از خلاف جانشین اسلاف شدہ در اکناف
و اطراف عالم بہدایت خلق مشغول ماندند و نیز ابدال و اقطاب اطیاب ہم برین منوال از جانب حق
مامور شدند چون زمانۂ رسالت بعد حضرت خاتم النبیین سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم سپری شد خلفاء
راشدین و ائمہ طاہرین رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین در ترویج دین و ہدایت کافۂ مسلمین سعیہای وافرہ
و جہدہای متکاثرہ فرمودند و چنانکہ باید در تلقین احکام و تعلیم انام دقیقہ از دقائق فروگذاشت نمودند بعد ازان
جوق جوق علمای اعلام و کملای فہام بہ نیابت آنہا برخاستند و ہمگی ہمت والا نہمت خود ہا برہمین کار خیر
برگماشتند تا اینکہ خلاق عالم نظر بحمایت دین خویش و در تکثیر خلقت ایشان چنان برکتی عطا فرمود کہ در ہر
بقعۂ زمین نجم افاضات ایشان طلوع نمود چنانچہ اکثر کتب از حالات سنیہ و مقامات علیہ این خیل ربانی
مملو و مشحون است و ہم بجز طبع درآمدہ در ہر دیار و امصار اشاعت پذیر لیکن عجب اتفاق کہ ہمہ این قسم
کتب را دیدیم بگراز کوائف و سوانح عمری مشائخ و علماے ہندوستان معرا یافتیم آری اگر درین کار سترگ
کسی ہمت نمی گماشت و در تدوین اسامی و حالات این اصحاب اخیار ہمبرین طریق تہاون و تکاسل
راہ می یافت چہ عجب کہ از صفحۂ روزگار نام نامی این حضرات بمرور دہور حک میشد از آنجا کہ از مبدء فیاض

حصہ ہر یکے جداگانہ بہم میرسد انصرام این امر اہم خالق اکرم از فضل اتم موقوف بر ذات بابرکات عالم
عدیم النظیر فاضل خبیر محسود اقران و امثال محقق باکمال ماہر رموز خفی و جلی جناب مولانا حضرت مولوی
رحمان علی صاحب عم فیضہ ممبر کونسل مقام ریوان داشتہ بود کہ ایدون بظہور رسید و شاہد مطلب بر منصۂ
شہود جلوہ گر گردید کہ حضرت مصنف ممدوح کتابی نایاب و مخزنی کمیاب متضمن حالات و اسامی
علمای ہندوستان تالیف و تصنیف فرمودند و نامش اسم باسمی **تذکرۂ علمای ہند** گذاشتند
حضرات شائقین را مژدہ باد کہ درین ایام برکت انجام بنہایت اہتمام صحیفۂ مسبوق الذکر حسب
تحریک حضرت مصنف در مطبع نامی و گرامی مشہور نزدیک و دور منشی نولکشور واقع لکھنؤ
بحسن انتظام بابو منوہر لال بھارگو بماہ نومبر ۱۹۱۴ع مطابق ماہ ذی الحجہ ۱۳۳۲ھ باردوم
نقش انطباع پذیرفت ایزد منان مقبول عالم و عالمیان کناد بحرمۃ النون و الصاد فقط

انیس الارواح - از حضرت شیخ معین الدین چشتی - ۱/۳ پائی
کلمۃ الحق - از شاہ عبدالرحمن مع شرح نور مطلق از ملا نور احمد در بیان وحدت وجود مع دلائل و دفع شکوک - ۵/
مکتوبات جوابی - شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سرہ - ۲/۶ پائی
مکتوبات - حضرت شرف الدین یحیی منیری قدس سرہ - ۱۰/
مکتوبات امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی عہ
مطلع الانوار - نظم از طوطی ہند امیر خسرو دہلوی بتحشی مولانا ابوالحسن فرید آبادی ۷/
حدیقۂ حکیم سنائی - معروف بہ الٰہی نامہ بتحشی جدید - عہ/ پ
کیمیائے سعادت - از امام غزالیؒ معروف متداول - عہر
ہدایۃ المومنین - رسالہ در بیان بیعت صالحین از ملا معین الدین - ۱/
مطالب رشیدی - از حضرت شاہ محمد علی قلندر قدس سرہٗ - ۱۰/
نفحات الانس مع سلسلۃ الذہب از ملا عبدالرحمن جامی عہر
مصباح الہدایۃ - ترجمہ عوارف از حضرت
شاہ محمود کاشانی - ۱/۹ پائی
فوائد سعدیہ - از قاضی ارتضی علی خان در تصوف - ۱۲/
پندنامۂ عطار - از حضرت شیخ فرید الدین ۱/
منطق الطیر - از شیخ فرید الدین عطار قدس سرہٗ ۳/۶ پائی
می باید شنید - رموز تصوف قابل دید از شاہ رفعت علی - ۶ پائی
مرغوب القلوب مصنفۂ مولانا شمس الدین ۱/
زبدۃ المقامات - نفیس کتاب - ۱۲/۶ پائی
رسالۂ رموز الحقیقۃ ۶ پائی
مثنوی عطار - از شیخ فرید الدین عطار ۳ پائی
بے سر نامہ - مصنفۂ فرید الدین عطار ۳ پائی
مثنوی راجہ ۳ پائی
می باید دید - قابل شنید از ملا محمد حسین ۱/ پائی
مثنوی شیخ بہلول - حکایات عارفانہ ۱/
مثنوی مولانا روم - قدس سرہ مقبول عام چار مصرعہ محشی ہر شش دفتر مع تکملۂ دفتر ہفتم عہ/ پ
شرح مثنوی روم - از ملا بحر العلوم مقبول عام سہ مجلد کامل - صہ/
شرح مثنوی روم - از شاہ عبداللطیف معروف بہ لطائف معنوی - ۸/
التاویل المحکم - فی متشابہ فصوص الحکم

مصنفہ مولوی محمد حسن امروہوی۔ عـ

شرح مثنوی روم۔ از ملا محمد رضا معروف بمکاشفات رضوی۔ ۹ر

جواہر غیبی۔ از حضرت مظفر علی شاہ اکبر آبادی بحث وحدت وجود و توحید صفات و تحقیق نسبت و مراتب علم و سلسلہ طریقت۔ ۴ر

تذکرۃ الالٰہی۔ احوال شاہ مظفر علی قدس سرہ از مولانا ابو الحسن صاحب فرید آبادی۔ ۵ر

فتوح الغیب۔ از حضرت محی الدین غوث الاعظم جیلانی مع شرح فارسی از شاہ عبد الحق محدث دہلوی در ارشادات فقر و تصوف۔ ۱۲ر

دلیل العارفین۔ ملفوظات حضرت سلطان معین الدین چشتی جمع کردہ حضرت قطب الدین بختیار کاکی۔ ۲ر

مثنوی … از حضرت خواجہ خواجگان … الدین بختیار کاکی قدس سرہ …

مثنوی بزم وصال۔ در مذاق معرفت عمدہ مثنوی۔ ۸ر

رسالہ حق نما۔ از شاہزادہ دارا شکوہ مرحوم ۳ر

مجموعہ نکات فقر۔ چار رسالہ نظم از مولوی مظہر علی اللٰہی۔ ۳ر

لوائح جامی۔ از مولانا عبد الرحمن جامی ۱ر

تواریخ حالات انبیا و اولیا و اماکن متبرکہ

(اردو)

روضۃ الاصفیا۔ ترجمہ قصص الانبیا از مولوی محمد طاہر۔ ۱ر۹پا

ایضاً۔ مطبوعہ شعلہ طور۔ ۵ر۹پا

عجائب القصص۔ حالات انبیا و اولیا از آدم تا خاتم الانبیا صلعم مرتبہ مولوی فخر الدین صاحب ۱۲ر

تاریخ حبیب اللہ مدینہ منورہ از مفتی عنایت احمد ۱۲ر

ترجمہ فوائد سعدیہ۔ حالات اولیا از مولانا ابو الحسن۔ ۱۲ر

تفریح الاذکیا فی احوال الانبیا

جدید تاریخ مقبول عام از ابتدائے آدم علیہ السلام تا ائمہ شہدا علیہم السلام بصحت احادیث و آثار مولفہ مولانا ابو الحسن حسین کاکوروی کامل در دو جلد۔ للعہ ۱۲ر

حدیقۃ الاولیا۔ از مفتی غلام سرور لاہوری ۵ر

تاریخ مدینہ منورہ اردو ترجمہ جذب القلوب ۸ر

منہاج النبوۃ۔ اردو ترجمہ مدارج النبوۃ از خواجہ عبد المجید خان۔ ۴ر

ترجمہ سیر الاقطاب۔ از سید محمد علی مراد آبادی ۶ر